

"Unul dintre cei mai interesanți gânditori ai acestui secol, George Ivanovitch Gurdjieff este inițiatorul unei căi spirituale în care înțelepciunea occidentală și cea orientală sunt complementare și armonios integrate.

Deși nu s-a știut niciodată cu siguranță, se crede că Gurdjieff a călătorit în tot Orientul Apropiat, inclusiv Mecca, în Egipt și în alte părți ale Africii, dar și în India și Tibet (unde anumiți biografi ai săi susțin că și-a petrecut zece ani din viață). A cunoscut fahiri și derviși, dar și autentici maestri spirituali, a studiat yoga și hipnoza, a vizitat mănăstiri puțin accesibile turiștilor obișnuiți și l-a cunoscut pe Dalai Lama.

Povestea fascinantă a acestor călătorii se regăsește fragmentar, printre nenumărate parabole și alegorii inspirate, în această surprinzătoare carte.

I.S.B.N. 973-97505-2-4

**G. I. GURDJIEFF**



## **ÎNTÂLNIRI CU OAMENI REMARCABILI**

 **RAM**

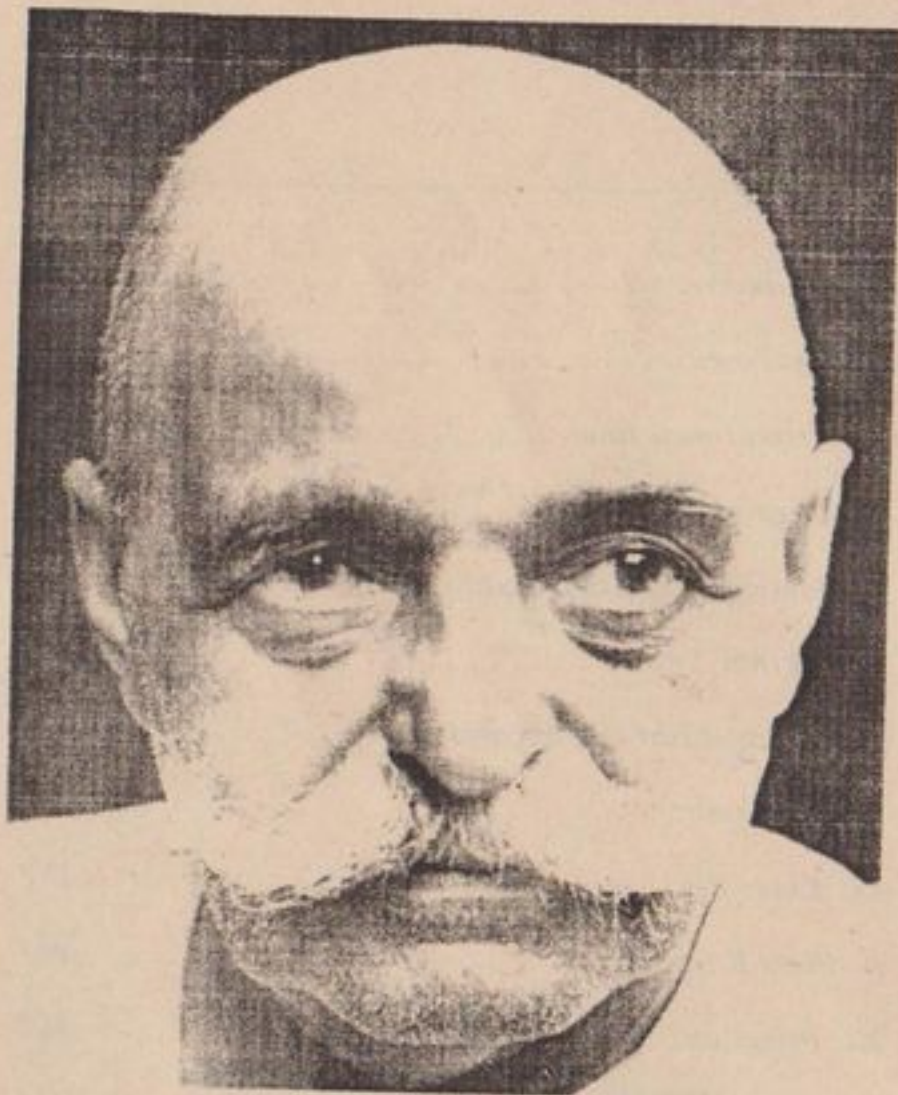
Gurdjieff

ÎNTÂLNIRI CU OAMENI  
REMARCABILI

Traducerea: Cristian Hanu

Editura RAM  
1996





G.I. GURDJIEFF

## I.

### Introducere

S-a scurs exact o lună de când am terminat prima serie a scrierilor mele (n.n. «Povestirile lui Belzebut către nepotul său») - adică exact acea perioadă de timp pe care mi-o propusesem pentru a mă devota în exclusivitate odihnei și meditației. Așa cum scriam în ultimul capitol al acestei prime serii, mi-am promis mie însumi că în respectiva perioadă de timp nu voi mai scrie nici măcar un rând, ci mă voi limita doar să mă odihnesc și să beau sticlele de calvados vechi ce se află prin voința providenței la dispoziția mea în pivnița de la castelul Prieuré, înmagazinate acolo încă din secolul trecut de către oameni care înțelegeau adevăratul sens al vieții.

M-am decis astăzi fără nici un efort, ci dimpotrivă, cu cea mai mare plăcere - să purced la a doua serie a scrierilor pe care mi le-am propus, desigur cu ajutorul tuturor forțelor corespondente ale universului și în plus de data aceasta și cu ajutorul rezultatelor cosmice *conforme cu Legea* - ce îmi impresionează ființa din toate părțile și care izvorăsc din urările de bine ale cititorilor primei serii.

Ca o noutate, îmi propun acum să dau o nouă formă unor idei pe care mi le-am notat pentru această a doua serie, în speranța că ele vor servi drept material pregătitor constructiv pentru a trezi în conștiința altor ființe similare mie o lume nouă - o lume care, după părerea mea, poate fi percepută cu ușurință, fără nici cel mai mic impuls de îndoială, de către toate tipurile de gândire umană și care urmează să înlocuiască lumea iluzorie pe care oamenii contemporani și-o reprezintă lor înșile.

Într-adevăr, mintea omului contemporan, indiferent de nivelul intelectual pe care se află acesta, este capabilă să ia cunoștință de lumea exterioară numai prin intermediul unor date care, de câte ori sunt activate într-un mod accidental sau intenționat, stârnesc în el cele mai felurite și fantastice impulsuri. Iar aceste impulsuri, ce afectează continuu ritmul tuturor asociațiilor sale mentale, conduc gradat la dizarmonia întregii sale ființe, generând rezultate cel puțin neplăcute, încât este imposibil pentru orice om care este capabil să se izoleze chiar și câtuși de puțin de influențele mediului în care trăiește și care dorește să analizeze aceste fenomene într-un mod suficient de serios, să nu fie realmente zguduit (de exemplu, scurtarea cu fiecare deceniu a duratei medii de viață).

Mai întâi de toate, urmărind să stabilesc un ritm



corespunzător pentru propria mea gândire și pentru a dumneavoastră, îmi propun să urmez exemplul Marelui Belzebut și să imit gândirea unei persoane foarte respectate atât de el, cât și de mine și cine știe, poate chiar și de dumneata, bravul meu cititor, dacă, bineînțeles, ai avut nemaipomenita îndrăzneală să parcurgi prima serie a scrierilor mele până la capăt. Cu alte cuvinte, îmi propun să introduc încă de la începutul acestei noi serii ceea ce mult iubitul nostru prieten Mullah Nassr Eddin ar numi «o chestiune filosofică subtilă». Doresc să fac aceasta chiar de la început, căci intenționez să folosesc frecvent, atât aici cât și în scrierile mele ulterioare, înțelepciunea acestui mare om, recunoscut astăzi pretutindeni în lume și căruia, după cum se zvoneste, i se va conferi curând, de către cei abilitați să o facă, titlul de «Cel mai cel».

Iar această «chestiune filosofică subtilă» poate fi deja cu ușurință simțită în acel soi de perplexitate pe care să se nască în mintea cititorului chiar după lectura acestui paragraf al actualului capitol, dacă el compară numeroasele date pe care își bazează convingerile sale medicale ferme, cu faptul că eu, autorul «Povestirilor lui Belzebut către nepotul său», după accidentul care era aproape să mă coste viața și cu funcționarea organismului meu nu tocmai pe deplin restabilită, datorită neîncetatului efort activ de a-mi pune în ordine gândurile pentru a le putea transmite altora cât mai exact cu putință, ei bine, eu m-am odihnit suficient de satisfăcător în toată această perioadă grație îndeosebi folosirii unor cantități de alcool, sub forma mai sus menționatei sticle de calvados vechi și a diferiților săi verișori plini de o tărie virilă.

De fapt, ca să dau un răspuns cu desăvârșire corect și exhaustiv acestei chestiuni filosofice subtile care a apărut atât de neașteptat, trebuie ca mai întâi cititorul să aprecieze corect vina mea de a fi eșuat în îndeplinirea exactă a obligației pe care mi-am asumat-o, și anume de a bea toate sticlele rămase din sus-numitul calvados vechi.

Adevărul este că în timpul pe care mi l-am propus pentru odihnă, în ciuda tuturor dorințelor mele automate, nu m-am putut înfrâna doar la cele 15 sticle de calvados rămase pe care le menționez la sfârșitul ultimului capitol din prima mea serie, ci a trebuit să combin sublimul conținut al respectivelor sticle cu conținutul altor 200 de sticle - pe care era o încântare chiar și numai să le privești - pline cu nu mai puțin sublimul lichid numit armagnac vechi, astfel încât totalitatea acestor substanțe cosmice să poată să-mi ajungă atât mie personal, cât și întregului trib al celor care au devenit în ultimii ani inevitabilii mei asistenți, «asistându-mă» îndeosebi la aceste «ceremonii sacre» ale mele.

Înainte de a pronunța însă verdictul pentru vina ce-mi aparține, trebuie să mai luăm în considerare și faptul că încă din prima zi mi-am schimbat prostul obicei de a bea armagnac din ceea ce se numesc pahare de lichior și am început să-l beau cu stacana. Nu știu

cum procedezi dumneata, bravul meu cititor, dar ritmul gândirii mele este acum pe deplin stabilit, astfel încât pot astăzi din nou, fără nici un fel de efort, să încep să filosofez din plin.

În această a doua serie intenționez, între altele, să prezint și să elucidz șapte proverbe a căror origine este străveche și care s-au păstrat până astăzi prin intermediul unor inscripții de pe diferite monumente, pe care le-am întâlnit și le-am descifrat pe parcursul călătoriilor mele - proverbe prin care strămoșii noștri din vechime au formulat anumite aspecte ale ADEVĂRULUI OBIECTIV, perceptibile cu claritate chiar și de către rațiunea omului contemporan. Voi începe deci exact cu acel proverb care, pe lângă faptul că servește ca un excelent punct de plecare în actuala expunere, va face totodată și legătura cu ultimul capitol al primei mele serii.

Străvechea zicătoare, aleasă de mine pentru începutul celei de-a doua serii a scrierilor mele, sună astfel:

*Numai ființa care a învățat cum să păstreze intacte atât lupul cât și oaia ce i s-au încredințat spre îngrijire își merită cu adevărat numele de om și poate conta pe sprijinul Cerului în acțiunile sale.*

O «analiză filosofică psiho-asociativă» a acestei zicătoare a strămoșilor noștri, a demonstrat cu certitudine faptul că aici cuvântul «lup» simbolizează ansamblul funcționării instinctuale și reflexe a organismului uman, în timp ce cuvântul «oaie» - ansamblul funcționării emoționale a omului. În ceea ce privește funcțiunea gândirii, aceasta este reprezentată în proverb de către omul însuși, care pe parcursul vieții sale responsabile și datorită unei munci conștiente și a unor eforturi laborioase a dobândit în ființa sa datele corespunzătoare ce îi permit să fie întotdeauna capabil să creeze condițiile necesare pentru o posibilă conviețuire a acestor două vieți străine una de cealaltă și complet eterogene. Doar un asemenea om își merită numele și poate profita, așa cum se și afirmă în zicătoare, de sprijinul Cerului pentru împlinirea destinului său uman.

Este interesant să notăm că, printre numeroasele proverbe și soluții ingenioase la problemele dificile folosite curent de triburile asiatice, există unul în care rolul principal îl deține un lup și o capră, fapt care corespunde întru totul, cred eu, soluției oferite de străvechea zicătoare pe care tocmai am citat-o.

Problema pe care o ridică enigma asiatică este: cum ar putea omul care are în posesie un lup, o capră și, în cazul de față, o varză, să le treacă de pe malul unui râu pe celălalt mal, dacă ținem cont, pe de o parte, că barca sa poate căra doar propria lui greutate și a unuia din cele trei obiecte pe rând, iar pe de altă parte, că fără influența sa directă, capra mănca varza, iar lupul capra.

Iar răspunsul corect la această populară ghicitoare demonstrează cu claritate că omul își poate atinge țelul său nu doar prin intermediul ingeniozității pe care fiecare ființă normală ar trebui să o aibă, dar în plus, el trebuie să nu lenească și să nu-și



economisească puterea, ei să treacă râul o dată în plus.

Revenind la semnificația zicătorii alese de mine și păstrând în minte soluția corectă a ghicitorii de mai sus, atunci, dacă vă veți gândi renunțând la prejudecățile ce apar ca urmare a gândurilor parazite pe care le acceptați în ființa voastră, va fi imposibil să nu înțelegeți că oricine poartă numele de om trebuie să nu fie leneș și să lupte (inventând constant felurite compromisuri) cu propria sa slăbiciune autoîntreținută în vederea atingerii țelului pe care și l-a propus: de a păstra intacte cele două «animale» independente ale ființei sale și care sunt, prin chiar natura lor, opuse unul celuilalt.

După ce am terminat aseară această filosofare «pentru stimularea gândirii», în această dimineață am luat cu mine manuscrisul unui sinopsis pe care l-am scris în primii doi ani ai activității mele ca scriitor și pe care intenționez să-l folosesc ca material de lucru pentru începutul acestei a doua serii și am plecat în parc pentru a lucra pe o bancă, la umbra bătrânilor copaci ce străjuiesc alea. După lectura a două-trei pagini am uitat de tot ce era în jurul meu și am devenit profund meditativ, întrebându-mă cum aș putea să continui; și am rămas acolo, fără să scriu un singur rând, până seara târziu.

Eram atât de adâncit în aceste reflecții ale mele, încât nu am remarcat decât foarte târziu cum una dintre nepoțelele mele - cea a cărei principală sarcină consta în a veghea ca ceașca de ceai pe care o servesc de obicei, îndeosebi atunci când execut o activitate fizică sau mentală intensă, să nu se răcească de tot - a schimbat-o, după cum aveam să aflu mai târziu, de nu mai puțin de douăzeci și trei de ori.

Pentru a înțelege și mai bine seriozitatea acestui proces intens de gândire și pentru a vă ajuta să realizați, fie și numai cu aproximație, dificultatea situației în care mă aflu, trebuie să vă mărturisesc că, după ce am citit aceste câteva pagini și după ce mi-am amintit întregul conținut al manuscrisului pe care intenționez să-l folosesc drept introducere, mi-a devenit cât se poate de clar faptul că tot acest material, asupra căruia îmi petrecusem nenumărate nopți albe, a devenit acum după toate schimbările și adăugirile pe care le operasem în finalul primei mele scrieri, cât se poate de inutil.

După ce am înțeles acest lucru, am experimentat, timp de aproape o jumătate de oră, o stare pe care Mullah Nassr Eddin ar defini-o prin cuvintele: «să te simți scufundat în proprii tăi galoși până la sprâncene»; la început m-am resemnat și m-am decis să rescriu integral manuscrisul. Dar ulterior, continuând să evoc în mod automat diferite fraze din el, mi-am adus aminte, între altele, de un pasaj în care, pentru a-mi explica atitudinea mea de critic nemilos al literaturii contemporane, am citat cuvintele unui persan bătrân și inteligent, pe care le ascultasem în tinerețea mea și care, după opinia mea, nici că ar fi putut descrie mai bine caracteristicile civilizației contemporane.

Am hotărât deci că nu ar fi cinstit din partea mea să-l privez pe cititor de cele spuse în legătură cu acest subiect (și cu altele - de altfel artistic îmbinate în respectivul pasaj) și care, în măsura în care vor fi descifrate de cineva, îi vor putea furniza acestuia un material extrem de valoros pentru o mai bună înțelegere a aspectelor pe care intenționez să le elucidiez în aceste ultime două serii, dându-le o formă accesibilă oricărui căutător al Adevărului.

De fapt, am înțeles că tot ceea ce am scris în primii doi ani nu mai corespunde deloc cu ceea ce este necesar acum, căci inițial mi-am rezumat ideile într-o sinteză inteligibilă numai pentru mine însumi, intenționând să dezvolt tot acest material în treizeci și șase de volume, fiecare destinat unei singure idei.

În cel de-al treilea an am început să dau acestui rezumat o formă de expunere accesibilă și altora, îndeosebi de către aceia specializați, ca să spun așa, în gândirea abstractă. Dar între timp, puțin câte puțin, am devenit din ce în ce mai îndemânatic în arta de a îmbrăca gândurile serioase într-o formă exterioară facilă și pe înțelesul tuturor, precum și în aceea de a face ca gândurile pe care eu le numesc «inteligibile numai pe măsura trecerii timpului» să derive din altele mai pe înțelesul oamenilor contemporani, astfel încât mi-am schimbat principiul pe care mi-l impusesem și, în loc să-mi urmăresc atingerea țelului prin cantitate, am adoptat principiul atingerii aceluiasi țel doar prin intermediul calității. Am început astfel să refac întregul material al sintezei, cu intenția declarată de a-l diviza în trei serii și de a împărți fiecare dintre acestea în mai multe volume.

Iar dacă am devenit astăzi atât de profund gânditor, aceasta s-a datorat probabil și faptului că, nu mai departe de ieri, mi-a revenit o intensitate în memorie străvechiul și înțeleptul proverb care ne sfătuiește să facem tot posibilul și să păstrăm «lupul întreg și capra intactă».

Până la urmă, în timp ce înserarea se transformase în noapte, iar faimosul parc al Fontainebleau-ului mi se întindea la picioare, fermecându-mă și afectându-mi procesul normal al gândirii, ca să nu mai vorbim de faptul că pe deasupra, diferite micuțe creaturi atât de dragi lui Dumnezeu, numite îndeobște și păsările, roiau pe deasupra craniului meu complet pleșuv, ei bine, s-a născut atunci în ființa mea decizia fermă de a nu ține cont de nimeni și de nimic și de a insera pur și simplu în acest prim capitol al celei de-a doua serii o expunere pe care scriitorii profesioniști din zilele noastre ar numi-o «de digresiune», a anumitor fragmente ușor șlefuite ale respectivului manuscris și care mie unuia îmi plac în mod deosebit, urmând ca abia după aceea să continui prin a-mi respecta principiul pe care eu însumi l-am ales în vederea scrierii acestei noi cărți.

Inițial, această introducere fusese planificată pentru cel de-al treizecilea volum al epopeei mele; ea era intitulată: «De ce am devenit scriitor» și descriam în ea impresiile care s-au acumulat în mine pe



parcursul vieții și care reprezintă astăzi fundamentul opiniei mele nu tocmai măgulitoare la adresa reprezentanților literaturii contemporane. În acest sens am și introdus discursul pe care îl evocam mai înainte și pe care am avut fericita ocazie să-l pot audia la o întrunire a inteligenței persane la care s-a întâmplat să asist și unde se discuta despre literatura contemporană.

Unul dintre cei care a vorbit cel mai mult în ziua respectivă a fost exact bătrânul și inteligentul persan pe care l-am menționat deja - inteligent, însă nu în sensul european al cuvântului, ci în acela care i se atribuie pe continentul Asiei, adică: bogat nu doar în cunoștințe, ci și în experiență.

De altfel, bătrânul era un om foarte educat și extrem de familiarizat cu civilizația și cultura europeană.

Iată ce spunea el, printre altele:

"Este cu adevărat regretabil faptul că această «cultură europeană» nu este, în procesul global de evoluție a umanității, decât un interval gol și avortat, iar aceasta se datorează faptului că în ceea ce privește dezvoltarea minții - criteriu fundamental ce stimulează dezvoltarea de sine - oamenii actualei civilizații nu sunt capabili să transmită drept moștenire nimic valoros urmașilor lor.

De exemplu, unul din mijloacele de bază pentru dezvoltarea minții este literatura.

Dar ce oferă literatura contemporană? Absolut nimic, poate cu excepția a ceea ce am putea numi «prostituarea cuvântului».

Cauza fundamentală a corupției literaturii moderne este, după mine, faptul că întreaga atenție în arta scrisului a ajuns gradat să fie concentrată nu asupra calității gândirii și a exactității modului în care ea este transmisă, ci doar asupra fasonării exterioare a cuvântului, sau, așa cum se spune astăzi, frumuseții stilistice, în urma căreia a și rezultat ceea ce numesc eu prostituarea cuvântului.

S-a ajuns astfel la situația în care citești o zi întreagă la o carte cât un dicționar fără să afli totuși ce a intenționat autorul să spună și doar când ai ajuns aproape de sfârșitul ei, după ce ți-ai risipit atât de mult timp - și așa insuficient pentru a-ți îndeplini obligațiile necesare ale vieții - descoperi că toată această "simfonie" era de fapt construită pe o idee infinitesimală, dacă nu chiar nulă.

Întreaga literatură contemporană poate fi încadrată în trei categorii: prima acoperă ceea ce se numește literatura științifică, a doua constă din narațiuni, iar a treia din descrieri.

Cărțile științifice conțin de regulă colecții de tot felul de ipoteze străvechi care sunt deja evidente pentru toată lumea, recombinate însă în diferite feluri și aplicate la tot soiul de noi subiecte.

Narațiunile, sau, după cum li se mai spune, romanele - ce conțin nu de puține ori ample volume - constau în marea lor majoritate din descrierea cu nenumărate detalii, a modului în care o

oarecare Marioara atinge deplină împlinire prin «iubire», acel sentiment sacru care a degenerat din nefericire, gradat, la umanitate, deși manifestarea sa naturală ne-a fost dată nouă de către Creator pentru salvarea sufletelor noastre și pentru sprijinirea morală reciprocă necesară ducerii unei vieți în cuplu mai mult sau mai puțin fericită.

Cea de a treia categorie de cărți oferă descrieri ale unor călătorii, aventuri, sau ale florei și faunei din cele mai diverse țări. Asemenea lucrări sunt scrise în general de către oameni care nu și-au părăsit niciodată domiciliul și nu au văzut în realitate nimic din tot ceea ce descriu; cu foarte puține excepții, aceștia nu fac altceva decât să dea frâu liber imaginației lor sau să copieze diferite fragmente din cărțile altora, la fel de fanteziști ca și ei înșiși.

Datorită acestei înțelegeri limitate a responsabilității și semnificației operelor literare, scriitorii din zilele noastre, în lupta lor continuă pentru o tot mai mare frumusețe a stilului, inventează câteodată chiar un incredibil talmeș-balmeș în versuri, supranumit de ei poezie, cu scopul de a obține ceea ce în opinia lor ar constitui frumusețea sintonanței, reducând astfel aproape la zero posibilitățile de a mai înțelege ceva din opera lor.

Oricât de ciudat v-ar părea acest lucru, după părerea mea o mare parte din răul care a fost făcut literaturii contemporane a fost adus de gramatică, sau mai exact, de către gramatica limbilor acelor popoare care iau parte la ceea ce eu numesc "obișnuitul concert malfonic" al civilizației contemporane.

Gramaticile tuturor acestor limbi sunt, în majoritatea cazurilor, construite artificial, fiind compuse și modificate continuu de către o categorie de oameni care, trebuie să o spunem, în ceea ce privește înțelegerea vieții reale și a limbajului care evoluează direct din ea, sunt cât se poate de "analfabeți".

Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că la toate popoarele epocilor trecute, așa cum ne demonstrează cu claritate istoria antică, gramatica era rezultatul vieții însăși, în funcție de diferitele stadii de dezvoltare a nivelului general de conștiință, era întotdeauna influențată de condițiile climatice și de principalele mijloace de obținere a hranei a poporului respectiv.

În actuala civilizație, gramatica anumitor limbi distorsionează până într-atât înțelesul a ceea ce vrea scriitorul să transmită, încât cititorul, îndeosebi dacă este străin, este privat chiar și de cea mai mică posibilitate de a înțelege intențiile autorului care, dacă ar fi fost exprimate diferit, sau altfel spus fără respectiva gramatică, ar mai fi avut poate o oarecare șansă de a fi cât de cât comprehensivă.

Pentru a fi mai clar, continuă bătrânul și inteligentul persan, vă voi da un exemplu care mi s-a întâmplat chiar mie.

După cum bine știți, dintre toate persoanele de același sânge cu mine, singurul care mai este în viață este nepotul meu pe linie



paternă care, moștenind acum câțiva ani o sondă de petrol amplasată în împrejurimile orașului Baku, a fost obligat să se mute acolo.

Astfel am ajuns ca, din când în când, să mă deplasez până în acel oraș, căci nepotul meu, fiind mereu extrem de ocupat cu numeroasele sale afaceri comerciale, nu mai poate veni să-și viziteze bătrânul unchi aici, la locul său de naștere.

Districtul în care sunt amplasate aceste sonde, ca de altfel și orașul Baku, aparțin în prezent de Rusia, care, în calitatea ei de mare națiune a civilizației contemporane, produce o literatură abundentă.

Aproape toți locuitorii orașului Baku și ai împrejurimilor sale aparțin unor rase ce nu au nimic comun cu rușii, iar în căminele lor ei vorbesc desigur limbile lor maternă, deși în relațiile oficiale sunt obligați să folosească rusa.

De-a lungul vizitelor mele în acel oraș am intrat în contact cu o mulțime de oameni și fiind nevoit să comunic cu ei pentru rezolvarea diferitelor probleme personale, m-am decis să învăț limba rusă.

În viața mea a trebuit să învăț atât de multe limbi, încât rusa nu mai prezenta pentru mine nici o dificultate. Nu după mult timp eram deja capabil să o vorbesc fluent, deși, bineînțeles, cu un accent străin, respectând o modă unanim acceptată de către localnici.

Ca unul care a devenit într-o oarecare măsură "lingvist", consider că este necesar să remarc aici, în trecere, că nu este niciodată posibil să gândești într-o limbă străină, chiar dacă o cunoști la perfecție, atunci când continui să vorbești în limba ta maternă sau într-o altă limbă în care te-ai obișnuit să gândești.

În consecință, atunci când am început să vorbesc în rusește, continuând totuși să gândesc în persană, eram obligat să caut în minte cuvinte rusești care să corespundă gândurilor mele persane.

Exact acela a fost momentul când mi-am dat seama de diferitele inadvertențe - care la început îmi păreau inexplicabile - ce există în limbajul civilizat contemporan și din cauza cărora era uneori imposibil să transmiți exact chiar și cele mai simple și mai comune expresii ale gândirii tale.

Devenind interesat și fiind liber de celelalte obligații ale vieții, am început să studiez gramatica rusă, iar apoi gramaticile altor limbi moderne. Am înțeles atunci că sursa inadvertențelor pe care le observasem se află exact în aceste gramatici artificiale compuse și astfel a început să se cristalizeze în mine ferma convingere pe care tocmai v-am expus-o, și anume că gramaticile limbilor în care este scrisă literatura contemporană sunt inventate de oameni care, în ceea ce privește adevărata cunoaștere, se află pe o treaptă inferioară oamenilor simpli.

Ca ilustrare concretă a celor afirmate mai sus, am să vă descriu, dintre multele inadvertențe ale limbii ruse pe care le-am observat încă de la bun început, pe aceea care m-a determinat să

efectuez un studiu detaliat al întregii chestiuni.

Odată, în timp ce conversam în rusește și, ca de obicei, îmi traduceam propriile gânduri care se formau în persană, am considerat necesar să folosesc o expresie pe care noi, persanii, o folosim adesea în conversație, și anume *myan-diaram*, care înseamnă în franceză *je dis* iar în engleză *I say* (eu spun). Dar, oricât am încercat, căutând prin memorie să găsesc un cuvânt corespondent în rusește, nu am reușit acest lucru, deși cunoșteam la data respectivă aproape toate cuvintele acestei limbi folosite fie în literatură, fie în relațiile obișnuite dintre oameni aflați pe toate nivelele de intelectualitate.

Negăsind un cuvânt corespondent pentru această expresie simplă, atât de des folosită de noi, m-am gândit mai întâi că probabil nu îl cunosc încă și am început să caut prin numeroasele mele dicționare și să-i întreb pe anumiți oameni considerați autorități în materie. Am aflat în final că în rusa modernă nu există deloc un asemenea cuvânt, în locul lui fiind folosită expresia *ia gavarin*, ceea ce înseamnă în persană *myan-soil-yaram*, adică *je parle* în franceză sau *I speak* în engleză (eu vorbesc).

Intrucât toți cei de față sunteți persani și aveți același mod de a gândi ca și mine în ceea ce privește înțelesul atribuit cuvintelor, vă întreb: aș putea eu, sau orice alt persan, să accept un cuvânt citit în literatura contemporană rusă și care corespunde înțelesului expresiei noastre *soil-yaram*, ca având același înțeles ca și expresia *diaram*? Bineînțeles că nu: *soil-yaram* și *diaram*, sau "a vorbi" și "a spune" - reprezintă două "acțiuni experimentale" cât se poate de diferite.

Acest exemplu absolut minor este caracteristic pentru mii de alte asemenea inadvertențe ce pot fi întâlnite în toate limbile popoarelor care reprezintă așa-numita "floare a civilizației contemporane". Și exact aceste inadvertențe sunt cele care împiedică literatura modernă să servească drept mijloc principal pentru dezvoltarea minților acelor popoare care sunt considerate a fi reprezentantele de bază ale actualei civilizații, dar și a altor popoare, care la momentul prezent și din motive evident ineluctabile - sunt întrucâtva private de norocul de a fi considerate civilizate și, implicit, așa cum stă mărturie istoria, sunt catalogate drept înapoiate.

Datorită acestor inadvertențe de limbaj care există în literatura contemporană, orice om - îndeosebi dacă aparține unor rase care nu sunt considerate reprezentative pentru literatura contemporană - care are o facultate de gândire mai mult sau mai puțin normală și care este capabil să dea cuvintelor semnificația lor firească, va percepe un gând sau un cuvânt folosit într-un sens incorect precum în exemplul pe care tocmai l-am citat într-un mod la fel de incorect, iar rezultatul final va fi acela că el va înțelege ceva complet diferit de ceea ce intenționa să spună fraza respectivă.

Deși abilitatea de a înțelege semnificația profundă a cuvintelor diferă de la o rasă la alta, informațiile pentru a recunoaște conținutul



acțiunilor experimentale repetate, care sunt stabilite prin chiar procesul vieții, sunt cunoscute de toți oamenii într-o manieră similară, prin însăși similaritatea experienței lor de viață.

Absența din limba rusă contemporană a unui cuvânt care să exprime exact semnificația expresiei persane *diaram*, pe care am ales-o ca exemplu, poate servi drept confirmare a afirmației mele aparent nefondate potrivit căreia acești analfabeți ai timpului nostru care se autonumesc gramaticieni și, ce este mai rău, chiar sunt considerați ca atare de către cei din jurul lor, au reușit să transforme chiar și limba elaborată de viața însăși într-un, ca să spunem așa, *ersatz* nemțesc.

Trebuie să vă mai spun că, atunci când am început să studiez gramatica rusă și a altor limbi moderne pentru a afla cauzele numeroaselor lor inadvertențe, m-am decis, fiind de felul meu atras către filologie, să mă familiarizez și cu istoria apariției și a dezvoltării limbii ruse.

Iar acest studiu al meu mi-a permis să aflu că în timpuri mai vechi existau în această limbă cuvinte corespondente pentru toate acțiunile experimentate deja în procesul vieții. Și doar atunci când limba a atins un grad relativ înalt de dezvoltare, pe parcursul secolelor, a ajuns ca un simplu obiect pentru "ascuțirea ciocului corbilor", sau altfel spus, un obiect de "filosofare" pentru diferiți neavizați analfabeți, proces prin care numeroase cuvinte au fost deformate sau chiar au încetat să mai fie folosite, îndeosebi datorită faptului că nu mai răspundeau necesităților gramaticii moderne. Printre acestea din urmă se afla și cuvântul pe care eu îl căutam și care corespundea întru totul expresiei noastre *diaram*, pronunțat pe vremea aceea: *skazivaiu*.

Este interesant de notat că acest cuvânt s-a păstrat chiar și în zilele noastre, dar el nu mai este folosit decât de către oameni, care deși aparțin națiunii ruse, sunt extrem de izolați de efectele civilizației actuale, adică oameni care trăiesc în provincie, departe de orice centru cultural.

Această gramatică specifică limbilor moderne, artificial inventată, pe care tânără generație de pretutindeni este obligată să o învețe, este după părerea mea una din cauzele fundamentale ale realității potrivit căreia, între popoarele europene actuale, s-a dezvoltat numai o premiză, din cele trei premize necesare, capabilă să stimuleze o minte sănătoasă - și anume, ceea ce noi numim gândire, care tinde astăzi să predomine în individualitatea umană; din păcate, așa cum orice om cu o rațiune normală trebuie să o știe, gândirea fără sentiment și fără intuiție nu poate conferi o înțelegere reală și profundă omului.

Pentru a rezuma tot ceea ce am spus până acum despre literatura contemporană, nu aș putea găsi o mai bună expresie pentru a o descrie decât aceea care susține că ea "este lipsită de suflet". Civilizația contemporană a distrus sufletul literaturii, ca de altfel și sufletul oricărui alt domeniu asupra căruia și-a îndreptat grațioasă sa atenție.

Am deci toate temeiurile să critic atât de nemilos acest rezultat al civilizației moderne, căci așa cum confirmă datele istorice cele mai demne de încredere, care ne-au parvenit din îndepărtata antichitate, este de necontestat faptul că literatura civilizațiilor trecute avea o mare contribuție la dezvoltarea minții umane; iar rezultatele acestei dezvoltări, transmise din generație în generație, puteau fi încă simțite secole mai târziu.

După mine, chintesența oricărei idei poate fi transmisă uneori foarte bine celorlalți oameni prin intermediul unor anecdote sau proverbe izvorâte din viață.

De aceea, pentru a arăta diferența care există între literatura civilizațiilor apuse și cea a contemporanilor, mi-aș permite să vă povestesc o anecdotă foarte populară la noi în Persia și intitulată "Conversația celor două vrăbii".

"Au fost odată ca niciodată două vrăbii, una tânără și cealaltă bătrână, care stăteau de vorbă pe acoperișul înalt al unei case.

Ele discutau despre un eveniment care devenise «chestiunea la ordinea zilei» printre vrăbii și anume faptul că servitoarea lui Mullah tocmai aruncase pe fereastră, exact în locul unde obișnuiau să se strângă vrăbiile, ceva ce semăna izbitor cu o budincă, dar care s-a dovedit până la urmă a nu fi decât o bucată de cauciuc; câteva dintre vrăbiile mai tinere au încercat să ciugulească din ea, dar li s-a făcut aproape instantaneu rău.

În timp ce comentau evenimentul, vrăbia mai bătrână se zgribuli subit și începu cu o grimasă dureroasă să caute sub aripa sa puricii care o deranjau și care cresc în general pe vrăbiile subnutrite; după ce a prins unul, a spus cu un oftat adânc:

- Timpurile s-au schimbat mult; cu greu mai poți trăi astăzi o viață decentă în cartierul nostru.

În vremurile de altădată obișnuiam să stăm, exact ca acum, pe un acoperiș, moșăind liniștite, până când jos în stradă se auzea un zgomot caracteristic, de tropăituri și izbitori, după care un miros ispititor ne gădila nările, umplându-ne de o mare bucurie; și nu mai aveam atunci nici un dubiu că, dacă vom zbura în jos și vom căuta prin locul respectiv, vom afla o satisfacție deplină.

Dar astăzi, abundă cu vârf și îndesat doar zgomotul și un anumit miros, pe care cu greu poți să-l suporti; și dacă uneori, în virtutea vechilor obișnuințe, mai coborâm ca să căutăm ceva substanțial pentru a ne hrăni, tot ce găsim atunci sunt niște picături grețose de petrol ars."

Așa cum desigur v-ați dat seama, povestea noastră face referire la căruțele cu cai de altă dată și la autovehiculele moderne; și, deși acestea din urmă, după cum remarcă vrăbia noastră, produc încă și mai mult zgomot, pocnituri și pârăituri și miros mai ceva decât caii, ele totuși nu au nici un fel de semnificație pentru hrana vrăbiilor. Iar fără hrană, este ușor de înțeles, nici chiar vrăbiile nu pot aduce pe



lume o progenitură sănătoasă.

Această anecdotă mi se pare o ilustrare strălucită a ceea ce doream să punctez în legătură cu diferența dintre literatura actuală și cea a civilizațiilor trecute.

Ca și în trecut, și în civilizația prezentă literatura există doar pentru scopul de a asista evoluția globală a umanității dar, din păcate, ea eșuează în atingerea acestui țel. Totul se petrece numai în exterior; totul nu este, la fel ca în fabula noastră, decât pocnituri, pârâituri și un miros greșos.

Pentru orice om imparțial, acest punct de vedere al meu va fi cu ușurință confirmat prin observarea diferenței dintre nivelul de profunzime a sentimentelor la oamenii care s-au născut și trăiesc pe continentul Asiei și cei care sunt născuți și educați în condițiile actuală civilizații europene.

Este o certitudine pe care au observat-o mulți și anume faptul că la locuitorii continentului asiatic, izolați de efectele civilizației moderne fie și numai datorită condițiilor geografice, latura afectivă a atins un nivel mult mai înalt de dezvoltare decât în rândul locuitorilor Europei. Și cum este indubitabil că sentimentul stă la baza bunului simț, putem trage concluzia că aceste popoare ale Asiei, deși cunosc mai puține lucruri, au totuși o viziune mai corectă asupra realității decât cei care trăiesc în chiar *tzimuss*-ul civilizației moderne.

Un european înțelege obiectul observat de el doar prin intermediul unei, să-i spunem, "informări matematice globale" care îi oferă date despre el, în timp ce majoritatea asiaticilor pătrund chiar esența obiectului observat, uneori cu inima, iar alteori chiar numai cu intuiția.

În acest moment al discursului său referitor la literatura contemporană, bătrânul și inteligentul persan a atins o chestiune care în momentul de față face obiectul interesului multor europeni, îndeosebi celor numiți "propagandiști culturali". Iată ce a spus el:

"Popoarele din Asia erau cândva foarte interesate de literatura europeană, dar realizând întreaga goliciune a conținutului ei, ele și-au pierdut gradat interesul față de ea, iar astăzi aproape nimeni nu o mai citește. Personal, eu cred că slăbirea acestui interes l-a jucat în primul rând acea ramură a literaturii moderne care poartă numele de beletristică, sau altfel spus, romanele.

Aceste faimoase romane ale lor constau în principal, așa cum am mai spus-o deja, din lungi descrieri, în forme variate, ale evoluției unei boli care a apărut recent printre contemporani și care, datorită slăbiciunii lor de caracter, îi afectează destul de mult timp.

Popoarele asiatice, care nu s-au îndepărtat încă atât de mult de Mama Natură, recunosc cu ușurință această stare psihică care apare atât la bărbați cât și la femei și care este nedemnă de orice ființă umană, dar este degradantă îndeosebi pentru bărbați; instinctiv, ele adoptă o atitudine de dispreț față de acești oameni.

În ceea ce privește celelalte ramuri ale literaturii europene, cum sunt cea științifică, cea descriptivă și celelalte forme de expunere instructivă, asiaticii, care mai păstrează încă în bună măsură abilitatea de a simți, căci ei sunt mai apropiați de natură, intuiesc prin sentimentele lor semiconștiente și prin instinct totală lipsă de cunoaștere a realității descrise și a unei înțelegeri profunde a subiectului abordat, ce îi caracterizează pe respectivii autori.

În acest fel s-a ajuns la situația în care, după ce la început au manifestat un viu interes față de literatura europeană, asiaticii au încetat treptat să-i mai acorde vreo atenție, iar astăzi o ignoră cu desăvârșire; și asta în ciuda faptului că rafturile librăriilor europene sunt din ce în ce mai pline de un număr mereu în creștere de cărți.

Cu siguranță vă puneți acum întrebarea cum ar putea fi reconciliate cele afirmate de mine până acum cu faptul că majoritatea covârșitoare a asiaticilor sunt complet analfabeți - în sensul strict al cuvântului.

Vă voi răspunde totuși că adevărata cauză a lipsei de interes față de literatura contemporană nu este aceasta, ci exact propriile lipsuri ale respectivei literaturi. Eu personal am văzut sute de oameni analfabeți care se strâneau în jurul unei singure persoane literate pentru a asculta lectura scrierilor sacre sau a unor capodopere precum "O mie și una de nopți". Îmi veți răspunde că evenimentele descrise în asemenea opere sunt luate din chiar viața lor, fiind astfel ușor de înțeles și cât se poate de interesante pentru aceștia. Dar nu aceasta este viziunea justă. Aceste opere, și mă refer îndeosebi la "O mie și una de nopți", sunt opere de literatură în adevăratul sens al cuvântului. Oricine citește sau ascultă aceste povești înțelege că ele reprezintă fantezii, dar fantezii care corespund întru-totul adevărului, deși sunt alcătuite din episoade neobișnuite și care sunt improbabile să se petreacă în viața de zi cu zi a oamenilor. Totuși, interesul cititorului sau al ascultătorului este cu ușurință trezit și, încântat de înțelegerea rafinată a autorului în ceea ce privește psihicul oamenilor din diferite straturi sociale, el urmărește cu o vie curiozitate cum o întreagă istorie se țese gradat pornind de la câteva mici incidente din viața obișnuită.

Necesitățile civilizației contemporane au dat naștere și unei alte forme absolut particulare de literatură, și anume ziaristica. Nu pot să trec sub tăcere această nouă formă de literatură căci, dincolo de faptul că ea nu oferă absolut nimic pentru dezvoltarea minții umane, eu consider că ea a devenit principalul rău în viața oamenilor de astăzi datorită influenței otrăvitoare pe care o exercită asupra relațiilor lor reciproce.

Această formă literară s-a răspândit foarte mult în ultimul timp, iar aceasta deoarece ea răspunde, după convingerea mea de neștrămutat, cel mai bine slăbiciunii și nevoilor ce conduc la o mereu în creștere lipsă de voință a omului. Ea accelerează astfel cu o



uluitoare eficacitate atrofierea ultimelor posibilități pe care le mai au încă oamenii actuali de a obține datele necesare pentru a atinge o cunoaștere chiar și relativă a propriei lor individualități, singura în măsură să conducă la ceea ce noi numim "amintirea de sine" - factor absolut indispensabil în procesul de autoperfecționare.

În plus, datorită acestei cotidiene literaturi neprincipiale, facultatea de gândire a oamenilor a ajuns să fie încă și mai separată de individualitatea lor; și, în consecință, conștiința, care era uneori trezită ocazional în ei, a încetat acum cu desăvârșire să mai participe la acest proces de gândire a lor. Ei sunt astfel privați de acei factori care le permiteau oamenilor de altădată să ducă o viață tolerabilă, chiar dacă numai în ceea ce privește relațiile lor reciproce.

Spre ghinionul nostru comun, această literatură jurnalistică, din ce în ce mai răspândită în viața popoarelor cu fiecare an, slăbește continuu mintea deja epuizată a oamenilor, lăsând-o fără apărare în fața a tot felul de dezamăgiri și deziluzii, îndepărtând-o de o gândire sănătoasă și stimulând în schimb felurite atribute nedemne ale acesteia, cum sunt credulitatea, indignarea, teama, falsa rușine, ipocrizia, orgoliul, și așa mai departe.

Pentru a vă demonstra mai concret influența nefastă pe care această formă nouă de literatură o are asupra oamenilor, vă voi povesti câteva evenimente care s-au petrecut numai din cauza ziarelor și a căror realitate nu poate fi pusă la îndoială, căci am participat personal la derularea lor.

Aveam la Teheran un prieten apropiat, un armean, care mă numise executor testamentar cu puțin înainte de moartea sa. Acesta avea un fiu care nu mai era tânăr și care trăia datorită unei afaceri a sa într-un mare oraș european, împreună cu numeroasa sa familie. Într-o seară, după consumarea cinei, atât el cât și familia sa s-au îmbolnăvit și au murit în aceeași noapte. Ca executor al familiei, am fost obligat să merg la locul tragicei întâmplări.

Am aflat acolo că, cu puțin înaintea acestui eveniment, tatăl acestei nefericite familii citise ample articole din presa locală, timp de mai multe zile, referitoare la o măcelărie care vindea, potrivit acestor articole, cârnați speciali preparați într-un mod cu totul aparte. Măcelarul își făcea o mare reclamă în toate acele ziare.

Nu este de mirare că el a fost până la urmă atât de ispitit încât, deși nici lui și nici familiei sale nu le plăceau cârnații în mod deosebit (căci cu toții fuseseră crescuți în Armenia, unde nimeni nu mănâncă cârnați) s-a dus și a comandat câțiva la măcelărie. Iar în aceeași noapte, întreaga familie a murit otrăvită.

Ciudata întâmplare mi-a trezit bănuielile și, prin cooperarea unui agent al "poliției private secrete", iată ce am descoperit: o mare firmă achiziționase la un preț foarte mic, de la o firmă de comerț exterior străină, o mare cantitate de cârnați destinată inițial unei alte țări, dar care fusese refuzată datorită unei întârzieri la livrare. Pentru

a scăpa de imensa cantitate cât mai rapid, firma a cheltuit sume mari pentru publicitate prin ziare, care a avut drept rezultat groaznica întâmplare pe care v-am relatat-o.

Și iată o altă:

În timpul uneia din vizitele mele la Baku am citit eu însumi timp de mai multe zile la rând în zărele locale lungi articole, care ocupau aproape jumătate din respectivele ziare și care elogiau jocul absolut desăvârșit al unei anumite actrițe.

S-a scris atât de mult și în asemenea termeni laudativi despre faimoasa actriță încât chiar și eu, om bătrân, m-am lăsat cucerit de ele și într-o bună zi, renunțând la toate treburile mele și schimbându-mi regimul riguros pe care mi-l stabilisem, m-am dus la teatru să văd marea minune.

Și ce vă imaginați că am văzut acolo? Ceva care să amintească, chiar și de departe, de toate interminabilele articole care îi fuseseră consacrate?... Nici vorbă!

Am văzut de-a lungul existenței mele mulți reprezentanți ai acestei arte, mai buni sau mai răi și fără nici o exagerare pot să vă spun că într-o vreme eram considerat chiar o autoritate în domeniu. Dar chiar și fără a lua în considerație viziunea mea generală despre artă și vorbind din punctul mediu de vedere, trebuie să vă mărturisesc că în toată viața mea nu am văzut vreodată pe cineva care să poată fi comparat cu această actriță în ceea ce privește lipsa talentului și absența chiar și a celor mai elementare noțiuni legate de artă de a juca pe scenă. Întreaga ei manifestare era până într-atât lipsită de prezență scenică încât eu personal, chiar și manat de cel mai pur altruism, nu i-aș fi permis "minunii" să joace nici măcar rolul bucătăresei mele.

După cum aveam să aflu mai târziu, unul din marii petroliști din Baku, care făcuse avere, a plătit diverși reporteri cu sume substanțiale, promițând chiar să le dubleze în caz că vor reuși să facă o celebritate din amanta sa, care fusese până atunci cameristă la un inginer rus și pe care o sedusese în urma deselor întâlniri de afaceri în casa respectivului inginer.

Și iată încă un exemplu:

Am citit într-un ziar german de mare tiraj lungi articole ce glorificau un anumit pictor, care mi-au indus părerea că în arta contemporană acest pictor trebuia să fie un veritabil fenomen.

Pregătindu-se de nuntă, nepotul meu, care tocmai terminase de construit o casă în orașul Baku, s-a decis să-și decoreze interiorul într-o manieră cât mai artistică. Cum petrolul sondei pe care o moștenise îi asigura o adevărată avere, l-am sfătuit să nu-și economisească banii și să trimită după faimosul pictor pentru ca acesta să supravegheze decorarea casei și să picteze chiar el câteva fresce pe pereți. În acest fel, l-am asigurat eu, cheltuielile sale, care deja erau foarte mari, vor sluji cel puțin în beneficiul întregii posterități, care va moșteni aceste fresce și alte lucrări ieșite din mâna incomparabilului maestru.



Zis și făcut. Nepotul meu s-a dus chiar el personal să-l invite pe marele pictor european. La scurtă vreme, pictorul a sosit, împreună cu o întreagă caravană de asistenți, artizani și, mi s-a părut mie, chiar și propriul său harem, desigur în înțelesul european al cuvântului; și fără să se grăbească deloc, a purces la treabă.

Rezultatul lucrării acestei mari celebrități a constat, mai întâi de toate, în amânarea nunții nepotului meu, iar apoi, după alungarea așa-zisului "maestru al picturii", la cheltuirea unei alte adevărate averi pentru a readuce totul în starea sa inițială, astfel încât câțiva simpli artizani persani să poată decora, picta și împodobi casa într-o manieră corespunzătoare adevăratei arte. În acest caz, trebuie să menționez în spiritul adevărului că ziaristii participaseră la construirea carierei respectivului pictor practic dezinteresat, din pură ignoranță.

Și ca un ultim exemplu, vă voi povesti o istorie tristă, considerată la vremea respectivă "o mare lovitură" în acest gen de literatură contemporană, cu deosebire pernicioasă.

Pe vremea când trăiam în orașul Khorasan, am cunoscut într-o zi în casa unui amic un tânăr cuplu european. Curând, devenisem prieteni destul de apropiați. Ei au revenit la Khorasan de mai multe ori, dar de fiecare dată numai pentru niște sejururi cât se poate de scurte. Călătorind împreună cu tânăra sa soție, acest nou prieten al meu obișnuia să colecteze diferite informații din diverse țări și să facă analize pentru a determina efectele nicotinei din diferite feluri de tutun asupra organismului uman și a psihicului.

După ce a adunat suficiente date în urma peregrinărilor sale asiatice, el s-a întors în Europa, împreună cu soția sa, și a început să scrie o carte lungă referitoare la rezultatele cercetărilor sale.

Dar, întrucât soția sa, evident datorită tinereții și lipsei sale de experiență în ce privește necesitatea de a se pregăti pentru așa-zisele zile negre, cheltuisese toate resursele lor în timpul respectivelor călătorii, ea a fost obligată, pentru a-i da soțului ei posibilitatea de a-și termina cartea, să se angajeze ca dactilografă la o mare editură.

S-a întâmplat atunci ca un anumit critic literar, care mergea des pe la editură, să se îndrăgostească de ea; el a încercat să se apropie de ea, dar ca o soție onorabilă ce își cunoștea datoria, fata nu a răspuns avansurilor sale.

Drama este că, în timp ce moralitatea a continuat să triumfe la această "soție credincioasă a unui soț european", în mod simultan a apărut la acel individ josnic, direct proporțional cu insatisfacția pe care o cunoscuseră poftele sale, dorința de a se răzbuna, tipică la asemenea oameni; și prin tot felul de intrigi, el a reușit să obțină demiterea femeii din slujba sa, fără nici un fel de motiv. Iar când soțul ei și-a terminat cartea și a publicat-o, acest om de nimic, datorită resentimentelor sale, a început să scrie în ziarul la care corespundea, precum și în alte cotidiane și săptămânale, o întreagă serie de articole incriminatorii, care au discreditat cartea până într-atât încât ea a

constituit un eșec total, nemaifiind cumpărată de nimeni.

Și astfel, mulțumită unui asemenea reprezentant inconștient al acestei literaturi neprincipiale, lucrurile au luat o asemenea întorsătură încât, cheltuindu-și și ultimele resurse și nemaivând nici măcar cu ce să-și cumpere pâine, acel om onest și iubită lui soție au sfârșit prin a se spânzura.

Din punctul meu de vedere, toți acești critici literari sunt, datorită influenței și impactului articolelor lor asupra maselor largi de oameni naivi și ușor de sugestionat, de o mie de ori mai periculoși și mai nocivi chiar decât ziaristii obișnuiți.

Am cunoscut personal un critic muzical care nu atinsese în viața lui un instrument muzical și care nu avea deci, nici un fel de înțelegere practică a muzicii; el nu știa nici măcar ce este sunetul, sau care este diferența dintre notele do și re. Datorită indicațiilor sale analfabete, s-au format opinii de nezdruccinat în decursul timpului în mințile cititorilor săi în ceea ce privește muzica, acest domeniu foarte important în armonia divină.

Publicul nu îl cunoaște niciodată pe acela care scrie; tot ce știe el este că ziarul aparține unui grup de oameni de afaceri.

Ceea ce știe cu adevărat semnatarul articolelor, sau ceea ce se petrece în culisele ziarului, nu ajunge niciodată la cunoștința publicului, care ia de bun tot ceea ce scrie prin ziare.

Convingerea mea este că exact această literatură jurnalistică este factorul principal care a dus la promovarea unor pseudo-valori, iar din punct de vedere emoțional a dezvoltat în oameni, după cum ar spune Mullah Nassr Eddin: "rafinamentul sentimental al unei vaci".

Înși conducătorii actualei civilizații sunt incapabili, datorită nivelului lor scăzut de dezvoltare morală și intelectuală, să-și dea seama - precum copiii care se joacă cu focul - de forța și semnificația efectului unei asemenea "literaturi" asupra maselor largi.

Potrivit impresiilor pe care le-am obținut prin studierea istoriei antice, conducătorii civilizațiilor anterioare nu ar fi permis niciodată continuarea pe o durată atât de lungă a unei atare anormalități.

Această opinie a mea poate fi confirmată de informațiile autentice, care s-au păstrat până astăzi, referitoare la atitudinea severă în ceea ce privește literatura cotidiană adoptată de chiar conducătorii țării noastre nu cu foarte mult timp în urmă, într-o perioadă când ea mai era considerată încă una dintre cele mai mari națiuni, mai exact, atunci când Marele Babilon îi aparținea și era unicul centru de cultură recunoscut pe întregul Pământ. Potrivit acestor informații, exista o presă zilnică și în acele timpuri, sub forma unor papirusuri imprimate, deși desigur într-o cantitate cu mult mai mică decât în zilele noastre. Dar în acea vreme singurii care participau la editarea acestor organe literare erau persoanele în vârstă și extrem de calificate, cunoscute tuturor pentru meritele lor și pentru viața onorabilă pe



care o duceau; și exista chiar o regulă fermă pentru a numi asemenea oameni în respectivele posturi, numai sub jurământ, la fel cum procedea astăzi jurații, experții, militarii și alte asemenea categorii.

Din păcate, în zilele noastre orice terchea-berchea poate fi ziarist, atâta timp cât reușește să se exprime cât de cât draguț și, după cum se spune, literar. Personal, am avut ocazia să mă familiarizez cât se poate de bine cu aceste produse ale civilizației contemporane, care sunt ziarele și periodicele cu panseurile lor, căci timp de 3-4 luni, la Baku, m-am nimerit să fiu prezent în fiecare zi la întrunirile ziaristilor și să schimb diferite opinii cu ei.

Odată, ducându-mă la Baku cu intenția de a-mi petrece întreaga iarnă cu nepotul meu, câțiva tineri i-au cerut acestuia permisiunea de a-și ține ședințele recent înființatei lor "Noua societate a literaților și ziaristilor" într-una din spațioasele camere de la parterul casei sale, în care el își propusese inițial să deschidă un restaurant. Nepotul meu și-a dat pe loc consimțământul și chiar din ziua următoare tinerii au început să se adune, îndeosebi serile, pentru ceea ce ei numeau "adunări generale și dezbateri științifice".

La aceste ședințe ale lor erau admiși și oameni din afara domeniului literar, astfel încât m-am dus adesea să asist la discuții, mai ales că nu prea aveam nimic de făcut serile, iar propria mea cameră era chiar alături de "cartierul lor general". În curând conversam liber cu câțiva dintre ei, cu care mă și împrietenisem.

Majoritatea erau foarte tineri, slabi și efeminați, iar fețele câtorva arătau clar că se trăgeau din părinți bețivi sau care făcuseră diferite alte excese datorate în general lipsei de voință, sau că înșiși posesorii respectivelor fețe aveau unele vicii ascunse.

Deși Baku este doar un orașel în comparație cu alte mari orașe moderne și deși tipurile de ființe care se întruneau acolo nu erau, în marea lor majoritate, decât "păsări de mică altitudine" totuși, nu mă sfiesc deloc să generalizez cele observate de mine și asupra colegilor lor de pretutindeni. Și cred că am toate drepturile să procedez astfel, căci mi s-a întâmplat adesea, ulterior, în timp ce călătoream prin Europa, să vin în contact cu asemenea reprezentanți ai acestui gen literar și nicidecum nu am avut ocazia să-mi schimb impresia inițială. Dimpotrivă, am constatat că se aseamănă cu toții precum boabele de mazăre într-o păstăie. Singură diferență constă cel mult în gradul de importanță pe care și-o arogau, direct proporțional cu tirajul organului literar la care contribuiau, sau cu mărimea firmei care deținea în proprietate respectivul ziar. Mulți dintre ei, din motive care îmi scapă, erau numiți poeți. În zilele noastre, în Europa, oricine scrie câteva rânduri aiurite, de tipul:

*"Trandafirii sunt verzi,  
Mimozele sunt purpurii,  
Divină este ea,  
Precum un șirag de amintiri",*

și așa mai departe, este gratulat imediat cu apelativul de poet de către cei din jurul lui; iar unii nu se sfiesc chiar să-și graveze acest titlu pe cărțile lor de vizită. Printre acești scriitori și ziaristi contemporani, ceea ce se numește *esprit de corps* este cât se poate de dezvoltat, căci ei se susțin cu fermitate și se sprijină unii pe alții fără nici o rezervă și în toate ocaziile.

Mie unul mi se pare că exact această caracteristică a lor este cauza principală a sferei tot mai largi de influență pe care au dobândit-o și a evasi-autorității lor asupra maselor, ca să nu mai vorbim de adulația inconștientă și servilă cu care mulțimea se apleacă în fața acestor nulități - așa cum orice om de bun simț n-ar ezita să-i numească.

La întrunirile din Baku pe care le-am menționat anterior, câte unul dintre ei obișnuia să se urce pe o platformă și să citească un fel de versuri, din categoria celor pe care le-am citat deja, sau să dizerteze referitor la motivele pentru care ministrul nu știu cărei națiuni se exprimase într-un anumit fel în timpul unui banchet și nu în alt fel; după care, vorbitorul obișnuia să-și încheie discursul cu un anunț de felul celui următor:

"Cedează acum dreptul la cuvânt unui adevărat far luminos al cunoașterii contemporane, dl. Cutare, care a sosit în orașul nostru cu afaceri extrem de importante și a avut amabilitatea să nu refuze invitația pe care i-am adresat-o de a participa la ședința noastră de astăzi. Vom avea astfel privilegiul unic să-i ascultăm încântătoarea voce cu propriile noastre urechi."

Iar când respectiva celebritate se urca pe platformă, ea își începea speech-ul cu cuvinte de genul:

"Stimate doamne și stimați domni, colegul meu m-a numit plin de modestie o celebritate (în paranteză fie spus, el nici nu avea cum să audă ce spusese colegul său, căci el era introdus întotdeauna dintr-o încăpere alăturată, a cărei ușă fusese închisă și pe care o deschisese el însuși, iar eu cunosc impecabila acustică a acelei case și soliditatea ușilor), după care, el continua astfel:

"Ca să fiu sincer, prin comparație cu el eu nu sunt demn nici măcar să stau la picioarele sale. Adevărata celebritate nu sunt eu, ci el, care este cunoscut nu numai pretutindeni în maica noastră Rusia, dar și în întreaga lume civilizată. Posteritatea îi va pronunța numele cu o vie emoție și nimeni nu va uita vreodată ce a făcut el pentru știința și bunăstarea umanității.

Acest autentic zeu al adevărului se află acum în micul nostru orașel nu întâmplător, așa cum ați putea crede ci, fără îndoială din rațiuni extrem de importante, deși cunoscute numai de el.

Adevăratul său loc nu este însă printre noi, ci fără-doar-și poate printre zeii antici ai Olimpului", și așa mai departe.

Și doar după un asemenea preambul, își continua celebritatea discursul, rostind felurite absurdități, spre exemplu pe tema: "De ce



au declarat Sirikiții război Parnakalpilor".

După asemenea sesiuni științifice, urma întotdeauna cina, la care se serveau două sticle de vin ieftin și nu erau puțini aceia care își ascundeau prin buzunare câte un hors-d'oeuvre, fie că era vorba de o bucată de cârnat sau un hering pe o felie de pâine, neuitând să precizeze în cazul în care erau observați: "Știți, este pentru câinele meu; ticălosul s-a obișnuit astfel, ca de câte ori vin acasă târziu să-i aduc ceva de mâncare."

În ziua ce urma unor asemenea întruniri, apărea întotdeauna în presa locală o dare de seamă, scrisă în cel mai pompos stil; discursurile erau mai mult sau mai puțin corect citate, fără însă să apară vreo referire la modesta cină sau la șterpelirea - de dragul câinelui - a bucății de cârnat.

Aceștia sunt cei care scriu prin ziare despre tot felul de "adevăruri" și "descoperiri științifice", iar cititorul naiv, care nu îi vede așa cum sunt ei de fapt în viața de toate zilele, trage concluzii asupra evenimentelor și ideilor dând credit cuvintelor goale ale acestor așa-zisi scriitori care, în ceea ce privește adevărata viață, sunt nici mai mult, nici mai puțin decât sterili, lipsiți de experiență și analfabeți.

Și astfel, putem spune că în toate marile orașe ale Europei, cu foarte puține excepții, scriitorii de cărți și autorii de articole nu sunt altceva decât niște sârmani zăpăciți și imaturi, care au devenit ceea ce sunt îndeosebi prin ereditate și datorită slăbiciunilor lor specifice.

Din punctul meu de vedere nu poate exista nici un dubiu asupra faptului că între toate cauzele numeroaselor anomalii ale civilizației actuale, principala și cea mai evidentă este exact această literatură jurnalistică, datorită efectului ei demoralizant și otrăvitor asupra psihicului maselor. Ceea ce mă uimește la culme este faptul că nici măcar un singur guvern, dintre numeroasele care există, nu pare să devină conștient de acest flagel și că nici unul - deși toate cheltuiesc mai bine de jumătate din buget pe menținerea forțelor de poliție, închisori, judecători, biserici, spitale, etc. și din care plătește nenumărați funcționari civili, cum sunt preoții, medicii, agenții poliției secrete, procurori, propagandiști și atâtea alții, cu unicul scop declarat de a menține ordinea și moralitatea publică a cetățenilor statului respectiv - nu cheltuiește totuși nici măcar un singur ban pentru a întreprinde chiar și cea mai mică acțiune în vederea distrugerii de la rădăcină a acestei cauze atât de evidente a atâtor crime și neînțelegeri."

Astfel și-a încheiat discursul său bătrânul și inteligentul persan.

Și astfel, bravul meu cititor, dacă nu cumva ai adormit citind aceste rânduri, acum că mi-am terminat discursul - pe care am ținut morțiș să-l expun aici, căci în viziunea mea, ideile pe care le conține ar putea fi foarte instructive și folositoare, îndeosebi pentru acei adoratori ai civilizației contemporane care, în naivitatea lor, o

consideră a fi cu mult mai presus decât civilizațiile anterioare în ceea ce privește evoluția rațiunii umane - pot în sfârșit să închei această introducere și să trec la remodelarea materialului pe care l-am pregătit pentru această nouă serie a scrierilor mele.

Începând să rescriu materialul cu intenția de a-i da o formă cât mai accesibilă cu putință și pe înțelesul tuturor, mi-a venit ideea să execut toată această lucrare într-o deplină concordanță cu unul dintre cele mai rafinate sfaturi de viață pe care bunul meu prieten Mullah Nassr Eddin obișnuiește să le dea, și pe care el îl exprimă astfel: "Întotdeauna și în toate împrejurările, urmărește ca ceea ce faci să fie simultan util altora și plăcut pentru tine."

În ceea ce privește prima jumătate a acestui sfat înțelept, nu mi-e deloc teamă că nu l-aș urma, întrucât ideile pe care intenționez să le introduc în această serie îl vor exprima prin ele însele. Dar în ceea ce privește partea plăcută pentru mine însumi, aceasta nu o voi putea obține decât dând acestui material pregătit o formă de expunere care, sper, îmi va face de acum înainte mai ușor de suportat existența mea printre oameni decât înainte de a-mi fi început activitatea de scriitor.

Și ca să înțelegeți mai bine ceea ce înțeleg printr-o "existență mai ușor de suportat", trebuie să vă spun că după toate călătoriile mele prin atâtea țări ale Asiei și Africii care, dintr-un motiv sau altul, au ajuns să intereseze destul de multă lume, am ajuns să fiu cunoscut în calitate de vrăjitor și de specialist în "lumea de dincolo".

Ca o consecință a acestei reputații, orice persoană care mă întâlnește considera automat că are dreptul să mă deranjeze pentru simpla satisfacere a curiozității sale bolnave în ceea ce privește chestiunea lumii de dincolo, sau să mă oblige să îi povestesc câte ceva din viața mea personală ori vreun incident din călătoriile mele.

Și indiferent cât de obosit aș fi fost, am fost mereu obligat să le dau un răspuns oarecare, pentru că altminteri oamenii s-ar fi simțit ofențați și, căpătând o anumită aversiune față de mine, ar fi fost tentați ca, de fiecare dată când ar fi venit vorba de numele meu, să spună anumite lucruri care să-mi poată afecta activitățile și să îmi minimizeze importanța.

Acesta este motivul pentru care, în timp ce îmi revizuiam materialul destinat actualei serii, m-am decis să îl prezint sub forma unor istorioare separate și independente una de cealaltă, urmărind însă să inseriez în ele diferite idei care să răspundă la toate întrebările care mi s-au pus adesea, astfel încât dacă voi mai fi vreodată nevoit să am de-a face cu asemenea persoane nerușinate și agasante, să le indic pur și simplu capitolul cutare din carte, pentru ca ei să își poată satisface curiozitatea lor exacerbată. În plus, aceasta îmi va da posibilitatea să conversez cu ei prin intermediul asociațiilor, așa cum sunt ei obișnuiți, fapt ce îmi va îngădui un binemeritat respiro pentru procesul meu activ de gândire și care îmi este absolut necesar pentru



îndeplinirea conștientă și conștiincioasă a obligațiilor vieții pe care mi le-am asumat.

Printre întrebările cel mai ades puse mie de către oameni din toate clasele sociale și de toate gradele de "informare" intelectuală, cele mai frecvente au fost următoarele:

Ce oameni remarcabili am întâlnit?

Ce minuni am văzut în Orient?

Are omul un suflet și este acesta nemuritor?

Are omul un liber arbitru?

Ce este viața și de ce există suferința?

Cred eu în științele oculte și în spiritualitate?

Ce sunt hipnoza, magnetismul și telapatia?

Cum am devenit eu interesat de aceste domenii?

Ce m-a condus la crearea sistemului meu, practicat în

Institutul care îmi poartă numele?

Așa am ajuns la concluzia să aranjez actuala serie în capitole separate, care să răspundă la prima întrebare și anume: ce oameni remarcabili am întâlnit de-a lungul vieții mele? În plus, respectând principiul succesiunii logice, mi-am propus să distribui în fiecare dintre aceste istorioare toate ideile și gândurile pe care intenționez să le fac cunoscute în această serie, cu scopul ca ele să poată servi ca material constructiv pregătitor, și simultan să răspund la toate celelalte întrebări dintre cele citate mai sus. Mai mult, istorioarele vor fi astfel aranjate încât să schițeze, între altele, și liniile directoare ale autobiografiei mele.

Înainte de a merge mai departe, consider necesar să explic exact ce anume înțeleg eu prin expresia "om remarcabil" căci, ca și oricare altă expresie ce definește o anumită noțiune, și aceasta este înțeleasă de către semenii mei contemporani într-un sens relativ, sau altfel spus pur subiectiv.

Spre exemplu, un om care știe câteva trucuri este pentru multă lume un om remarcabil, dar de îndată ce secretele trucurilor sale sunt descoperite, el încetează a mai fi privit ca atare. Ca să n-o lungesc prea mult, vă voi defini pe scurt oamenii cărora eu le acord acest titlu: din punctul meu de vedere, un om poate fi numit remarcabil dacă el se distinge între cei care îl înconjoară prin resursele minții sale și care știe cum să-și înfrâneze manifestările care derivă din natura sa instinctuală, dovedindu-se în același timp corect și tolerant față de slăbiciunile celorlalți.

Și întrucât primul asemenea om pe care l-am cunoscut - și a cărui influență mi-a marcat întreaga viață - a fost tatăl meu, voi începe cu el.

## II.

### Tatăl meu

Tatăl meu era cunoscut în regiunea în care trăiam ca fiind un *ashokh*, adică un poet și povestitor, sub pseudonimul "Adash" și, deși nu era un *ashokh* profesionist, a fost la vremea sa foarte popular printre locuitorii numeroaselor provincii din Transcaucasia și Asia Mică. *Ashokh* era numele sub care erau cunoscuți în întreaga Asie și în peninsula balcanică trubadurii locali, care compuneau, recitau și cântau poeme, cântece, legende, fabule și tot felul de alte povești cu tâlc.

În pofida faptului că acești *ashokh*-i erau de regulă analfabeți, neurmând nici măcar clasele școlii elementare, ei aveau o memorie prodigioasă și o prezență de spirit excelentă, încât în zilele noastre ei ar fi considerați cu totul remarcabili, sau chiar fenomenali.

Nu numai că știau pe de rost nenumărate și uneori foarte lungi poeme și povestiri și că își cântau diferitele cântece numai din memorie, dar de cele mai multe ori mai și improvizau într-o manieră extraordinară. Din păcare, în timpurile noastre, oameni atât de dotați nu mai sunt de găsit nicăieri în lume. Chiar de pe vremea când eram foarte tânăr, se spunea că ei sunt din ce în ce mai rari.

Personal, am cunoscut mai mulți asemenea *ashokh*-a, considerați faimoși. Pe vremea când eram copil, tatăl meu obișnuia să mă ia cu el la concursurile la care acești *ashokh*-a, care veneau din cele mai variate țări, precum Persia, Turcia, Caucaz și chiar din Turkestan, se întreceau între ei în improvizație și cântat, în fața unui public numeros. Iată cum se desfășurau asemenea concursuri:

Unul dintre participanți, ales de către mulțime, începea, prin cântec și melodii improvizate, să-i pună partenerului sau anumite întrebări pe o temă religioasă sau filozofică, sau asupra semnificației și originii vreunei legende, tradiții sau credințe binecunoscute, iar celălalt trebuia să-i răspundă, tot prin cântec, improvizând; mai mult, aceste melodii improvizate trebuiau să corespundă ca tonalitate una cu cealaltă, precum și celui aspect care este numit de către știința



muzicală "ecoul plutitor ansapalnian".<sup>1</sup>

Toate acestea erau cântate în versuri, în principal în limba turco-tătară, unanim acceptată în acele timpuri și în acea zonă ca mijloc de comunicare oficial.

Asemenea concursuri durau săptămâni și uneori chiar luni și se încheiau întotdeauna cu înmânarea unor premii și cadouri - donate de către auditoriu și care constau de regulă din vite, covecare, ș.a.m.d. - acelor cântăreți care, potrivit verdictului general, se distinseseră cel mai mult.

Personal, am asistat la trei asemenea concursuri: primul a avut loc în Turcia, în orașul Van, al doilea în Azerbaidjan în orașul Karabah, iar al treilea în micuța localitate Subatan din regiunea Kars.

La Alexandropol și Kars, orașele în care familia mea a locuit în timpul copilăriei mele, tata era adesea invitat la diferite întruniri, unde numeroși oameni veneau special pentru a-i asculta poveștile și cântecele.

El începea prin a recita una din nenumăratele legende și poeme pe care le știa, la alegerea celor prezenți, sau punea pe melodie dialogurile dintre diferitele personaje ale povestirii.

Întreaga noapte nu era uneori suficientă pentru a termina o asemenea poveste, astfel încât audiența se aduna din nou în seara următoare pentru a asculta urmarea.

În serile de sămbătă sau de sărbători, când nu trebuia să ne trezim devreme în dimineața următoare, tata ne spunea nouă, copiilor, diferite povești, fie despre mari popoare din vechime sau despre eroii lor minunați, fie despre Dumnezeu, natură și misterioase miracole, terminând invariabil cu o poveste din "O mie și una de nopți", din care știa atât de multe încât cu adevărat ar fi putut să ne povestească timp de o mie și una de nopți. Printre numeroasele impresii puternice provenite de la aceste povești ale tatălui meu și care mi-au influențat întreaga viață, a existat una care avea să-mi fie ulterior de folos de cel puțin cinci ori, ca "factor spiritualizant" care mi-a permis să înțeleg incomprehensibilul.

Această impresie s-a cristalizat în mine în timp ce, într-o seară, tata recita și cânta legenda "Potopului de dinainte de Potop", care a stârnit o vie dispută între el și unul din prietenii săi pe tema acestui subiect.

Evenimentul a avut loc într-o perioadă când, datorită împrejurărilor vieții, tata a fost obligat să devină tâmplar. Acest prieten al său trecea adesea să-l vadă pe la atelier, iar uneori rămâneau

<sup>1</sup> Gordjieff obișnuia să folosească în sistemul creat de el unii termeni inventați de el însuși cu o semnificație precisă și ezoterică. Literatura sa, și îndeosebi "Povestirile lui Belzebut către nepotul său", abundă în asemenea termeni, a căror semnificație criptică nu este dezvăluită, ci trebuie intuită.

treji întreaga noapte, cântărind înțelesul uneia sau alteia din vechile legende ori proverbe.

Acest prieten nu era altul decât Decanul Borsh de la Catedrala Militară din Kars, omul care avea în curând să-mi devină primul meu maestru, fondator și creator al prezentei mele individualități și, ca să spunem așa, "al treilea aspect al Dumnezeului meu interior".

În noaptea cu pricina mă aflam și eu în atelier, ca de altfel și unchiul meu, care venise în oraș dintr-un sat învecinat, unde deținea în proprietate vii și grădini întinse. Unchiul meu și cu mine ne instalaserăm confortabil în talașul moale din colțul atelierului și ascultam cântecul tatălui meu, care recita legenda eroului babilonian Ghilgameș, explicându-i totodată și înțelesul.

Discuția s-a stârnit atunci când tata a terminat cel de-al 21-lea poem al legendei, în care un anume Ut-Napiștim îi povestește lui Ghilgameș istoria distrugerii prin inundație a ținutului Shuruppak.

După acest poem, tata a luat o pauză pentru a-și umple pipa și a spus că după părerea sa, legenda lui Ghilgameș provenea de la sumerieni, un popor mai vechi decât babilonienii și că nu există nici un dubiu că exact această legendă stătea la baza povestirii despre Potop din Biblia ebraică și a viziunii lumii creștine; singurele schimbări au fost de nume, sau ale câtorva detalii mai puțin semnificative.

Părintele Decan a început să obiecteze, aducând numeroase contraargumente, iar discuția a devenit atât de aprinsă încât cei doi au uitat chiar și de prezența mea și nu m-au mai trimis la culcare, așa cum procedau de regulă în asemenea împrejurări.

Unchiul și cu mine eram la rândul nostru atât de interesați de această controversă încât am rămas nemișcați pe talașul cel moale până în zori, când în sfârșit tata și amicul său și-au încheiat discuția și s-au despărțit.

Acest al douăzeci și unulea cântec a fost atât de des repetat în decursul acelei nopți, încât el mi s-a imprimat pentru totdeauna în memorie. Iată-l:

*"Îți voi povesti acum, Ghilgameș,  
Despre un trist mister al Zeilor:  
Aceștia, întâlnindu-se odată,  
Au hotărât să scufunde sub ape ținutul Shuruppak.  
Clarvăzătoarea Ea, fără să-i spună nimic tatălui ei, Anu,  
Nici Domnului ei, marele Enlil,  
Nici marelui zeu, izvor de fericire, Nemuru,  
Și nici chiar prințului lumilor de jos, Enna,  
L-a chemat la ea pe fiul său Ubara-Tut,  
Și i-a spus: "Construiește-ți o barcă;  
Ia-i cu tine pe cei care-ți sunt apropiați,  
Și ce păsări și animale dorești;  
Căci botărârea zeilor este irevocabilă;*



*Și ei vor scufunda ținutul Sburuppak.*"

Datele care s-au cristalizat în mine în timpul copilăriei mele, grație impresiilor puternice pe care le-am primit în timpul acestei discuții, aveau să genereze o serie de rezultate benefice în formarea individualității mele, fapt de care am devenit conștient numai cu mult mai târziu, mai exact în timpul marelui război european (primul război mondial). Iar de atunci, ele au început să-mi servească drept factor spiritualizant, după cum am mai spus-o.

Primul șoc care s-a produs în procesul asociațiilor mele mentale și emoționale și care a condus la această trezire a conștiinței, s-a derulat după cum urmează:

Într-o zi citeam într-o revistă un anumit articol, în care se spunea că tocmai fuseseră descoperite în ruinele Babilonului unele tăblițe ale căror inscripții au fost date de către savanți ca având o vechime de cel puțin 4000 de ani. Revista publica de asemenea textul descifrat al inscripțiilor, care nu era altul decât legenda eroului Gilgameș.

Când mi-am dat seama că aceasta era aceeași legendă pe care o auzisem atât de des din gura tatălui meu, și îndeosebi când am citit cel de-al douăzeci și unulea cântec în aproape aceeași formă de exprimare cum obișnuia s-o redea el, m-a cuprins o asemenea stare de neliniște de parcă întregul meu viitor ar fi depins de această informație. Iar cel mai tare m-a izbit faptul, inexplicabil pentru mine la început, că legenda s-a transmis pe cale orală de mii de ani prin intermediul poezilor *ashokk*, ajungând până la noi aproape neschimbată.

După această experiență, atunci când rezultatele benefice ale impresiilor formate în copilăria mea datorită poveștilor tatălui meu mi-au devenit clare - rezultate care au cristalizat în mine un factor spiritualizant ce avea să-mi permită să înțeleg ceea ce apare de regulă ca fiind incomprehensibil - am regretat adesea faptul că nu am acordat decât foarte târziu legendelor antichității semnificația profundă pe care înțeleg astăzi că ele o au.

A mai existat de altfel o legendă pe care am auzit-o des din gura tatălui meu, tot despre "Potopul de dinainte de Potop" și care după întâmplarea de care v-am vorbit a căpătat pentru mine o importanță aparte.

În această legendă se spunea, tot în versuri, că, cu foarte mult timp în urmă, mai exact cu 70 de generații înainte de ultimul diluviu (iar pe vremea aceea o generație era cotată la 100 de ani), pe când marea acoperea ținuturile de azi, iar uscatul se întindea în locul marilor oceane actuale, a existat pe pământ o mare civilizație, a cărei capitală se găsea pe locul fostei insule Haninn și care era considerată chiar centrul lumii.

Așa după cum aveam să-mi dau seama studiind diferite date istorice, insula Haninn era situată cam pe același loc în care se află

astăzi Grecia.

Unicii supraviețuitori ai ultimului diluviu erau membri ai unei frății numită *Fraternitatea Imastun*<sup>1</sup>, ce constituise anterior o castă răspândită pe întregul glob, dar al cărui centru era chiar insula amintită.

Acești membri ai fraternității Imastun erau mari învățați și, între altele, ei cunoșteau și astrologia. Cu puțin timp înaintea potopului, ei erau răspândiți în diverse puncte de pe glob cu scopul de a observa fenomenele celeste din unghiuri diferite. Dar oricât de mare ar fi fost distanța dintre ei, ei păstrau prin intermediul telepatiei o comunicare constantă unii cu ceilalți și raportau totul la centru.

În acest scop, ei se foloseau de serviciile unor pythoneze (oracole), care le serveau drept aparate receptoare. Aflăte în transă, pythonezele recepționau inconștient și înregistrau tot ce le era transmis din diferite locuri de către Imastuni, scriindu-le în patru direcții diferite, în funcție de direcția de unde provenea informația. Spre exemplu, atunci când comunicarea le parvenea de la est de insulă, ele scriau de sus în jos; informațiile provenite din sud erau notate de la dreapta la stânga, cele provenite din vest (din regiunile unde se afla Atlantida și unde se află astăzi America) erau scrise de jos în sus, iar cele provenite din locul pe care astăzi îl ocupă Europa erau notate de la stânga la dreapta.

Intrucât am avut deja ocazia, în cursul expunerii acestui capitol, să-l menționez pe prietenul tatălui meu și primul meu profesor, Decanul Borsh, consider indispensabil să descriu în continuare o anumită procedură care se stabilise între acești doi oameni, ce și-au asumat obligația să se ocupe de educația mea, un tînăr cât se poate de inconștient pe vremea aceea, pentru că ei merită astăzi, prin conștiințiozitatea și atitudinea lor imparțială față de mine, să li reprezint în esența mea ca pe "două aspecte ale divinității Dumnezeuului meu interior".

Acest procedeu, așa cum aveam să înțeleg mai târziu, era un mijloc extrem de original de dezvoltare a minții și de autoperfecționare. Ei îl numeau *kastusilia*, termen derivat din asiriana veche și preluat, se pare, de tata, dintr-o legendă antică.

Iată în ce consta procedeu:

Unul din cei doi îi punea celuilalt pe neașteptate o întrebare, aparent fără nici o legătură cu discuția lor, iar celălalt, fără nici o grabă, trebuia să răspundă calm și serios, dar mai ales logic și plauzibil.

Spre exemplu, într-o seară, pe când mă aflam în atelier,

<sup>1</sup> În antul *Imastun* înseamnă în armeană veche "înțelept" și era totodată un titlu acordat unor personaje istorice remarcabile. Cuvântul este încă și astăzi plasat înaintea numelui Regelui Solomon.



viitorul meu profesor a intrat pe neașteptate și înainte chiar să ne salute, l-a întrebat pe tata: "Unde se află Dumnezeu acum?"

Tata i-a răspuns cât se poate de serios: "În clipa asta, Dumnezeu se află în Sari Kamish".

Sari Kamish este o regiune împădurită la granița dintre Rusia și Turcia unde crește o specie de pini neobișnuit de înalți, renumiți pretutindeni în Transcaucasia și în Asia Mică.

Primind acest răspuns, decanul a continuat: "Și ce face Dumnezeu acolo?"

Tata i-a răspuns că Dumnezeu tocmai construia o scară dublă în vârful căreia se pregătea să lege fericirea, astfel încât indivizii și popoarele să trebuiască să urce acea scară pentru a descoperi fericirea.

Asemenea întrebări și răspunsuri se desfășurau pe tonul cel mai serios și mai liniștit cu putință, ca și cum unul ar fi întrebat care mai este prețul la cartofi, iar celălalt i-ar fi răspuns că recolta de cartofi a fost foarte slabă anul acesta. Numai cu mult mai târziu aveam eu să înțeleg ce bogăție de idei se ascundea sub aceste întrebări și răspunsuri.

Asistând la discuțiile lor, un străin ar fi crezut cu siguranță că are în față doi bătrâni nebuni, care numai din greșală se află în libertate și nu la un ospiciu. Aceste conversații îmi păreau mie însumi pe vremea aceea ca fiind fără nici un înțeles și mult mai târziu și-au revelat sensul profund, când m-am izbit la rândul meu de asemenea întrebări.

Tata avea o viziune extrem de simplă, clară și fermă asupra scopului central al vieții umane. De multe ori în tinerețea mea el mi-a spus că aspirația fundamentală a omului ar trebui să fie aceea de a-și crea o libertate interioară față de viață și de a-și pregăti o bătrânețe fericită. El considera că această necesitate indispensabilă și imperativă era atât de evidentă, încât ea ar trebui să fie realizată de către toată lumea, fără a mai pierde vremea cu filozofări inutile. Dar, spunea el, omul nu-și poate atinge acest țel decât dacă, din copilărie și până la vârsta de 18 ani, el a dobândit datele necesare pentru îndeplinirea neclintită a următoarelor patru comandamente:

1. să-și respecte părinții;
2. să rămână cast;
3. să fie politicos cu toată lumea, fără nici un fel de deosebire, fie că este vorba despre bogați sau săraci, de prieteni sau dușmani, stăpâni sau sclavi și indiferent de religie; interior însă, el trebuie să rămână liber și să nu se încreadă prea mult în nimeni altcineva decât în el însuși;
4. să iubească munca de dragul muncii și nu de dragul câștigului.

Iubindu-mă mai mult decât pe ceilalți copii ai săi, căci eram primul său născut, tata a avut la rândul său o mare influență asupra mea.

Relația mea personală cu el nu era aceea a unui fiu față de tatăl lui, ci mai degrabă a unui frate față de fratele său mai mare; iar el, prin conversațiile constante cu mine și prin nenumăratele sale povești, a influențat în mare măsură trezirea simțului poetic în mine și a dragostei față de înaltele idealuri.

Tata provenea dintr-o familie grecească ai cărei strămoși emigraseră din Bizanț pentru a scăpa de persecuția turcilor care a urmat cuceririi Constantinopolului.

La început ei s-au stabilit în inima Turciei, dar mai târziu, din diverse motive, între care se situa și necesitatea găsirii unei clime mai favorabile pentru cirezile care formau o parte importantă a imensei lor averi, ei s-au mutat pe malul estic al Mării Negre, în împrejurimile orașului care poartă astăzi numele de Gumusk Khanek. Ulterior, nu cu mult înaintea marelui război ruso-turc, ei s-au mutat din nou în Georgia, căci turcii își reluaseră persecuțiile.

Aici, tata s-a despărțit de frații săi și s-a mutat în Armenia, stabilindu-se în orașul Alexandropol, al cărui nume tocmai îl înlocuise pe cel turcesc de Gumri.

La împărțirea bunurilor, tata a primit o parte care era considerată pe vremea aceea o mare avere, incluzând și câteva cirezii de vite.

Un an sau doi după mutarea în Armenia, toată această bogăție era însă pierdută, ca urmare a unei calamități naturale, care a avut loc în următoarele circumstanțe:

Când tata s-a stabilit în Armenia cu familia, cirezile și ciobanii săi, el era cel mai bogat proprietar din district, astfel încât familiile mai sărace i-au încredințat, după cum era obiceiul - vitele lor, în schimbul cărora urmau să primească de la el în fiecare anotimp o anumită cantitate de unt și de brânză. Dar exact în momentul în care cireada sa crescuse astfel cu alte câteva mii de capete, acestea s-au îmbolnăvit de o anumită boală provenită din Asia și care s-a răspândit în întregul Transcaucaz.

Această boală a făcut asemenea ravagii, că în numai două luni toate animalele sale au pierit. Iar cum tata, acceptând să îngrijească aceste vite, își asumase, după cum era obiceiul și asigurarea lor împotriva oricăror accidente, el și-a pierdut astfel în această calamitate nu doar propria cireadă, dar și aproape toate celelalte posesiuni ale sale, pe care le-a vândut pentru a putea plăti vitele celorlalți. Și astfel, într-un timp scurt, tata a ajuns dintr-un om foarte bogat, unul foarte sărac.

La vremea aceea, familia noastră nu avea încă decât șase persoane, și anume: tata, mama, bunica, care dorise să-și sfârșească zilele alături de fiul său mai tânăr și trei copii - eu, un frate și o soră. Aveam pe atunci 7 ani.

După pierderea averii, tata a trebuit să se apuce de o meserie, căci întreținerea unei asemenea familii costa ceva, chiar și pe vremea



aceea, cu atât mai mult cu cât trăisem până atunci o viață îmbelșugată. Astfel, din puținele posesiuni care îi mai rămăseseră, el și-a amenajat un atelier de tâmplărie și o fabrică de prelucrat lemnul. Dar încă din primul an aceasta a dat faliment, căci tata nu făcuse niciodată comerț și nu avea nici un fel de experiență în afaceri. În consecință, el a fost nevoit să lichideze fabrica, rămânând doar cu micuțul atelier de tâmplărie, unde s-a specializat în producerea unor mici articole din lemn.

După încă trei ani, tata dădea din nou faliment. Între timp însă, rușii tocmai cuceriseră cetatea Karsului, învecinată cu Alexandropol și intenționau să o reconstruiască rapid. Perspectivele de a face bani în Kars erau deci extrem de ispititoare; la acestea s-au adăugat și insistențele unchiului meu, care avea deja o afacere acolo, astfel încât tata s-a hotărât să-și transfere atelierul la Kars, la început singur, iar în scurt timp aducându-și cu el întreaga familie.

Între timp, aceasta crescuse cu încă trei "aparate cosmice de transmutare a hranei în energie" sub forma celor trei, pe vremea aceea, încântătoare surioare ale mele.

Odată stabilit în Kars, tata m-a trimis mai întâi la școala grecească, dar foarte curând m-a transferat la școala municipală rusă. Intrucât învățam foarte rapid, nu pierdeam niciodată prea mult timp cu lecțiile, astfel încât în timpul liber îmi puteam ajuta tatăl la atelier. Foarte curând am început chiar să am proprii mei clienți, mai întâi printre colegii mei, pentru care confecționam tot felul de jucării, penare, etc., iar apoi, puțin câte puțin, am început să fiu solicitat de către clienți mai serioși, ajungând chiar să fac mici reparații prin casele oamenilor.

Deși eram pe atunci doar un puști, îmi amintesc încă foarte bine acea perioadă a vieții noastre de familie, până în cele mai mici detalii; dar mai presus de toate îmi amintesc de marea calmă a tatălui meu și de detașarea sa launtrică, indiferent de situațiile exterioare, înfruntând cu demnitate ghinioanele care plouau peste el. Pot astăzi să afirm cu certitudine că în ciuda luptei sale cu toate nenorocirile care cădeau asupra familiei de parcă ar fi tășnit din cornul abundenței, el și-a păstrat constant sufletul de poet.

Astfel, pot spune că de-a lungul întregii mele copilării, în ciuda sărăciei și a unor numeroase lipsuri, datorită acestei atitudini a tatălui meu, în familia noastră a domnit constant o puțin obișnuită stare de înțelegere, iubire și dorința de a ne ajuta reciproc.

Datorită capacității sale innăscute pentru a-și afla inspirația în întreaga frumusețe a detaliilor vieții de zi cu zi, tata era pentru noi toți, chiar și în cele mai grele momente, o sursă de curaj, inducându-ne și nouă libertatea sa interioară față de grijile cotidiene.

Scriind despre tatăl meu, nu pot să trec sub tăcere viziunea sa asupra a ceea ce îndeobște este cunoscut sub numele de "chestiunea lumii de dincolo". El avea în acest sens o concepție cât se poate de

particulară și de simplă.

Îmi amintesc că, ultima oară când am fost să-l vizitez, i-am pus una din întrebările stereotipe care făcea parte din arsenalul cu care, timp de treizeci de ani, am făcut o adevărată investigație printre oamenii remarcabili pe care i-am întâlnit și care dobândiseră datele necesare pentru a atrage atenția conștientă a celorlalți. Mai exact, l-am rugat, desigur nu fără întreaga pregătire prelinunară care devenise o obișnuință pentru mine în asemenea cazuri, să-mi spună cât se poate de simplu și fără nici o filozofare, ce opinie personală își formase el în timpul vieții în legătură cu sufletul omului și cu nemurirea acestuia.

Cum să mă exprim? mi-a răspuns el. Eu unul nu cred în acel suflet pe care unii presupun că l-ar avea omul și care continuă să existe și după moarte și să transmigreze; și totuși, sunt convins că în decursul vieții unui om, "ceva" se formează în el. În privința aceasta, nu există pentru mine nici o îndoială.

Singura explicație pe care o găsesc este că omul se naște cu o anumită calitate, grație căreia, în decursul vieții sale, anumite experiențe pe care el le efectuează elaborează în el o anumită substanță din care se formează apoi gradat "o anumită realitate", care poate dobândi o viață aproape independentă de corpul fizic.

Atunci când omul moare, acest "ceva" nu se dezintegrează simultan cu corpul fizic, ci mult mai târziu, după ce s-a separat de acesta.

Deși acest "ceva" este format din aceeași substanță ca și corpul fizic, materialitatea sa este mult mai fină și presupun că el are o sensibilitate mult mai mare la felurite percepții. Ea ar putea fi comparată cu acel experiment - îți amintești? - pe care l-ai făcut cu armeanca aceea, Sando.

Tata se referea la un experiment pe care eu îl făcusem în prezența sa cu mulți ani înainte, în timpul unei vizite la Alexandropol, în care am hipnotizat diferite tipuri de oameni, cu scopul de a elucida detaliile acelui fenomen pe care hipnotiștii îl numesc exteriorizarea sensibilității sau transferul senzațiilor dureroase la distanță. Iată cum am procedat:

Am confecționat dintr-un amestec de lut și cenușă o figură care semăna vag cu mediumul pe care intenționam să-l aduc în stare de hipnoză, adică în acea stare psihică numită de către știința hipnotism, lipsă de inițiativă și care corespunde, potrivit clasificării contemporane a școlii de la Nancy, gradului trei de hipnoză. Am început apoi să frec cu atenție o anumită parte a corpului mediumului cu o unsoare făcută dintr-un amestec de ulei de măsline și ulei de bambus, după care am cules acest ulei de pe corpul mediumului și l-am aplicat pe aceeași parte corespondentă a păpușii, după care a urmat experimentul propriu-zis.

Ceea ce l-a uimit peste măsură pe tatăl meu la vremea respectivă a fost faptul că atunci când am început cu un ac zona unsă



cu ulei a păpușii, zona corespondentă a mediumului s-a înroșit, iar când am înțepat păpușa încă și mai tare, pe pielea mediumului a apărut o pată de sânge; dar încă și mai tare l-a uimit faptul că, după ce a fost adus din nou în stare de trezie și chestionat, mediumul a declarat că nu-și amintește absolut nimic și că nu simțise nici o senzație.

Acesta a fost deci experimentul la care tata, referindu-se în continuare, a spus:

- Astfel, într-un fel sau altul, acest "ceva" reacționează, atât înainte de moarte, cât și după, până la dezintegrarea sa, la anumite acțiuni exterioare și el nu este liber de influența lor.

Continuând să-mi descriu părintele, trebuie să vă mărturisesc că el avea, în ceea ce privește educația mea, anumite "preocupări persistente", după cum le-am numit eu.

Una dintre cele mai izbitoare asemenea preocupări ale sale, care mai târziu avea să producă în mine cele mai benefice rezultate simțite cu intensitate de mine dar observabile chiar și de către oamenii cu care am venit în contact de-a lungul peregrinărilor mele prin cele mai variate locuri de pe glob, în căutarea Adevărului, era aceea că în timpul copilăriei mele, sau altfel spus la vârsta la care se formează în om impulsurile pe care le va manifesta în timpul vieții sale responsabile, tata a luat toate măsurile pentru ca, de câte ori se ivea ocazia, să se formeze în mine în locul unor obiceiuri precum mofturile, repulsia, ipocrizia, teama, timiditatea, ș.a.m.d. - un fel de a fi care să se fundamenteze pe o atitudine de detașare față de tot ceea ce îndeobște creează aceste obiceiuri.

Îmi amintesc foarte bine cum, având în vedere acest scop, el îmi puna în așternuturi câte o broască, un șoarece, sau orice alt animal de natură să evoce asemenea impulsuri, sau mă obliga să iau în mână șerpi neotrăvitori și chiar să mă joc cu ei, etc.

Dintre toate aceste preocupări persistente ale sale în legătură cu mine, îmi amintesc că cea care îi îngrijora cel mai mult pe ceilalți adulți din jurul meu, spre exemplu pe măică-mea, pe mătușă-mea și pe bătrânii noștri ciobani, era aceea că mă forța întotdeauna să mă trezesc dimineața devreme, exact atunci când este somnul mai dulce și să merg la fântână pentru a mă spăla pe tot corpul cu apă rece ca gheața, după care trebuia să fac câteva ture în jurul casei gol pușcă.

Dacă încercam să mă opun, el nu țipa niciodată la mine dar, deși era foarte bun și mă iubea enorm, mă pedepsea fără nici o milă. Mi-am amintit adesea de aceste momente în anii care au urmat și de fiecare dată i-am mulțumit în gând din toată inima. Căci dacă el nu ar fi făcut aceasta, este dincolo de orice îndoială faptul că nu aș fi reușit să înving toate obstacolele și dificultățile de care m-am lovit de-a lungul călătoriilor mele.

De altfel, el însuși ducea o viață extrem de regulată, aproape pedantă și nu manifesta cu nimic mai multă milă față de el însuși în

ceea ce privea respectivele obiceiuri ale sale. Spre exemplu, se obișnuise să se culce devreme, pentru a se scula la fel de devreme în dimineața următoare și nu a făcut excepție de la această regulă nici măcar în noaptea nunții fiicei sale.

Mi-am văzut tatăl pentru ultima oară în anul 1916. Avea pe atunci 82 de ani și era încă plin de sănătate și putere. Puținele fire albe din barba sa aproape că nu se observau. S-a sfârșit din viață un an mai târziu, dar nu din cauze naturale. Incidentul, extrem de trist și de dureros pentru toți cei care l-au cunoscut și îndeosebi pentru mine, s-a întâmplat în cursul ultimei mari psihoze umane periodice a acelei zone.

În vremea când turcii au atacat Alexandropolul, familia noastră a trebuit să se mute, dar tata a refuzat să-și părăsească domiciliul în voia sorții și, în timp ce își apăra proprietatea, a fost rănit de turci. A murit la scurt timp și a fost înmormântat de un bătrân care se nimerise prin preajmă.

Textele numeroaselor legende și cântece pe care le scrisese sau le dictase și care, după părerea mea, i-ar fi fost cel mai potrivit memorial, s-au pierdut - spre nenorocul tuturor oamenilor care gândesc - în timpul repetatelor prădări ale casei noastre; dar este posibil ca printr-un miracol, câteva sute din cântecele sale, înregistrate pe discuri de fonograf, să se mai fi păstrat încă printre lucrurile pe care le-am lăsat la Moscova. Ar fi un mare păcat pentru toți iubitorii folclorului autentic dacă nici măcar aceste înregistrări nu ar mai fi găsite.

Individualitatea și intelectul tatălui meu ar putea fi, cred, mai plastic redată cititorului dacă voi cita câteva din "zicalele" favorite, pe care le folosesc la rândul meu cât se poate de des în conversații.

Merită să mai remarc însă, înainte de aceasta, că atât eu, cât și ceilalți, am observat că pe cât de potrivite și inspirate păreau respectivele zicale în gura lui, în gura oricui altcuiva ele păreau că se potrivesc ca nuca în perete sau păreau de-a dreptul un nonsens.

Iată deci câteva din zicalele sale preferate:

*Dacă nu pui sare, nu pune nici zahăr.*

*Nu se obține cenză fără foc.*

*Sutana nu servește decât ca să ascundă un prost.*

*Dacă el este atât de jos, este pentru că tu ești atât de sus.*

*Dacă preotul o ia la dreapta, atunci profesorul trebuie să o ia neapărat la stânga.*

*Dacă cineva este un laș, el demonstrează că are voință.*

*Omul este satisfăcut nu de cantitatea de hrană, ci de*

*absența lacrimii.*

*Adevărul este acela care permite conștiinței să fie împacată.*

*Dacă nu ai la dispoziție nici un elefant, nici un cal, atunci chiar*

*și un magar îți apare ca fiind puternic.*

*În întinerie, un păduche pare mai periculos decât un tigru.*



*Dacă există "Eu" în ființa cuiva, atunci Dumnezeu și Diavolul nu mai contează pentru el.*

*Tot ceea ce poți duce pe umeri devine cel mai ușor lucru din lume.*

*Iată o reprezentare plastică a iadului: un pantof la modă.*

*Pe Pământ, nefericirea izvorăște din filozofarea femeilor.*

*Prost este acela care se crede "deștept".*

*Fericit este cel care nu-și supraestimează nefericirea.*

*Focul încălzește apa, dar apa stinge focul.*

*O fi fost Gingis Han mare dar, dacă nu va este cu supărare, polițistul din colț este încă și mai mare.*

*Dacă tu ești mai întâi, atunci nevasta ta este a dona;*

*dacă nevasta ta este mai întâi, atunci mai bine fii zero:*

*căci numai atunci îți vor fi găinile în siguranță.*

*Dacă vrei să fii bogat, împrietenește-te cu polițistii.*

*Dacă vrei să fii saimos, împrietenește-te cu reporterii.*

*Dacă vrei să fii sătul - cu soacra.*

*Dacă vrei să ai pace - cu vecinii.*

*Dacă vrei să dormi - cu soția.*

*Dacă vrei să-ți pierzi credința - cu preotul.*

Pentru a completa tabloul referitor la individualitatea tatălui meu, trebuie să mai remarc o tendință în natura sa foarte rar observabilă la oamenii de astăzi și care îi izbea pe toți cei care îl cunoșteau îndeaproape. În principal datorită acestei tendințe i-au mers, încă de la început, atât de prost afacerile. Atunci când a sărăcit, tata a fost considerat de către toți partenerii săi de afaceri un om nepractic și chiar lipsit de inteligență în acest domeniu.

Intr-adevăr, toate afacerile pe care le-a inițiat tata cu scopul de a face bani au dat greș, el neobținând niciodată profiturile pe care alții le realizau cu ușurință. Totuși, aceasta nu s-a datorat faptului că el ar fi fost un om nepractic sau că i-ar fi lipsit abilitatea, ci numai tendinței de care am vorbit mai sus, pe care o dobândise încă din copilărie și pe care aș putea-o defini astfel: "o aversiune instinctivă de a trage foloase personale în beneficiul său profitând de naivitatea și de nenorocul celorlalți."

Cu alte cuvinte, fiind un om extrem de onorabil și de onest, tata nu și-a putut niciodată clădi propria bunăstare pe ghinionul vecinului său. În timp ce majoritatea celor din jurul său, care erau oameni tipic contemporani, au profitat de cinstea sa și au încercat să-l înșele în mod deliberat, disprețuind cu inconștiență importanța acelei calități psihice care îl caracteriza și care este corelată cu toate celelalte comandamente pe care Tatăl Nostru Comun le-a lăsat omului.

Intr-adevăr, lui tata i se potrivea de minune următoarea parafrază după unul din citatele celebre din scripturile sfinte, recunoscută astăzi de către toate religiile actuale și care descrie anomaliile vieții noastre cotidiene, sfătuindu-ne totodată ce avem de făcut:

"Lovește, dacă nu vrei să fii lovit,

Căci dacă nu vei lovi - te vor omori în bataie, ca pe capra lui Sidor."

În ciuda faptului că el se nimerea adesea chiar în mijlocul evenimentelor scăpate de sub controlul omului luând parte la felurite calamități naturale și în pofida manifestărilor celor din jurul lui, aproape întotdeauna incredibil de murdare - manifestări care le amintesc de altfel pe cele ale șacalilor - tata nu și-a pierdut niciodată cumpătul, nu s-a identificat niciodată cu nimic și a rămas întotdeauna el însuși și liber înăuntrul său.

Faptul că în viața sa exterioară se confrunta cu multe lipsuri nu a părut niciodată să-l deranjeze câtuși de puțin; era oricând dispus să se reconcilieze cu orice situație, cu condiția să existe pâine pentru familia sa și liniște în timpul orelor pe care și le stabilise pentru a medita. Ceea ce îi plăcea cel mai mult era să fie deranjat seara, când obișnuia să stea în aer liber și să contemple stelele.

În ce mă privește, eu nu pot să spun altceva decât că mi-aș dori din toată ființa mea să fiu astăzi așa cum l-am cunoscut că era el în zilele bătrâneții sale.

Datorită unor circumstanțe de viață independente de voința mea, nu am putut să văd personal mormântul unde zace trupul iubitului meu părinte și este încă și mai puțin probabil că voi reuși acest lucru în viitor. De aceea, în încheierea acestui capitol închinat memoriei tatălui meu, îmi deleg toți fiii, fie ei de sânge sau spirituali, să caute, în măsura posibilităților, mormântul său solitar, abandonat prin forța circumstanțelor care au derivat în principal din acel atribut uman numit instinctul de turmă și să așeze pe el o piatră funerară purtând următoarea inscripție:

EU SUNT TU,

TU EȘTI EU,

EL ESTE AL NOSTRU,

NOI SUNTEM AMÂNDOI AI LUI,

FIE CĂ ȘI APROAPELE NOSTRU

SĂ FIE LA FEL.



## III.

## Primul meu tutor

După cum am menționat deja în capitolul anterior, primul meu tutor a fost Decanul Borsh. Acesta era la vremea aceea decan la Catedrala Militară din Kars și era considerat cea mai înaltă autoritate spirituală în întreaga regiune, cucerită nu cu mult timp înainte de Rusia.

Datorită unor circumstanțe de viață mai curând accidentale el a devenit, ca să spun așa, un "factor important pentru cristalizarea celui de-al doilea strat al prezentei mele individualități".

În timp ce participam la cursurile școlii municipale din Kars am fost ales, datorită vocii mele frumoase, corist în corul catedralei. Acestea au fost circumstanțele în care am ajuns să frecventez des catedrala pentru cântece și repetiții corale.

Decanul Borsh era un bătrân arătos, interesat în noul nostru cor îndeosebi datorită faptului că melodiile diferitelor cantate sacre ce urmau să fie cântate în acel an erau propriile sale compoziții. De aceea, el venea des la repetițiile noastre. Și, întrucât iubea foarte mult copiii, părintele ne răsfața adesea pe noi, micii coriști.

Dintr-un motiv sau altul, el a început să-mi arate mie personal o considerație cu totul aparte, poate și datorită faptului că pentru un copil, eu aveam o voce extraordinar de frumoasă, care se remarcă chiar și într-un cor mare în care eu cântam vocea a doua, sau poate numai pentru că eu eram cel mai neascultător dintre toți, iar lui îi plăceau acești mici derbedei. În orice caz, a început să-mi arate un interes cu totul deosebit, iar curând a început chiar să mă ajute să-mi fac lecțiile.

Spre sfârșitul anului am fost nevoit să lipsesc o săptămână din corul catedralei, căci îmi apăruse un ulcior. Aflând aceasta, părintele decan a venit personal la noi acasă, aducând cu el și doi medici militari, specialiști în boli de ochi.

Tata era și el acasă, iar după ce medicii m-au examinat și au plecat (nu înainte de a fi luat decizia de a trimite un asistent care să mă cauterizeze cu sulfat de cupru de două ori pe zi și să-mi aplice o unsoare aurie la fiecare trei ore), cei doi oameni, care își trăiseră viețile relativ normal până la o vârstă înaintată - având convingeri aproape identice - s-au întâlnit și au vorbit pentru prima oară.

Încă de la această primă întâlnire ei s-au simpatizat mult unul

pe celălalt, astfel că în curând bătrânul decan a ajuns să-l viziteze pe tata cu regularitate în atelierul său unde, așezat confortabil în talașul din fund și bănd cafea preparată chiar de tata, ei conversau ore în șir pe tot felul de subiecte religioase și istorice. Îmi amintesc cât de animat devenea decanul de câte ori tata pomenea ceva despre Asiria, despre a cărei istorie cunoștea multe detalii și care, dintr-un motiv sau altul, îl interesa mult pe părinte la vremea aceea.

Părintele Borsh avea pe atunci 70 de ani. Era înalt, suplu, chipeș, avea o sănătate delicată dar era încă în plină putere și avea o inteligență remarcabilă. Era un om distins, cu o cunoaștere extrem de profundă și de vastă, iar viața și vederile sale difereau mult de cele ale celor din jurul lui, care îl considerau de altfel un om mai ciudat.

O asemenea părere părea justificată în ochii opiniei publice, dacă n-ar fi să menționez decât faptul că, deși el primea o leafă foarte mare și dreptul la o locuință rezidențială, se mulțumea totuși să ocupe o singură cameră și bucătăria din oficiul de pază al catedralei, în timp ce asistenții săi, care aveau lefuri mult mai mici, trăiau totuși în locuințe de șase până la zece camere și în cel mai mare confort.

Ducea o viață foarte izolată, amestecându-se foarte puțin cu cei din jurul său și nefăcând vizite cunoscuților. În plus, el nu permitea nimănui accesul în camera lui, cu excepția mea și a servitorului său, care nu avea nici măcar el voie să intre în cameră în absența lui.

Îndeplinindu-și cu conștiințiozitate obligațiile, își consacra tot timpul său liber științei, îndeosebi astronomiei și chimiei; iar uneori, pentru relaxare, se dăruia muzicii, cântând la vioară sau compunând cantate sacre, între care unele au ajuns să fie foarte populare în întreaga Rusie. Am avut ocazia să ascult mulți ani mai târziu unele dintre aceste cantate, înregistrate pe plăci de gramofon, spre exemplu: "O, Tu, Atotputernic Dumnezeu", "Lumina blândă", "Glorie Ție" și altele.

Decanul venea adesea să-l viziteze pe tata, îndeosebi serile, când erau amândoi liberi de celelalte îndatoriri.

"Pentru a nu-i duce pe ceilalți în tentativă", după cum se exprima el, încerca întotdeauna să vină cât mai neobservat, căci ocupa o poziție proeminentă în oraș și aproape toți îl cunoșteau din vedere, în timp ce tata nu era decât un simplu tâmplar.

În timpul uneia dintre convorbirile la care asistam în atelierul tatălui meu, decanul a început să vorbească despre mine și despre studiile mele. El a spus că mă considera un băiat extrem de capabil și era de părere că este inutil să rămân la școală și să pierd timpul cu perioada de studii de opt ani, numai cu scopul de a primi la sfârșit o diplomă de absolvire.

Într-adevăr, trebuie spus că programa școlilor municipale era în acele timpuri destul de absurd întocmită. Școala consta din opt clase, elevii fiind obligați să susțină un examen de grad la sfârșitul



fiecărui an pentru a primi în final un certificat de absolvire echivalent numai cu absolvirea primelor trei clase dintr-o școală superioară.

De aceea, decanul Borsh a reușit să-l convingă pe tata să mă scoată de la școală și să mă pregătesc acasă, promițând chiar să-mi predea anumite lecții el însuși. El a spus că, dacă voi avea nevoie de un certificat mai târziu, îl voi putea obține cu ușurință de la orice școală, supunându-mă unui examen general.

După un consiliu de familie, exact așa s-au petrecut lucrurile. Am părăsit școala și de atunci decanul Borsh și-a asumat întreaga mea educație, predându-mi el însuși anumite subiecte și asigurându-mi profesori particulari pentru altele.

Am avut astfel, pentru început, doi profesori - candidați pentru preoție, Ponomarenko și Krestovsky, absolvenți ai Seminarului Teologic, care serveau ca diaconi la catedrală în așteptarea unor posturi de capelani ai armatei. Mai luam lecții și de la un medic, pe nume Sokolov.

Ponomarenko îmi preda geografia și istoria; Krestovsky, scriptura și limba rusă; Sokolov, anatomia și fiziologia; cât despre matematică și alte subiecte, pe acestea mi le preda decanul însuși.

Am început deci să studiez din greu.

Deși eram foarte inteligent și învățam cu multă ușurință, totuși tot timpul meu era ocupat cu pregătirea acestor lecții și aproape nu-mi mai rămânea vreun moment liber.

Pierdeam foarte mult timp pentru a ajunge la casele profesorilor mei, căci locuiau în districte diferite; drumul la Sokolov era cu deosebire interminabil, căci acesta locuia la spitalul militar din Fortul Chakmak, la trei sau patru mile de oraș.

Familia mea intenționase inițial să mă facă preot, dar Părintele Borsh avea o concepție foarte personală despre ceea ce trebuia să fie un adevărat preot. Potrivit acestei concepții, un preot trebuia să se îngrijească nu doar de sufletele enoriașilor săi, dar trebuia să cunoască totul despre bolile trupurilor lor și să știe cum să îi vindece.

Îndatoririle preoțești trebuiau deci combinate, în viziunea sa, cu cele ale unui medic. El obișnuia să spună: "Așa cum un medic care nu are acces la sufletul pacientului său nu-i poate fi acestuia de un real folos, la fel, nici un preot nu poate fi cu adevărat eficient dacă el nu este simultan și un bun doctor, căci trupul și sufletul sunt interconectate și este adesea imposibil să-l vindeci pe unul atunci când cauza bolii se află în celălalt."

De aceea, părintele era favorabil unei educații medicale, deși nu în sensul obișnuit al cuvântului, ci așa cum o înțelegea el, adică o educație care să-mi permită să devin un medic pentru corp și un confesor pentru suflet.

În ceea ce mă privește însă, eu eram atras de o altă cale. Întrucât aveam din fragedă copilărie o înclinație deosebită către lucrul

manual, visam la o specializare tehnică. Dar cum la început nu puteam să mă decid pe ce drum să o apuc, am început să mă pregătesc să devin simultan un preot și un medic. Lucrurile au continuat apoi de la sine și, fiind deosebit de înzestrat, am putut să progrez în ambele direcții. Am găsit chiar timpul necesar să citesc un mare număr de cărți pe cele mai variate teme, fie că mi le dădea Părintele Borsh, fie că îmi cădeau în mâini în vreun fel sau altul.

Părintele decan îmi preda cu consecvență subiectele pe care le alesese pentru mine. Nu de puține ori după lecții mă lăsa să stau cu el, îmi dădea ceai, iar uneori mă ruga să-i cânt o cantată pe care tocmai o compusese, pentru a verifica transcrierea sa vocală.

În timpul acestor vizite frecvente și cam extinse duceam conversații ample cu el, fie pe teme legate de lecțiile pe care tocmai mi le predase, fie pe alte teme mai abstracte și, puțin câte puțin, între noi s-a stabilit o asemenea relație încât el a ajuns să-mi vorbească precum unui egal. M-am obișnuit rapid cu el și sentimentul de sfială pe care l-am avut inițial a dispărut cu desăvârșire. Păstrându-mi întregul respect față de el, mi se întâmpla totuși uneori să uit de mine și să încep să mă cert cu el, lucru care nu numai că nu-l ofensa dar, după cum am ajuns să înțeleg mai târziu, chiar îi făcea plăcere.

În aceste conversații ale noastre, el aducea adesea în discuție subiectul sexului.

Iată ce mi-a spus el într-o zi în legătură cu dorința sexuală:

"Dacă un tânăr cedează acestei tentații chiar și numai o singură dată înainte de a atinge starea de adult, se va întâmpla cu el exact ceea ce s-a întâmplat cu personajul istoric Esau, care pentru un blid de mâncare și-a vândut dreptul său prin naștere, adică averea unei vieți; căci dacă un tânăr cedează acestei tentații chiar și numai o singură dată, el va pierde pentru tot restul vieții posibilitatea de a fi un om de reală valoare. Acceptarea dorinței sexuale înainte de a atinge starea de adult este ca și cum ai turna alcool într-un *madjar* de Mollavalli (Madjar: must, Mollavalli - regiune din sudul Karsului).

La fel cum *madjarul* în care s-a turnat chiar și o singură picătură de alcool se transformă în oțet și niciodată în vin, și tânărul care cedează în fața dorinței sexuale înainte de maturitate se transformă într-o monstruozitate. Dar atunci când tânărul crește, devenind un adult, el poate să facă ce vrea, la fel cum în *madjarul* care s-a transformat deja în vin poți să pui oricât de mult alcool, căci el nu se va mai strica, ci doar va căpăta tăria pe care o dorești."

Părintele Borsh avea niște idei extrem de originale despre om și despre lume. Viziunea sa asupra omului și a scopului existenței diferea fundamental de aceea a oamenilor din jurul lui și de orice altceva auzisem ori citisem eu.

Voi menționa în continuare anumite reflecții ale sale care pot ilustra înțelegerea sa asupra omului și ce aștepta el de la acesta:

"Până să devină adult, omul nu este responsabil pentru nici



unul dintre actele sale, fie el bun sau rău, voluntar sau involuntar; singurii responsabili sunt cei din jurul său care și-au asumat, conștient sau accidental, responsabilitatea de a-l pregăti pentru viața responsabilă.

Anii tinereții reprezintă pentru orice ființă umană, bărbat sau femeie, perioada necesară pentru dezvoltarea ulterioară a concepției inițiale despre viață până la împlinirea ei plenară. Începând din acest moment, adică atunci când procesul dezvoltării sale este încheiat, omul devine personal responsabil pentru toate manifestările sale voluntare și involuntare.

Potrivit legilor naturii elucidate și verificate de-a lungul secolelor de către oameni cu o rațiune pură, acest proces de dezvoltare se încheie la bărbați între 15 și 19 ani, în funcție și de condițiile geografice ale locului unde s-au născut și unde s-au format.

Așa cum au elucidat oamenii înțelepți ai epocilor trecute, aceste perioade de vârstă au fost stabilite de către natură, potrivit legii, pentru a dobândi statutul de ființă independentă cu o responsabilitate personală pentru toate manifestările proprii, deși din nefericire astăzi cu greu le mai poți recunoaște. Iar aceasta se datorează, după părerea mea, îndeosebi atitudinii neglijente din educația contemporană față de chestiunea sexuală, care joacă cel mai important rol în viața oamenilor.

În ceea ce privește responsabilitatea pentru actele lor, cei mai mulți contemporani care au atins sau chiar depășit vârsta de adult se dovedesc adesea, oricât de ciudat ar putea părea acest lucru, cât se poate de iresponsabili față de manifestările lor.

Una dintre cauzele principale ale acestei situații absurde constă în faptul că, la această vârstă, oamenii contemporani nu știu să-și aleagă, în majoritatea cazurilor, ființa de sex opus corespunzătoare, necesară pentru completarea propriului lor tip, care din considerente independente de voința lor și izvorând, ca să spunem așa, din Legile Supreme, este prin el însuși "ceva incomplet".

La această vârstă, o ființă care nu are lângă ea tipul corespunzător al sexului opus prin care își poate completa propria ființă, rămâne oricum supusă legilor naturii și nu poate să-și satisfacă nevoile sexuale. Venind în contact cu o ființă care nu corespunde propriei sale ființe, ea cade, datorită legii polarității, sub influența respectivei persoane necorespunzătoare și își pierde, involuntar și imperceptibil, aproape toate manifestările tipice ale individualității sale. Iată de ce este necesar ca fiecare ființă să aibă lângă ea, de-a lungul vieții sale responsabile, o persoană de sex opus care să corespundă completării reciproce armonioase în toate privințele.

Această necesitate imperativă era și ea, printre altele, providențial de bine înțeleasă de către strămoșii noștri din vechime, din aproape toate marile civilizații ale Antichității care, pentru a crea condiții pentru o existență colectivă mai mult sau mai puțin normală,

considerau selectarea cât mai precisă a tipului corespunzător al sexului opus ca pe o îndatorire principală a lor.

Majoritatea popoarelor antice aveau chiar obiceiul să aleagă logodnicul sau logodnica copiilor lor încă de pe când aceștia aveau vârsta de 7 ani, băieții, și 8 ani, fetele. Începând cu acest moment, familiile viitorului cuplu își asumau obligația reciprocă a educării copiilor lor în ceea ce privea înclinațiile lor, gusturile, ceea ce îi entuziasmează, etc."

Îmi mai amintesc că, cu un alt prilej, părintele a mai spus:

"Pentru ca la maturitate un om să fie un om adevărat și nu un parazit, educația va trebui să fie fără greș bazată pe următoarele 10 principii, care trebuie implantate în subconștientul copilului încă din fragedă copilărie:

*Convingerea că va fi pedepsit pentru neascultare.*

*Speranța de a primi răsplătă numai pentru meritele sale.*

*Iubirea lui Dumnezeu, dar indiferență față de sfinți.*

*Muștrări de conștiință față de chinuirea animalelor.*

*Teamă față de o atitudine prin care își poate îndurera*

*părinții și profesorii.*

*Lipsă de teamă față de demoni, șerpi și șoareci.*

*Capacitatea de a se încuia exact cu ceea ce are la dispoziție.*

*Tristete față de pierderea bunăvoinței altora.*

*Îndurarea plină de răbdare a durerii și foamei.*

*Dorința și capacitatea de a-și câștiga existența încă de*

*la o vârstă cât mai fragedă."*

Spre marea mea durere, nu am avut posibilitatea să fiu alături de acest om merituos și cu adevărat remarcabil în timpul ultimelor sale zile și care, trebuie să mărturisesc, pentru a-mi îndeplini o ultimă îndatorire față de el, a fost pentru mine nu doar un tutor, ci și un al doilea părinte.

Mulți ani după moartea sa, într-o duminică, preoții și întreaga congregație a Catedralei Militare din Kars au fost uimiți când un necunoscut le-a cerut ca întreaga slujbă funerară să fie îndeplinită pentru un simplu mormânt, uitat de toți, din incinta catedralei. Și au fost încă și mai uimiți să-l vadă pe necunoscut abia reținându-și lacrimile după care, plătind cu generozitate pe preoți și fără să privească în jurul lui, acesta i-a spus vizitiului să-l conducă la gară.

Odihnește-te în pace, mult iubitul meu învățător! Nu știu dacă ți-am justificat așteptările, dar nu am încălcat nici măcar o singură dată în viața mea comandamentele pe care mi le-ai dat.



#### IV.

##### Bogacevski

Bogacevski, sau părintele Evlissi, este încă în viață și sănătos și are marele noroc să fie asistent la abația principalei mănăstiri a Fraternității Eseniene, situată nu departe de țărmurile Mării Moarte.

Această fraternitate a fost fondată, potrivit anumitor izvoare, cu 1200 de ani înainte de nașterea lui Christos; și se spune chiar că aici și-ar fi primit Iisus prima sa inițiere. L-am întâlnit pentru prima oară pe Bogacevski, sau pe părintele Evlissi, pe vremea când el era doar un tânăr care tocmai absolvise Seminarul Teologic Rus și în așteptarea preoției îndeplinea o slujbă de diacon la Catedrala Militară din Kars.

Curând după venirea sa la Kars el a acceptat, la cererea părintelui Borsh, să-mi fie profesor în locul lui Krestovski, un alt candidat la preoție, care fusese numit cu câteva săptămâni înainte capelan la un regiment din Polonia. Bogacevski a fost cel care i-a luat locul în catedrală. S-a dovedit a fi un om foarte sociabil și cât se poate de amabil, cucerind în curând încrederea întregului clan al catedralei, chiar și pe aceea a lui Ponomarenko, care era și el candidat, dar era încă necopt și enerva pe toată lumea. El s-a înțeles însă atât de bine cu Bogacevski încât chiar au împărțit aceeași locuință, luându-și camere alăturate în apropiere de grădina publică de lângă brigada militară de pompieri.

Deși eram pe vremea aceea încă un puști, relația mea cu Bogacevski s-a transformat curând într-o adevărată prietenie. Îl vizitam adesea în timpul meu liber, sau rămânem la el după lecții, fie pentru a-mi pregăti celelalte subiecte, fie pentru a-i asculta conversațiile cu Ponomarenko sau cu numeroasele cunoștințe care îl vizitau. Altfel îi ajutam să-și facă menajul, ceea ce nu era o sarcină prea dificilă.

Printre cei care veneau adesea să stea de vorbă cu el se număra și inginerul Vseslavski, care era consătean cu Bogacevski, precum și un ofițer de artilerie și expert în pirotehnie numit Kuzimin. Stând în jurul samovarului, cei trei discutau despre toate și despre orice. Îi ascultam întotdeauna cu atenție pe Bogacevski și pe prietenii săi, căci, citind pe vremea aceea numeroase cărți pe cele mai variate teme în limbile greacă, armeană și rusă, eram interesat în multe subiecte; totuși, datorită tinereții mele, nu îndrăzneam niciodată să mă alătur conversației lor. Opiniile lor erau pentru mine literă de lege, căci aveam pe atunci o mare venerație față de acești oameni, datorită educației lor speciale.

Este de altfel necesar să vă spun că interesul meu constant de mai târziu față de chestiunile abstracte a fost trezit chiar de aceste conversații și discuții dintre Bogacevski și prietenii săi, care se strângeau la el pentru a-și omori timpul în monotonia cumplită a micuțului și extrem de plicticosului oraș Kars. Întrucât acest interes avea să joace un rol important în viața mea ulterioară, lăsând urme profunde asupra întregii mele existențe și întrucât evenimentele care au stimulat acest interes s-au derulat chiar în perioada căreia îi aparțin amintirile mele legate de Bogacevski, voi insista asupra lor ceva mai mult.

În timpul uneia din conversațiile lor, s-a creat o discuție aprinsă referitoare la spiritism și îndeosebi la subiectul ridicării mesei în timpul unei asemenea ședințe, subiect extrem de la modă pe vremea aceea pretutindeni. Inginerul a opinat că acest fenomen se petrece prin participarea spiritelor. Ceilalți s-au înverșunat însă să nege acest lucru, atribuindu-l altor forțe ale naturii, cum ar fi magnetismul, legea atracției, autosugestia, etc.; nici unul nu a negat însă existența fenomenului. Ca de obicei, eu ascultam atent, căci fiecare dintre opiniile exprimate mă interesa profund. Deși citisem câte ceva din toate, era pentru prima oară când auzeam vorbindu-se despre așa ceva.

Această discuție despre spiritism mă impresiona cu atât mai mult cu cât sora mea preferată murise de curând și încă nu-mi revenisem pe deplin din durerea pe care acest lucru mi-a provocat-o. Mă gândeam adesea la ea și, involuntar, chestiunea vieții și a morții începuse să mă preocupe teribil. Subiectul din acea seară părea deci să răspundă direct întrebărilor și gândurilor care mă asaltau de câțiva vreme și care așteptau o soluție. Ca rezultat al controversei lor, cei trei au decis să facă un experiment cu o masă. Era necesară în acest scop o masă cu trei picioare, dar cea existentă în cameră a fost respinsă de către inginer - care era marele specialist în domeniu - întrucât era bătută în cuie. El a explicat că masa trebuia să fie în întregime din lemn și să nu conțină nici un fel de metal, astfel încât am fost trimis până la fotografii vecin pentru a-l întreba dacă nu are o asemenea masă. Răspunsul a fost afirmativ, astfel încât m-am întors cu masa.

Era deja noapte. După ce am închis ușile și am stins lumina, ne-am așezat cu toții în jurul mesei și, plasându-ne mâinile pe ea într-o manieră indicată de inginer, am început să așteptăm. După circa 20 de minute, masa a început într-adevăr să se miște, iar când inginerul a întrebat care este vârsta fiecăruia dintre noi, ea a început să bată din picior cifrele exacte. Cum era acest lucru posibil, era ceva de neînțeles pentru mine; eram atât de impresionat de câmpurile vaste și necunoscute care se deschideau în fața mea, încât nici măcar nu am încercat să găsesc pe loc o explicație. Eram atât de agitat când am plecat acasă, încât nu am putut dormi toată noaptea datorită gândurilor care mă asaltau legate de ceea ce tocmai văzusem, iar în dimineața următoare m-am decis să-l întreb pe părintele Borsh despre aceasta, ceea ce am și făcut, povestindu-i conversația și experimentul la care asistasem.



- Toate acestea sunt prostii, mi-a replicat primul meu tutor. Nu te mai gândi la ele, ci învață ceea ce este necesar pentru a duce o viață tolerabilă. Și nu a rezistat să nu adauge:

- Haide, micuțule cap de usturoi (aceasta era expresia lui favorită), gândește-te! Dacă spiritele pot într-adevăr să ciocănească cu piciorul mesei, înseamnă că ele au o oarecare putere în planul fizic. Iar dacă este așa, de ce ar mai recurge ele la un mijloc de comunicare atât de idiot și de complicat cum este ciocănitul cu piciorul mesei? Cu siguranță ele și-ar putea transmite mesajul prin atingerea personală a experimentatorului sau prin orice alt mijloc.

Oricât de mult aș fi prețuit opiniile tutorelui meu, de data aceasta nu puteam să-i accept răspunsul categoric, cu atât mai mult cu cât, mi se părea mie, instructorul meu și prietenii săi studiaseră la seminar și în alte instituții înalte de educație și ar fi putut să cunoască anumite lucruri mai bine decât bătrânul care își făcuse studiile într-un timp când știința nu era atât de avansată.

Astfel, cu tot respectul meu față de bătrânul decan, am ajuns să-i pun la îndoială anumite vederi asupra unor chestiuni pe care le consideram pe vremea aceea mai importante. Rămăsese deci fără un răspuns clar la întrebarea mea, am încercat să soluționez această problemă citind cât mai multe cărți, din cele pe care mi le dăduseră Bogacevski, decanul și alții. Din păcate, studiile mele nu-mi permiteau să-mi pierd prea multă vreme cu alte probleme, astfel încât am uitat curând cu desăvârșire problema care mă preocupase atât de mult...

Și astfel, a trecut timpul. Studiam din greu ajutat de profesorii mei, inclusiv de Bogacevski, iar ocazional, în timpul sărbătorilor, mergeam să-mi vizitez unchiul la Alexandropol, unde aveam de altfel numeroși prieteni. Un alt scop al acestor vizite era acela de a câștiga bani. Aveam mereu nevoie de bani pentru cheltuielile mele personale, pentru haine, cărți, etc., iar uneori pentru a-mi ajuta propria familie, care la vremea aceea se afla în mari lipsuri.

La Alexandropol toată lumea mă cunoștea ca pe un meseriaș "bun la toate" și eram mereu rugat să fac sau să repar ceva prin casele oamenilor. Unul voia să-i repar o încuietoare, altul un ceas sau un cuptor, sau chiar să brodez o pernă pentru un trusou, ori pentru decorarea salonului. Pe scurt, aveam o clientelă numeroasă și eram bine plătit pentru acele timpuri. Preferam să fac aceste lucruri la Alexandropol, căci consideram, în viziunea mea juvenilă, că în Kars fac parte din clasa celor "învățați și superiori" și nu doream ca aceștia să mă cunoască și în calitate de artizan, sau să suspecteze că familia mea era nevoiașă și că eu eram nevoit să câștig bani ca un simplu meseriaș. O asemenea imagine mi-ar fi rănit profund respectul pe care îl aveam pe atunci față de mine însumi. Și astfel, în acel an, am plecat de Paște la Alexandropol, care era la o depărtare de numai șaiszeci de mile de Kars, pentru a locui cu familia unchiului meu, de care eram foarte atașat și al cărui favorit fusesem întotdeauna.

În chiar a doua zi a vizitei, mătușa mea mi-a spus: "Ascultă, ferește-te de un accident."

Eram cât se poate de uimit, căci nu știam ce mi s-ar fi putut întâmpla! Am întrebat-o deci ce anume voia să spună.

- Nici eu nu cred în asemenea lucruri, mi-a răspuns ea, dar totuși trebuie să te avertizez că anumite preziceri în legătură cu tine s-au împlinit deja și mă tem că și celelalte s-ar putea adevăra.

La începutul iernii, sosind la Alexandropol, ca în fiecare an la acea vreme, Eung-Ashokh Mardiross, un sărman cu duhul, vestit pentru darul predicției pe care se presupunea că l-ar fi avut, a convins-o pe mătușa mea să meargă la el pentru a-i cere să-mi ghicească viitorul. El i-a spus multe lucruri în legătură cu mine, din care - susținea ea - o parte s-au și împlinit. Și ea mi-a indicat chiar o serie de evenimente care, într-adevăr, avuseseră loc. "Dar mulțumită lui Dumnezeu, a continuat ea, există două preziceri care nu s-au adevărat: prima, că vei avea o infecție gravă pe partea laterală dreaptă a corpului, iar a doua, că vei avea un accident serios datorat unei arme de foc. Ar trebui, așadar, să te ferești cât mai mult de orice loc unde se trage cu arma", a sfârșit mătușa mea, subliniind totodată că, deși ea însăși nu îl credea pe acel lunatic, totuși era preferabil să fii cât mai prudent.

Eram cu atât mai uimit cu cât, într-adevăr, cu două luni înainte avusesem un furuncul foarte grav pe partea dreaptă a corpului, pe care a trebuit să-l tratez timp de o lună, mergând zilnic la spitalul militar. Dar nu spusese nimic nimănui despre această infecție a mea, nici măcar familiei mele, deci cu atât mai mult mătușei mele, care trăia la mare distanță, i-ar fi fost imposibil să afle ceva despre ea.

Totuși, nu am dat prea mare importanță spuselor sale, căci nu credeam deloc în ghicit, astfel încât foarte curând am uitat cu desăvârșire respectiva prezicere. La Alexandropol aveam un prieten pe care îl chema Fatinov. Acesta avea la rândul său un amic, Gorbakun, fiul unui comandant de companie al regimentului din Baku, staționat nu departe de cartierul grec. După circa o săptămână de la istorisirea mătușii mele, acest Fatinov a venit să mă invite la o vânătoare de rațe sălbatice, împreună cu amicul său, pe lacul Alagheuz, la poalele muntelui cu același nume.

Am acceptat, gândindu-mă că este un prilej bun pentru a mă destinde. Eram, într-adevăr, foarte obosit, căci muncisem din greu studiind o serie de cărți de neuropatologie. În plus, încă din copilărie îmi plăcuse să trag cu arma.

Odată, pe când aveam doar șase ani, am luat fără permisiunea nimănui pușca tatălui meu din raft și am plecat să vânez vrăbii și, deși primul foc m-a culcat la pământ, datorită reculului, aceasta nu m-a descurajat. Bineînțeles, pușca mi-a fost smulsă pe loc din mână, iar tata a agățat-o apoi suficient de sus pentru ca eu să nu mai am nici o șansă să ajung la ea. Foarte curând însă, mi-am confecționat singur o pușcă de jucărie, folosindu-mă de cartușe goale și umplând-o cu alic,



care loveau ținta aproape la fel de bine ca și o pușcă adevărată, și care a devenit atât de faimoasă printre tovarășii mei de joacă, încât în scurt timp am primit o amplă comandă să confecționez asemenea "arme"; și, pe lângă faima de "fierar" pe care mi-am făcut-o, trebuie să vă mărturisesc că această ocupație mi-a adus un câștig bunice.

Revenind însă la istoria noastră, două zile mai târziu am plecat cu Fatimov și prietenul său la vânătoare. Trebuia să mergem pe jos circa 20 de kilometri, așa că am pornit dis-de-dimineață, pentru a putea ajunge până seara la locul de vânătoare, astfel încât în dimineața următoare să începem vânătoarea propriu-zisă.

Ni s-a alăturat și un soldat, ordonanța comandantului Gorbakun. De îndată ce am ajuns la lac, am făcut un foc de tabără, am cinat, am înghiebat o colibă și ne-am dus la culcare.

A doua zi, trezindu-ne înainte de răsăritul soarelui, ne-am împărțit pe sectoare și, despărțindu-ne, am așteptat trezirea păsărilor. Undeva în stânga mea se afla Gorbakun, care adusesse cu el o armă de serviciu din panoplia tatălui său. El a tras în prima rată care s-a ridicat de la sol în timp ce aceasta abia decola, astfel încât glonțul m-a lovit pe mine. M-a nimerit în picior, dar din fericire osul a scăpat neafectat, glonțul trecând doar prin carne. Bineînțeles, accidentul ne-a stricat întreaga vânătoare. Piciorul meu sângera abundent și începuse să mă doară, și întrucât nu eram în stare să merg, tovarășii mei au fost nevoiți să mă care tot drumul de întoarcere pe un fel de targă improvizată cu ajutorul puștilor.

Am fost nevoit să rămân acasă. M-am vindecat destul de curând, căci numai carnea fusese afectată; totuși, am continuat să schiopătez multă vreme după acest incident.

Coincidența dintre acest accident și predicția acelui om m-a pus însă pe gânduri. Astfel s-a făcut că, la o nouă vizită făcută unchiului meu, auzind că Eung-Ashokh Mardiross se reîntorsese în oraș, am rugat-o pe mătușa mea să-l cheme la noi. Foarte curând, acesta a venit: era înalt și slab, cu ochii încercânați și cu mișcările nervoase, necontrolate, specifice unui sârman cu duhul. Din când în când începea să tremure și fuma neîncetat. Era în mod vizibil un om foarte bolnav.

Maniera sa de a ghici era următoarea: așezat între două lumânări aprinse, el își privea nemișcat unghia degetului mare de la o mână, pe care îl ținea ridicat, până când cădea în transă. Apoi începea să povestească ce vedea în unghie, descriind mai întâi ce haine purta în acel moment persoana vizată, după care se referea la ceea ce urma să i se întâmple acestuia în viitor. Dacă se întâmpla ca persoana căreia îi ghicea viitorul să fie absentă, el solicita să afle numele acesteia, detaliile generale ale feței sale, direcția generală a locului în care ea trăia și, pe cât posibil, vârsta. Mi-a făcut și cu această ocazie anumite predicții. Așa cum voi povesti mai târziu, toate s-au împlinit.

Tot în Alexandropol și în aceeași vară, am întâlnit un alt fenomen pe care atunci nu mi l-am putut explica.

În vecinătatea casei unchiului meu se afla un loc viran în mijlocul căruia crescuse un mic păle de plop. Era ca o adevărată oază și îmi plăcea adesea să merg acolo cu o carte în mână sau cu ceva de lucru. Majoritatea copiilor din oraș, de toate culorile și de toate rasele, obișnuiau de asemenea să se strângă acolo pentru a se juca. Era un amestec de greci, armeni, kurzi și tătari, al căror joc făcea o gălăgie incredibilă, dar care pe mine nu mă deranja niciodată.

Într-o zi, stăteam așezat sub plop, ocupat cu o sarcină pe care mi-o dăduse un vecin în vederea nunții nepoatei sale: trebuia să pictez o monogramă pe un prosop care urma să fie atârnat deasupra ușii mirilor, monogramă ce trebuia să combine inițialele miresei cu cele ale mirelui, la care se adăuga ziua, luna și anul evenimentului.

Există anumite impresii puternice ce se imprimă extrem de adânc în memorie: îmi amintesc încă foarte bine și astăzi cum mă chinuiam să găsesc o soluție pentru a potrivi cifrele anului 1888 pe bucățica insuficientă de prosop care îmi mai rămăsese. Eram profund concentrat în munca mea când, subit, am auzit un tipăt disperat. Am sărit în sus, convins că unuia dintre copii i se întâmplase un accident. Am fugit la locul faptei, unde am văzut următoarea scenă neverosimilă:

Un băiețel stătea în mijlocul unui cerc desenat la picioarele sale, agităndu-se și făcând cele mai ciudate mișcări, în timp ce ceilalți stăteau deoparte și râdeau. Eram intrigat, așa că i-am întrebat pe copii ce se întâmplă.

Am aflat că copilul din cerc era un yezidi și că, odată intrat într-un cerc trasat în jurul lui, el nu mai putea ieși până când acesta nu era șters. Băiețelul părea într-adevăr că încearcă din toate puterile să iasă din cercul magic, dar în zadar. M-am dus și am șters personal o parte din cerc și imediat el a rupt-o la fugă.

Eram atât de consternat încât am rămas multă vreme nemișcat, de parcă aș fi fost vrăjit la rândul meu, până când, într-un târziu, mi-am revenit. Deși auzisem câte ceva despre acești yezidi, nu mă gândisem niciodată în mod serios la ei. Privind în jur și văzând că băieții s-au întors la jocurile lor, am plecat și eu înapoi la monograma mea, care nu-mi ieșea deloc bine, dar care trebuia să fie gata chiar în acea zi. Yezidii sunt o sectă care trăiește în Transcaucazia, îndeosebi în regiunile de lângă Muntele Ararat. Ei mai sunt numiți și slujitorii diavolului. Mulți ani după incidentul descris, am avut ocazia să fac personal o verificare experimentală a acestui fenomen, care mi-a confirmat faptul că dacă în jurul unui yezidi este trasat un cerc, el nu poate scăpa din acesta prin propria lui voință. În interior el se poate mișca liber și cu cât este mai departe de centru circumferința cercului, cu atât are mai mult spațiu de mișcare, dar nu poate ieși în exterior. O forță ciudată, mult mai mare decât voința lui obișnuită, îl menține în interior. Deși sunt destul de puternic, eu nu am reușit să trag afară femeia pe care am folosit-o în timpul experimentului; a fost nevoie de



încă un bărbat, la fel de puternic ca și mine.

Dacă un yezidi este scos cu forța din interiorul unui cerc, el cade imediat într-o stare de catalepsie, din care își revine pe loc numai dacă este reintrodus în cerc. Dacă însă nu este reintrodus, el își revine doar după un interval de 13 sau 21 de ore.

Să-l aduci la o stare normală prin orice alt mijloc este ceva imposibil. Cel puțin eu și prietenii mei nu am fost în stare de acest lucru, deși cunoșteam practic toate metodele științei hipnotice contemporane pentru a scoate o ființă dintr-o stare cataleptică. Singurii care reușeau acest lucru erau preoții lor, prin intermediul unei scurte incantații.

După ce mi-am terminat în ziua aceea lucrul și am predat prosopul, m-am întors în cartierul rus unde locuiau practic toți prietenii mei, în speranța că aceștia m-ar putea ajuta să înțeleg bizarul fenomen. Cartierul rus din Alexandropol era cartierul unde locuia toată "inteligența" locală.

Trebuie să mai menționez aici că încă de la vârsta de opt ani, datorită anumitor circumstanțe, s-a întâmplat că toți prietenii mei din Alexandropol, iar apoi din Kars, erau cu mult mai vârstnici decât mine și aparțineau unor familii considerate a fi de un rang mai înalt decât cel al familiei mele. În partea grecească a Alexandropolului, unde trăia familia mea, nu aveam nici măcar un singur prieten. Cu toții locuiau în partea opusă a orașului, în cartierul rus, și erau copii de ofițeri, juriști sau preoți. Îi vizitam adesea și ajungând să le cunosc familiile, am reușit gradat să fiu primit în aproape toate casele din cartier. Îmi amintesc că prima persoană pe care am întrebat-o despre straniul fenomen a fost bunul meu amic Ananiev, care era și el cu mult mai vârstnic decât mine. Acesta nici nu m-a ascultat însă până la capăt și a decretat cu autoritate:

- Acei copii s-au jucat pur și simplu cu credulitatea ta. Dar mai bine lasă prostiile și spune-mi cum îți stă noua mea uniformă (tocmai fusese numit într-un post de director la oficiul poștal). M-am scuzat și am plecat să mă întâlnesc cu Pavlov, care locuia pe aceeași stradă. Pavlov, care lucra la trezorerie, era un prieten excelent, dar un mare bețiv. L-am găsit acasă, bând vodcă în compania părintelui Maxim, diacon la biserica cetății, cu profesorul Stolkakh, cu un ofițer de artilerie pe nume Artemin, cu căpitanul Terentiev și cu alți vreo doi, pe care nu îi cunoșteam. M-au invitat pe loc să mă alătur lor la un pahar.

Trebuie să vă spun că în acel an începusem deja să beau, nu mult, este adevărat, dar de câte ori eram invitat, nu refuzam niciodată. Începusem să beau datorită unui incident petrecut în Kars. Într-o dimineață, fiind foarte obosit după ce studiasem toată noaptea, mă pregăteam tocmai de culcare, când un soldat a venit să mă cheme să merg la catedrală. Se pare că la unul din forturi urma să se celebreze o slujbă - nu-mi amintesc în onoarea cui - și în ultimul

moment se luase decizia să fie chemat și corul, astfel încât toate ordonanțele fuseseră degrabă trimise în oraș pentru a aduna coriștii.

Eram atât de epuizat de urcarea dealului până la fort și de slujba însăși, că la sfârșitul acesteia de-abia mă mai puteam ține pe picioare. În plus, trebuia să iau parte și la un dineu oficial pregătit pentru invitați, la care fuseserăm chemați și noi, coriștii. Dirijorul corului, un băutor înveterat, văzând starea mea de slăbiciune, m-a convins să beau un pahărel de vodcă. M-am simțit imediat mult mai bine, iar după al doilea toată slăbiciunea mea dispăruse complet. Din acel moment, uneori când eram foarte obosit sau nervos, beam unul, două asemenea pahărele.

Am acceptat deci în seara respectivă invitația la un pahar de vodcă cu prietenii mei, dar, oricât de mult au insistat aceștia, l-am refuzat pe al doilea. Amicii mei nu se îmbătaseră încă, căci seara abia începuse. Dar eu știam prea bine cum evoluau lucrurile în cadrul unor asemenea adunări vesele. Primul care se pilea era întotdeauna părintele diacon. În primele faze ale beției el începea întotdeauna, pentru motive numai de el știute, să rostească o rugăciune în memoria celui mare credincios, Alexandru I-ul... Văzând însă că acum era încă sobru, nu am rezistat să nu-i povestesc despre cele văzute în acea zi. Nu î-am mai vorbit însă la fel de serios ca și lui Ananiev, ci am început să o dau pe glumă.

Toți m-au ascultat însă cu atenție și cu un mare interes, iar când am terminat, au început să-și exprime opiniile. Primul a vorbit căpitanul, care ne-a povestit că a văzut el însuși recent niște soldați care trasaseră un cerc în jurul unui kurd și că acesta îi implora cu ochii în lacrimi să șteargă cercul. Până când el, căpitanul, nu le-a ordonat soldaților să șteargă o parte din cerc, kurdul respectiv a fost incapabil să scape din el. Bănuiesc, a mai spus căpitanul, că ei fac un fel de jurământ de a nu ieși niciodată dintr-un cerc închis și că "nu ies din acesta nu pentru că nu ar putea, ci din cauza jurământului făcut."

Diaconul a spus: "Aceștia sunt adoratori ai diavolului și în circumstanțe obișnuite diavolul nu se atinge de ei, căci ei îi aparțin. Dar cum și diavolul însuși este un subordonat și este obligat de șeful său să-și impună autoritatea asupra tuturor (deci și asupra slujitorilor săi), el le-a limitat - de dragul aparențelor - yezizilor independența în acest fel, astfel încât ceilalți oameni să nu suspecteze că aceștia sunt servitorii lui. Este exact ca în cazul lui Filip."

Filip era un polițist care stătea în colțul străzii și pe care ei obișnuiau să-l trimită după țigări și după băutură, căci pe vremea aceea poliția era, după cum se spune, de "râsul curcilor". "Astfel", continuă decanul, "dacă eu fac scandal în mijlocul străzii, Filip va fi obligat, de dragul aparențelor, să mă ducă la poliție, căci altminteri ar fi privit cu suspiciune, dar de îndată ce vom da colțul, el îmi va da imediat drumul, fără să uite să-mi ceară un mic bacșiș. Ei bine, la fel stau lucrurile și cu Necuratul și servitorii săi, yezidii."



Ofițerul de artilerie a afirmat la rândul său că el nu a auzit niciodată despre un asemenea fenomen și că nu crede că acesta ar putea exista; mai mult, el regretă faptul că noi, altminteri oameni inteligenți, putem crede în asemenea minuni și ne batem capul cu ele.

Stolmakh, profesorul, i-a replicat că, dimpotrivă, el crede în fenomenele supranaturale și că, deși erau încă multe lucruri pe care știința încă nu putea să le explice, el este convins că, dat fiind progresul rapid al civilizației, știința contemporană va putea dovedi în curând că toate misterele lumii metafizice pot fi perfect explicate prin cauze fizice. În ceea ce privește subiectul discuției noastre, a continuat el, eu cred că este vorba despre unul din acele fenomene magnetice investigate în prezent de oamenii de știință de la Nancy.

Pavlov l-a întrerupt atunci, spunând: "Să-i ia naiba pe ei și pe toți slujitorii diavolului! Dați-le o jumătate de vodcă și veți vedea că nici un diavol nu le-o va putea lua. Mai bine să bem în sănătatea lui Isakov!" (Isakov era proprietarul distileriei locale de vodcă).

Toate aceste discuții nu numai că nu mi-au calmat gândurile, ci dimpotrivă, după ce i-am părăsit pe Pavlov și pe prietenii săi am început să mă gândesc încă și mai intens și, în plus, am început uneori să am dubii în legătură cu oamenii pe care îi considerasem până atunci educați. În ziua următoare l-am întâlnit pe medicul-șef al Diviziei 39, Dr. Ivanov. Acesta fusese chemat să vadă un bolnav, vecin cu noi, iar cum acesta era armean, am fost solicitat ca interpret. Dr. Ivanov avea o reputație excelentă în oraș, căci era un medic foarte bun. Îl cunoșteam bine, întrucât venea adesea să-l viziteze pe unchiul meu.

După ce și-a terminat consultația, l-am întrebat: "Excelență (avea rang de general), explicați-mi, vă rog, de ce yezidii nu pot ieși din limitele unui cerc trasat în jurul lor?"

- A, te referi la acei adoratori ai Satanei. Ei bine, aceasta este curată isterie.

- Isterie? m-am minunat eu.

- Da, isterie..., după care mi-a ținut un amplu discurs despre isterie, din care singurul lucru pe care l-am înțeles a fost că isteria este isterie. Dar aceasta o știam și eu prea bine, căci nu rămăsese nici o carte de neuropatologie și de psihologie de la biblioteca spitalului militar pe care să nu o fi citit și încă cu foarte multă atenție, în dorința mea de a afla o explicație științifică a fenomenului spiritist al ridicării mesei. Știam deci și eu că isteria este isterie, dar aș fi dorit să aflu ceva mai multe.

Cu cât înțelegeam mai bine cât de greu era să primesc un răspuns de la contemporanii mei pentru a-mi explica gândurile ce mă preocupau, cu atât mai mult îmi creștea curiozitatea. Timp de câteva zile nu am mai fost eu însumi, dar nu puteam face nimic altceva. Mă gândeam cu intensitate la un singur lucru: "Care anume este adevărul? Ceea ce este scris în cărți și afirmat de profesorii mei, sau faptele de care mă izbesc?"

La puțin timp a avut loc un incident care m-a lăsat fără grai. După cinci sau șase zile de la întâmplarea cu copilul yezidi, mergând la fantână să mă spăl, am văzut un grup de femei vorbind surescitate. M-am dus să văd despre ce era vorba și iată ce am aflat:

În noaptea aceea, se pare că în cartierul tătar apăruse un *gornak*. Acesta era numele dat de tătari unui spirit malefic care se folosea de cadavrele proaspăt înmormântate pentru a se manifesta în planul fizic și a face tot felul de șicane, îndeosebi dușmanilor celui mort. De data aceasta, unul din aceste spirite apăruse în corpul unui tătar care fusese înmormântat cu o zi înainte, fiul lui Miriam Baci.

Știam eu însumi de moartea și înmormântarea acestuia, căci fusese chiar vecinul casei noastre înainte de a ne fi mutat la Kars și pe care tocmai o vizitasem pentru a colecta chiria, astfel încât asistasem fără să vreau la înmormântare. Baci fusese un tătar tânăr care se înscrisese de curând în poliție și care adesea ne vizita. Îl cunoșteam deci foarte bine. Cu câteva zile înainte, la un concurs *djigitovka*, căzuse de pe cal și se pare că i se încurcaseră intestinele. Deși un medic militar, Kulcevski, îi dăduse un pahar plin cu mercur pentru "a-i reajusta intestinele", bietul om a murit și conform obiceiului tătareșc, a fost înmormântat foarte repede.

Se pare apoi că un spirit malefic a intrat în corpul său și a încercat să-l determine să se înapoieze acasă, dar a fost văzut de cineva care, printr-un strigăt puternic, a dat alarma și, pentru a preveni orice acțiune dăunătoare adusă bunilor vecini, s-a grăbit să-i taie gâtul și să-l ducă înapoi în cimitir.

Era o convingere generală pe vremea aceea printre adepții religiei creștine că astfel de spirite intră numai în trupurile tătarilor, căci, potrivit tradițiilor tătarești, acestea sunt înmormântate la suprafață, fiind acoperite doar de un strat subțire de pământ; în plus, li se mai pune alături și mâncare. Trupurile creștinilor fiind înmormântate mult mai adânc, ar fi fost dificil pentru respectivele spirite să le scoată la suprafață.

Acest incident m-a lăsat, cum spuneam, fără grai. Ce explicații aș fi putut găsi? M-am întors acasă unde unchiul meu, distinsul Giorgi Mercuriov, împreună cu fiul său, care aproape terminase școala și cu un ofițer de poliție, tocmai discutau despre acest incident. Cu toții erau foarte respectați și cu toții erau mult mai în vârstă decât mine, așa încât cunoșteau, mi-am zis eu, cu siguranță mult mai multe lucruri decât aș fi putut visa eu vreodată. Credeți oare că am văzut pe fețele lor indignare, mânie sau mirare? Nici pomeneală; dimpotrivă, ei păreau chiar încântați că de data aceasta se găsisse cineva care reușise să pedepsească spiritul rău și să îi păzească pe ceilalți de răzbunarea acestuia.

Am început din nou să citesc felurite cărți, sperând să potolească "viermele curiozității" care începuse din nou să mă roadă. Bogacevski m-a ajutat foarte mult, dar în curând a plecat și el, căci la doi ani de



la sosirea lui în Kars a fost numit capelan al garnizoanei din regiunea transcaucaziană.

Cât timp a locuit la Kars și mi-a fost profesor, el a introdus în relația noastră o anumită particularitate și anume faptul că, deși nu era încă preot, mă spovedea în fiecare săptămână. Când ne-am despărțit, el m-a rugat, printre altele, să-mi scriu săptămânal confesiunile și să i le trimit prin poștă, promișându-mi să-mi răspundă din când în când.

Un an mai târziu, Bogacevski a renunțat la îndatoririle sale de capelan și s-a călugărit. Se spunea că principala cauză a acțiunii sale era faptul că aflase că soția sa trăia o legătură extraconjugală cu un anumit ofițer, iar Bogacevski a dat-o afară din casă, nemaivorind apoi să rămână în oraș și să mai îndeplinească nici măcar o slujbă bisericească.

Curând după plecarea lui din Kars, am plecat la Tiflis. În această perioadă, am primit prin intermediul unchiului meu două scrisori de la el, după care nu am mai avut nici o veste timp de mai mulți ani.

Mult mai târziu, l-am întâlnit în orașul Samara. Purta îmbrăcăminte monahală specifică unei binecunoscute mănăstiri. Nu m-a recunoscut imediat, căci crescusem și mă schimbasem mult, dar s-a bucurat când i-am spus cine sunt, după care ne-am văzut în fiecare zi, până când amândoi am fost nevoiți să părăsim Samara.

Nu l-am mai revăzut niciodată de atunci. Am aflat însă după un timp că el nu a mai rămas mult timp la mănăstirea sa din Rusia, plecând mai întâi în Turcia, apoi la Muntele Athos, după care a renunțat la viața monahală și a plecat la Ierusalim, unde s-a împrietenit cu un vânzător de rozarii care își vindea marfa în apropierea Marelui Templu.

Acest comerciant era un călugăr din Ordinul Esenienilor care, după ce l-a inițiat o vreme pe Bogacevski, l-a ajutat să intre în acest ordin. Datorită vieții sale exemplare, Bogacevski a fost mai întâi numit străjer, apoi stareț al uneia din principalele filiale ale acestei fraternități, din Egipt. Ulterior, după moartea unuia din asistenții starețului-șef al mănăstirii centrale, a fost numit în locul acestuia.

Despre extraordinarele întâmplări ale vieții sale din această perioadă am aflat multe pe când mă aflam la Brussa, din povestirile unui anumit prieten al meu, un derviş turc care îl întâlnise adesea pe Bogacevski. Cu puțin timp înainte, am primit eu însumi o scrisoare de la el, tot prin intermediul unchiului meu, în care, în afară de câteva cuvinte de binecuvântare, îmi trimitea o fotografie de-a sa în vestimentația specifică monahilor greci, precum și câteva vederi ale locurilor sfinte din împrejurimile Ierusalimului.

Pe vremea când se afla încă în Kars ca un simplu candidat la preoție, Bogacevski avea o viziune extrem de originală despre moralitate. El îmi spunea că pe Pământ există două moralități: una

obiectivă, stabilită chiar de viață pe parcursul miilor de ani și alta subiectivă, care poate să aparțină unor simpli indivizi, sau unor întregi națiuni, regate, familii, grupuri de persoane și așa mai departe.

"Moralitatea obiectivă, spunea el, este stabilită de viață și de comandamentele date nouă de către Dumnezeu Însuși prin intermediul profetilor Săi, și ea devine gradat baza formării în om a ceea ce numim îndeobște conștiință. La rândul său, moralitatea obiectivă ajunge să fie menținută exact prin trezirea conștiinței. Ea nu se schimbă niciodată, ci poate fi doar lărgită pe parcursul trecerii timpului. În ceea ce privește moralitatea subiectivă, ea este inventată de om și, implicit, nu reprezintă decât un concept relativ, care diferă în funcție de popor și de regiunea geografică și care depinde de înțelegerea particulară a conceptelor de bine și de rău care predomină în perioada respectivă. Spre exemplu, dacă o femeie nu își acoperă fața aici, în Transcaucasia, și dacă ea se adresează unui oaspete, gestul ei va fi considerat unanimitate ca imoral, ușuratic sau proastă creștere. Dimpotrivă, dacă în Rusia o femeie și-ar acoperi fața și nu și-ar întâmpina oaspeții pentru a face conversație cu ei, ea ar fi considerată de-a dreptul nesimțită.

Și iată un alt exemplu: dacă aici, în Kars, cineva nu se duce măcar o dată pe săptămână la baia comună, toți cei din jur îl vor privi cu dezgust, ba chiar vor fi convinși că miroase urât, chiar dacă acest lucru nu este adevărat. Dar la St. Petersburg, lucrurile stau chiar pe dos: dacă cineva menționează faptul că merge la baia publică, el va fi considerat în mod automat un om needucat, stupid, plictisitor, etc; iar dacă totuși se duce, va ascunde acest lucru de ceilalți astfel încât să nu poată fi bănuț că are asemenea gusturi.

Sau, ca o ilustrare plastică a înțelegerii relative a așa-numitei moralități și a onoarei, a continuat Bogacevski, hai să luăm în considerare cele două incidente recente care s-au petrecut aici, în Kars, săptămâna trecută, printre ofițeri, evenimente care au făcut mare valvă.

Primul a fost procesul locotenentului K, iar al doilea, sinuciderea locotenentului Makarov.

Locotenentul K. a fost judecat de Curtea Marțială pentru că a lovit un cizmar pe nume Ivanov cu atâta brutalitate, încât acesta și-a pierdut un ochi. Curtea l-a achitat după ce s-a aflat pe parcursul investigației că cizmarul îi cauzase mari neplăceri lui K. și chiar răspândise unele zvonuri calomnioase în legătură cu acesta.

Intrucât devenisem foarte interesat de acest caz, m-am decis, în pofida deciziei Curții Marțiale, să chestionez personal familia sârmanului cizmar, pentru a-mi lămuri adevăratele motive ale comportamentului brutal al locotenentului.

Din câte am aflat, acesta i-a comandat succesiv trei perechi de cizme lui Ivanov și i-a promis că-i va trimite banii pe 20 ale lunii, la primirea soldei. După trecerea datei amintite, văzând că nu-și primește drepturile, Ivanov s-a dus personal la locotenent pentru a le solicita.



Ofițerul i-a promis că-i va plăti a doua zi, apoi din nou a doua zi și tot așa, vreme îndelungată. Pentru cizmar suma era destul de importantă, reprezentând întreaga economie a lui și a soției sale, spălătoreasă, care pusesse deoparte timp de ani de zile copeică peste copeică, pentru a putea supraviețui în zile mai negre. În plus, Ivanov avea șase copii pe care trebuia să-i hrănească.

În final, locotenentul K. s-a infuriat atât de tare datorită insistențelor lui Ivanov încât i-a comandat ordonanței să-i spună acestuia că nu este acasă, apoi a început să-l amenințe, spunându-i că-l va trimite la închisoare. Până la urmă i-a ordonat chiar soldatului să-i tragă o mamă de bătaie cizmarului dacă acesta va mai reveni.

Fiind un om bun, ordonanța nu l-a bătut pe Ivanov, ci chiar l-a invitat în bucătărie încercând să-l convingă prietenește să nu-l mai plictisească pe ofițer cu vizitele sale repetate. În timpul discuției, soldatul a început să prăjească o găscă. Văzând aceasta, Ivanov a remarcat: "Așa deci! Stăpânii noștri își permit să mănânce găște în fiecare zi, dar datoriile nu și le plătesc, iar copiii mei mor de foame!"

Chiar în acest moment s-a întâmplat ca locotenentul să intre în bucătărie și auzindu-l pe Ivanov, s-a infuriat atât de tare încât a luat o sfeclă de pe masă și l-a lovit pe cizmar în față, scoțându-i ochiul.

Al doilea incident, a continuat Bogacevski, a fost, într-un fel, chiar reversul primului: un anume locotenent Makarov nu și-a putut plăti datoriile contractate la un joc de cărți căpitanului Mașvelov și pentru a nu fi dezonorat, s-a împușcat.

Trebuie să menționez faptul că acest Mașvelov era nu doar un jucător inveterat, dar și un celebru trișor. Toată lumea îl cunoștea ca atare, dar nu putea fi prins asupra faptului.

Cu mai mult timp în urmă, Makarov a jucat câteva partide cu mai mulți ofițeri, între care și Mașvelov și a pierdut nu numai întreaga sa avere, dar și o sumă pe care a împrumutat-o de la Mașvelov cu promisiunea că i-o va returna în trei zile. Cum suma era destul de mare, locotenentul nu a reușit să o strângă în trei zile și, riscând să-și piardă onoarea de ofițer, s-a decis să se împuște.

Ambele incidente au avut deci loc din pricina unor datorii. În primul caz, creditorul se alege cu ochiul scos de către debitor, iar în al doilea caz, debitorul se împușcă. Cum au fost aceste lucruri posibile? Pur și simplu pentru că toți cei din jurul lui Makarov l-ar fi condamnat pe acesta dacă nu și-ar fi plătit datoria față de abilul Mașvelov, în timp ce în cazul cizmarului Ivanov, chiar dacă copiii acestuia ar fi murit de foame, aceasta nu ar fi afectat cu nimic imaginea ofițerului, căci codul de onoare al unui militar nu include și plata datoriilor față de un amărât de cizmar.

Și toate aceste lucruri, care se petrec în fiecare zi, se petrec numai datorită faptului că oamenii își sufocă copiii, încă din perioada de formare, cu tot felul de convenții și prejudecăți, împiedicând astfel Natura Mamă să dezvolte în ei acea conștiință care s-a format de-a

lungul miilor de ani de luptă a strămoșilor noștri împotriva exact a unor asemenea convenții și prejudecăți.

Bogacevski m-a implorat adesea să nu adopt nici un fel de convenții, fie că acestea aparțineau cercului meu de prieteni sau altor persoane. Îmi spunea: "Din asemenea convenții cu care ești împănate se formează doar moralitatea subiectivă, în timp ce pentru viața reală este necesară moralitatea obiectivă, care izvorăște doar din conștiință.

Conștiința este pretutindeni aceeași. Așa cum este ea aici, o vei întâlni și la St. Petersburg, în America, în Camceatka sau în insulele Solomon. Astăzi se întâmplă să fii aici, dar mâine s-ar putea să ajungi în America; dacă ai o moralitate obiectivă și dacă trăiești în acord cu ea, îți va fi întotdeauna bine oriunde te-ai afla.

Tu ești foarte tânăr; pot spune chiar că nici nu ți-ai început încă viața. Multă lume îți va putea spune că ești prost crescut; poți să nu știi cum să te inclini corect în fața cuiva, sau să nu spui ceea ce trebuie exact la momentul potrivit, dar acestea nu contează cu adevărat dacă atunci când vei fi matur vei avea în tine o conștiință trează, sau altfel spus, baza moralității obiective.

Moralitatea subiectivă este doar un concept relativ și dacă te vei lăsa umplut de concepte relative, atunci la maturitate îi vei judeca întotdeauna pe ceilalți și vei acționa numai în conformitate cu asemenea vederi convenționale și cu noțiunile rigide pe care le-ai acumulat în perioada de formare. Nu trebuie să înveți pe dinafară ceea ce oamenii din jurul tău consideră a fi bun sau rău, ci să acționezi în viață numai așa cum îți dictează conștiința. O conștiință limpede te va învăța mai multe lucruri decât toate cărțile și toți profesorii luați la un loc. Dar până când această conștiință se va forma în tine, trăiește în conformitate cu comandamentul Domnului nostru Iisus Christos: «Nu face altora ceea ce n-ai vrea ca ei să-ți facă ție!»

Părintele Evlissi, acum un om bătrân, a fost probabil una din puținele ființe de pe Pământ care a fost capabilă să trăiască așa cum Divinul nostru Învățător Iisus Christos ne-ar fi dorit nouă, tuturor.

Fie ca rugăciunile sale să-i ajute pe toți aceia care doresc să trăiască respectând Adevărul revelat nouă de Iisus.



## V.

## Domnul X sau căpitanul Pogossian

Sarkis Pogossian, sau, după cum este cunoscut astăzi, domnul X, este proprietarul unei flote oceanice, fiind el însuși comandantul unui vas ce navighează pe ruta sa preferată, între Sunda și Insulele Solomon.

De origine armeană, el s-a născut în Turcia, dar și-a petrecut copilăria în Transcaucazia, în orașul Kars. L-am întâlnit pe Pogossian și m-am împrietenit cu el încă pe vremea când era foarte tânăr, pe când își termina studiile la Seminarul Teologic din Ehmiadzin și se pregătea pentru preoție.

Auzisem de el încă înainte de a-l întâlni, căci părinții săi locuiau în Kars și erau vecini cu noi, vizitându-l adesea pe tata. Știam că ei au un singur fiu care studiasse inițial la "Temagan Dproș" sau Seminarul Teologic din Erevan și care acum era student la Seminarul Teologic din Ehmiadzin.

Părinții lui Pogossian erau turci din orașul Erzerum și se mutaseră în Kars la scurt timp după ce orașul a fost cucerit de ruși. Tatăl său era de profesie *poiadji* (vopsitor), iar mama sa broda în fir de aur, fiind specializată în pieptare și fuste pentru costume populare armenesti. Trăiau o viață foarte simplă și își cheltuiau și ultimii bani pentru educarea fiului lor.

Sarkis Pogossian își vizita rar părinții, astfel încât nu am avut prilejul să îl cunosc la Kars. Prima mea întâlnire cu el a avut loc în timpul unei vizite la Ehmiadzin. Înainte să plec acolo, mi-am vizitat părinții, în Kars, iar familia lui Pogossian, aflând că plec la Ehmiadzin, m-a rugat să transmit fiului lor un mic pachetel cu lenjerie.

Plecăm la Ehmiadzin cu scopul - devenit acum central pentru mine - de a afla un răspuns la întrebările care mă frământau în legătură cu fenomenele supranaturale, față de care interesul meu crescuse între timp foarte mult.

Așa cum am menționat deja în capitolul anterior, citisem nenumărate cărți și apelasem la foarte mulți oameni de știință încercând să-mi explic aceste fenomene. Dar întrucât nu reușisem să găsesc un răspuns satisfăcător, am început să îl caut în studierea religiilor. Vizitam diferite mănăstiri și căutam oameni despre a căror pietate auzisem multe, citeam Scripturile Sfinte și viețile sfinților, ba

chiar am fost timp de trei luni pe lângă faimosul părinte Yevlampios la mănăstirea din Sanain. În plus, făcusem deja pelerinaje pe la toate locurile sfinte ale diferitelor credințe din Transcaucazia.

În timpul acestei perioade am avut prilejul să fiu martorul unei noi serii de fenomene incontestabil reale, dar a căror explicație nu o puteam găsi. Aceasta mă întărase mai mult ca oricând în căutările mele.

Spre exemplu, pe când mergeam în compania unor pelerini de la Alexandropol spre un festival religios ce se ținea pe Muntele Djadjur, cunoscut printre armeni și sub numele de Amena-Pref, am fost martorul următorului incident:

În drum spre festival era transportat într-o căruță și un paralytic ce venea din micuțul sat Paldevan.

Călătorind o vreme împreună, am intrat în conversație cu rudele acestuia, care îl însoțeau pe invalid. Am aflat astfel că paralyticul, care nu avea nici 30 de ani, se îmbolnăvisese în urmă cu șase ani, dar înainte fusese perfect sănătos și chiar își efectuase stagiul militar. El a căzut la pat după ce s-a întors acasă din armată, chiar înaintea nunții sale, piezându-și controlul asupra întregii părți stângi a corpului. În ciuda diferitelor tratamente pe care le-a urmat, recomandate de doctori și vindecători renumiți, nimic nu i-a fost de vreun folos. Fusese chiar și la un tratament special la Mineralnii Vodî, în Caucaz, iar acum rudele sale îl duceau la Amena-Pref, sperând dincolo de orice rațiune că sfântul patron al acelor locuri îl va ajuta și îi va alina suferințele.

În drum spre acest loc sfânt am făcut un popas, așa cum obișnuiesc toți pelerinii, în satul Diskiant, pentru a ne ruga la icoana miraculoasă a Mântuitorului nostru, care se afla în casa unei familii armenesti. Cum invalidul dorea să se roage și el, a fost dus în casă, chiar eu ajutând la transportarea sa.

În curând ne-am oprit la poalele muntelui Djadjur, unde este situată bisericuța cu mormântul miraculos al sfântului. Am poposit și noi în locul unde pelerinii își lasă, de regulă, căruțele, la capătul drumului de țară. De acolo și până la mormânt urmează o ascensiune de un sfert de milă, care trebuie parcursă pe jos, mulți umblând chiar desculți, potrivit obiceiului local, sau chiar târându-se în genunchi sau în alte maniere devoționale speciale.

Când paralyticul a fost dat jos din căruță, urmând să fie transportat pe brațe, el s-a opus, dorind să încerce să se târască singur până în vârf. El a fost pus jos și a început să avanseze lent, pe partea sănătoasă a trupului, dar cu o asemenea dificultate încât stârnea mila tuturor celor din jur. Totuși, el a refuzat orice ajutor. Făcând nenumărate popasuri pentru a se odihni, el a reușit, la capătul a trei ore, să ajungă în vârf, după care s-a târât până la mormântul sfântului, care era situat în centrul bisericii și, după ce a sărutat piatra funerară, și-a pierdut pe loc conștiința.



Rudele, preotul și eu însumi am încercat din răsuputeri să-l aducem în simțiri. I-am turnat apă în gură și pe cap, l-am masat, iar când și-a revenit, am constatat cu toții că se produsese un miracol: paralizia îi dispăruse complet.

La început, omul era stupefiat; dar când a realizat pe deplin că își putea mișca toate membrele, el a sărit în sus și aproape a început să danseze; apoi, reculegându-se subit, a căzut în genunchi și a început să se roage. Toți ceilalți care erau de față au început să se roage, inclusiv preotul. Am făcut la fel, după care părintele s-a ridicat și, în mijlocul credincioșilor, a ținut o slujbă de recunoștință în fața sfântului.

Un alt incident, care m-a uluit la fel de mult, s-a petrecut chiar în Kars. În acel an era o secetă cumplită în întreaga provincie a Karsului; aproape toate culturile fuseseră pârjolite iar oamenii deveniseră agitați, căci îi amenința foametea.

În acea vară a sosit din Rusia un arhimandrit de la Patriarhia din Antioh, aducând cu el o icoană miraculoasă, nu-mi amintesc exact dacă a Sfântului Nicolae Făcătorul-de-Minuni sau a Fecioarei, cu scopul de a colecta danii pentru ajutorarea grecilor care sufereau în urma războiului cretan. El călătorea îndeosebi prin acele locuri din Rusia care aveau o populație majoritară grecească și astfel a ajuns în Kars.

Nu știu dacă acțiunea lui nu avea și o implicație politică, cert este că autoritățile ruse din Kars, ca de altfel de pretutindeni, i-au organizat o festivitate impresionantă de bun venit și i-au acordat felurite onoruri.

Când arhimandritul a ajuns în orașul nostru, icoana a fost transportată din biserică în biserică și întregul cler local a întâmpinat-o cu mare solemnitate. În chiar ziua următoare s-a răspândit zvonul că se va ține o slujbă specială pentru invocarea ploii, în fața icoanei, slujbă pe care urmau să o țină toți preoții, undeva în afara orașului. Într-adevăr, imediat după miezul zilei, procesiunile au plecat de la toate bisericile, cu stindarde și icoane, pentru a ajunge la locul indicat.

La ceremonie urmau să ia parte toți preoții bisericii grecești, ai nou-construitei Catedrale grecești, ai catedralei militare, ai bisericii regimentului Kuban și ai bisericii armenesti.

În acea zi era o căldură nemaipomenită. În prezența a aproape tuturor locuitorilor orașului, clerul, cu arhimandritul în frunte, a ținut serviciul divin solemn, după care procesiunea s-a înapoiat în oraș.

Pe drum s-a produs un fenomen pentru care explicațiile oamenilor contemporani sunt absolut inaplicabile. Cerul s-a acoperit subit de nori și înainte ca lumea să ajungă înapoi în oraș, s-a pornit un asemenea potop încât toți au fost udați până la piele.

Pentru a putea explica acest fenomen, ca și altele similare, mulți ar folosi stereotipul cuvânt "coincidentă", un cuvânt extrem de

preferat de așa-zișii oameni de știință, dar nu se poate nega faptul că această coincidență a fost puțin cam prea ieșită din comun.

Cel de-al treilea incident s-a petrecut în Alexandropol, pe când familia mea se reintorsese acolo pentru o scurtă perioadă și trăiam cu toții în vechea noastră locuință. Chiar alături era casa mătușii mele. Câteva din camerele casei fuseseră închiriate unui tătar, care lucra pentru guvernul local în calitate de secretar. El locuia acolo împreună cu mama sa și cu micuța sa soră și se însurase de curând cu o fată frumoasă, o tătăroaică din satul vecin, Karadagh.

La început, totul a mers bine. La 40 de zile după căsătorie, tânărul soție a plecat să viziteze părinții, potrivit obiceiului tătarăsc. Dar acolo, fie că a răcit, fie că i s-a întâmplat altceva, cert este că la întoarcere ea s-a îmbolnăvit și a căzut la pat.

I s-a oferit cea mai bună îngrijire, dar în ciuda faptului că a fost tratată de mai mulți doctori, situația ei a continuat să se înrăutățească. O cunoștință de-a mea, asistent medical, mergea în fiecare dimineață să-i facă injecții, din ordinul doctorului orașului. La înapoiere, această cunoștință a mea, despre care nu-mi amintesc decât că era neverosimil de înalt, trecea pe la noi să mă vadă.

Într-o dimineață, a intrat exact în momentul în care, în compania mamei mele, îmi beam ceaiul. L-am invitat să bea o ceașcă de ceai împreună cu noi și în timpul conversației l-am întrebat cum se mai simte vecina noastră.

- Este foarte bolnavă, mi-a răspuns el. Este un caz disperat de tuberculoză galopantă și nu există nici un dubiu că în curând va deceda.

În timp ce el era încă la noi, o femeie în vârstă, soacra bolnavei, a intrat și i-a cerut mamei permisiunea să culeagă niște tulpini de trandafiri din grădina noastră. Cu lacrimi în ochi ea ne-a povestit cum bolnavei îi apăruse în vis Mariam Ana - după cum o numeau tătarii pe Fecioara Maria - și îi spusese să culeagă tulpini de trandafiri, să le fiarbă în lapte, iar apoi să bea laptele; iar pentru a-și liniști nora, bătrâna dorea să facă acest lucru. Auzind aceasta, asistentul medical nu s-a putut abține să nu râdă.

Mama și-a dat, bineînțeles, acordul și chiar a mers să o ajute personal pe bătrână. La rândul meu, l-am expedit pe asistent și m-am dus și eu să dau o mână de ajutor.

Ce să vă mai spun de uimirea care m-a cuprins a doua zi când m-am întâlnit, în drum spre piață, cu invalida care tocmai ieșea, însoțită de soacra ei, din biserica armeană Sev-Jiam, unde se află o icoană făcătoare de minuni a Fecioarei.

O săptămână mai târziu am văzut-o spălând ferestrele casei. Explicația furnizată de dr. Resnik pentru însănătoșirea ei, aparent miraculoasă, era că "totul a fost o chestiune de șansă".

Toate aceste fapte indubitabile pe care le-am văzut cu ochii mei, precum și nenumărate altele despre care am auzit pe parcursul



căutărilor mele - toate indicând prezența unui element supranatural - nu puteau fi explicate prin cunoștințele mele deja extrem de ample referitoare la științele exacte, care exclud ideea de fenomen supranatural.

Această contradicție care se născuse în mintea mea nu-mi dădea pace și se dovedea cu atât mai ireconciliabilă cu cât dovezile și argumentele de ambele părți păreau la fel de convingătoare. Mi-am continuat deci cercetările în speranța că undeva, cândva, voi fi în sfârșit în măsură să găsesc adevăratul răspuns la întrebările care mă chinuiau.

Acesta era așadar scopul principal care m-a condus, printre atâtea locuri, și la Ehmiadzin, centrul uneia dintre cele mai mari religii ale lumii, unde speram să găsesc în sfârșit răspunsul la tulburătoarele întrebări care îmi stăruiau în minte.

Ehmiadzin, sau după cum mai este numit, Vagarșapat, este pentru armeni ceea ce este Mecca pentru musulmani și Ierusalimul pentru creștini. Aici se află centrul religios și cultural al tuturor armenilor. În toamna fiecărui an se țin la Ehmiadzin mari festivaluri religioase, la care vin să participe pelerini nu doar din întreaga Armenie, ci din întreaga lume. Cu o săptămână înainte de începerea unui asemenea festival toate drumurile din împrejurimi sunt de regulă pline până la refuz de pelerini, unii călătorind pe jos, alții cu căruțe, iar alții pe cai sau măgari.

Eu am călătorit pe jos, în compania altor pelerini de la Alexandropol. Odată ajuns la Ehmiadzin, m-am dus direct la locurile sfinte pentru a-mi aduce omagiul, după cum era obiceiul. M-am îndreptat apoi spre oraș pentru a-mi găsi o locuință, lucru care s-a dovedit a fi imposibil, căci toate hanurile erau arhipline; m-am hotărât deci să fac ceea ce făceau și alții, respectiv să-mi încropesc un culcuș undeva în afara orașului, sub vreo căruță. Dar cum era încă devreme, m-am hotărât să-mi îndeplinesc mai întâi datoria, adică să-l caut pe Pogossian pentru a-i înmăna pachetul.

Acesta locuia în apropiere de principalul han al orașului, în casa unei rude îndepărtate, Arhimandritul Surenian. L-am găsit acasă. Era cam de aceeași vârstă cu mine, cu pielea măslinie, avea o înălțime medie și purta mustăcioară. Ochii săi păreau foarte triști, dar uneori izbucnea în ei un foc interior, care îi lumina întreaga față. La vremea aceea părea a fi extrem de reținut și de sfios.

Pogossian a început să mă întrebe de părinții săi și aflând de-a lungul discuției că nu reușisem să-mi găsesc o locuință, mi-a propus, după ce a cerut acordul arhimandritului, să împart cu el camera sa.

Am acceptat pe loc și am plecat imediat să-mi aduc bagajul din căruța care mi le transportase. Imediat după ce am reușit să-mi încropesc un pat, cu ajutorul lui Pogossian, am fost invitați să luăm cina cu părintele Surenian. Acesta m-a salutat cu amabilitate și mi-a pus întrebări în legătură cu familia lui Pogossian și cu starea

lucrurilor prin Alexandropol.

Dupa cină, am plecat cu Pogossian să vizitez orașul și relievele sacre. Trebuie să știți că în timpul festivalului străzile Ehmiadzinului sunt pline toată noaptea de forfotă, iar toate cafenelele și *akshani*-urile sunt deschise. Întreaga seară, ca și zilele următoare, le-am petrecut cu Pogossian. El m-a dus peste tot, căci cunoștea toate secretele orașului. Am avut astfel prilejul să vizitez locuri la care pelerinii obișnuți nu au acces și am intrat chiar la Kanzaran, locul unde sunt păstrate comorile Ehmiadzinului și în care cu greu se poate intra.

Pe parcursul discuțiilor noastre am descoperit că întrebările care mă chinuiau de atâtea vreme îl interesau deopotrivă și pe el; aveam amândoi multe de împărtășit și aceasta ne-a apropiat foarte mult sufletește, stabilindu-se acum între noi o legătură foarte puternică. Pogossian se apropia de finalul studiilor sale la Seminarul Teologic și în următorii doi ani urma să fie numit preot, dar starea sa interioară nu se potrivea deloc cu aceasta. Deși era un om religios, era simultan, datorită inteligenței sale vii, și un om extrem de critic la adresa mediului clerical, astfel încât căpătase o adevărată aversiune față de modul preotesc de a trăi, pe care îl considera în întregime opus idealurilor sale.

După ce am devenit prieteni, el mi-a povestit numeroase lucruri despre latura ascunsă a vieții clericale locale; iar simplul gând că, devenind preot, va trebui să ducă și el o asemenea viață, îl făcea să sufere intens. După trecerea sărbătorilor am rămas la Ehmiadzin încă trei săptămâni, locuind împreună cu Pogossian în casa arhimandritului Surenian; am avut astfel suficiente prilejuri să discut problemele care mă frământau cu arhimandritul însuși, precum și cu alți călugări cu care el mi-a făcut cunoștință.

Dar nici la Ehmiadzin nu am găsit ceea ce căutam, astfel că am plecat din acel oraș, nu fără un sentiment de profundă dezamăgire.

Când m-am despărțit de Pogossian eram deja buni prieteni. Ne-am promis să ne scriem și să ne împărtășim astfel reciproc noile observații care ar fi intervenit în legătură cu problemele care ne interesau. Doi ani mai târziu, Pogossian a sosit la Tiflis și a venit să locuiască împreună cu mine. Absolvise seminarul și fusese pentru o scurtă perioadă în vizită la părinți. Acum, singurul lucru pe care mai trebuia să-l facă pentru a obține o parohie, era să se însoare. Familia îi găsisese chiar și o mireasă, dar el era complet indecis. A petrecut zile în șir citind aproape toate cărțile pe care le aveam la îndemână, iar serile, după ce mă întorceam acasă de la slujba mea de fochist la gara din Tiflis plecam împreună la Muștaid și în timp ce străbăteam cărări aproape neumblate, vorbeam și vorbeam...

Odată, în drum spre Muștaid, i-am propus în glumă să vină să lucreze cu mine la gară și nu mică mi-a fost surpriza când în dimineața următoare el a insistat să-l ajut să-și găsească o slujbă acolo. Nu am încercat să-l conving să renunțe ci, dimpotrivă, l-am trimis cu



un bilet la prietenul meu, inginerul Iaroslev, care i-a dat pe loc o scrisoare de recomandare către șeful gării, iar acesta l-a angajat în calitate de asistent de mecanic de locomotivă.

Și astfel au continuat lucrurile până în octombrie. Eram încă extrem de adânciți în chestiuni abstracte, iar Pogossian nu părea să aibă vreun gând să se întoarcă acasă.

Tot atunci l-am cunoscut în casa lui Iaroslev pe un alt inginer, Vasiliev, care tocmai sosise în Caucaz pentru a întocmi un proiect pentru construcția unei căi ferate între Tiflis și Kars. După ce ne-am întâlnit de mai multe ori, el mi-a propus să-l însoțesc în călătoria lui în calitate de interpret. Salariul pe care mi l-a oferit era extrem de tentant, cam de patru ori cât câștigam la acea vreme. Eram deja obosit de actuala mea slujbă, care începuse să-mi răpească prea mult timp, interferând astfel cu principala mea preocupare, astfel că am acceptat, căci noua mea îndeletnicire mi-ar fi permis, între altele, mult mai mult timp liber. I-am propus lui Pogossian să mă însoțească dar el m-a refuzat, căci începuse să-i placă munca pe care o făcea și dorea să o ducă la bun sfârșit.

Am călătorit împreună cu inginerul timp de trei luni prin văile înguste dintre Tiflis și Karaklis și am câștigat foarte mulți bani, căci pe lângă salariul meu oficial am descoperit câteva alte surse de venit cu un caracter altminteri destul de discutabil.

Cunoscând dinainte prin ce sate și orașele urma să treacă calea ferată, îmi trimiteam emisari la conducătorii acestora, propunându-le să le "aranjez" ca trenul să treacă și prin localitățile lor. În cele mai multe cazuri oferta mea era acceptată, iar eu primeam pentru deranjul meu o remunerație particulară, adesea sub forma unei considerabile sume de bani.

Când m-am întors la Tiflis adunaseram o sumă substanțială, astfel încât nu mi-am mai căutat de lucru, ci m-am dedicat în întregime studiului fenomenelor care mă interesau.

Pogossian devenise între timp mecanic de locomotivă și găsisese timp să citească numeroase cărți. Devenise recent extrem de interesat de literatura armeană veche, din care își procurase un mare număr de cărți, apelând la aceiași anticari ca și mine.

La acea vreme, Pogossian și cu mine ajunseserăm la concluzia că există "ceva" pe care cei din vechime îl cunoșteau, dar că această cunoaștere era astăzi uitată. Pierduserăm orice speranță de a găsi vreun indiciu care să ne conducă la această cunoaștere în știința contemporană, în cărțile contemporane sau printre oameni și astfel ne-am îndreptat întreaga atenție spre literatura veche. Având ocazia să cumpărăm o întreagă colecție de cărți armenesti vechi, Pogossian și cu mine ne-am decis să plecăm la Alexandropol pentru a găsi un loc liniștit unde să ne consacram în întregime studiului.

Ajungând la Alexandropol, am ales un loc ideal pentru acest scop, ruinele vechii capitale a Armeniei, Ani, situată la 30 de mile de

oraș. Ne-am așezat acolo construindu-ne o colibă printre ruine și procurându-ne hrana din satele învecinate sau de la păstorii din zona.

Ani a devenit capitala regilor Armeniei din dinastia Bagratid în anul 962. Ea a fost cucerită de către împăratul Bizanțului în 1046, dată la care era deja cunoscută sub numele de "orașul cu 1000 de biserici". Ulterior a fost cucerită de turci; între 1125 și 1209 a fost cucerită de patru ori de către georgieni, apoi de către mongoli, în 1239, iar în 1313 a fost complet distrusă de un cutremur.

Printre ruine se mai găsesc încă rămășițele Bisericii Patriarhilor, terminată în anul 1010, rămășițele altor două biserici din sec. XI și ale unei biserici terminată în 1215.

Ajuns la acest punct al scrierilor mele, nu pot să trec sub tăcere un fapt care îi va interesa cu siguranță pe cititori și anume că aceste date istorice pe care tocmai le-am citat, referitoare la străvechea capitală armeană Ani sunt primele, și sper eu și ultimele pe care le-am preluat dintr-o sursă oficială de informații; cu alte cuvinte, este prima oară când am recurs la serviciile unei enciclopedii.

În ceea ce privește orașul Ani, există încă o foarte interesantă legendă legată de acesta care susține că, după ce el a fost numit multă vreme "orașul celor 1000 de biserici", el a ajuns apoi să fie cunoscut sub numele de "orașul celor o mie și una de biserici".

Se spune că lucrurile au decurs astfel: soția unui anume păstor s-a plâns odată soțului ei de comportamentul șocant al unor enoriași în chiar sânul bisericii. Ea i-a spus că nu mai poate găsi nici un colțșor de liniște în vreo biserică pentru a se ruga, căci acestea erau mereu aglomerate și zgomotoase ca niște stupi de albine. Iar păstorul, înțelegându-i indignarea, a început să construiască o biserică special pentru soția sa.

În timpurile de altădată, cuvântul "păstor" nu avea aceeași semnificație ca și astăzi. El nu desemna doar pe cel care păzește oile, ci pe proprietarul lor; de aceea, păstorii erau printre cei mai bogați oameni din ținut. Unii aveau în posesie chiar mai multe turme și cirezi.

Când a terminat construcția bisericii, păstorul a numit-o "Biserica Pioasei Neveste a Păstorului", iar de atunci Ani a fost numit "orașul cu o mie și una de biserici". Unele date istorice menționează că, încă înainte de construcția acestei biserici, orașul avea mai mult de o mie de asemenea așezăminte de cult și săpături recente au dus chiar la descoperirea unei inscripții care atestă autenticitatea legendei.

Trăind printre ruinele acestui oraș și petrecându-ne zilele cu cititul și studiul, am făcut uneori la rândul nostru unele săpături, în speranța de a face noi descoperiri, căci există încă numeroase pasaje secrete în Ani.

Odată, în timp ce săpam un asemenea pasaj, am constatat că într-un anume loc consistența pământului era diferită și săpând mai departe, am descoperit un nou pasaj, care s-a dovedit a fi îngust și



blocat la capăt cu pietre căzute. Am eliberat locul de pietre iar în fața noastră a apărut o cameră mică ce părea a fi o cameră monahală. Nu mai era nimic în chilie decât câteva cioburi de oale și piese de lemn destrămate; dar într-un fel de nișă mai ascunsă se afla o întreagă grămadă de pergamente.

Unele dintre ele se măcinaseră, dar altele păreau să se fi păstrat. Le-am luat cu cea mai mare grijă și le-am dus la colibă unde ne-am străduit să le descifrăm. Erau scrise într-o limbă care semăna cu armenescă dar care ne era complet necunoscută. Nici măcar Pogossian nu a putut înțelege nimic, căci era o armenescă străveche, mult diferită de cea din zilele noastre.

Această descoperire ne-a incitat atât de tare, încât am lăsat totul și ne-am întors la Alexandropol în aceeași zi, unde am petrecut multe zile și nopți încercând să descifrăm măcar câteva cuvinte. Până la urmă, înfruntând mari dificultăți și fiind necesară chestionarea unui mare număr de experți, ne-a devenit limpede că aceste pergamente erau simple scrisori între călugări, între care un anume părinte Avram.

Eram interesați cu deosebire de o scrisoare în care se făceau referiri la anumite informații primite de autor în legătură cu unele mistere. Exact acest pergament era însă unul dintre cele mai afectate de vreme și anumite cuvinte nu puteam decât să le ghicim. Chiar și așa, am reușit până la urmă să reconstituim scrisoarea.

Cel mai interesant s-a dovedit a fi nu începutul, ci finalul acesteia. Ea începea cu o lungă salutare, după care începea să descrie micile întâmplări zilnice din viața unei anumite mănăstiri în care se pare că trăise acest părinte Avram.

Spre final, un pasaj ne-a atras în mod deosebit atenția. Iată-l: "Meritosul nostru părinte Telvant a reușit în sfârșit să afle adevărul despre Fraternitatea Sarmung. *Erno-șii* (un fel de comunitate la vremea respectivă) au existat în realitate, în apropierea orașului Siranuș, dar acum 50 de ani, curând după marea migrație, au plecat la rândul lor și s-au stabilit în valea Izrumului, aflat la trei zile de mers de Nivssi..." Apoi scrisoarea continua pe alte teme.

Ceea ce ne-a izbit cel mai tare era cuvântul Sarmung, pe care îl întâlnisem de mai multe ori în cartea numită Merkhavat. El este numele unei faimoase școli ezoterice care, potrivit tradiției, fusese fondată în Babilon, nici mai mult nici mai puțin decât cu 2500 de ani înainte de Christos și despre care se știa doar că a existat undeva prin Mesopotamia până în secolele 6-7 e.n., dar despre o posibilă existență ulterioară a ei nu se găseau niciieri informații.

Se spune că această școală ar fi dispus de o mare cunoaștere și că deținea cheile a numeroase mistere. Eu și Pogossian discutaserăm de multe ori despre ea și visaserăm adesea să găsim vreo informație autentică în ceea ce o privește, iar acum o găseam menționată în acest pergament! Vă puteți imagina gradul nostru de suferință...

Dar în afară de menționarea numelui, scrisoarea nu mai conținea nimic interesant pentru noi. Nu știam mai multe lucruri ca înainte referitoare la când și cum apăruse respectiva școală, unde existase ea și dacă nu cumva continuă să existe și astăzi.

Tot ceea ce am reușit să stabilim după mai multe zile de studiu laborios au fost următoarele: prin secolele 6-7, azerii, descendenți ai asirienilor, au fost mutați din Mesopotamia în Persia de către bizantini și probabil aceasta a fost perioada în care au fost scrise scrisorile descoperite de noi.

Iar după ce am fost în măsură să verificăm că actualul oraș Mosul, vechea capitală a ținutului Nievi, se numise cândva Nivssi - orașul menționat în pergament și că în prezent populația majoritară din jurul orașului constă în principal din azeri, am tras concluzia că după toate probabilitățile scrisoarea se referă exact la acești azeri.

Dacă respectiva școală a existat în realitate și dacă ea s-a mutat altundeva în timpul acelei perioade, atunci ea nu putea să fi fost decât o școală azeră; și dacă ea ar mai exista încă, atunci nu se poate afla decât printre azeri și, ținând cont de călătoria de trei zile indicată în document, pornind de la Mosul, rezulta că ea nu se poate situa decât undeva între Urmia și Kurdistan și că, deci, nu ar fi fost prea dificil pentru noi să o găsim. Ne-am hotărât așadar să plecăm în căutarea ei, iar în măsura în care am fi găsit-o să intrăm în Fraternitate.

Azerii, descendenții asirienilor, sunt împrăștiați astăzi pretutindeni în lume. Mulți pot fi întâlniți în Transcaucazia, alții prin nord-vestul Persiei sau în estul Turciei, iar grupuri mai mici se găsesc prin toată Asia Mică. Se estimează că în total ar exista circa trei milioane de azeri. Majoritatea sunt Nestorieni, adică nu recunosc divinitatea lui Christos. Ceilalți sunt fie iacobiți, fie maroniți, catolici, gregoriani, etc.; printre ei mai pot fi întâlniți și yezidi, sau adoratorii diavolului, dar într-un număr extrem de mic.

Misionari ai tuturor religiilor au manifestat în ultima vreme un mare zel în convertirea azerilor la diferitele lor credințe și trebuie să le facem dreptate azerilor recunoscând că aceștia au manifestat un zel chiar mai mare, "autoconvertindu-se", adică schimbându-și credința exterioară, dar scoțând din aceste convertiri atâtea beneficii personale încât au rămas proverbiale. Totuși, în pofida acestor credințe aparent diferite, aproape întreaga rasă se află sub autoritatea patriarhiei Indilor de Est.

Azerii trăiesc în marea lor majoritate în sate mici conduse de preoți; mai multe sate, sau un district întreg constituie un clan care este condus de un prinț sau, cum îl numesc ei, un melik. Toți acești prinți-melik sunt subordonați patriarhului, slujbă ereditară, care se moștenește de la unchi la nepot și despre care se crede că se trage de la Simon, Fratele Domnului.

Trebuie spus că azerii au suferit foarte mult în timpul ultimului război, fiind un fel de pioni între Rusia și Anglia, rezultatul



fiind că jumătate dintre ei au pierit datorită răzburării kurzilor și persilor; iar dacă restul au supraviețuit, aceasta s-a datorat numai bunăvoinței consulului american, Dr. Y., și soției sale. Numeroșii azeri care trăiesc în America ar trebui, după părerea mea, să organizeze și să mențină permanent la ușa doctorului Y. bineînțeles dacă acesta mai trăiește, o gardă de onoare azeră, iar dacă a murit, ar trebui să-i ridice, fără greș, un monument funerar la locul său de naștere.

Exact în anul în care eu și Pogossian ne-am decis să organizăm expediția noastră, s-a întâmplat să aibă loc mari mișcări naționaliste printre armeni, iar numele eroilor care au luptat pentru libertate erau pe buzele tuturor, îndeosebi numele tânărului Andronik, care mai târziu a devenit erou național.

Pretutindeni printre armenii turci, persi sau ruși, se formau comitete și partide, în încercarea de a uni națiunea în pofida luptelor și rivalităților dintre diferitele fracțiuni; pe scurt, tocmai se derula o explozie politică violentă, așa cum izbucnesc acestea din când în când în Armenia, cu întregul șir de consecințe obișnuite în asemenea cazuri.

Într-o dimineață devreme, în timp ce mă aflam încă la Alexandropol, am plecat ca de obicei să mă îmbăiez în râul Arpa Chai. Pe la jumătatea drumului, în locul numit Karakuli, Pogossian m-a ajuns din urmă și mi-a spus cu râsuflarea tăiată că tocmai aflase cu o zi înainte că Adunarea Armenescă locală dorea să aleagă câțiva voluntari dintre membrii partidului pe care să-i trimită într-o misiune specială la Muș.

Când am ajuns acasă, a continuat Pogossian, am realizat subit că am putea folosi această ocazie pentru scopul nostru, adică pentru a găsi urmele Frației Sarmung; astfel încât m-am grăbit să te prind din urmă.

I-am întrerupt ca să-i spun mai întâi că nu suntem membri ai partidului iar apoi...

Dar nu m-a lăsat să termin și m-a anunțat că se gândise la toate și că lucrurile puteau fi aranjate, astfel că unicul lucru pe care dorea să-l știe era dacă sunt de acord sau nu cu planul său.

I-am răspuns că doresc cu orice preț să ajung la valea care se numea cândva Izrumin și că-mi era indiferent cum voi reuși acest lucru, chiar dacă va trebui să merg pe jos până acolo sau să merg braț la braț cu preotul Vlakov (Pogossian știa că acest Vlakov era omul care îmi plăcea cel mai mult din lume și că prezența lui mă exaspera chiar dacă se afla la o distanță de o milă față de mine).

Dacă zici că poți aranja totul, am continuat, atunci fă tot ce trebuie făcut, căci ai acordul meu anticipat, cu condiția să ajungem la locul pe care ni l-am stabilit ca țel.

Nu știu nici astăzi ce a făcut și cu cine a vorbit Pogossian, cert este că numai după câteva zile am plecat împreună la Alexandropol în direcția Kaghișmanului, având la noi o sumă

considerabilă de bani rusești, turcești și persani, precum și numeroase scrisori de introducere către diferite persoane care locuiau de-a lungul rutei pe care ne-am propus-o.

După două săptămâni am ajuns pe malul râului Arax, care este frontiera naturală dintre Rusia și Turcia și l-am traversat cu ajutorul unor kurzi care fuseseră trimiși să ne ajute. Ni se părea deja că depășiserăm cele mai mari dificultăți și speram că de acolo lucrurile vor decurge lin și calm.

Am călătorit în principal pe jos, poposind pe la păstori sau prin sate, pe la oamenii care ne fuseseră recomandați sau pentru care primiserăm scrisori de la Alexandropol.

Trebuie să vă mărturisesc că, deși ne asumaserăm anumite obligații și încercam pe cât posibil să le îndeplinim, nu ne-am pierdut totuși niciodată din vedere scopul real al călătoriei noastre, al cărei itinerariu nu a coincis întotdeauna cu locurile unde aveam de făcut comisioane; în asemenea ocazii, nu ezitam deloc să lăsăm aceste comisioane neimplinite și, ca să spun adevărul, nu am trăit niciodată cine știe ce muștrări de conștiință.

După ce am trecut frontiera rusă, ne-am decis să trecem muntele Egri Dagh. Deși aceasta era calea cea mai dificilă, în acest fel aveam o oarecare șansă să evităm numeroasele bande de kurzi, precum și detașamentele turcești care îi urmăreau pe armeni. După ce am depășit trecătoarea, ne-am îndreptat spre sud către Van, lăsând în urmă regiunea de unde izvorau marile fluvii Tigru și Eufrat.

De-a lungul călătoriei am avut mii de aventuri pe care nu le voi descrie aici, dar este totuși una pe care nu aș vrea să o trec sub tăcere. Deși s-a petrecut cu atâția ani în urmă, nu pot să nu răd încă amintindu-mi de acest incident și simultan, să nu trăiesc din nou senzația pe care am avut-o atunci, de teamă instinctivă, combinată cu presimțirea unei iminente catastrofe.

S-a întâmplat de multe ori să mă aflu în situații critice și după acel incident. Spre exemplu, nu o dată am fost înconjurat de bande de bandiți și a trebuit să tai calea unui tigrului în Turkestan și nu de puține ori am fost luat în bătaia puștii; dar niciodată, vă repet, nu am avut un asemenea sentiment ca și acela pe care l-am experimentat cu această ocazie, oricât de comic mi-ar apare el acum.

Mergeam cât se poate de calm, cu Pogossian alături de mine. El mormăia un fel de marș și își rotea bastonul în ritmul acestuia. Bruce, ca din neant, a apărut un câine, apoi un altul, și un altul, și încă unul - în total, cincisprezece dulai ciobănești - care au început să latre la noi. Pogossian a făcut imprudența să arunce cu o piatră în ei, iar aceștia au sărit pe noi.

Erau câini ciobănești kurzi, foarte periculoși și cu siguranță ne-ar fi sfâșiat în bucăți dacă nu aș fi avut inspirația să-l împing jos pe Pogossian și să mă cule lângă el, în mijlocul drumului. Imediat ce ne-am așezat, câinii au încetat să latre și, înconjurându-ne, s-au așezat la



rândul lor.

A trecut o bună bucată de vreme până să ne revenim din șoc; iar când am realizat comicul situației, am izbucnit în râs. Atâta timp cât stăteam jos, câinii stăteau și ei cât se poate de liniștiți, iar când le-am aruncat niște pâine din desăgile noastre au mâncat-o cu cea mai mare plăcere, unii chiar dând din coadă în semn de recunoștință. Dar dacă, asigurați fiind de aparenta lor atitudine prietenească încercam cumva să ne ridicăm, atunci "O, nu, nici vorba!", căci la rândul lor săreau în sus și, arătându-și colții, păreau gata să sară la gâtul nostru; astfel că eram siliți să ne așezăm iarăși. La a doua încercare câinii s-au arătat atât de ostili, încât nu am mai riscat încercând-o și pe a treia.

Am rămas astfel vreo trei ore și nu știu cât ar mai fi trebuit să stăm dacă nu am fi avut norocul să apară o fetiță kurdă călare pe un măgar, care strângea iarbă de pe câmp.

Făcându-i diferite semne, am reușit să-i atragem în final atenția, iar când s-a apropiat și a realizat cauza tulburării noastre, ea a plecat imediat să-i cheme pe ciobani, care de altfel nu erau prea departe, dar de care ne despărțea un deal. Ciobanii au venit și i-au chemat pe câini, dar numai după ce aceștia se aflau la o distanță suficient de mare am riscat să ne ridicăm și noi; și tot timpul cât s-au îndepărtat, dulăii au continuat să ne privească...

S-a dovedit până la urmă că fuseserăm naivi să credem că, după trecerea râului Arax vom fi lăsați în urmă marile dificultăți și necazuri; în realitate, abia de atunci încolo au început ele cu adevărat.

Cea mai mare dificultate a fost aceea că după ce am trecut de Muntele Egri Dagh, nu mai puteam să ne dăm drept azeri, căci acum ne aflam chiar în țara lor de baștină. Să ne dăm drept armeni, într-o regiune în care aceștia erau persecutați de toate celelalte rase, era în afara discuției. Era, de asemenea, periculos să ne dăm drept turci sau persani. Situația ideală ar fi fost să trecem drept ruși sau evrei, dar nici înfățișarea lui Pogossian, nici a mea, nu ne îngăduiau acest lucru.

Pe vremea aceea trebuia să fii extrem de prudent dacă doreai să-ți ascunzi adevărata naționalitate, căci era foarte periculos să fii prins sub orice deghizare. Baștinășii nu erau tocmai recunoscuți pentru blândețea cu care își alegeau mijloacele ca să scape de străinii indelzirabili. Spre exemplu, existau anumite povestiri provenite din surse autentice potrivit cărora mai mulți englezi fuseseră recent jupuiți de vii pentru că încercaseră să facă copii după anumite inscripții.

După o lungă deliberare, ne-am decis până la urmă să ne dăm drept tătari caucazieni. Am făcut schimbările necesare în îmbrăcăminte, după care ne-am continuat călătoria.

Exact la două luni după trecerea râului Arax am ajuns în sfârșit în orașul Z, dincolo de care urma să o luăm printr-o anumită trecătoare în direcția Siriei. Pe la mijlocul acestei trecători, înainte de a ajunge la cascada K., trebuia să schimbăm direcția către Kurdistan

și undeva pe acel drum ne așteptam să găsim locul pe care îl stabiliserăm ca obiectiv principal al călătoriei noastre.

În peregrinările care au urmat, lucrurile s-au derulat aproape cum le-am planificat, căci ne adaptasem deja în suficientă măsură la condițiile exterioare, până la un moment dat, când un accident neașteptat ne-a schimbat toate planurile.

Pe când stăteam într-o zi pe marginea drumului și ne mâncam pâinea și tarekh-ul (pește extrem de sărat, foarte popular în regiune și pescuit din lacul Van), Pogossian a sărit în sus și a început să țipe. De sub el a țâșnit o falangă lungă și galbenă pe care am omorât-o pe loc. Pogossian fusese mușcat la picior, iar eu știam că mușcătura acestei insecte - un fel de tarantulă - este adesea mortală, astfel încât i-am sfâșiat pe loc hainele și am început să-i sug sângele. Dar văzând că fusese mușcat de partea cea mai carnoasă a piciorului și știind că sugerea sângelui poate fi periculoasă dacă ai în gură o zgârietură cât de mică, mi-am asumat un risc mai mic, astfel încât mi-am scos cuțitul și am tăiat o bucată din carnea amicului meu, dar în graba mea se pare că am tăiat o bucată cam mare.

Înlăturând astfel orice pericol de otrăvire fatală, mi-am recăstigat sângele rece și am început să-i spal rana și să i-o leg cât m-am priceput mai bine. Cum rana era mare iar Pogossian pierduse mult sânge, mă temeam de apariția unor complicații, astfel încât continuarea drumului a ieșit pentru moment din discuție. A trebuit deci să ne decidem pe loc ce aveam de făcut.

Discutând chestiunea, ne-am pus de acord să petrecem noaptea la fața locului, iar în dimineața următoare să găsim vreun mijloc de a ajunge în orașul N., aflat la 30 de mile distanță, unde aveam oricum de predat o scrisoare unui preot armean, comision pe care nu-l îndepliniserăm înainte, căci acest oraș nu se afla pe ruta pe care ne-o planificasem înainte de accident.

În ziua următoare am ajuns cu ajutorul unui kurd prietenos care tocmai trecea pe acolo într-un sătuleț, de unde am putut închiria un car cu boi. L-am pus pe Pogossian în ea și am plecat spre orașul N.

Ne-a luat aproape 48 de ore ca să acoperim această distanță scurtă, căci ne opream la fiecare patru ore ca să hrănim boii. Ajunși în N., ne-am dus imediat la preotul armean pentru care aveam și o scrisoare de introducere alături de cea pe care trebuia să i-o predăm. Acesta ne-a primit cu multă amabilitate și aflând ce i s-a întâmplat lui Pogossian, s-a oferit să-l găzduiască, lucru pe care l-am acceptat cu multă grațitudine.

Încă de pe drum temperatura lui Pogossian crescuse și, deși în final a coborât, rana copleșe și trebuia să fie tratată cu multă băgare de seamă. Astfel, am fost nevoiți să acceptăm ospitalitatea preotului aproape o lună.

Trăind sub același acoperiș cu acesta atâta vreme și vorbind adesea cu el despre una și despre alta, în curând ne-am apropiat foarte



mult de el. Odată, în cursul unei conversații, mi-a povestit printre altele de un anume obiect care se afla în posesia lui și de istoria sa neobișnuită.

Era vorba de un vechi pergament care conținea un fel de hartă. Era proprietatea familiei de foarte multă vreme, iar el îl moștenise de la străbunicul lui.

Cu doi ani în urmă, mi-a spus preotul, a venit un necunoscut și m-a rugat să-i arăt harta. Cum o fi aflat despre ea, nu am nici cea mai mică idee. Totul mi se părea extrem de dubios și neștiind cine era n-am vrut la început să i-o arăt și chiar am negat că aș fi avut-o; dar la insistențele lui, mi-am spus: "În fond, de ce să nu i-o arăt?", lucru pe care l-am și făcut.

De-abia a aruncat o privire hărții și m-a întrebat dacă nu vreau să i-o vând, oferindu-mi 200 de lire turcești pe ea. Deși era o sumă importantă, nu am acceptat târgul căci nu aveam nevoie de bani și nu doream să mă despart de o amintire pe care o aveam din copilărie și pe care o prețuiam.

Se pare însă că necunoscutul locuia la bey-ul nostru. A doua zi, servitorul bey-ului a venit și mi-a oferit 500 de lire turcești în numele oaspetelui acestuia.

Trebuie să spun că multe lucruri mi s-au părut ciudate după plecarea necunoscutului din casa mea: mai întâi de toate, se pare, că acesta străbătuse un drum lung special pentru acest pergament; apoi, mijlocul, de neînțeles pentru mine, prin care aflase de existența lui; și, în sfârșit, interesul deosebit pe care i l-am citit pe față când s-a uitat la el.

Toate acestea la un loc mi-au dat de înțeles că acel lucru trebuie să fie de o mare valoare. Astfel, când el mi-a oferit 500 de lire, deși am fost tentat de ofertă, m-am temut să nu dau pergamentul prea ieftin și, hotărându-mă să fiu prudent, am refuzat din nou.

Seara, străinul a venit din nou să mă vadă, de data aceasta însoțit chiar de bey. El și-a reînnoit oferta, dar eu i-am spus că refuz să vând pergamentul. Cum venise însă însoțit de bey-ul nostru, i-am invitat pe amândoi să-mi fie oaspeți. Au intrat și, la o cafea, am povestit de una și de alta.

În cursul conversației a rezultat că vizitatorul era un prinț rus. Printre altele, el mi-a spus că era interesat de antichități și că acest pergament al meu s-ar fi potrivit foarte bine la colecția lui. De aceea, el fiind un "cunoscător", dorea să-l cumpere și chiar îmi oferise o sumă mult mai mare decât valoarea lui reală. Dar, în fine, considera că ar fi o prostie să ofere un preț încă și mai mare și regreta că nu vreau să-l vând.

Bey-ul, care ascultase cu atenție convorbirea noastră, a devenit și el interesat de pergament și și-a exprimat dorința să îl vadă. Când l-am adus, bey-ul nu și-a putut stăpâni uimirea că un asemenea obiect valora atât de mult.

Apoi prințul m-a întrebat ce preț i-aș cere ca să-l las să facă o copie după document. Am ezitat, căci nu știam cât să-i cer și, la drept vorbind, mă temeam că pierdusem un bun client. Atunci el mi-a oferit 200 de lire pentru a-l lăsa să-și facă o copie și de data aceasta mi-a fost rușine să mă mai târguiască, căci mi se părea că îmi oferă această sumă pe gratis. Am acceptat deci oferta prințului, spunându-mi că, la urma urmelor, pergamentul urma să rămână la mine și voi putea oricând să-l vând, dacă voi dori acest lucru.

A doua zi dimineață prințul s-a întors. El a întins pergamentul pe masă, după care a amestecat niște apă cu un praf de alabastru pe care îl adusese cu el; apoi a uns pergamentul cu ulei și a răspândit alabastrul astfel preparat pe deasupra. În sfârșit, după ce acesta s-a întărit, l-a scos și mi-a plătit cele 200 de lire, practic pentru nimic, căci am păstrat pergamentul până în ziua de azi.

Povestea preotului m-a interesat în cel mai înalt grad dar nu am lăsat să se vadă acest lucru și l-am rugat, ca din simplă curiozitate, să-mi arate și mie obiectul pentru care i se oferise o sumă atât de mare de bani. Preotul a mers la un scrin și a scos din el un sul de pergament. După ce l-a derulat, în primul moment nu am reușit să-mi dau seama ce conținea, dar după ce l-am privit mai îndeaproape... Doamne, Dumnezeu! Ce emoție am putut să trăiesc în acel moment! Nu am să uit niciodată aceasta.

M-a cuprins un tremur cu atât mai violent, cu cât încercam să mi-l controlez pentru a nu-mi trăda starea de completă tulburare. Dar ceea ce aveam în față mea era exact lucrul la care mă gândisem luni întregi de nopți nedormite!

Era o hartă a Egiptului predeșertic.

Cu un mare efort launtric, am continuat să mimez nepăsarea și am trecut la un alt subiect de conversație.

Preotul a rulat pergamentul la loc și l-a pus înapoi în scrin. Nefiind un prinț rus, nu-mi puteam permite să plătesc 200 de lire pentru o copie, dar totuși consideram că harta îmi era mie cel puțin la fel de necesară ca și aceuia. M-am decis deci pe loc că trebuie să obțin o copie și am început deja să mă gândesc cum aș putea face acest lucru.

La acea dată, Pogossian se simțea deja atât de bine, încât obișnuam să ieșim împreună pe terasă, unde el stătea ore în șir la soare. Am aranjat deci cu el ca să mă anunțe când preotul pleca să-și vadă de treburile, iar în ziua următoare, de îndată ce am prins acest moment, am pătruns liniștit în camera acestuia pentru a încerca să obțin un mulaj în ceară după încuietorea scrinului. Nu am reușit acest lucru decât la a treia încercare, căci broasca se dovedea a fi destul de complicată. Câteva zile mai târziu aveam cheia.

Astfel, într-o seară, cu două zile înainte de plecare, am pătruns în absența preotului în camera sa și am luat pergamentul din scrin. L-am dus în camera noastră, iar în timpul nopții am copiat împreună cu Pogossian toate detaliile hărții. În ziua următoare am



depus documentul la locul lui.

Din momentul în care am pus mâna pe această comoară - atât de încărcată de mister și de promisiuni și am eusut-o în deplină securitate în căptușeala hainelor mele - toate celelalte interese și intenții ale mele parcă s-au evaporat. S-a născut atunci în mine o aspirație extraordinară de a ajunge cu orice preț și fără nici o întârziere la locurile arătate în această hartă, unde credeam că voi putea să-mi liniștesc această dorință de cunoaștere care în ultimii 2-3 ani nu mi-a dat nici un pic de răgaz și m-a ros interior precum un vierme.

După această manieră culpabilă - orice s-ar spune - deși poate într-o mică măsură justificată, de a răspunde ospitalității preotului armean, mi-am strâns lucrurile și l-am convins pe Pogossian, care nu era decât pe jumătate refăcut, să nu-și cruțe resursele financiare, ci să cumpere doi excelenți cai locali, dintr-o rasă pe care o observasem de-a lungul șederii noastre în regiune și al căror trap și buieștru rapid și elegant îl admirasem, astfel încât să putem pleca cât de repede în direcția Siriei.

Mersul acestor cai era într-adevăr atât de lin și totuși rapid că puteai călări cu o viteză comparabilă cu viteza de zbor a unei păsări mari, ținând în mână un pahar plin cu apă și fără a vărsa nici măcar o picătură.

Nu am să descriu aici toate suferințele și coborâșurile călătoriei noastre, nici circumstanțele neprevăzute care ne-au silit adesea să ne schimbăm ruta. Voi menționa doar că la exact patru luni după ce l-am părăsit pe simpaticul și ospitalierul preot armean, am ajuns la Smirna unde, în chiar noaptea sosirii noastre, am avut parte de o aventură care i-a schimbat ulterior destinul lui Pogossian.

În respectiva seară m-am dus cu acesta la un mic restaurant grecesc pentru a ne relaxa după perioada plină de tensiuni și de dificultăți prin care tocmai trecusem... Am comandat fără reținere faimoasa *duziko* (o băutură grecească) și am început să ne servim din farfuriile pline-ochi, după cum era obiceiul local, cu diverse *capodopere* culinare, de la ciorbă și până la mazăre sarată.

În afară de noi, în restaurant se mai aflau diverse grupuri de oameni, majoritatea marinari de pe vasele străine care erau ancorate în port. Erau destul de vulgari și nu trebuia mult să-ți dai seama că vizitaseră deja mai multe taverna, fiind, după cum se spune, destul de "afumați".

Printre marinarii de diferite naționalități care stăteau la mese diferite, izbucneau din când în când altercații care constau într-un schimb de epitețe galăgioase, rostite într-un jargon particular, un fel de amestec de greacă, italiană și turcă. Dintr-o dată, fără nici un fel de avertisment, o veritabilă explozie s-a produs între aceștia.

Nu mi-am dat seama cine a detonat-o, cert este că subit un mare număr de marinari s-au ridicat în bloc și s-au aruncat, scotând

strigăte amenințătoare, asupra unui alt grup care stătea la o masă nu departe de noi. Ceilalți s-au ridicat și ei și, cât ai clipi din ochi, s-a încins o adevărată bătaie.

Pogossian și cu mine, mult întăriți de numeroasele pahărele de *duziko*, ne-am grăbit să intervenim în favoarea grupului mai puțin numeros. Desigur, habar nu aveam care era motivul certei și nici cine erau cei buni și cei răi, în toată această istorie.

După ce ceilalți clienți din restaurant, asistați și de patrula militară care tocmai trecea pe acolo, au reușit să ne separe, nici unul dintre combatanți nu scăpase nescărmănat: unul avea nasul spart, altul scuipa sânge și așa mai departe, eu stăteam în mijlocul lor cu un imens ochi vânăt, iar Pogossian blestema fără oprire în armeneste, gemând și scuipând, căci acuza o durere insuportabilă sub a cincea coastă.

După ce furtuna a trecut, după cum s-ar fi exprimat marinarii, am plecat cu Pogossian la culcare, considerând că ne distraserăm suficient pentru o singură seară.

Nu se poate spune că eram foarte comunicativi în drumul nostru spre casă; ochiul lovit îmi pulsa continuu de durere, iar Pogossian mormăia și se blestema singur că nu știe să-și vadă de treabă.

A doua zi dimineată, recapitulând condiția noastră fizică deplorabilă și comportamentul idiot din seara precedentă, am decis să nu mai amânăm călătoria spre Egipt pe care o plănuisem, căci am calculat că drumul destul de lung și aerul mării ne vor vindeca complet rănile până la data ajungerii. Astfel, am plecat imediat în port pentru a ne interesa dacă exista vreun vas care pleca spre Alexandria și care să convină buzunarului nostru.

Am aflat că exista un asemenea vas, un mic velier grecesc și ne-am grăbit să ajungem la oficiul companiei navale care era proprietara aceluia vas pentru a obține informațiile necesare. Chiar când am ajuns la ușa oficiului, un marinar ne-a zărit și a alergat spre noi, mormăind ceva într-o turcească stricată și strângându-ne cu entuziasm mâinile.

La început nu am înțeles nimic, dar ne-a devenit în curând limpede că acesta era un marinar englez care fusese în grupul căruia sârisem să-i luăm apărarea în seara precedentă. Gesticulând, el ne-a rugat să-l așteptăm și, după câteva minute s-a întors însoțit de trei camarazi, dintre care unul era, se pare, ofițer. Cu toții ne-au mulțumit cu căldură pentru gestul nostru și au insistat să mergem la un restaurant grecesc din apropiere ca să servim un pahar de *duziko* cu ei.

După trei runde din miraculosul lichid - acel descendent merituos al minunatului *mastik* al vechilor greci - am început să conversăm tot mai zgomotos și mai liber, desigur, datorită abilității innăscute de a ne face înțeleși prin "mimica greacă veche" și prin "gesticulația antică romană", la care se adăuga un vocabular preluat din porturi de către marinari din toate colțurile Pământului. Când



aceștia au aflat că dorim să ajungem în Alexandria, atunci beneficul efect al minunatului urmaș al invenției vechilor greci nu a întârziat să se manifeste într-o manieră cât se poate de izbitoră.

Marinarii au început să vorbească între ei ca și cum ar fi uitat de existența noastră, iar din maniera lor agitată nu puteam să ne dăm seama dacă se certau sau glumeau. Subit, doi dintre ei și-au terminat băutura dintr-o înghițitură și au plecat în mare grabă, în timp ce ceilalți doi încercau, pe un ton cât se poate de binevoitor, să ne asigure și să ne reasigure de ceva anume.

Începuserăm deja să ghicim despre ce era vorba, iar bănuiala noastră s-a adevărat curând: cei doi care ne-au părăsit în mare grabă au plecat ca să pună o vorbă bună acolo unde trebuia, pentru a ne putea imbarca pe vasul lor care pleca a doua zi spre Pireu, de acolo în Sicilia, iar din Sicilia spre Alexandria, unde urma să rămână circa două săptămâni înainte de a pleca spre Bombay.

Marinarii au lipsit destul de mult, timp în care am dat atenția cuvenită minunatului descendent al mastikului, însoțind acest proces de o serie de expresii tari preluate din toate limbile Pământului.

În pofida acestui mod plăcut de a ne petrece timpul în așteptarea unor vești bune, Pogossian și-a pierdut brusc răbdarea, amintindu-și în mod evident de a cincea coastă și a început să insiste să nu mai așteptăm și să ne întoarcem acasă; în plus, el m-a asigurat cu o totală sinceritate că și celălalt ochi al meu începuse să ia o culoare îngrijorătoare.

Având în vedere faptul că Pogossian nu-și revenise întru-totul de pe urma mușcăturii, nu l-am putut refuza și, fără să-mi mai pierd timpul cu explicații față de ocazionali noștri tovarăși de duziko, m-am ridicat ascultător și am plecat după el.

Uluiți de neașteptata și tăcută plecare a apărătorilor lor, marinarii s-au ridicat și ei și ne-au însoțit. Întrucât aveam un drum destul de lung în față, fiecare se distra în felul său: unul cânta, altul gesticula, ca și cum ar fi dorit să dovedească ceva anume nu se știe cui, un altul fluiera un marș militar...

Imediat ce am ajuns acasă, Pogossian s-a trântit pe pat, așa îmbrăcat cum era, iar eu, după ce i-am cedat patul meu unui marinar mai în vârstă, m-am culcat pur și simplu pe podea, făcându-i semn celui alt să procedeze la fel.

Trezindu-mă la miezul nopții cu o teribilă durere de cap, mi-am amintit cele întâmplate cu o seară înainte și, implicit, și de marinarii care veniseră cu noi; dar când m-am uitat după ei, am constatat că pleaseră.

Am adormit din nou și era deja destul de târziu când m-a trezit zgomotul de vase pe care îl făcea Pogossian în timp ce pregătea ceaiul, precum și faptul că acesta cânta, ca în fiecare zi la această oră, rugăciunea armenescă de dimineață:

*"Lusastay lusse parcen yes avadam zair gbentaneen".*

Dar nici eu, nici Pogossian nu doream ceai în dimineața aceea. Doream amândoi ceva cât mai acru. Am baut până la urmă doar apă simplă, după care, fără nici un cuvânt, ne-am culcat din nou.

Eram amândoi deprimați și ne dureau toate fibrele. În plus, aveam o asemenea senzație în gură, de parcă cel puțin o duzină de cazaci își petrecuseră noaptea acolo, cu cai și cu harnașamente cu tot.

În timp ce zăceam astfel, fiecare cu gândurile lui, ușa a fost brusc trântită la perete și în cameră au pătruns în forță trei marinari englezi. Numai unul din ei fusese cu noi în ziua precedentă; pe ceilalți îi vedeam pentru prima oară. Întrerupându-se unul pe celălalt, au încercat să ne comunice ceva. După ce le-am pus multiple întrebări și ne-am stors îndelung creierii, am înțeles că doreau să ne dăm jos din pat, să ne îmbrăcăm rapid și să mergem cu ei pe vas, căci primiseră de la autorități permisiunea să ne imbarce în calitate de forță de muncă suplimentară.

În timp ce ne îmbrăcăm, marinarii continuau să vorbească veselii între ei, așa după cum rezulta cu claritate după fețele lor; apoi, spre totală noastră uimire, cei trei au început subit să ne împacheteze lucrurile. Până să terminăm noi de îmbrăcat, ei l-au chemat pe ustabaș-ul caravanseraiului și ne-au plătit factura, în timp ce lucrurile noastre erau gata împachetate.

Ne-am îndreptat apoi spre port. La chei era ancorată o barcă mică, având la bord doi oameni care, în mod evident, ne așteptau. Am urcat în barcă și, după o jumătate de oră în care marinarii au vâslit și au cântat tot timpul, am ajuns la bordul unei nave de război destul de mare.

Era limpede că eram așteptați, căci de îndată ce am pășit pe punte, câțiva marinari ne-au smuls lucrurile din mână și ne-au condus la o cabină mică, unde urma, se pare, să locuim de-a lungul călătoriei.

După ce ne-am stabilit în acest colțor de navă cam înghesuit, dar care nouă ni se părea cât se poate de șic, am urcat pe puntea superioară, însoțiți de unul dintre marinarii pentru care ne bătuserăm cu două zile înainte. Ne-am așezat pe niște colaci de parame și în curând eram înconjurați de întregul echipaj, alcătuit atât din marinari, cât și din tineri ofițeri.

Indiferent de rang, cu toții păreau să aibă un sentiment avansat de simpatie față de noi. Fiecare se simțea obligat să ne strângă mâna și, ținând cont de ignoranța noastră în ceea ce privea limba engleză, încercau să ne spună câte o vorbă bună cu ajutorul gesturilor și al diferitelor cuvinte din alte limbi pe care le cunoșteau.

În timpul acestei originale conversații în toate limbile Pământului, unul dintre marinari care vorbea grecește, a sugerat ca, pe parcursul călătoriei, fiecare dintre cei prezenți să-și asume sarcina de a ne învăța cel puțin 20 de cuvinte englezești pe zi, noi urmând la rândul nostru să-i învățăm pe ei limba turcă.

Propunerea a fost primită cu aplauze, iar doi dintre marinarii



cu care ne împrieteniserăm deja au și început să scrie acele cuvinte englezești pe care considerau că ar trebui să le cunoaștem mai întâi, iar Pogossian și cu mine am făcut o listă de cuvinte turcești.

Când s-a dat semnalul de pornire, marinarii au plecat la treburile lor, iar noi am început să memorăm primele cuvinte englezești, care erau scrise fonetic cu caractere grecești.

Eram atât de absorbiți în acest studiu și în încercarea de a pronunța corect neobișnuitele sunete, complet străine pentru urechile noastre, că nici măcar nu am observat când s-a lăsat seara și faptul că nava plecase. Ne-am întrerupt din această ocupație doar atunci când un marinar a venit și ne-a explicat cu un gest elocvent că era ora mesei.

În timpul mesei am cerut permisiunea, prin intermediul marinarului care vorbea grecește și care ne-a fost acordată pe loc, ca eu să curăț partea de metal a navei, iar Pogossian să-și găsească și el ceva de lucru în camera motoarelor.

Nu voi insista în continuare asupra evenimentelor care s-au produs de-a lungul călătoriei noastre.

Ajunzând la Alexandria, eu mi-am luat un rămas-bun calduros de la marinari și am părăsit vasul cu hotărârea fermă de a ajunge la Cairo cât mai curând posibil. În ceea ce-l privește pe Pogossian, care se împrietenise la cataramă cu câțiva marinari și care era extrem de entuziasmat de munca sa în camera motoarelor, acesta a preferat să rămână pe vas și să meargă mai departe. Am convenit să păstrăm legătura unul cu celălalt.

După cum am aflat mai târziu, după despărțirea noastră, Pogossian a continuat să lucreze o vreme ca inginer în camera motoarelor a navei de război engleză, a dobândit o adevărată pasiune pentru mecanică și a devenit prieten apropiat cu câțiva marinari și ofițeri mai tineri.

După Alexandria, el a ajuns la Bombay, apoi în Australia și în sfârșit a debarcat în Anglia. Ajuns aici, el a fost convins de prietenii săi englezi să urmeze Institutul Tehnic de Marină din Liverpool unde, alături de studiile tehnice intensive, el și-a perfecționat și limba engleză. La sfârșitul a doi ani, el a absolvit Institutul și a câpătat diploma de inginer mecanic.

În încheierea acestui capitol închinat primului tovarăș și prieten al tinereții mele, Pogossian, aș dori să scot în evidență o anumită trăsătură extrem de originală a psihicului său care a devenit evidentă încă din anii tinereții și care era extrem de caracteristică pentru individualitatea sa.

Pogossian era întotdeauna ocupat; el lucra întotdeauna la ceva anume. Era incapabil să stea, după cum se spune, cu brațele încrucișate și nimeni nu l-a văzut vreodată citind, ca ceilalți tovarăși ai săi, cărți distractive din care nu te alegi cu nimic. Dacă cumva nu avea nimic de făcut, fie începea să facă gimnastică, fie făcea alte

mişcări cu picioarele sau chiar cu degetele mâinii. L-am întrebat odată de ce era atât de nătâng și nu se odihnea niciodată, căci nimeni nu-i plătea nimic pentru aceste exerciții inutile.

"Da, într-adevăr, mi-a răspuns el, în prezent nu-mi plătește nimeni nimic pentru aceste prostii - cum le numești tu și alții, scăldați în aceeași saramură ca și tine - dar în viitor tu sau nepoții tăi îmi veți plăti pentru ele. Lăsând gluma la o parte, trebuie să-ți spun că fac toate acestea pentru că îmi place munca, dar această plăcere nu izvorăște din natura mea, care este la fel de leneșă ca și a celorlalți oameni și nu dorește niciodată să facă ceva util. Îmi place munca datorită bunului meu simț.

Și nu uita, când spun cuvântul «eu», nu mă refer aici la ansamblul ființei mele, ci numai la mintea mea. Iubesc munca și mi-am propus sarcina ca, prin perseverență, să-mi obișnuiesc întreaga ființă să o iubească și nu doar rațiunea mea.

În plus, eu sunt perfect convins de faptul că în lume nici o muncă cu adevărat conștientă nu se irosește vreodată. Mai devreme sau mai târziu, cineva va plăti pentru ea. În consecință, dacă acum eu muncesc în acest fel, ating simultan două obiective: în primul rând, urmăresc să-mi obișnuiesc ființa să nu mai fie leneșă, iar în al doilea, mă asigur pentru bătrânețe. După cum știi, nu mă aștept ca după moartea părinților mei să moștenesc ceva care să-mi ajungă pentru zilele când nu voi mai avea puterea să-mi câștig existența. Mai muncesc și pentru că eu cred că unica satisfacție reală în viață este munca, dar nu cea executată din obligație, ci cea conștientă; asta este după părerea mea deosebirea fundamentală dintre un om și un măgar din Karabah, care și el muncește zi și noapte."

Acest raționament strălucit a fost justificat de el prin faptele sale. Deși și-a risipit întreaga tinerețe - perioada cea mai valoroasă în care omul își poate asigura bătrânețea - în cercetări inutile, nefiind pe atunci deloc preocupat să strângă bani pentru zile negre și deși nu a intrat într-o afacere serioasă decât în anul 1908, el este astăzi unul dintre cei mai bogați oameni de pe glob. Cât despre onestitatea cu care și-a câștigat averea, aceasta nu poate fi pusă sub semnul îndoielii.

De altfel, el avea perfectă dreptate când spunea că nici o muncă pe deplin conștientă nu este vreodată irosită. Pogossian a muncit zi și noapte, toată viața sa, conștient și conștiincios deopotrivă, sub orice circumstanțe și în orice condiții.

Fie ca Tatăl Ceres să-i acorde acum, în sfârșit, binemeritata odihnă.



## VI.

### Abram Yevlov

După Pogossian, Abram Yevlov a fost următorul om remarcabil pe care l-am întâlnit în timpul perioadei mele pregătitoare înainte de a ajunge la o vârstă responsabilă și care, voluntar sau involuntar, a servit ca "factor stimulator" pentru formarea completă a anumitor aspecte ale individualității mele.

L-am cunoscut la scurtă vreme după ce îmi pierdusem orice speranță că voi descoperi o ființă autentică printre oamenii contemporani, care să mă ajute să găsesc răspunsul la întrebările care mă preocupau atât de mult în perioada când, întorcându-mă de la Ehmiadzin la Tiflis, m-am îngropat în studiul literaturii antice.

M-am întors la Tiflis în special datorită faptului că aici puteam obține cărțile pe care le doream. În acest oraș, atât în acea vreme cât și în timpuri mai recente, puteai găsi cu ușurință orice carte rară și în orice limbă, dar în special în armeană, greacă și arabă.

Ajuns la Tiflis, m-am stabilit în sectorul Didubai, de unde obișnuiam să merg zilnic la Bazarul Soldaților, pe una din străzile de pe partea de vest a Grădinii lui Alexandru, unde se găseau majoritatea librăriilor și anticariatelor. În fața magazinelor propriu-zise, micii comercianți obișnuiau să-și răspândească tablourile și cărțile direct pe trotuar, îndeosebi în zilele de târg.

Printre acești negustori se găsea și un tânăr azer care cumpăra, vindea și intermedia, în schimbul unui comision, tot felul de cărți. El se numea Abrașka Yevlov, după cum i se spunea în tinerețe, și nu găseai un șmecher mai mare ca el în întregul Tiflis. Oricum, pentru mine s-a dovedit un prieten de neînlocuit.

Încă de pe vremea aceea era un veritabil catalog ambulant, căci cunoștea nenumărate titluri de cărți în aproape toate limbile, inclusiv numele autorilor, data și locul de publicare și de unde puteau fi ele obținute. La început obișnuiam să cumpăr cărți de la el, dar pe măsură ce ne-am împrietenit, el mi-a îngăduit să-i returnez cărțile pe care le citeam și mă ajută să le găsesc pe cele de care aveam nevoie.

În acea perioadă, Abram Yevlov dorea să intre la Școala de Cadeți și își petrecea tot timpul liber pregătindu-se pentru aceasta. Totuși, simțindu-se atras și de filozofie, reușise să citească un număr remarcabil de cărți pe această temă. Acestui interes al său i-am datorat de altfel și începutul strânsei noastre prietenii, căci ne întâlneam

adesea seriile la Grădina lui Alexandru, sau în Muștaid, și discutam ore în șir pe teme filozofice. Cotrobăiam adesea împreună prin rafturi cu cărți vechi și ajunsesem chiar să-l ajut la vânzare, în zilele mai aglomerate.

Prietenia noastră a fost și mai mult întărită de următoarea întâmplare:

În zilele de târg, alături de Yevlov își așeza taraba un anumit grec care făcea comerț cu produse din ipsos precum statuete, busturi ale unor celebrități, figuri ale lui Cupidon și Psyche, cupluri de păstori și păstorice, precum și numeroase pușculițe de toate mărimile, sub formă de căței, pisici, purcei, mere, pere și așa mai departe, pe scurt, toate prostiile cu care era la modă în acele timpuri să-ți decorezi masa, scrinurile și bibliotecile.

Într-o zi, în timpul unei pauze, Yevlov îmi arată cu capul aceste nimicuri și în maniera sa singulară de a se exprima, îmi spuse:

"Nu știu cine face vechiturile astea, dar este sigur că patronul care le vinde face o căruță de bani. Se spune că este un nenorocit de italian, un străin care confecționează tot acest gunoi în coliba lui murdară, iar toți idioții ăștia, negustori ambulanți cum este și grecul, nu fac altceva decât să-și umple teșcherea cu bani de la proștii care cumpără toate ororile astea pentru a-și decora căminele lor tembele. Iar noi stăm toată ziua aici tremurând de frig, numai pentru a ne putea permite seara să ne cumpărăm o bucată de pâine din mălai cu care de-abia reușim să ne menținem la un loc trupul și sufletul; iar în dimineața următoare venim iarăși numai ca să ne mâcinăm din nou nervii și să ne pierdem timpul cu acest comerț blestemat."

La scurt timp după acest monolog al său m-am dus la negustorul grec și, interesându-mă, am aflat că produsele pe care le comercializa erau într-adevăr confecționate de un italian, care își păstra secretul de producție prin toate mijloacele.

"Iar noi, doisprezece negustori ambulanți la fel ca mine, de-abia reușim să facem față cererii pentru asemenea produse", adăuga grecul.

Această relatare, ca și indignarea lui Yevlov, m-au pus pe jar, stimulându-mă să-i găsesc secretul italianului, cu atât mai mult cu cât mă gândeam deja serios să mă apuc de vreo afacere sau să-mi găsesc vreun mijloc de subzistență, căci banii care-mi mai rămăseseră se scurgeau precum exodul izraeliților.

Am vorbit mai întâi cu negustorul grec, neuitând să-i trezesc în mod intenționat sentimentele patriotice; apoi, după ce mi-am făcut un plan de acțiune, am mers împreună cu el la italian și i-am cerut acestuia de lucru. Spre norocul meu, exact cu o zi înainte una din călfele sale fusese dată afară pentru că furase, astfel încât italianul avea nevoie de cineva care să-i toarne apa în timp ce el modela ipsosul. Și cum eu m-am arătat dispus să muncesc pentru orice leafă, am fost angajat pe loc.

În conformitate cu planul pe care mi-l făcusem, am lăsat încă



din prima zi impresia că sunt cam greu de cap. Munceam din greu, aproape tot atât cât trei bărbați la un loc, dar în toate celelalte privințe mă comportam prosteste. În acest fel, italianul a ajuns în curând să mă simpatizeze, evitând chiar să-și mai ascundă secretele de un tânăr pe care îl credea cam sărman cu duhul și absolut inofensiv.

În numai două săptămâni aflasem cum pot fi confecționate majoritatea obiectelor. Patronul mă lăsa să îi țin cleiul, să amestec mixtura și așa mai departe, iar în curând am pătruns chiar în sfânta sfintelor, adică în chiar inima secretelor sale, care trebuie s-o recunosc, sunt cât se poate de importante în acest gen de muncă. Spre exemplu, atunci când ipsosul este dizolvat, trebuie să știi exact câte picături de suc de lămâie să adaugi astfel încât ipsosul să nu aibă goluri de aer și să fie omogen; altminteri, este posibil ca extremitățile fine ale statuilor, precum nasul sau urechile, să se găurească, ratând întregul efect estetic. Este de asemenea extrem de important să cunoști proporția corectă de ipsos, gelatină și glicerină pentru a putea modela mixtura; doar o mică greșală și totul se poate duce de răpă. Cunoașterea procedurii generale fără aceste mici secrete nu ar permite nimănui să obțină rezultatele scontate.

Pe scurt, după numai o lună și jumătate de la angajarea mea, piața se umpluse cu produse similare, realizate însă exclusiv de mine. În plus, figurilor pe care le învățasem de la italian le-am adăugat altele noi, cu elemente comice și care serveau drept tocuri pentru stilouri; am mai pus în vânzare și anumite pușculițe speciale, care se dădeau cu miile și pe care le-am numit "Invalidul la pat". Îclin să cred că nu era cămin în Tiflis care să nu fi avut una din aceste pușculițe.

Nu peste mult timp, aveam deja mai mulți lucrători și șase fete din Georgia care munceau ca ucenice. Yevlov mă ajuta în toate, amuzându-se copios și chiar îmi făcea vânzare în zilele săptămânii când comerțul cu cărți nu prea mergea. Simultan însă, Yevlov și cu mine ne-am continuat munca: cititul cărților și studiul anumitor chestiuni filozofice.

După câteva luni, când strânsesem deja o sumă bunicică iar magazinul meu era în plin avânt, l-am vândut unor evrei, la un preț considerabil. Și cum odată cu atelierul mi-am vândut și camerele unde locuiam, m-am mutat lângă gară, pe strada Molokan, iar Yevlov a venit să locuiască la mine, aducându-și cu el și cărțile.

Yevlov era scund, îndesat și negricios, iar ochii săi străluceau ca doi tăciuni. Era foarte pârșos și avea o barbă neagră care îi creștea chiar de la nas și care îi acoperea în întregime obraji. Era născut în Turcia, în regiunea Van, pe undeva pe lângă Bitlis, de unde familia sa se mutase în Rusia, cu patru sau cinci ani înainte. Ajunși la Tiflis, Yevlov a fost trimis la primul gimnaziu, dar în curând a fost dat afară datorită năzbâtiilor sale, deși regulile școlii erau destul de simple și nesofisticate. La scurt timp, tatăl său l-a dat afară din casă și de atunci a început să trăiască liber, în conformitate cu aspirațiile sale. Pe scurt, după... am singur spunea, era oia neagră a familiei. Totuși, maică-sa

ii trimitea adesea bani, desigur fără ca tatăl său să afle acest lucru.

Yevlov își adora mama, fapt vizibil chiar și în lucrurile mărunte; spre exemplu, el avea o fotografie de-a ei deasupra patului și nu se culca niciodată fără să o sărute, iar când intra în cameră, o saluta încă din pragul ușii cu un răsunător: "Sărut mâna, mamă!" Simpatia mea pentru el a crescut și mai mult cunoscându-i această fațetă. El își iubea și tatăl, dar în felul lui original, căci îl considera un om cu un suflet mărunț, meschin și gol.

Tatăl său era antreprenor și era considerat a fi foarte bogat. Statutul lui social era cu atât mai însemnat printre azeri cu cât el era descendentul, deși doar pe linie femească, al familiei Marșimun, căreia îi aparținuseră regii azeri și din care se trăgeau patriarhii.

Abram mai avea și un frate, care era student în America, la Philadelphia, dar pe care nu-l iubea defel și pe care îl considera "un egoist cu două fețe și un animal fără inimă."

Yevlov avea multe particularități; printre altele, avea obiceiul să-și tragă mereu în sus pantalonii și ne-a fost greu nouă, prietenilor lui, să-l dezbrăcăm de acest obicei.

Pogossian îl ironiza adesea, spunându-i: "Ha! Și doreai să devii ofițer! Încă de la prima întâlnire cu un general ai fi înfundat carcera, sărmane netot, căci în loc să-l saluți, tu ți-ai fi tras în sus pantalonii..." (Pogossian se exprima însă mult mai puțin delicat).

Cei doi se tachinau adesea și chiar și atunci când erau în cei mai buni termeni, Yevlov nu îl numea pe Pogossian decât "Armean sărat", în timp ce Pogossian nu-l scotea pe Yevlov din "Kaciagoh". Literal, "Kaciagoh" înseamnă "hoț de cruci", și iată de unde a apărut această poreclă, dată frecvent azerilor:

Azerii sunt considerați a fi cei mai mari șmecheri. În Transcaucazia se spune chiar că: "Dacă strângi împreună șapte ruși, vei obține un evreu; dacă aduni șapte evrei, vei obține un armean; iar dacă aduni șapte armeni, vei obține un azer."

Printre azerii răspândiți în întreaga lume se aflau numeroși preoți, majoritatea fiind autonumiți, lucru ușor de făcut la acea vreme. Trăind în împrejurimile Muntelui Ararat, care marca hotarul între Rusia, Turcia și Persia, aceștia treceau cu ușurință frontierele, dându-se în Rusia drept azeri turci, în Persia drept azeri ruși și așa mai departe.

Ei nu se limitau doar la îndeplinirea ceremoniilor religioase, dar comercializau cu succes și unele așa-numite "relicve sfinte" printre oamenii ignoranți, dar religioși. Spre exemplu, ei au făcut o afacere extraordinară în stepele rusești dându-se drept preoți greci, în care populația locală avea mare încredere, vânzând diverse lucruri aduse, chipurile, de la Ierusalim, de la Muntele Athos și din alte locuri sfinte.

Printre aceste relicve se aflau fragmente din crucea pe care a fost răstignit Christos, suvițe de păr ale Fecioarei Maria, unghii ale Sfântului Nicolae din Myra, dintele lui Iuda, care aduce noroc, o bucată din copita calului Sfântului Gheorghe și chiar câte un os sau



craniul diverșilor sfinți.

Asemenea lucruri erau cumpărate cu mare pioșenie de către creștinii naivi, îndeosebi de aceia care aparțineau clasei comercianților ruși, deși erau manufacturate direct prin casele sau bisericile azere răspândite prin Maica Rusie. Aceasta a făcut ca armenii, care cunoșteau aceste șiretlicuri, să îi numească hoții de cruci. Cât despre armeni, aceștia erau numiți "sărați", deoarece aveau obiceiul să-și boteze copiii în apă sărată.

Eu aș adăuga, de altfel, că acest obicei nu era într-un tot lipsit de temei. Observații speciale mi-au demonstrat că copiii altor rase, când sunt foarte mici, suferă de anumite eczeme, în timp ce copiii armeni, cu rare excepții, nu le iau niciodată, deși în rest se îmbolnăvesc de toate bolile specifice copilăriei. Presupun că explicația acestui fapt constă chiar în botezul cu apă sărată.

Yevlov diferea de compatrioții săi prin faptul că îi lipsea cu desăvârșire o trăsătură tipic azeră: deși era foarte iute la mână, nu purta niciodată pică. Mânia îi trecea la fel de repede cum îi apărea și dacă se întâmpla să jignească pe cineva, de îndată ce se liniștea, își dădea silința să fie cât mai blând și să aline astfel cele spuse la mână.

El respecta cu scrupulozitate religia altora. Odată, în timpul unei conversații referitoare la propaganda intensă făcută printre azeri de către misionari din toate țările europene pentru a-i converti la respectivele credințe, el mi-a spus:

"În fond, nu contează cărui zeu te rogi, ci cât de mare îți este credința. Credința izvorăște din conștiință, al cărei fundament este clădit în copilărie. Dacă un om își schimbă religia, el își poate pierde chiar conștiința, iar acesta este lucrul cel mai valoros pe care îl are omul. Eu îi respect omului conștiința, iar cum această conștiință este susținută de credința sa, iar credința de religia sa, eu îi respect implicit și religia; și consider un mare păcat să judeci religia altuia sau să încerci să-i spulberi credința în ea, distrugându-i astfel conștiința, care nu se poate dobândi decât în copilărie."

Pogossian l-a întrebat: "Atunci, de ce ai mai vrut să devii ofițer?" Ohrajii lui Abram s-au înroșit urgent și el a început să țipe: "Du-te naibii, păianjăn sărat!"

Yevlov era uluit de devotat prietenilor săi. Era întotdeauna gata să-și dea chiar și sufletul pentru cineva de care se atașase. De pildă, el și Pogossian deveniseră atât de apropiați, încât mi-aș dori să dea Dumnezeu ca toți frații să fie astfel. Este drept că manifestarea exterioară a acestei prietenii era destul de aparte și greu de explicat.

Cu cât cei doi se îndrăgeau mai mult, cu atât mai grosolani deveneau unul cu celălalt. Dar sub această aparentă duritate se ascundea o iubire atât de delicată încât, de îndată ce o sesizai, deveneau mișcat până în adâncul sufletului.

Iată, spre exemplu, una dintre scenele obișnuite între cei doi: Yevlov era invitat undeva și i se ofereau bomboane. Convențiile sociale erau pe atunci de așa manieră încât el era obligat să mănânce

câteva, pentru a nu-și ofensa gazda. Totuși, deși îi plăceau la culme dulciurile, Abram nu le-ar fi mâncat pentru nimic în lume, ci le punea în buzunar pentru a i le aduce lui Pogossian. Bineînțeles însă că nu i le dădea pur și simplu ci doar însoțite de toate ironiile posibile și de o ploaie de insulte.

Iată cum proceda de regulă: în timpul conversației din timpul cinei, el descoperea, chipurile pe neașteptate, în buzunar o bomboană și i-o oferea lui Pogossian, spunându-i: "Cum de s-a nimerit gunoiul asta în buzunarul meu?! Hai, ronțai-o tu, doar se știe că ești un adevărat expert în a înghiți tot ce nu pot suporta ceilalți." Pogossian o lua, dar nu fără a-i replica: "Trebuie să recunosc că o asemenea delicată nu este pentru un țărânoi ca tine. Tu nu poți decât să mesteci lăturile alături de frații tăi, porcii." Iar în timp ce Pogossian își ronția bomboana, pe chipul lui Yevlov se întipărea o expresie disprețuitoare: "Priviți-l cum molfăie; parcă ar fi un măgar din Karabah care își rumegă paie. Acum, o să-mi lingă mâna ca un câțeluș cărui i-ai aruncat un oscior." Și discuția continua astfel multă vreme.

Pe lângă faptul că era deja un fenomen în cunoașterea multor cărți și autori, Yevlov a devenit mai târziu și un fenomen în cunoașterea limbilor străine. Eu, care vorbeam deja pe atunci 18 limbi, nu eram decât un novice pe lângă el. Înainte ca eu să fi știut vreun singur cuvânt într-o limbă europeană, el le vorbea aproape pe toate atât de perfect încât ai fi jurat că erau limbile sale maternie. Iată, spre exemplu, un incident ilustrativ în această privință.

Skridlov, un profesor de arheologie (pe care îl voi descrie într-un capitol ulterior), trebuia odată să transporte o relictă afgană peste râul Amu Darya, dar îi era imposibil, căci râul era foarte bine păzit și de o parte și de alta, atât de gărzile afgane, cât și de soldații englezi.

Obținând numai el știa de unde o uniformă de ofițer englez, Yevlov a îmbrăcat-o și s-a dus la primul post unde staționau trupele engleze, dându-se drept un ofițer britanic din India care venise în Turkestan la o vânătoare de tigri. El i-a întreținut apoi atât de bine pe englezi cu poveștile lui, încât noi am avut suficient răgaz pentru a trece de pe un mal pe celălalt cu ceea ce ne interesa.

Orice ar fi avut de făcut, Yevlov continua în paralel să studieze cu intensitate. Nu s-a mai înscris la Școala de Cadeți, așa cum intenționase, ci a plecat la Moscova, unde a luat cu brio examenul de admitere la Institutul Lazarov, iar câțiva ani mai târziu a primit o diplomă în filozofie de la Universitatea Kazan.

Așa cum Pogossian avea o concepție particulară despre munca fizică și Yevlov avea o concepție aparte despre munca mentală. Iată ce obișnuia el să spună:

"În fond, nu este nici o diferență. Gândurile noastre lucrează oricum zi și noapte. În loc să le las să se gândească la mantale prin care poți deveni invizibil sau la comorile lui Alladdin, prefer să mi le ocup cu ceva util. Că să îți direcționezi gândirea trebuie, desigur, să



cheltuiești o anumită energie, dar aceasta nu este mai mare pentru o întreagă zi decât energia cheltuită pentru a digera o masă. M-am decis așadar să studiez cât mai multe limbi străine, aceasta nu doar pentru a-mi împiedica gândurile să lenevească, dar și pentru a nu le permite să-mi obstrucționeze celelalte funcții ale ființei cu visele lor idioate și cu fanteziile lor copilărești. De altfel, studiul limbilor străine poate fi uneori util prin el însuși."

Acest prieten al tinereții mele este încă în viață și este astăzi stabilit confortabil într-unul din orașele continentului nord-american.

În timpul războiului se afla în Rusia și locuia la Moscova. Revoluția rusă l-a surprins în Siberia, unde se duse să-l inspecteze una din numeroasele librării al căror proprietar devenise între timp. Revoluția l-a sărăcit și i-a adus multă suferință, dar numai cu trei ani în urmă, nepotul său, Dr. Yevlov, a venit din America și l-a convins să se mute acolo.

## VII.

### Prințul Iuri Lubovedski

Cu totul remarcabil și ieșit din comun era și prințul rus Iuri Lubovedski. Acesta era cu mult mai în vârstă decât mine și timp de 40 de ani a fost tovarășul meu mai vârstnic și cel mai apropiat prieten.

Cauza îndepărtată și oarecum indirectă care a condus la întâlnirea noastră pe cărările vieții și la strânsele legături ale multor ani de prietenie a constat chiar în evenimentul prin care viața familiei sale a fost brusc și tragic întreruptă. În tinerețe, când prințul era ofițer al gărzilor, s-a îndrăgostit nebunește de o tânără frumoasă cu o fire asemănătoare cu a sa și s-a căsătorit cu ea. Cei doi au locuit la Moscova, în casa prințului de pe bulevardul Sadovaia.

Prințesa a murit dând naștere primului ei copil, iar prințul, căutând să-și aline durerea, și-a căutat mai întâi refugiu în spiritism, sperând să intre în legătură cu spiritul iubitei sale soții; gradat, el a devenit din ce în ce mai interesat de studiul științelor oculte și de căutarea adevăratului înțeles al vieții. S-a îngropat atât de adânc în studiul său, încât a ajuns să-și schimbe complet stilul de viață: nu mai primea pe nimeni, nu mai ieșea nicăieri și, retrăgându-se în bibliotecă, se dăruia în întregime căutării răspunsurilor la întrebările legate de lumea spirituală.

Într-o zi, pe când era cu deosebite absorbit în aceste studii ale sale, izolarea sa fu întreruptă de vizita unui bătrân necunoscut. Spre surpriza personalului său, prințul îl primi de îndată și închizându-se cu acesta în bibliotecă, conversă cu el un timp îndelungat. Curând după această vizită, prințul părăsi Moscova și își petrecu aproape tot restul vieții sale peregrinând prin Africa, India, Afganistan și Persia. Se întorcea rareori în Rusia și atunci numai din necesitate și pentru perioade foarte scurte de timp.

Iuri Lubovedski era un om foarte bogat, dar și-a cheltuit întreaga avere în "căutări" și în organizarea unor expediții speciale în acele locuri unde considera că va putea găsi un răspuns la întrebările care îl măcinau. A trăit multă vreme în anumite mănăstiri inițiatice și a cunoscut numeroase persoane care aveau interese similare cu ale sale. Când l-am întâlnit prima oară, el era deja o persoană de vârstă medie, în timp ce eu eram încă un tânăr. Din acel moment și până la moartea sa am rămas întotdeauna în relații foarte apropiate.

Prima noastră întâlnire a avut loc în Egipt, la piramide, nu



mult după călătoria pe care am întreprins-o cu Pogossian și pe care am descris-o într-un capitol anterior. Tocmai mă reîntorsesem din Ierusalim, unde îmi căștigasem existența făcând pe ghidul și arătându-le turiștilor, îndeosebi ruși, principalele locuri de atracție ale orașului, inclusiv cu explicațiile de rigoare. Curând după întoarcerea mea în Egipt m-am decis să îmi reiau această ocupație. Cunoșteam bine greaca și araba, precum și italiana, care era o limbă indispensabilă pe atunci dacă doreai să te adresezi europenilor. În câteva zile învățasem deja tot ceea ce trebuia să știe un ghid și am început, alături de numeroșii ghizi arabi, să-i amăgesc pe turiștii naivi.

Am redevenit deci ghid, profitând de faptul că eram deja versat în această meserie, căci buzunarele mele erau destul de goale la acea vreme și aveam nevoie de bani pentru a întreprinde ceea ce plănuisem. Într-o zi, am fost angajat de un rus care, am aflat mai târziu, era profesor de arheologie și se numea Skridlov. În timp ce străbăteam distanța dintre Sfinx și Piramida lui Keops, interlocutorul meu a fost salutat de un domn distins, cu un păr ușor grizonat, care se bucura vizibil de această întâlnire și care l-a numit cu familiaritate "săpător de morminte". Cei doi vorbeau rusește, neștiind că și eu cunosc această limbă, căci mie mi se adresaseră doar într-o italiană stricată. S-au așezat la baza piramidei, în timp ce eu stăteam nu prea departe de ei, putând să aud tot ceea ce își spuneau și am început să-mi mănânc churik-ul.

Distinsul domn care ne-a acostat și care s-a dovedit a fi un prinț, l-a întrebat pe profesor, printre altele:

"Continui deci să deranjezi osemintele bieților oameni care au murit cu mult timp în urmă și să colectezi prostiile lipsite de valoare care se presupune că le-au servit în timpul vieții?"

"Și ce-ai vrea?", îi răspunse profesorul. Cel puțin munca mea este reală și tangibilă și nu este atât de efemeră precum activitatea căreia ți-ai dedicat întreaga viață, o viață pe care de altfel ai fi putut s-o trăiești din plin, având în vedere sănătatea și averea de care dispui. Tu cauți un adevăr inventat cine știe când, de cine știe ce visător nebun; și chiar dacă ceea ce fac eu nu contribuie, așa cum spui tu, cu nimic la satisfacerea curiozității, cel puțin contribuie la umplerea buzunarului."

Au continuat astfel multă vreme, după care clientul meu și-a continuat vizita la celelalte piramide, nu înainte de a-și fi luat rămas bun de la prinț și de a fi stabilit cu acesta o nouă întâlnire în Teba antică. În treacăt fie spus, eu însumi colindam ca un posedat prin aceste locuri în timpul meu liber, sperând să descopăr, cu ajutorul hărții Egiptului presaharian, o explicație a Sfinxului și a celorlalte monumente ale Antichității.

Așa se face că, la câteva zile după întâlnirea profesorului cu prințul, mă aflam la baza Marii Piramide, profund absorbit în gânduri și cu harta desfăcută în mâinile mele. Subit, am simțit că cineva se află în spatele meu și se uită la mine. Mi-am înfășurat rapid harta și m-am

întors. Lângă mine se afla, palid și extrem de agitat, omul care îl acostase pe profesor cu câteva zile înainte. El m-a întrebat în italiană cum și de unde obținusem această hartă.

Din felul în care arăta și din interesul evident pe care îl arăta față de hartă, am ghicit pe loc că el trebuie să fi fost prințul pe care mi-l descriesese preotul armean în casa căruia îmi făcusem în secret o copie după ea. De aceea, fără să-i răspund la întrebare, l-am chestionat la rândul meu dacă nu era el omul care dorea să cumpere o hartă de la cutare preot. Mi-a răspuns: "Da, eu sunt acel om", după care s-a așezat lângă mine.

L-am povestit atunci pe larg cine eram și cum ajunsese harta în mâinile mele, aflând astfel, implicit, și de existența sa. După ce prințul s-a mai calmat, m-a invitat să ne continuăm conversația în apartamentul său din Cairo.

Din acel moment, interesele noastre comune au făcut să se nască o puternică legătură între noi; ne întâlneam adesea, iar corespondența dintre noi a continuat neîntrerupt timp de aproape 35 de ani. În timpul acestei perioade am călătorit împreună de multe ori, în India, Tibet, sau prin diferite locuri din Asia Centrală.

Penultima oară ne-am întâlnit la Constantinopole, unde prințul avea o casă în Pera, nu departe de Ambasada Rusă și unde locuia din când în când perioade destul de îndelungate. Această întâlnire s-a derulat în următoarele circumstanțe:

"Eu mă întorceam de la Mecca în compania unor derviși buharieni pe care îi cunoscusem acolo și a câtorva pelerini sarți care se întorceau acasă. Doream să ajung la Tiflis trecând prin Constantinopole, apoi să merg la Alexandropol să-mi văd familia, după care să mă îndrept spre Buhara, împreună cu dervișii. Dar toate aceste planuri s-au schimbat brusc datorită întâlnirii mele neașteptate cu prințul.

Ajungând la Constantinopole, am aflat că vasul nostru urma să staționeze acolo timp de o săptămână. Vestea era cât se poate de proastă pentru mine, căci o asemenea așteptare, fără să am nimic de făcut, nu era exact cel mai agreabil dintre proiectele mele. M-am decis deci să profit de această întârziere pentru a vizita o cunoștință din Brussa, un derviş, ocazie cu care puteam să vizitez și faimoasa Moschee Verde. Plimbându-mă prin portul Galatei, m-am hotărât mai întâi să merg până la casa prințului ca să mă aranjez și în același timp să o văd și pe afabila menajeră armeană a acestuia, Mariam Badji.

În conformitate cu ultimele sale scrisori, la acea dată prințul trebuia să fie pe undeva prin Ceylon dar, spre totala mea surpriză, el s-a dovedit a fi acasă. Deși ne scriam adesea, trecuseră deja doi ani de când nu ne mai văzuserăm, astfel încât această întâlnire a fost o surpriză fericită pentru amândoi.

Am renunțat la excursia mea în Brussa și a trebuit chiar să-mi amân planul de a merge direct în Caucaz, căci prințul m-a rugat să o însoțesc pe o tânără femeie în Rusia, femeie pentru care își abandonase



și el temporar călătoria sa în Ceylon.

În aceeași zi am mers la baie, m-am aranjat și am luat cina cu priințul. În timp ce-mi povestea ultimele sale isprăvi, el mi-a relatat cu însuflețire și istoria tinerei femei pe care acceptasem să o conduc în Rusia. Și cum din punctul meu de vedere această femeie s-a dovedit ulterior a fi remarcabilă în toate privințele, doresc nu doar să vă repet istoria ei, așa cum mi-a fost ea redată de către priințul Iuri Lubovedski, dar să vă relatez și câte ceva din viața ei de după despărțirea de priinț, bazându-mă pe propriile mele întâlniri cu ea, cât și pe observațiile mele personale.

### Vivițkaia

Priințul mi-a povestit următoarele:

"Cu o săptămână în urmă mă pregăteam să pornesc spre Ceylon cu o navă a Flotei Voluntarilor. Mă aflam deja la bord. Printre cei care își luau rămas bun de la mine era și un atașat al Ambasadei Ruse care, pe parcursul conversației, mi-a atras atenția asupra unui anumit pasager, un bătrân cu un aer cât se poate de venerabil.

- Îl vezi pe acel bătrân? mi-s spus el. Nici nu-ți vine să crezi că este un agent important al traficului cu sclavi albi!

Venise multă lume să mă petreacă și în agitația aceea nu am avut timp să mă uit cu atenție la bătrân, iar curând am și uitat ceea ce îmi spusese atașatul despre acesta.

Vasul a pornit. Era o dimineață frumoasă iar eu stăteam pe punte citind. Lângă mine, ronțind ceva, era Jack (Jack era fox-terrierul priințului, care îl însoțea pretutindeni).

O tânără care se afla prin preajmă a început să se joace cu Jack, după care i-a oferit o bomboană. Dar cum Jack nu ia niciodată nimic de la nimeni fără să-mi ceară mai întâi permisiunea, s-a uitat întrebător la mine:

- Da, poți, i-am spus eu în rusește, dând în același timp din cap.

S-a dovedit atunci că tânăra femeie vorbea și ea limba rusă, astfel încât am început o conversație, pornind de la întrebările uzuale privind destinația fiecăruia. Mi-a răspuns că merge la Alexandria pentru a ocupa un loc de guvernantă în familia unui consul rus.

Între timp, a apărut bătrânul pe care mi-l indicase atașatul și a strigat-o pe fată. Mi-am amintit atunci subit de cele afirmate de amicul meu și legătura bătrânului cu fata mi s-a părut cel puțin suspectă. Îl cunoșteam, de altfel, personal, pe consulul din Alexandria și memoria mea nu-mi spunea că acesta ar avea nevoie de o guvernantă.

Vasul nostru avea opriri în mai multe porturi, astfel încât am

profitat de prima ocazie, la Dardanele, pentru a trimite două telegrame, una adresată consulului din Alexandria, în care îl întrebam dacă are nevoie de o guvernantă, iar cealaltă adresată consulului din Salonic, unde vasul urma să facă prima escală. I-am relatat, de asemenea, bănuiele mele și căpitanului vasului. Pe scurt, când am ajuns la Salonic, bănuiele mele s-au adeverit întru totul, devenind clar că fata era transportată sub un fals pretext.

O găseam atrăgătoare pe fată, așa că m-am decis să o salvez de pericolul care o amenința și să o aduc înapoi în Rusia.

Nu mi-a fost greu să procedez astfel, cu sprijinul autorităților, dar de îndată ce ne-am întors la Constantinopol și am întrebat-o unde este casa ei, fata mi-a răspuns că nu are pe nimeni. Acesta este de altfel și motivul care m-a întârziat aici.

Istoria vieții ei este destul de neobișnuită. Este poloneză, născută în provincia Volyne și a locuit în copilărie nu departe de Rovno, pe moșia unui oarecare conte, al cărui suprintendent era chiar tatăl fetei.

Mai avea doi frați și o soră. Mama lor murise pe când copiii erau mici, astfel încât fuseseră crescuți de o mătușă bătrână. Când această fată, Vivițkaia, a împlinit 14 ani, iar sora ei 16, tatăl lor a murit și el.

Între timp, unul din frați studia pe undeva prin Italia, pregătindu-se să devină preot catolic. Celălalt s-a dovedit a fi o mare hahaleră: tocmai fugise de la colegiu cu un an înainte și se ascundea, după câte se spunea, pe undeva prin Odessa.

La moartea tatălui lor, cele două surori și mătușă lor au fost obligate să părăsească moșia contelui, care își angajase un nou suprintendent. S-au mutat astfel la Rovno. La scurtă vreme a murit și bătrâna. Situația celor două surori devenea dificilă. La sfatul unei rude îndepărtate, și-au vândut lucrurile și s-au mutat la Odessa, unde s-au înscris la o școală de croitorese.

Vivițkaia era foarte frumoasă și, spre deosebire de sora ei, era și cam frivolă. Avea foarte mulți admiratori, printre care și un comis-voiajor care a sedus-o și a luat-o cu el la St. Petersburg. Intrucât se certase cu sora ei, își luase cu ea și partea ei de moștenire. La St. Petersburg comis-voiajorul a prădat-o și a părăsit-o, astfel că a rămas singură și fără un ban într-un oraș străin.

După multe greutăți și lupte de tot felul, a sfârșit prin a deveni amanta unui bătrân senator; dar și acesta a devenit curând gelos pe un tânăr student, iar fata a ajuns din nou în stradă. Astfel, a ajuns să intre în "respectabilă" familie a unui doctor, care a antrenat-o pentru a-și putea extinde clientela într-o manieră foarte originală.

Soția doctorului o întâlnise în grădină, în fața teatrului Alexandru, se așezase lângă ea și o convinsese să vină să locuiască la ei. După care, a învățat-o următoarea manevră:

Vivițkaia trebuia să se plimbe de-a lungul bulevardului Nevski, iar dacă era acostată de vreun domn, ea nu trebuia să-l



respingă, ci să-i permită să o însoțească acasă, plină de diplomatie, dar lăsându-l în fața ușii. Acesta va cere desigur informații portarului despre fată și i se va spune că era dama de companie a soției unui anumit medic. Ca rezultat al acestei proceduri, medicul se aștepta să-și sporească clientela, căci presupunea că domnii aferenți își vor inventa curând o anumită boală numai pentru a putea intra în apartamentul său în speranța unei întâlniri plăcute.

Din câte am ajuns să o cunosc, ea trebuie să fi fost deprimată, cel puțin la nivel subconștient, de un asemenea tratament și numai unele nevoi foarte presante ar fi putut să o constrângă să procedeze astfel.

Într-o zi, pe când se plimba pe bulevard pentru a culege clienți, l-a întâlnit pe neașteptate pe fratele ei mai tânăr, pe care nu-l mai văzuse de câțiva ani. Acesta era îmbrăcat foarte elegant și i-a dat impresia că ar fi foarte bogat, aducându-i astfel o rază de speranță în viața ei cenușie. Se părea că avea o afacere pe undeva în Odessa și în străinătate. Când a aflat modul ei de viață, i-a propus să o ia cu el în Odessa, unde avea numeroase cunoștințe și i-ar fi putut găsi o slujbă. Vitičkaia a acceptat. Aici fratele ei i-a găsit o slujbă excelentă care promitea un viitor luminos, aceea de guvernanta în familia consulului rus din Alexandria.

Câteva zile mai târziu, a prezentat-o unui domn cu o aparență foarte distinsă care, întâmplător, tocmai mergea la Alexandria și care s-a oferit să o însoțească. Ceea ce a urmat, știți...

Prințul mi-a spus că el era convins că numai circumstanțele și condițiile nefericite în care a crescut au adus-o pe fată în pragul ruinii, că natura ei era foarte bună și că avea o serie de calități ieșite din comun. El luase deci hotărârea să intervină direct în viața fetei și să o readucă pe calea cea bună. "Pentru aceasta, mi-a spus prințul, mi-am propus să o trimit mai întâi pe moșia mea din Tambov, la sora mea, pentru a se odihni, iar apoi vom mai vedea..."

Cunoscând idealismul și bunătatea prințului, am adoptat o atitudine cât se poate de sceptică și mi-am zis că, în acest caz, eforturile sale vor fi în van. Îmi amintesc chiar că am gândit atunci că: "ceea ce cade din vagon este un bun pierdut!"

Fără măcar s-o fi cunoscut pe Vitičkaia, s-a născut atunci în mine, pentru un motiv sau altul, un fel de sentiment de antipatie față de ea; dar nu-l puteam refuza pe prinț, astfel încât, cu inima doborâtă, am consimțit să o însoțesc pe această femeie, după cum credeam eu, nevrednică.

Am însoțit-o deci la moșia prințului din provincia Tambov. Ea a rămas cu sora acestuia, care s-a atașat foarte puternic de ea, luând-o adesea în străinătate unde rămăneau perioade lungi de timp, îndeosebi în Italia. Încetul cu încetul, sub influența surorii prințului și a prințului însuși, ea a căpătat un interes tot mai mare față de ideile lor, care au devenit curând parte integrantă din ființa ei. A început să lucreze asiduu asupra naturii ei interioare și oricine o vedea, chiar

și pentru prima oară, putea constata cu ușurință rezultatele acestei uimitoare transformări.

După ce am dus-o în Rusia, nu am mai văzut-o pe Vitičkaia multă vreme. Abia după patru ani am avut ocazia să o reîntâlnesc, oarecum întâmplător, în Italia, unde era însoțită de sora prințului Iuri Lubovedski. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

Odată, pe când mă aflam la Roma, urmându-mi scopurile ca întotdeauna, am rămas fără bani, așa că, urmând sfatul unor cunoștințe azere, am început să lustruiesc pantofi.

Nu aș putea spune că afacerea îmi mergea extrem de bine la început, astfel încât, pentru a o face mai eficientă, m-am decis să-i dau o turnură nouă și ceva mai originală. În acest scop, mi-am comandat un fotoliu special sub care, ascuns de privirile trecătorilor, am amplasat un fonograf, căruia i-am atașat un sistem de căști, astfel încât oricine se așeza în fotoliu putea să și le pună la ureche. În acest fel clienții mei puteau asculta Marseilleza sau vreo arie de operă, în timp ce eu lustruiam pantofii. Am mai adăugat la aceasta și o mică măsuță lângă fotoliu, pe care am așezat un pahar, o vază cu apă, vermut și câteva reviste ilustrate. Grație acestor inovații, afacerea mea a căpătat o mare amploare, lirele italiene (și nu centimele) începând să curgă asupra mea cu nemiluita. Tinerii turiști înstăriți plăteau cât se poate de bine.

Trecătorii curioși făceau coadă la fotoliul meu, așteptându-și rândul pentru a se bucura de ceva ce nu mai văzuseră ori nu mai auziseră în timp ce eu le lustruiam pantofii și pentru a se expune privirii altor netoți infumurați care, ca și ei, pierdeau timpul acolo.

În această mulțime, am remarcat adesea o tânără doamnă. Îmi părea extrem de familiară dar, neavând niciodată timp, nu am reușit s-o privesc cu atenție.

Într-o zi i-am auzit vocea, în timp ce îi spunea în rusește însoțitoarei sale mai vârstnice: "Pun pariu că este el", fapt care m-a intrigat într-atât încât m-am dus glonț la ea și am întrebat-o în rusește: "Spune-mi, te rog, cine ești dumneata? Mi se pare că te cunosc de undeva".

"Eu sunt persoana, mi-a răspuns ea, care ți-a fost antipatică chiar din momentul în care ai văzut-o. Dacă te vei gândi la prințul Lubovedski, îți vei reaminti, poate, și de nefericita pe care ai condus-o cândva de la Constantinopol în Rusia."

Am recunoscut-o atunci pe loc, ca de altfel și pe sora prințului. Din acea zi și până la plecarea lor la Monte Carlo, am petrecut împreună cu ele toate serile, la hotelul unde erau cazate.

Un an și jumătate mai târziu, însoțită de profesorul Skridlov, Vitičkaia a venit la locul de întâlnire de unde urma să pornească una din marile noastre expediții și de atunci a rămas un membru permanent al echipei noastre itinerante.

Pentru a ilustra caracterul lumii interioare a acestei fapturi remarcabile - această femeie care a ajuns în pragul ruinii morale dar



care, grație unor persoane cu care a avut șansa să-și intersecteze destinul a devenit, trebuie să o afirm cu fermitate, un autentic model pentru orice femeie - vă voi povesti în continuare despre una din fațetele ființei sale.

Printre altele, era foarte interesată de știința muzicii. Seriozitatea atitudinii ei față de această știință poate fi cu ușurință ilustrată de una din conversațiile pe care le-am avut împreună în timpul unei anumite expediții ale grupului nostru.

În timp ce călătoream prin centrul Turkestanului, am putut să ne oprim, grație unor scrisori speciale de recomandare, într-o anumită mănăstire, inaccesibilă celor mulți. În dimineața în care am părăsit această mănăstire, Vivițkaia era palidă ca un cadavru și avea brațul bandajat. Multă vreme ea nici nu a reușit să urce singură pe cal, trebuind să fie ajutată de fiecare dată.

În timp ce caravana noastră se pusese în mișcare, mi-am îndreptat calul spre ea și am călătorit o vreme împreună. Doream foarte mult să aflu ce i se întâmplase, așa că am chestionat-o insistent. Mă gândeam că, poate, vreunul dintre tovarășii noștri se purtase grosolan cu ea și reușise să o jignească - deși era o femeie care ne devenise sacră tuturor - și doream să aflu cine era ticălosul pentru a-l pedepsi.

Într-un final, Vivițkaia a răspuns insistențelor mele și mi-a spus că principala cauză a stării ei era, după cum s-a exprimat ea, "muzica aceea blestemată", întrebându-mă totodată dacă îmi aminteam muzica care fusese cântată cu două nopți înainte.

Îmi aminteam într-adevăr cum aproape că izbucniserăm cu toții în plâns ascultând muzica monotona cântată de doi frați în timpul uneia din ceremoniile lor. Și deși discutaserăm multă vreme despre ea, nici unul nu am reușit să ne explicăm motivul pentru care muzica ne indusese o asemenea stare.

După câteva momente de tăcere, Vivițkaia a început să vorbească, iar povestea ei a durat destul de mult. Nu știu dacă faptul se datorează dimineții indescritibil de frumoasă sau vreunui alt motiv, dar îmi amintesc și astăzi, cuvânt cu cuvânt, cele povestite de ea cu atâta sinceritate. Cuvintele ei mi s-au întipărit atât de clar în memorie, încât mi se pare că o aud povestind chiar în acest moment. Ea a început astfel:

"Nu-mi amintesc exact dacă muzica mă afecta launtric în vreun fel pe când eram tânără, dar știu că obișnuiam să o judec cu mintea căci, nedorind să par o ignorantă, eram uneori nevoită să laud sau să critic o anumită bucată muzicală. Chiar dacă muzica mă lăsa cu desăvârșire rece, în clipa în care cineva îmi solicita o părere, eu îmi exprimam un punct de vedere, pro sau contra, în funcție de circumstanțe.

Uneori, când toată lumea lauda o anumită muzică, eu îmi exprimam o părere contrarie, folosind toate cuvintele tehnice pe care le știam; aceasta numai pentru a le demonstra oamenilor că nu sunt

o persoană oarecare, ci una educată, care putea discrimina în orice privință. Iar alături o condamnă și eu la unison cu ceilalți, convinsă fiind că dacă toată lumea o critica, fără doar și poate că muzica aceea avea ceva care eu încă nu înțelegeam, dar care merită să fie criticat. Iar dacă laudam o altă bucată, aceasta se datora faptului că mă gândeam că dacă ea nu ar fi meritat acest lucru, fără îndoială că autorul ei, un om care se ocupase toată viața numai de muzică, nu ar fi lăsat-o să vadă lumina zilei.

Pe scurt, fie că laudam sau criticam muzica, eram de fiecare dată nesinceră cu mine și cu ceilalți și nici măcar nu simțeam vreo muștrare de conștiință. Mai târziu, când buna doamnă, sora prințului Lubovedski, m-a luat sub aripa ei ocrotitoare, ea m-a convins să învăț să cânt la pian. "Orice persoană bine educată, mi-a spus ea, ar trebui să știe să cante la acest instrument." Pentru a-i face plăcere, mi-am dat toată silința și într-adevăr, după șase luni cântam deja atât de bine, încât am fost invitată să iau parte la un concert de caritate. Toate cunoștințele mele m-au lădat atunci cu multă feroare, minunându-se în fața talentului meu.

Într-o bună zi, după ce cântasem la respectivul concert, sora prințului a venit și mi-a spus foarte solemn că, dacă Dumnezeu mi-a dăruit un asemenea talent, ar fi un mare păcat să-l neglijez și să nu-l dezvolt. Ea a adăugat că, dacă tot am început să lucrez asupra muzicii, ar trebui să fiu cu adevărat educată în acest sens și să nu mai cânt ca orice domnișoară de companie, drept pentru care ea s-a gândit să iau mai întâi lecții de teorie muzicală și, la nevoie, chiar să dau un examen.

Din acel moment ea a început să comande tot felul de cărți despre muzică și s-a dus chiar ea la Moscova ca să caute altele. În curând, pereții camerei mele de studii erau plini până la refuz cu cărți și reviste muzicale.

M-am devotat acestui studiu cu mult zel, de data aceasta nu doar pentru a-i face plăcere binefăcătoarei mele, ci și pentru că între timp interesul meu față de înțelegerea legilor muzicii crescuse enorm. Din păcate, toate acele cărți s-au dovedit lipsite de orice valoare, căci nici una nu mi-a explicat nimic despre ce este muzica și care sunt legile ei. Ele se limitau doar să repete în diferite maniere informații referitoare la istoria muzicii, precum: octava noastră are șapte note, dar octava vechilor chinezi avea doar cinci; sau, harpa egiptenilor se numea *tebuni*, iar flautul *mem*; melodiile vechilor greci erau construite pe baza unor moduri diferite, precum cel ionian, cel frigan, cel dorian, și altele; în secolul nouă a apărut polifonia în muzică, având la început un asemenea efect cacofonic încât s-a întâmplat chiar ca o femeie gravidă să nască prematur la auzul unei bucați polifonice cântată la orgă; în secolul XI, un anumit călugăr, Guido d'Arezzo, a inventat solfegiul și așa mai departe. Peste toate, cărțile mai dădeau o gramadă de detalii referitoare la marii muzicieni și la modul cum au devenit aceștia faimoși, detalii care mergeau până la a specifica ce fel



de ochelari purtau aceștia. Dar ce este muzica și care este efectul său asupra psihicului uman, nu era explicat încăieri.

Mi-am petrecut un an întreg studiind așa-zisa teorie a muzicii. Am citit aproape toate cărțile furnizate de bătrâna doamnă și m-am convins definitiv că acest gen de literatură nu mă va ajuta cu nimic: între timp, interesul meu pentru muzică sporise încă și mai mult. Am renunțat de aceea la orice lectură și m-am îngropat în propriile mele gânduri.

Într-o zi, din plictiseală, s-a întâmplat să iau din biblioteca prințului o carte numită "Lumea vibrațiilor", care avea să dea gândurilor mele despre muzică o direcție bine definită. Autorul cărții nu era deloc un muzician, iar din conținutul ei mi-a devenit evident că acesta nici măcar nu era interesat de muzică. El era un inginer și un matematician și a menționat muzica într-unul din capitolele sale numai pentru a exemplifica mai bine teoria sa despre vibrații. El afirma că sunetele muzicii conțin anumite vibrații ce acționează, prin rezonanță, asupra unor vibrații asemănătoare existente în om, fapt care explică de ce respectivului om îi place sau îi displace muzica. Am înțeles pe loc, într-o străfulgerare intuitivă, cele spuse de inginer și am acceptat imediat ipotezele sale.

Cum la acea vreme toată ființa mea era absorbită de acest subiect, am sfârșit prin a o cuceri și pe sora prințului, astfel încât am început să meditam împreună asupra lui și chiar să facem anumite experiențe.

Buna doamnă a cumpărat chiar mai mulți câini și câteva pisici, special în vederea acestor experiențe. Am început, de asemenea, să-i invităm adesea pe servitori la o ceașcă de ceai, cântând ore întregi la pian pentru ei. La început nu am obținut nici un fel de rezultate; dar odată, pe când aveam drept invitați cinci servitori și zece țărani din satul din apropiere, jumătate din ei au adormit la auzul unui anumit vals compus de mine.

Am repetat acest experiment de mai multe ori și de fiecare dată numărul celor care adormeau continua să crească. Și, deși bătrâna doamnă și cu mine, uzând de tot felul de principii, am compus și alte melodii destinate să aibă efecte psihice diferite, totuși, singurul rezultat pe care l-am obținut era că oaspeții noștri adormeau subit. Până la urmă, concentrarea mea constantă asupra muzicii a sfârșit prin a mă slăbi atât de tare încât, îngrijorată, sora prințului m-a luat cu ea în străinătate.

Am plecat în Italia unde, distrasă de alte impresii, am început gradat să-mi revin. Am început să mă gândesc din nou la muzică, însă fără acel entuziasm de la început, doar cinci ani mai târziu, în timpul expediției noastre din Pamir, în Afganistan, când am fost martorii experimentelor Fraternității Monopsihice.

După alți ani, de câte ori se întâmpla să-mi amintesc de primele mele experiențe legate de muzică, nu mă puteam împiedica să nu râd de naivitatea noastră ce acorda o asemenea semnificație

faptului că oaspeții noștri adormeau la auzul muzicii compuse de mine. Nu ne putea intra în cap pe vremea aceea că un asemenea efect se datora pur și simplu siestei, faptului că, acomodându-se cu noi, fiind cât se poate de plăcut pentru ei ca, după o zi grea de muncă, să ia cina împreună cu noi, să bea un pahar de vodcă oferit de amabila doamnă și apoi să așipească în fotoliile confortabile.

După ce am asistat la demonstrațiile Fraternității Monopsihice și le-am ascultat explicațiile și după ce m-am întors în Rusia, am reluat propriile mele experiențe asupra oamenilor. Mi s-a confirmat astfel ceea ce frații mi-au explicat și anume că nota "la" natural rezona cu presiunea atmosferică a locului în care se executa experimentul, drept pentru care mi-am acordat pianul în mod corespunzător, luând în considerație și dimensiunile camerei. În plus, am ales pentru experiment doar oameni care aveau deja în ei înșiși impresii repetate corespunzând anumitor corzi ale pianului, și am ținut de asemenea cont și de locul de naștere și rasa celor prezenți. Cu toate acestea, nu am reușit să obțin rezultate identice, adică să evoc stări psihice similare în toți cei prezenți, cântând o aceeași melodie.

Totuși, nu se poate nega faptul că dacă cei prezenți corespundeau intru totul condițiilor mai sus menționate, puteam să provoc la comandă în ei, prin muzica mea, râsul, plânsul, maliția, bunătatea și așa mai departe. Dar dacă ei erau din rase amestecate, sau dacă celelalte condiții variau câtuși de puțin, rezultatele variau și ele corespunzător și, oricât aș fi încercat, nu reușeam să evoc cu o aceeași muzică starea dorită în toți cei de față, fără nici o excepție. De aceea, am renunțat din nou la experiențele mele, de data aceasta considerându-mă satisfăcută cu rezultatele obținute.

Și iată că alaltăieri, acea muzică aproape lipsită de melodie, a evocat aceeași stare în noi toți, deși suntem atât de diferiți atât ca rasă și naționalitate, dar și ca tip, caracter, obiceiuri și temperament. Nu putem în nici un caz să explicăm aceasta printr-un eventual instinct "de turmă" căci, așa cum am dovedit-o recent în mod experimental, datorită lucrului corespunzător asupra noastră înșine, tuturor ne lipsește cu desăvârșire acest instinct. Altfel spus, nu există nici o explicație subiectivă pentru fenomenul de alaltăieri. Iar după ce am ascultat acea muzică și m-am întors în camera mea, s-a născut din nou în mine dorința de a cunoaște cauza reală a acestui fenomen, care mi-a luat de-a lungul anilor atât de mult timp și atâtă energie.

Nu am putut dormi toată noaptea datorită gândurilor, încercând să aflu care era semnificația reală a fenomenului. Și toată ziua de ieri am continuat să mă gândesc, pierzându-mi chiar și pofta de mâncare. Nu am mâncat și nu am băut nimic, iar azi-noapte disperarea mea a atins o asemenea intensitate încât, datorită furiei, epuizării sau cine știe cărui alt motiv, mi-am mușcat până la sânge degetul, fapt care explică bandajul pe care îl port la mână. Durerea este acum atât de mare, încât abia dacă reușesc să mă mai țin pe cal."

Povestea ei m-a emoționat profund și mi-am dorit din toată



inima să o pot ajuta în vreun fel. I-am povestit atunci la rândul meu cum, cu un an înainte, am avut ocazia să observ un fenomen legat de asemenea de muzică și care m-a uluit.

I-am relatat cum, grație unei scrisori de recomandare pe care o aveam de la o persoană foarte importantă, părintele Evlissi, care îmi fusese profesor în copilărie, am putut să-mi petrec o vreme printre esenieni, în majoritatea lor evrei, care, cu ajutorul unei muzici ebraice străvechi, au reușit să determine încolțirea și creșterea unor plante în numai o jumătate de oră. Și i-am descris în detaliu cum realizau ei aceasta. Vivițkaia era atât de emoționată, încât obrații i se înroșiseră ca focul. Concluzia acestei conversații a fost că am convenit ca de îndată ce ne vom reîntoarce în Rusia să ne stabilim undeva unde să nu putem fi deranjați de nimeni și să executăm unele experimente legate de muzică.

După această convorbire, Vivițkaia și-a mai revenit, devenind din nou ea însăși. În ciuda rănii pe care o avea la deget, ea era întotdeauna cea care se cățara prima pe orice pisc, iar vederea ei ageră sesiza cu ușurință monumentele care ne indicau direcția drumului, chiar la o distanță de 20 de mile.

Vivițkaia a murit în Rusia, datorită unei răceli pe care a contactat-o în urma unei excursii pe Volga. A fost înmormântată la Samara. Am putut să asist personal la înmormântarea ei, căci fusese chemat din Tașkent încă de pe vremea când era bolnavă.

Aducându-i acest omagiu, trebuie să recunosc în încheiere că, deși am fost în aproape toate țările Pământului și am cunoscut mii de femei, nu am văzut și probabil nu voi mai vedea vreuna care să-i semene.

\*\*\*

Și astfel, pentru a continua povestea pe care am fost nevoit s-o întrerup, legată de prietenul meu, prințul Lubovedski, trebuie să vă spun că la scurtă vreme după plecarea mea din Constantinopole a părăsit și el orașul și nu l-am mai văzut timp de vreo câțiva ani. Dar, datorită scrisorilor pe care le primeam periodic de la el, am continuat să fiu bine informat despre locurile pe unde se afla și despre căutările sale.

Astfel, prințul a plecat mai întâi spre insula Ceylon, după care a făcut o călătorie pe Indus până la izvoarele fluviului. Am primit apoi scrisori succesive din Afganistan, Balucistan și Kafiristan, după care corespondența noastră a încetat subit; de atunci, nu am mai auzit nimic despre el.

Eram convins că pierise în vreuna din călătoriile sale și încetul cu încetul m-am obișnuit cu ideea că l-am pierdut pentru totdeauna pe cel mai drag prieten al meu, când deodată, cu totul pe neașteptate, am avut din nou ocazia să-l întâlnesc în chiar inima Asiei, în circumstanțe excepționale.

Dar, pentru a aduce mai multă lumină asupra acestei ultime întâlniri cu un om pe care îl consider în actualele condiții de viață drept un ideal demn de urmat de către oricine, trebuie să-mi întrerup din nou povestirea pentru a vă relata despre un anume Soloviev, un om care mi-a devenit și el prieten și tovarăș. Soloviev avea să fie cunoscut mai târziu ca una din cele mai mari autorități în domeniul medicinei orientale, și îndeosebi a celei tibetane, precum și cel mai mare specialist al lumii în ceea ce privește acțiunea opiumului și hașishului asupra psihicului și organismului uman.

Ultima mea întâlnire cu prințul Lubovedski a avut loc în timpul unei expediții în Asia Centrală, în care eram însoțit de Soloviev.



## VIII.

### Soloviev

La patru sau cinci mile de orașul Buhara, capitala hanatului buharian, rușii au construit în jurul gării care marca un punct important pe traseul căii ferate transcaucaziene, un oraș complet nou, numit Noul Buhara.

Mă aflu în acest oraș atunci când l-am întâlnit pentru prima oară pe Soloviev. Îmi stabilisem aici cartierul general, în principal pentru a vizita cu ușurință locurile unde puteam dobândi o cunoaștere aprofundată a principiilor fundamentale ale religiei lui Mahomed, ca și pentru a putea întâlni o serie de derviși buharieni din diferite secte, printre care se afla și marele meu prieten Bogga-Eddin. Acesta nu se afla însă la momentul respectiv în Buhara și nimeni nu știa unde plecase; dar aveam temeiuri serioase pentru a conta pe întoarcerea lui apropiată.

La sosirea mea în Noul Buhara am închiriat o cameră mică în casa unei evreice grășane care vindea *kvass* rusec. Am ocupat această cameră împreună cu devotatul meu prieten, Filos, un imens câine ciobănesc de rasă kurdă, care m-a însoțit în peregrinările mele timp de nouă ani. Apropo de Filos, trebuie să vă spun că devenea rapid faimos în orice oraș sau sat prin care stăteam ceva mai mult, îndeosebi printre copii, datorită talentului său de a-mi aduce apă fierbinte pentru ceai de la ceainăriile și tavernele unde îl trimiteam cu un ibric. Uneori, îi dădeam chiar o notă întreagă pentru a-mi face cumpărăturile.

Acest câine era atât de uimitor, încât nu consider inutil să-i dedic aici câteva rânduri, pentru a-l familiariza pe cititor cu psihicul său extrem de rar întâlnit. Vă voi descrie deci câteva incidente care demonstrează uluitoarea ingeniozitate asociativă a manifestărilor sale psihice.

De pildă, cu câțva timp înainte, mă dusesem în orașul buharian P., pentru a vizita câțiva derviși ai unei anumite grupări ce se afla acolo și cu care Bogga-Eddin mă sfătuisese să fac cunoștință. Primul incident a avut loc după ce dervișii au părăsit orașul P. și când, la rândul meu, m-am hotărât și eu să plec spre Samarkand.

Resursele mele financiare la acea vreme erau aproape nule, astfel încât, după ce mi-am plătit camera mea din caravanserai și mi-am achitat alte câteva datorii, tot ce îmi mai rămăsese erau 60 de

copeici. Era imposibil să câștigi ceva bani în acel oraș, căci nu era sezonul de muncă și nu era deloc ușor să vinzi mici nimicuri mecanice ori artistice în acel oraș izolat, atât de departe de civilizația europeană. Pe de altă parte, în Samarkand se aflau numeroși ruși și europeni; de altfel, prevăzând posibilitatea de a pleca la Samarkand cu o lună înainte, dădusem deja instrucțiuni să-mi fie trimiși bani acolo, de la Tiflis.

Neavând așadar resurse pentru a-mi plăti călătoria, m-am decis să parcurg pe jos distanța de circa 100 de kilometri care despărțea cele două orașe, astfel încât am plecat într-o zi frumoasă, însoțit de bunul meu prieten Filos. Înainte de plecare am cumpărat pentru mine pâine în valoare de cinci copeici, iar pentru Filos un cap de oaie în valoare de alte cinci copeici. Am fost, desigur, nevoit să împart această hrană extrem de economic, astfel încât se poate spune că nici eu, nici Filos, nu eram prea satisfăcuți.

De-a lungul drumului am trecut la un moment dat pe lângă un câmp cu bostani, mărginit, după cum era obiceiul prin Turkestan, de trufe albe care creșteau înalte și dese, jucând rolul unui gard viu. Cum eram extrem de infometat, m-am decis să smulg câteva tufe. Privind în jur să văd dacă nu era cineva prin preajmă, am smuls rapid patru trufe mari, pe care le-am mâncat apoi cu cea mai mare plăcere. I-am oferit chiar și lui Filos una dar, după ce a mirosit-o, acesta a refuzat să o mănânce.

Odată ajunși la Noul Samarkand, am închiriat o cameră și m-am grăbit spre poștă, pentru a vedea dacă mi-au sosit banii de la Tiflis. Aceștia nu sosiseră însă. Gândindu-mă atunci cum să fac să scot niște bani, mi-a venit ideea să confecționez flori artificiale din hârtie. M-am dus la primul chioșc pentru a cumpăra hârtie colorată, dar aceasta era prea scumpă pentru cele 50 de copeici ale mele, așa că am luat doar niște hârtie albă și puțină vopsea de acuarele, pentru a-mi colora singur hârtia. În acest fel, cu o sumă insignifiantă, am avut ocazia să produc o mare cantitate de flori.

De la magazin m-am dus apoi într-una din grădinile orașului pentru a mă odihni pe o bancă la umbra pomilor. Filos era, bineînțeles, cu mine. Privind în sus, am văzut o sumedenie de vrăbii care savurau liniștea după-amiezii. Mi-a venit atunci ideea cam năstrușnică de a face bani cu ajutorul vrăbiilor.

Pe strada din apropiere se afla o stație de taxiuri (trăsuri cu cai), ai căror vizitii dormeau sau se odihneau moleșiți de căldură. Am putut astfel să smulg din coada cailor suficiente fire pentru a confecționa mai multe lațuri, pe care le-am plasat prin diverse locuri. Filos mă privea cu mare atenție. Am prins destul de repede o vrăbie, pe care am luat-o acasă. Aici, i-am cerut proprietăresei niște foarfeci și i-am ajustat vrăbiei penele în forma unui canar, după care am colorat-o în cele mai fantastice culori, folosind în acest scop vopseaua de acuarele. Am dus-o apoi la piață unde am vândut-o pe loc, susținând că era un "canar american", cu totul special. Am luat nu



mai puțin de două ruble pe ea. Cu acești bani am cumpărat imediat câteva colivii simple, după care mi-am vândut vrăbiile închise în colivii. În două săptămâni am vândut 80 de "canari".

În primele trei sau patru zile îl luam și pe Filos cu mine; am fost apoi nevoit să renunț la acest lucru, căci între timp devenise faimos printre copiii cartierului, aceștia însoțindu-l în cete mari oriunde se ducea, sperându-mi astfel vrăbiile.

În chiar prima zi în care am mai încetat să-l iau pe Filos cu mine, acesta a dispărut încă de la prima oră a dimineții și a reapărut abia seara, obosit și acoperit cu praf, după care mi-a așezat solemn pe pat o vrăbie, desigur, moartă.

Scena s-a repetat apoi invariabil în fiecare zi.

Nu am riscat o ședere prea îndelungată la Samarkand, căci mă temeam ca Necuratul să nu-mi joace vreo festă și să dea o ploaie, sau ca vreunui din "canarii" mei să nu-i vină ideea să se îmbăieze în apa de băut, fapt care ar fi stârnit cu siguranță un mare scandal. De aceea, m-am grăbit să o întind pentru a scăpa cu pielea întreagă.

De la Samarkand am plecat la Noul Buhara pentru a-l întâlni pe amicul meu, dervişul Bogga-Eddin. Eram acum un om bogat, căci aveam în buzunar suma de 150 de ruble, ceea ce era destul de mult pentru acele timpuri.

Aici am închiriat acea cameră pe care am menționat-o deja, în casa evreiceii grășane care vindea *kevas*. Camera nu era mobilată, astfel încât seara mă întindeam pe o simplă cuvertură care îmi servea drept pat. Nu făceam acest lucru doar din economie, ci mai degrabă datorită faptului că la acea vreme eram un adept infocat al faimoșilor yoghini hinduși. De altfel, chiar și în acele timpuri de mare restriște financiară, nu mă puteam abține de la luxul de a dormi pe o cuvertură mereu curată și de a face frecții seara cu apă de cologne, care trebuia să aibă o tărie de nu mai puțin de 80.

La numai cinci sau zece minute după ce mă culcam, când, după calculele lui Filos trebuia să fi adormit, acesta venea lângă mine pe cuvertură, dar întotdeauna numai în spatele meu. La capatul acestui "ultraconfortabil" pat se afla o masuță, nu mai puțin "confortabilă", improvizată din cărți legate de subiectele care mă interesau la acea vreme. Pe această masuță originală îmi puneam toate lucrurile de care aveam nevoie noaptea, precum lampa de gaz, un caiet, prafuri contra gândacilor, etc.

Într-o dimineață, la numai câteva zile după sosirea mea la Noul Buhara, am găsit pe masuță o trufă mare. Inițial am gândit: "A, draguța de proprietateasă! În ciuda greutateii ei supraponderale, a observat imediat slăbiciunea mea pentru trufe", după care am mâncat-o cu cea mai mare plăcere.

Eram atât de convins că numai proprietateasa putea să-mi fi adus trufa deoarece în afara de ea nu mai intrase nimeni în camera mea. De aceea, când am întâlnit-o pe hol ceva mai târziu, i-am mulțumit și chiar am făcut câteva ghimoluri la legătura cu trufa dar, spre

totala mea surpriză, ea mi-a tăiat-o scurt, lăsându-mă să înțeleg cu claritate că nu era nici o legătură între ea și trufă.

În dimineața următoare am găsit o nouă trufă în același loc și, deși am mâncat-o cu aceeași plăcere, am început să reflectez serios asupra acestor misterioase apariții.

Și nu mică mi-a fost surpriza când în ziua a treia evenimentul s-a repetat. De data aceasta m-am decis ferm să investighez enigma și să află de îndată cine îmi juca asemenea feste, de altfel cât se poate de plăcute pentru mine. Dar, timp de mai multe zile, nu am putut descoperi nimic.

Într-o dimineață, exasperat de misterul ce părea să crească cu fiecare zi, m-am trezit cât se poate de devreme și m-am ascuns pe coridor după un cazan în care fermenta evasul. La scurt timp, l-am văzut pe Filos trecând precaut pe lângă cazan și ducând în gură o trufă imensă, pe care a așezat-o apoi la locul știut. De atunci, am început să-l supraveghez mai îndeaproape pe Filos.

În dimineața următoare, l-am mângâiat pe Filos după urechea stânga, ceea ce însemna în codul nostru că plec undeva departe și nu îl iau cu mine. Dar, odată ieșit din casă, m-am ascuns în magazinul alăturat și am început să supraveghez poarta casei.

În curând a ieșit și Filos și s-a îndepărtat glonț spre piață; l-am urmărit pe neobservate. La ora aceea, piața era aglomerată. Trecând prin fața unui magazin, Filos se uită în toate părțile și, prinzând un moment în care nimeni nu-l băga în seamă, șterpeli cu dexteritate o trufă dintr-un sac, după care o șterse la fugă.

În încheiere, am să vă mai descriu o ultimă trăsătură a psihicului acestui câine uimitor. De câte ori se întâmpla să plec de acasă fără să-l iau cu mine, el se așeza în pragul camerei mele și îmi aștepta liniștit întoarcerea. Oricine dorea să intre în cameră în absența mea era liber să o facă, dar de ieșit nu mai era cu puțință. Dacă intrusul dorea să iasă din cameră în timp ce eu nu eram acolo, uriașul Filos începea să mârâie și să își arate colții, ceea ce era suficient pentru ca inima vizitatorului să-i cadă la nivelul cizmelor.

Iată, spre exemplu, unul din incidentele care au avut loc chiar în Noul Buhara și care îl vizează direct pe acest autentic prieten, credinciosul meu Filos. Cu o zi înainte de acest incident, un anumit polonez, un veritabil cinematograful ambulant, după cum li se spunea acestor oameni în acele timpuri, a venit la mine pentru a mă ruga să-i repar unul din cele două containere de acetilenă, cu ajutorul cărora își proiecta filmele. I-am promis că, de îndată ce voi avea puțin timp liber, îi voi repara containerul.

S-a întâmplat însă ca, chiar a doua zi după această conversație, polonezul să observe că și celălalt container începuse să scape gaz și, temându-se că nu va mai putea ține deloc următorul spectacol, s-a decis să-mi-l aducă personal. Aflând că eu nu eram acasă dar că putea să intre în cameră, s-a hotărât să-mi lase acolo containerul care, de altfel, era destul de greu.



În acea dimineață plecasem la Vechiul Buhara, unde intenționam să vizitez o anumită moschee și cum musulmanii consideră o totală lipsă de pietate să intri cu căini în moschee sau chiar în curtea interioară, am fost nevoit să-l las pe Filos acasă, astfel încât acesta stătea ca de obicei în pragul ușii.

Conform obiceiului său, Filos l-a lăsat pe operator să intre în cameră dar nu și să mai iasă! După câteva tentative nereușite de evadare, sârmanul polonez a fost nevoit să se resemneze și a rămas, fără să mănânce sau să bea, toată ziua în așteptarea mea, până seara târziu, când m-am întors acasă.

Dar să revenim la povestea noastră. Ajuns în Noul Buhara, de data aceasta am început cu adevărat să confecționez flori artificiale din hârtie, pentru a câștiga ceva bani, dar și pentru alte avantaje. Pentru a le vinde, aveam posibilitatea să intru în toate locurile care mă interesau în Noul Buhara, iar în plus, venitul pe care mi-l aducea acest gen de comerț promitea să fie destul de consistent.

Se apropia sfârșitul Postului Mare, perioadă în care locuitorilor acelei zone le plăcea să-și decoreze camerele și mesele cu flori, în vederea sărbătorii Paștelui. Mai mult, în acel an Paștele creștinilor și cel al evreilor aproape coincideau și cum populația orașului era formată în mare majoritate din credincioși aparținând acestor două religii, cererea pentru flori artificiale era foarte mare.

Din acest motiv m-am pus pe treabă, lucrând zi și noapte și limitându-mă să-mi văd foarte rar prietenii mei derviși sau odihnindu-mă, seara, la o partidă de biliard. Trebuie să vă spun că în tinerețe eram foarte atras de acest joc și chiar destul de îndemânat la el.

Într-o noapte, în Joia Mare, m-am dus să joc biliard căci îmi terminasem lucrul, când deodată, în timpul jocului, am auzit un mare scandal în camera alăturată. Am mers să văd despre ce era vorba și am văzut o bătaie zdravănă încinsă între patru oameni.

Deși nu știam cine sunt aceștia și care era motivul certei lor, am alergat pe loc în căutarea celui care era atacat. În tinerețe eram, între altele, și un adept entuziast al ju-jits-ului japonez și eram întotdeauna încântat când aveam ocazia să aplic această metodă. La fel și acum, din simplă sportivitate, m-am aruncat în luptă, rezultatul fiind că cei trei oponenți au bătut rapid în retragere, nu înainte de a primi câteva lovituri dure.

La vremea aceea, Noul Buhara era încă un orașel a cărui populație era formată din tot felul de imigranți, inclusiv numeroși exilați ruși aflați sub supravegherea poliției. Printre aceștia se aflau oameni de toate naționalitățile, unii fiind foști criminali ce își ispășiseră sau nu pedeapsa, alții exilați politici trimiși aici în urma judecății sau prin ordine administrative, după cum era obiceiul în Rusia acelor timpuri.

Condițiile de viață ale acestor exilați erau atât de proaste încât toți, fără excepție, deveneau alcoolici; chiar și cei care nu băuseră niciodată și care nu aveau o predispoziție nativă pentru aceasta,

cadeau cu ușurință în patima beției.

Compania celor în a căror bătaie m-am amestecat aparținea acestei categorii. După luptă am vrut să-mi conduc "tovarășul de arme" acasă, temându-mă că pe drum i s-ar putea întâmpla ceva neplăcut, dar s-a dovedit că acesta nu avea casă, dormind, ca și ceilalți, prin vagoane de tren sau prin mașini stricate. Și cum deja se înnoptase, nu mai puteam face altceva decât să îl invit la mine acasă, lucru pe care el l-a acceptat.

Noua mea cunoștință - acesta era Soloviev - s-a dovedit a fi un om tânăr, dar care începuse deja să bea. Bătaia îl afectase destul de serios, avea fața răvășită, iar un ochi începuse să i se învinețească. A doua zi dimineață pleoapele sale erau atât de umflate încât aproape că nu-și putea deschide ochiul, așa că l-am convins să rămână la mine până se va însănătoși, cu atât mai mult cu cât eram chiar în Vinerea Mare, iar el își încheiase lucrul cu o zi înainte. În acea zi a dispărut de acasă, dar seara s-a întors.

În ziua următoare aveam de alergat prin tot orașul, căci trebuia să livrez florile comandate pentru Paște. M-am întors abia seara și cum nu aveam nici o cunoștință cu care să celebrez Paștele, am cumpărat niște *kulici*, pască, câteva ouă roșii și tot ceea ce era obișnuit pentru o asemenea sărbătoare, precum și o sticlă de vodcă.

Nu l-am găsit pe Soloviev acasă așa că, după ce m-am spălat și m-am aranjat, m-am dus să asist la slujba de Paște. Când m-am întors, l-am găsit pe Soloviev dormind. Mișcându-mă cu grijă, ca să nu-l trezesc, am luat o lădiță goală, pe care am acoperit-o cu fața de masă curată, iar apoi am aranjat pe ea toate lucrurile pe care le cumpărasem pentru festin. Numai atunci l-am trezit.

Soloviev s-a aratat foarte surprins și a consimțit bucuros să ia parte la această masă festivă. S-a dat jos din "pat" și s-a așezat la "masă" stând pe cărțile mele, în timp ce eu foloseam un lighean așezat cu fundul în sus.

Mai întâi am turnat câte un pahărel de vodcă pentru fiecare, dar spre surpriza mea el a refuzat să bea. Am băut deci singur, iar Soloviev a început să mănânce. Filos, prezent și el la masa festivă, a primit o porție dublă, adică două capete de oaie. Măncam în tăcere. Nu era un Paște prea fericit, nici pentru mine, nici pentru Soloviev. Eu am început să-mi aduc aminte de familia mea, iar Soloviev părea la rândul lui preocupat de ceva. Am rămas deci multă vreme tăcuți unul lângă celălalt.

Dintr-o dată, Soloviev a rupt tăcerea și a exclamat: "Ajută-mă Doamne, ca în onoarea acestei nopți să fiu în stare să nu mai beau niciodată otrava care m-a condus la o asemenea viață!" După care, a început să-și povestească viața.

Nu știu exact ce anume l-a condus la o asemenea stare specială. Să fi fost Paștele, care i-a readus amintiri îndepărtate, dar scumpe, din vremurile când era un om adevărat, sau poate masa aranjată cu grijă și neașteptatul festin? Sau poate amândouă? Oricare



ar fi fost motivul, el și-a deschis inima în fața mea.

Se pare că Soloviev fusese înainte un funcționar la poștă, meserie pe care nu și-o alesese, ci a fost nevoit să o practice. Tatăl său era un comerciant din Samara și avea patru mori. Mama sa provenea dintr-o familie nobiliară scăpată. Ea fusese educată la o școală pentru aristocrație, astfel încât tot ceea ce a putut să-i învețe pe copii au fost bunele maniere și regulile de comportament.

Tatăl său nu era niciodată acasă, căci își petrecea întregul timp cu afacerile sale. În plus, era dependent de alcool, iar de câteva ori pe an obișnuia să-și bea mințile, perioade care durau câteva săptămâni. Dar chiar și trează, el era, după spusele fiului său, "un prost irecuperabil".

Părinții lui Soloviev, care își trăiau fiecare propria sa viață și aveau interese diferite, se suportau cu greu unul pe celălalt. Soloviev mai avea un frate mai mic și ei mergeau împreună la școala publică. Așa cum se întâmplă în asemenea familii, părinții își aleseseră fiecare copilul favorit. Astfel, fratele mai mare era favoritul mamei, în timp ce cel mic îi aparținea tatălui, fapt care a condus la frecvente scene de familie. Tatăl nu i se adresa niciodată fiului cel mare, fără o grimasă disprețuitoare, astfel încât în curând între cei doi s-a stabilit un climat de ostilitate. Mama, care primea bani de cheltuielă de la soțul ei, îi dădea lui Soloviev o alocație lunară. Dar, pe măsură ce anii treceau, poftele sale creșteau, iar această alocație a ajuns să nu-i mai fie suficientă pentru a le face curte fetelor. Astfel, el a sfârșit prin a fura mamei o brățară, pe care a vândut-o ca să facă rost de bani.

Mama a descoperit rapid furtul, dar a ascuns evenimentul de soțul ei; însă furturile s-au repetat, astfel încât, aflând până la urmă de ele, tatăl său i-a făcut o mare scenă și l-a dat afară din casă, deși mai târziu, la intervenția mamei și a altor rude, el l-a primit înapoi.

Soloviev era deja în ultima clasă (a cincea) la școală, când s-a întâmplat ca un circ ambulant să oprească la Samara, iar el să-și piardă complet capul după o trapezistă pe nume Verka. Când circul a plecat mai departe la Jaritin, el a urmat-o acolo, făcând rost de bani prin furt, tot de la mamei-sa.

La acea vreme, el începuse deja să bea. La Jaritin, Soloviev a aflat că Verka se înamorasese de un căpitan și din amărăciune, el a început să bea și mai mult. Frecventa adesea tavernele portului și găsea acolo numeroși tovarăși de teapa lui. Totul s-a sfârșit într-o zi când, beat fiind, a fost prădat, rămânând astfel fără o copeică într-un oraș străin și fără să îndrăznească să le trimită vorba alor săi. A fost astfel nevoit să-și vândă bruma de lucruri, chiar și hainele de pe el, pe care le-a schimbat contra unor zdrențe, devenind astfel un paria în adevăratul sens al cuvântului.

Foamea l-a silit să se angajeze și, tot trecând de la o slujbă la alta, a ajuns în final la Baku, în compania altor tovarăși de-ai săi. Aici, soarta i-a zămbit într-o oarecare măsură: a primit haine de la cineva și a reușit să se angajeze ca operator telefonist în districtul Balahna.

Toate greutatele proaspătului său trecut i-au mai adus mintea la cap, așa că s-a apucat să muncească din greu. Într-o zi, Soloviev s-a întâlnit cu cineva din orașul său, Samara, care, aflând din ce familie se trăgea, s-a decis să-l ajute să obțină o poziție mai bună.

Și cum el avea o educație de cinci clase, această cunoștință de-a lui l-a luat cu el la Baku, unde l-a numit în postul de asistent la Oficiul Poștal, deși în primele luni a fost nevoit să lucreze fără salariu. După aceasta, a primit un post de funcționar la Kușka. Grație abstenenței pe care și-a impus-o, el putea acum să se îmbrace decent și chiar a pus deoparte o mică sumă de bani.

Când a împlinit 21 de ani, a primit o înștiințare de la autoritățile militare potrivit căreia urma să fie chemat pentru a satisface serviciul militar. Aceasta l-a obligat să se întoarcă la Samara, unde a tras la un hotel și i-a scris mamei sale. El îi mai scrisese și înainte, astfel că aceasta, fericită că fiul ei se îndreptase, a reușit să-i obțină iertarea din partea tatălui său. Astfel, Soloviev a fost din nou primit acasă, iar taică-su, văzând că fiul său își mai venise în simțiri, a fost suficient de mulțumit și a început să-l trateze mai bine.

Soloviev urma să facă un serviciu militar îndelungat dar, fiind telegrafist la serviciul poștal, a trebuit să-și aștepte numirea timp de câteva luni, căci recruții din această categorie erau numiți numai pe posturi care se eliberau, direct prin ordinul administrației centrale a armatei. Astfel încât el a avut ocazia să mai rămână în sânul familiei sale încă trei sau patru luni, înainte de a i se ordona să se prezinte la post, la batalionul însărcinat cu paza căii ferate transcaspice, care la vremea respectivă era încă militarizată.

După ce a executat câteva săptămâni de serviciu obligatoriu în calitate de soldat în cea de a doua companie, a fost numit într-un post de pe linia Kușka, dar foarte curând s-a îmbolnăvit de ieter și a fost trimis la spitalul din Merv. După însănătoșire, a fost trimis la cartierul general al batalionului din Samarkand, iar apoi la spitalul militar, pentru a fi examinat în vederea stabilirii aptitudinii de a continua sau nu serviciul militar.

Spitalul avea și o aripă pentru deținuți. Având ocazia să vorbească cu aceștia, Soloviev a făcut cunoștință cu unul dintre ei, un polonez acuzat de falsificare de bancnote.

Când Soloviev a fost eliberat din serviciul militar datorită sănătății sale precare, deținutul l-a rugat să ducă o scrisoare din partea lui unui prieten care lucra în apropiere de gara Samarkand. Și, drept mulțumire pentru acest serviciu, el i-a înmănat o fiolă cu un lichid albastru, spunându-i că acesta poate fi folosit pentru falsificarea bancnotelor verzi de 3 ruble - dar nu și al altor bancnote - și că acest lucru putea fi realizat în următoarea manieră:

O hârtie specială, umezită cu acest lichid, trebuia aplicată pe ambele fețe ale unei bancnote, cele două hârtii fiind apoi presate cu ajutorul unei cărți. Negativele obținute astfel de pe cele două fețe ale bancnotei, permiteau obținerea a trei sau patru copii reușite.



Acestea puteau fi cu ușurință folosite drept bancnote în Asia Centrală, unde locuitorii nu erau prea bine familiarizați cu banii rușești. Soloviev a încercat mai întâi din curiozitate să fabrice bani și, aflându-se în nevoie chiar cu câteva zile înainte de plecarea sa acasă, a schimbat cu multă ușurință câteva din bancnotele astfel falsificate.

Acasă a fost întâmpinat cu căldură, iar tatăl său l-a rugat să rămână și să-l ajute, așa cum fratele său mai mic făcea deja. Soloviev a consimțit și a fost numit director la una din mori. Dar după câteva luni de lucru s-a plictisit și, făcându-i-se dor de viața lui de vagabond, s-a dus la tatăl său și i-a spus că nu mai poate să continue. Tatăl l-a înțeles și i-a dat voie să plece, ba chiar i-a înmănat și o sumă bunicică de bani.

Soloviev a plecat la Moscova și apoi la St. Petersburg, s-a apucat din nou de băut și, beat fiind, a ajuns la Varșovia. Trecuse cam un an de la eliberarea sa din armată. În Varșovia a fost oprit pe stradă de un om care s-a dovedit a fi deținutul pe care îl ajutase în spitalul din Samarkand. Se pare că acesta fusese achitat de către tribunal și venise la Varșovia pentru a obține o matriță de tipărit bancnote pe care o comandase în Germania. El l-a rugat pe Soloviev să-i devină partener și să-l ajute în "munca" sa, la Buhara.

Soloviev s-a lăsat tentat de acest mod ușor, deși ilegal, de a câștiga bani. El a plecat la Buhara să-și aștepte tovarășul; dar acesta a întârziat la Varșovia în așteptarea matriței. Soloviev a fost astfel nevoit să-și ia o slujbă la căile ferate, unde a lucrat timp de trei luni, până când m-a întâlnit pe mine, în toată această perioadă bându-și lea de până la ultimul sfânt.

Sinceritatea lui Soloviev m-a emoționat profund. La acea vreme știam deja destule despre hipnoză, astfel încât eram capabil să influențez orice om, pe care îl aduceam mai întâi în stare hipnotică, sugestionându-l să renunțe la un obicei prost. I-am propus deci acest lucru și lui Soloviev, explicându-i despre ce este vorba, iar el a acceptat. Timp de câteva săptămâni, l-am adus în stare de hipnoză și i-am implantat în subconștient sugestiile necesare. A ajuns astfel, gradat, să simtă o asemenea aversiune față de băutura, încât nu mai suporta nici măcar să se uite la "otrava" aceea, după cum îi spunea el.

Între timp, Soloviev a renunțat la slujba sa și s-a mutat la mine, ajutându-mă să confecționez florile, iar uneori plecând cu ele la piață pentru a le vinde.

După ce ne-am obișnuit unul cu celălalt și am devenit precum doi frați, a sosit la Buhara și bunul meu prieten, dervish Bogga-Eddin, pe care nu-l mai văzusem de câteva luni. Aflând că sunt în Buhara, a venit să mă viziteze exact în ziua în care a ajuns în oraș. La întrebarea mea referitoare la îndelungata lui lipsă, Bogga-Eddin mi-a răspuns: "Am lipsit atâta vreme deoarece am avut șansa să întâlnesc într-unul din orașele din ținutul Buhara de Sus un om extrem de interesant, iar pentru a-l întâlni cât mai des și a conversa cu el despre lucrurile care mă tulbură, am convenit să-i servesc drept ghid pentru

o călătorie în ținutul de sus, de-a lungul râului Amu Darya. De altfel, chiar și în aceste zile sunt însoțit de el.

Acest bătrân, a continuat Bogga-Eddin, este membru al unei Fraternități, cunoscută printre derviși sub numele de Sarmung, a cărei mănăstire principală se află undeva prin inima Asiei.

În timpul uneia din conversațiile mele cu această ființă extraordinară, a ieșit la iveală că el știa foarte multe lucruri despre tine. L-am întrebat de aceea dacă nu dorește să te vadă.

El a răspuns că ar fi de-a dreptul încântat, căci te consideră un om care - deși *kafir* la origine - a reușit, grație atitudinii sale imparțiale față de toți oamenii, să dobândească un suflet similar cu al nostru.

*Kafir* era numele dat străinilor de alte credințe - termen care îi include pe toți europenii în bloc - și care, conform concepției de prin partea locului, trăiesc ca animalele, fără principii și fără să aibă nimic sfânt.

Tot ce mi-a spus Bogga-Eddin despre acest om m-a amețit atât de tare, încât l-am rugat să-mi aranjeze o întrevvedere cu străinul cât mai curând posibil. El a acceptat cu plăcere, cu atât mai mult cu cât bătrânul nu era cazat prea departe, căci locuia la niște cunoștințe din Kişlak, lângă Noul Buhara. Am stabilit deci să mergem la el chiar în ziua următoare.

Am avut câteva conversații foarte lungi cu acest bătrân. Ultima oară, el m-a sfătuit să merg la mănăstirea sa și să petrec acolo o vreme.

"Poate în acest fel, mi-a spus el, vei reuși să vorbești cu vreunul din frați despre întrebările care par să te intereseze atâta și să-ți clarifici în sfârșit ceea ce cauți." A adăugat că, dacă doresc să merg acolo, el era dispus să mă ajute și să îmi găsească ghizii necesari, cu condiția să jur că nu voi divulga nimănui locul unde se află amplasată mănăstirea.

Am acceptat, bineînțeles, pe loc. Singurul meu regret era că trebuia să mă despart de Soloviev, de care mă atașasem mult în ultima vreme. De aceea, am riscat și l-am întrebat pe bătrân dacă nu aș putea să iau un prieten bun în această călătorie. După un timp de gândire, mi-a răspuns: "Da, cred că poți să-l iei, dacă garantezi pentru integritatea lui morală și pentru respectarea jurământului pe care va trebui să-l depună și el."

Am garantat fără nici o ezitare, căci în timpul petrecut împreună Soloviev mi-a demonstrat în mai multe rânduri capacitatea sa de a-și respecta cuvântul.

Am convenit deci cu bătrânul ca, o lună mai târziu, să ne aflăm, eu și Soloviev, lângă ruinele din Yeni-Hissar, pe malul râului Amu-Darya, unde vom fi preluați de niște oameni pe care îi vom recunoaște printr-o parolă și care ne vor servi drept ghizi.

La data stabilită ne-am prezentat la Yeni-Hissar și am întâlnit acolo patru kara-kirghizi trimiși după noi. După schimbarea parolei,



am mâncat împreună, iar la căderea serii eu și Soloviev am repetat jurământul pe care ni l-au cerut, după care am fost legați la ochi și am pornit la drum.

În timpul întregii călătorii am respectat cu strictețe jurământul de a nu încerca să privim sau să aflăm pe unde trecem. Noaptea, în timpul popasului, iar uneori și ziua, când mâncam în vreun loc mai izolat, ni se eliberau ochii.

Dar în timp ce călătoream, nu ni s-a permis să vedem decât de două ori: prima oară, în cea de a opta zi de la plecare, pe când trebuia să trecem peste un pod mișcător care putea fi trecut numai în șir indian, ceea ce era imposibil de realizat cu ochii legați. Am dedus atunci după caracteristicile locului că suntem fie în valea râului Piandj, fie în cea a râului Zeravșan, căci pe sub noi trecea un curent rapid, iar podul era specific celor construite în văile acestor râuri.

Trebuie să vă mărturisesc că, dacă am fi fost puși să trecem podul cu ochii legați, ar fi fost mult mai bine pentru noi căci, fie din cauza faptului că nu văzusem de atâta vreme sau din vreun alt motiv, ne-a cuprins o asemenea teroare și nervozitate la vederea podului, încât multă vreme nu am îndrăznit nici măcar să punem piciorul pe el. Asemenea poduri sunt foarte des întâlnite în Turkestan, pe rutele în care nu există alternativă sau în care alternativa ar consta într-un ocol de 24 de ore pentru un avans de numai trei kilometri. Senzația pe care o ai atunci când te afli pe un asemenea pod și privești în jos, unde de regulă curge un râu, este una similară cu uitatul în jos din vârful Turnului Eiffel, dar mult mai intensă; iar dacă privești în sus, nu poți vedea vârfurile munților, care sunt atât de înalte încât nu pot fi zărite decât de la o distanță de câțiva kilometri.

În plus, aceste poduri rareori au și o frânghie de care să te poți susține cu mâna și sunt atât de înguste încât doi cai nu pot trece alături; mai mult, ele se balăngăne în sus și în jos de parcă ai merge pe o sârmă; cât despre sentimentul de siguranță în ceea ce privește trăinicia lor, nici nu vreau să mă gândesc la el.

Cea de a doua oară când ni s-a eliberat vederea s-a datorat trecerii unei caravane, pentru a nu atrage suspiciunea. Am rămas astfel până când am ajuns la un monument tipic pentru Turkestan, care se afla pe un vârf de munte. Asemenea monumente au un rol bine determinat și sunt foarte abil amplasate, căci fără ele călătorii nu ar avea nici o posibilitate de a se orienta în această regiune haotică și lipsită de drumuri. Ele sunt ridicate întotdeauna pe înălțimi, astfel încât cel care cunoaște planul general al regiunii, le poate recunoaște de la mare distanță, uneori de la mulți kilometri. Monumentele constau din simple blocuri de piatră sau chiar stâlpi lungi înfiți în pământ.

În folclorul zonei există numeroase credințe legate de aceste monumente, cum sunt: faptul că pe cutare vârf a fost înmormântat un mare sfânt, sau chiar că a fost ridicat la cer fiind încă în viață, că el a ucis "balaurul cu șapte capete", sau că alte evenimente

extraordinare s-au petrecut în locurile respective. De regulă, sfântul în numele căruia s-a ridicat monumentul este considerat protectorul locului și al întregii regiuni înconjurătoare, iar dacă un călător reușește să străbăta cu bine o anumită regiune - adică să scape cu viață în urma atacurilor tâlharilor sau ale fiarelor sălbatice, sau să traverseze în siguranță un munte ori un râu, sau să depășească orice alt fel de pericol - faptul este întotdeauna atribuit protecției sfântului. De aceea pelerinii, negustorii și orice alți călători obișnuiesc să aducă ofrande monumentelor, în semn de recunoștință față de protecția sfântului.

Gradat, s-a încetățenit obiceiul ca aceste ofrande să reprezinte anumite lucruri care, conform opiniei populare locale, să-i reamintească în mod automat sfântului de acela care a adus ofranda. În consecință, găsești adesea legate de asemenea monumente câte o haină, o coadă de cal, sau orice altceva care poate flutura în vânt.

Faptul are avantajul că monumentele devin în acest fel niște pete mișcătoare, vizibile de la foarte mare distanță. Cei care cunosc cu aproximație distribuția și amplasarea lor își pot croi cu ușurință drum, localizând următorul monument din vârful vreunei coline mai înalte, după care tot ceea ce au de făcut este să păstreze direcția. Dacă, în schimb, nu cunoști aranjamentul general al monumentelor, este practic imposibil să călătorești prin aceste regiuni, căci nu există drumuri sau cărări bine definite și, deși unele cărări se formează intrucâtva de la sine, deseori schimbări ale vremii și furtunile de zăpadă le șterg rapid sau le modifică cursul.

Drumul era lung, iar pe parcurs a trebuit să schimbăm caii și măgarii de câteva ori, să mergem uneori pe jos, să trecem înot râuri și să escaladăm munți. După 12 zile de asemenea condiții, ochii noștri au fost în sfârșit eliberați și am putut remarca faptul că ne aflăm într-un defileu îngust pe care îl traversa un mic pârâiaș ale cărui maluri erau acoperite cu o vegetație abundentă.

Aceasta era ultima oprire. După ce am mâncat, am pornit din nou la drum, dar de data aceasta fără să fim legați la ochi. Călăream de-a lungul pârâului și după circa o jumătate de oră în fața noastră s-a deschis o vale micuță, înconjurată de munți inaccesibili. Vârfurile munților erau înzăpezite. După ce am traversat valea, am putut zări la distanță câteva construcții. Apropiindu-ne, am constatat că acestea alcătuiesc un fel de fortăreață așa cum poți găsi adesea, dar la o scară mai mică, pe malurile râurilor Amu Darya și Piandji. Clădirile erau înconjurate de un zid înalt.

Am intrat în interiorul fortăreței pe poarta cea mare și am fost întâmpinați de o bătrână, căreia ghizii noștri i-au spus ceva; imediat după aceasta, s-au întors și au plecat, părăsind mănăstirea. Am rămas singuri cu bătrâna care, fără grabă, ne-a condus într-una din locuințe - cu camere mici, cu niște chilii, ce dădeau spre o curte interioară, după care, indicându-ne cu un gest scurt cele două paturi, a ieșit.



În curând, a venit un venerabil bătrân care, fără să ne întrebe nimic, a început să converseze foarte prietenos cu noi, în limba turkmenă, de parcă am fi fost cunoștințe de o viață. Ne-a arătat ceea ce trebuia să știm despre mănăstire și ne-a spus că în primele zile mesele ne vor fi aduse în cameră. Ne-a mai sfătuit să ne odihnim după obositoarea noastră călătorie, dar a adăugat că dacă totuși nu ne simțim obosiți, putem să ieșim la o plimbare prin împrejurimi. Pe scurt, ne-a lăsat să înțelegem că putem trăi cum dorim.

Intrucât eram într-adevăr obosiți, mai întâi de toate am hotărât să ne odihnim. Am dormit buștean și nu ne-a trezit decât zgomotul produs de un copil care aducea cele necesare pregătirii ceaiului și un ceainic, precum și masa de dimineață care consta din mămăligă fierbinte, brânză de capră și miere. Am vrut să-l întreb pe băiat unde ne-am putea îmbăia, dar s-a dovedit că acesta nu vorbea altă limbă decât *pişeniz*, din care eu nu cunoșteam decât câteva injurături.

Soloviev era deja plecat; s-a întors după zece minute. Și el dormise profund dar se trezise înainte de răsăritul soarelui și, temându-se să nu deranjeze, a rămas o vreme în pat memorând cuvinte tibetane. De îndată ce s-a luminat de ziua, a ieșit afară în ideea de a face o recunoaștere. Pe când se îndrepta însă spre poartă, a fost chemat de o bătrână care locuia într-o casuță din apropiere. El a urmat-o, gândindu-se că era probabil interzis să ieși afară, dar s-a dovedit că buna bătrână nu dorea altceva decât să-i dea niște lapte proaspăt muls, după care l-a ajutat chiar ea să deschidă poarta.

Cum nimeni nu ne-a vizitat, ne-am decis ca, imediat după micul dejun, să ieșim în afara mănăstirii. Mai întâi, ne-am plimbat de-a lungul înaltului zid care înconjură clădirile. Am mai descoperit astfel și o a doua poartă, pe partea de nord-vest.

În mănăstire domnea o liniște care îți dădea fiori, întreruptă doar de sunetul monoton al unei cascade îndepărtate și de ciripitul "ocazional" al păsărelelor. Era o zi de vară fierbinte, iar aerul era sufocant; eram agitați și, pierzând orice interes pentru grandoarea peisajului ce ni se deschidea în față, ne-am lăsat atrași ca de un magnet de sunetul cascadei care, de altfel, avea să devină în curând locul nostru preferat.

Nici în acea zi și nici în următoarea nu ne-a căutat nimeni, deși cele trei mese zilnice ni se aduceau cu regularitate, constând din produse din lapte, fructe uscate și pește (păstrăv), iar la fiecare oră ceainicul ne era umplut. Neavând altceva mai bun de făcut, fie ne odihneam în camera noastră, fie mergeam la cascade, unde, în zgomotul monoton al acesteia, memoram cuvinte tibetane.

În tot acest timp nu ne-a deranjat nimeni, nici la cascade, nici în drum spre ea, cu o singură excepție când, în timp ce stăteam acolo, au venit patru fete tinere, dar și acestea s-au întors repede când ne-au văzut și au reintrat în mănăstire prin poarta cea mică.

În dimineața celei de a treia zile, pe când stăteam într-un loc

mai umbros din preajma cascadei, iar Soloviev filosofa într-un fel cunoscut numai de el, încercând să determine cu ajutorul unor bețișoare înălțimea culmilor înzăpezite, l-am zărit venind în fugă spre noi pe băiețelul care ne adusese prima masă. El îi dădu lui Soloviev o notă - o foaie de hârtie împăturită.

Soloviev o luă, dar văzând că pe ea era scris în limba sartă "lui Aga Georgi", mi-o dădu imediat, perplex. Când am deschis hârtia și am recunoscut scrisul, mi s-a pus o ceață deasă în fața ochilor, până într-atât de neașteptat era totul pentru mine. Era, într-adevăr, scrisul omului care îmi era cel mai drag din lume, prințul Iuri Lubovedski.

Nota era scrisă în rușește, iar conținutul său era următorul: "Copilul meu drag! Am crezut că fac un atac de cord când am aflat că ești aici și încă de câteva zile. Îmi pare tare rău că nu pot să alerg eu spre tine, căci sunt imobilizat la pat. De câteva zile nu am mai ieșit din camera mea și așa se face că am aflat despre tine abia acum. Ah! cât sunt de fericit că în curând te voi vedea din nou! Și sunt încă și mai bucuros știind că ai ajuns aici fără ajutorul meu sau al vreunei cunoștințe comune (caz în care aș fi aflat mai demult), căci aceasta îmi dovedește că în toată această perioadă tu nu ai dormit. Vino cât mai repede și vom vorbi despre toate. Aud că te afli aici însoțit de un tovarăș. Deși nu îl cunosc, voi fi fericit să îl salut ca pe un prieten al tău."

Nu terminasem de citit decât primele rânduri și o luasem deja la goană, terminând de citit nota în fugă și făcându-i semn lui Soloviev să mă urmeze. Unde fugeam nu prea știam exact nici eu. După mine, alergau Soloviev și băiatul. Când am ajuns la mănăstire, copilul ne-a condus spre o a doua curte interioară și ne-a arătat chilia în care locuia prințul.

După ce ne-am îmbrățișat, l-am întrebat cum de se îmbolnăvise.

"Cu numai două săptămâni în urmă, mi-a răspuns el, mă simțeam foarte bine. Într-o zi, după ce am făcut baie, mi-am tăiat unghiile de la picioare și, probabil fără să observ, am tăiat prea mult dintr-una, căci după aceea, mergând desculț după cum obișnuiam, am simțit o durere ascuțită la deget. Nu i-am dat nici o importanță, crezând că o să treacă de la sine, dar rana s-a înrăutățit și în curând a copt. Acum o săptămână am făcut febră, care a continuat să crească, până când nu am mai putut părăsi patul. Am trecut chiar și prin faze de delir. Frații mi-au spus că sângele meu era otrăvit, dar acum pericolul a trecut iar eu mă simt bine. În curând nu o să mai am nimic. Dar mai bine spune-mi tu, prin ce miracol divin ai ajuns aici?"

L-am povestit pe scurt viața mea din ultimii doi ani în care nu ne văzusem; despre noile mele cunoștințe, despre prietenia mea cu Bogga-Eddin, despre incidentele care au rezultat din ea și care, în final, m-au condus aici. L-am întrebat atunci de ce a dispărut atât de subit din viața mea, de ce nu mi-a mai trimis vești și de ce m-a lăsat să trăiesc în incertitudine, până când, cu durere în suflet, m-am



resemnat la gândul că îl pierdusem pentru totdeauna. Și i-am spus chiar că, deși destul de costisitoare și deși eu însumi nu eram convins de eficacitatea lor, dădusem chiar recepțiuni în cinstea lui, în speranța că i-ar putea fi utile.

Printul mi-a răspuns:

"Când ne-am întâlnit ultima oară în Constantinopole, apăruse deja în mine o anumită delăsare, un fel de apatie. În drum spre Ceylon și în întregul an și jumătate care a urmat, această apatie a luat treptat forma unei amărăciuni plină de deziluzii, născând în mine un fel de gol interior și un fel de oboseală față de viață. Ajuns la Ceylon, l-am cunoscut pe celebrul călugăr budist A. Am vorbit adesea cu el cu o mare sinceritate și am sfârșit prin a organiza împreună o expediție pe râul Gange, cu un program dens și cu o rută detaliat stabilită dinainte, în speranța că vom reuși până la urmă să clarificăm întrebările care îl tulburau și pe el în egală măsură ca și pe mine.

Pentru mine, această aventură reprezenta ultimul fir de care mă mai agățam, iar când și această călătorie s-a dovedit a fi tot un fel de Fata Morgana, totul a murit în mine și nu am mai simțit nevoia să întreprind nimic altceva.

După această expediție am plecat la Kabul, unde m-am lăsat în întregime pradă moleșelii specific orientale, trăind fără nici un scop și fără ca nimic să mă mai intereseze și limitându-mă doar să-mi întâlnesc vechile cunoștințe. Mergeam adesea la casa vechiului meu prieten, Aga Han. În compania unei gazde care trecuse prin atâtea aventuri, puteai să-ți petreci cu ușurință timpul în monotonia generală din Kabul.

Într-o zi l-am întâlnit la el, printre oaspeți, dar așezat la locul de onoare, pe un tamir bătrân, îmbrăcat într-un costum care nu se potrivea deloc cu casa lui Aga Han. După ce m-a salutat și mi-a văzut perplexitatea întipărită pe figură, Hanul mi-a șoptit rapid la ureche că acest venerabil bătrân era un bun prieten al său, un om straniu dar față de care avea mari obligații, inclusiv faptul că îi salvase viața. Se pare că bătrânul trăia pe undeva prin nord, dar venea uneori la Kabul pentru a-și vizita rudele sau cu alte scopuri și de fiecare dată trecea și pe la el, ceea ce îl făcea pe Aga Han nespun de fericit, căci nu întâlnise niciodată în viață un om mai bun ca acela. M-a sfătuit să vorbesc cu bătrânul și a adăugat că va trebui să vorbesc tare, căci acesta era cam surd.

Conversația întreruptă de intrarea mea a fost rapid reluată. Subiectul se referea la cai. Bătrânul a luat și el parte la discuție și se vedea că era un fin cunoscător și că iubea cândva foarte mult caii. Apoi, conversația a alunecat spre politică. Oaspeții au vorbit despre țările învecinate, despre Rusia și Anglia, iar Aga Han a indicat spre mine și a spus în glumă: "Vă rog să nu spuneți nimic rău despre Rusia, căci ați putea să-l ofensați pe oaspetele nostru rus."

Deși hanul părea că vorbește în glumă mi-era clar că dorea să prevină orice ofensă adusă rușilor. La vremea aceea ura dintre ruși și

englezi era notorie.

Apoi conversația generală a murit iar noi am început să formăm grupuri separate. Am avut astfel ocazia să vorbesc cu bătrânul, de care mă simțeam din ce în ce mai apropiat. El mi s-a adresat în limba locală și m-a întrebat de unde provin și cât timp voi rămâne la Kabul. Dintr-o dată, a început să vorbească în rusește cât se poate de corect, deși cu un accent pronunțat, explicându-mi că fusese în Rusia, chiar și la Moscova și St. Petersburg și că trăise destul timp în Buhara, unde avusese ocazia să cunoască mulți ruși și să învețe astfel limba. A mai adăugat că este foarte bucuros că are ocazia să vorbească din nou această limbă, căci datorită lipsei de practică aproape că o uitase.

Ceva mai târziu mi-a spus că, dacă doream să vorbesc din nou limba mea maternă și să îl onorez pe un om de vârsta lui cu prezența mea, puteam pleca împreună pentru a merge la o *chaikbana* pentru a sta o vreme și a povesti. El mi-a explicat că statul în cafenele și *chaikanas* fusese o slăbiciune a lui din tinerețe și că acum, de câte ori venea în oraș, nu putea să-și refuze plăcerea de a petrece timpul liber în acest fel, deoarece, în ciuda zgomotului și a înghesuiei, nicăieri în altă parte nu putea să gândească atât de limpede, după care a spus: "Probabil că tocmai zgomotul și înghesuiala sunt motivul pentru care poți gândi atât de bine acolo."

Am acceptat cu cea mai mare plăcere să merg cu el, nu doar pentru a vorbi limba rusă, ci pentru un alt motiv pe care eu însumi nu puteam să mi-l explic. Deși eram destul de în vârstă eu însumi, începusem să mă simt față de acest bătrân exact precum se simte un nepot față de iubitul său bun.

În curând, oaspeții începuseră să plece. Bătrânul și cu mine am plecat împreună vorbind despre diverse lucruri. Imediat ce am ajuns la *chaikbana*, ne-am așezat pe terasă, unde am fost imediat serviți cu ceai verde de Buhara. După atenția și deferența cu care era tratat bătrânul mi-am dat seama că el era binecunoscut și respectat acolo.

Începuse să-mi vorbească despre tadjici, dar după prima ceașcă de ceai a întrerupt brusc conversația. "Dar toate acestea sunt prostii; nu pentru aceea te-am chemat". După care, m-a privit cu atenție și a tăcut.

Felul neașteptat în care a întrerupt conversația și privirea sa străpungătoare mi s-au părut ciudate, astfel încât mi-am spus: "sărmanul, fără îndoială că mintea sa a luat-o probabil razna" și am simțit dintr-o dată o acută părere de rău pentru bătrânul care-mi devenise atât de drag. Sentimentul de milă s-a transferat apoi gradat asupra propriei mele ființe. Am început să mă gândesc că mintea mea o va lua în curând și ea razna și că probabil nu este prea departe ziua în care nu voi fi în stare să-mi direcționez propriile mele gânduri, și așa mai departe. M-am adâncit atât de profund în aceste gânduri încât aproape că am uitat de bătrân. Deodată, i-am auzit din nou vocea.



Cuvintele care mi le-a spus mi-au risipit spontan starea mea proastă, scuturându-mă de gândurile în care mă adâncisem. Mila mi s-a schimbat într-o asemenea uimire cum nu cred să mai fi experimentat vreodată în întreaga mea viață.

"Ei, Gogo, Gogo! Ai muncit, ai suferit și ai lucrat fără încetare timp de 45 de ani și nu o dată te-ai decis să lucrezi astfel încât fie și numai pentru câteva luni dorința minții tale să devină dorința inimii tale. Dacă ai fi fost în stare să realizezi acest lucru, nu te-ai găsi acum la această vârstă înaintată în singurătatea în care te afli!"

Am rămas consternat auzind apelativul Gogo folosit de acest bătrân. Oare cum putea acest hindus care mă vedea pentru prima oară undeva în Asia Centrală să cunoască porecla care mi se dăduse în copilărie, cu 60 de ani în urmă, care chiar și atunci era folosită numai de către mama și doica mea, nemaifiindu-mi adresată de atunci niciodată?

Îți poți imagina uimirea mea? Mi-am amintit subit de un bătrân care venise la mine în Moscova după moartea soției mele, pe vremea când eram încă un om tânăr. M-am întrebat acum dacă nu cumva bătrânul din fața mea era același cu misteriosul necunoscut care mă vizitase, dar nu! Mai întâi de toate, celălalt era înalt și nu semăna deloc cu acesta, iar în al doilea rând, probabil el murise deja de mulți ani căci nu mai puțin de 40 de ani au trecut de la acel eveniment iar el era deja destul de bătrân încă de pe atunci. Nu puteam deci să găsesc nici o explicație plauzibilă faptului că bătrânul cunoștea nu numai modul în care mă alinta mama, ci și întreaga mea frământare interioară.

În timp ce asemenea gânduri și altele similare îmi treceau prin cap, bătrânul stătea profund calm și meditativ. A părut să-și revină doar când, adunându-mi în sfârșit curajul, am reușit să exclam: "Dar cine ești tu, care mă cunoști atât de bine?"

"Oare este atât de important pentru tine cine sunt eu? mi-a răspuns el. Acum este vie în tine curiozitatea aceea care trebuie să fi fost unul din motivele principale pentru care munca întregii tale vieți a rămas fără nici un rezultat. Este ea încă atât de puternică în tine încât chiar în acest moment ești gata să te risipești într-o analiză a cunoașterii mele referitoare la personalitatea ta - și aceasta numai pentru a-ți explica cine sunt și cum de te cunosc?"

Reproșul bătrânului m-a lovit exact în punctul meu slab. "Da, părinte, ai dreptate," am spus. "Mi-e indiferent într-adevăr ceea ce se întâmplă în afara mea. Am asistat într-adevăr la atâtea miracole autentice, chiar și înaintea acestuia și totuși, ce am reușit oare să înțeleg din ele? Tot ceea ce știu acum este că sunt gol pe dinăuntru și că, cu siguranță că nu aș fi fost atât de gol dacă nu aș fi fost, așa cum spuneai, dușmanul meu interior și dacă, în loc să-mi pierd timpul cu toate aceste lucruri exterioare, aș fi luptat cu acest dușman.

Da... dar acum cred că este prea târziu! Ar trebui într-adevăr să fiu indiferent la tot ceea ce se petrece în exteriorul meu. Nu-mi mai

doresc să știu ceea ce tocmai te-am întrebat. Acum nu mai doresc nici să te deranjez mai departe. Îmi cer scuze cu toată sinceritatea pentru supărarea pe care trebuie să ți-o fi produs în decursul ultimelor minute."

A trecut după aceea mult timp, fiecare fiind ocupat cu propriile sale gânduri. În sfârșit, el a întrerupt tăcerea spunându-mi:

"Nu, poate că nu este încă prea târziu. Dacă simți cu întreaga ta ființă că într-adevăr ești gol, atunci te sfătuiesc să mai încerci încă o dată. Dacă ești într-adevăr sincer să recunoști că toate idealurile pentru care ai luptat până acum sunt un miraj și dacă accepți o condiție pe care ți-o voi pune, voi încerca să te ajut eu însumi. Această condiție îți cere să mori în mod conștient față de viața pe care ai dus-o până acum. Trebuie să renunți dintr-o dată la toate practicile, stabilite în mod mecanic, ale vieții tale exterioare și să mergi în locul pe care ți-l voi indica."

Ca să fiu sincer, nu mai exista în mine nimic la care să nu renunț cu cea mai mare ușurință. Nu pot nici măcar să spun că aceasta reprezenta o condiție. În afară de legăturile mele cu câteva persoane, pentru mine nu mai exista practic nici un alt interes pentru viață. În ce privește aceste legături, din anumite motive pe care nu le voi specifica acum, începusem de la o vreme să nu mă mai gândesc la ele. I-am răspuns deci că sunt gata să plec chiar în acel moment oriunde consideră el necesar. Atunci, el s-a ridicat, mi-a spus să-mi lichidez toate afacerile și fără nici un alt cuvânt a dispărut în mulțime. În ziua următoare mi-am pus la punct toate afacerile, am dat anumite instrucțiuni, am scris acasă câteva scrisori, iar apoi am început să aștept.

Trei zile mai târziu un tânăr tadjik a venit la mine și mi-a spus simplu și laconic: "Am fost angajat ca ghid al dumneavoastră. Călătoria va dura circa o lună. Am pregătit în vederea ei următoarele...", după care el a enumerat tot ceea ce pregătise. "Doriți să-mi spuneți ce altceva mai doriți să comandați precum și locul în care doriți să se adune caravana?"

Dar eu nu aveam nevoie de nimic altceva și, întrucât toate cele necesare călătoriei fuseseră deja asigurate, i-am răspuns că sunt gata să plec chiar în dimineața următoare dacă era necesar; cât despre locul plecării, l-am rugat să-l fixeze el însuși. Atunci, el mi-a spus în același mod laconic că ne vom întâlni a doua zi la ora șase dimineața, la caravanseraiul Kalmatas, în partea exterioară a orașului, în direcția Usun-Kerbi. A doua zi caravana a plecat iar eu am ajuns aici după două săptămâni. Despre ceea ce am găsit aici, aceasta vei descoperi singur.

Iar acum, povestește-mi te rog ce mai știi despre prietenii noștri comuni."

Văzând că povestea îl obosise pe bătrânul și dragul meu prieten, i-am propus să amânăm continuarea conversației noastre, spunându-i că-i voi povesti cu dragă inimă mai târziu despre toate, dar



că între timp el trebuie să se odihnească și să se însănătoșească.

Atât timp cât prințul Lubovedski a rămas la pat, am continuat să-l vizităm în chilă lui în curtea a doua a mănăstirii, dar de îndată ce el s-a simțit mai bine, a început să ne viziteze la rândul lui.

Obişnuiam să conversăm astfel timp de două sau trei ore pe zi. Am continuat astfel timp de circa două săptămâni până când, într-o zi, am fost chemați în cea de a treia curte, la șeicul mănăstirii, care ne-a vorbit printr-un interpret. El l-a numit ca ghid al nostru pe unul dintre cei mai bătrâni călugări, un om în vârstă care arăta precum o icoană și despre care se spunea că avea 275 de ani.

Am început apoi gradat să ne integrăm în viața mănăstirii. Aveam acces aproape pretutindeni. Astfel, am început să înțelegem ceea ce se petrecea acolo. În centrul celei de a treia curți se afla o clădire amplă care semăna cu un templu și unde, cei care trăiau în curțile a doua și a treia se adunau să privească dansurile sacre ale preoteselor sau să asculte muzica lor.

Când prințul Lubovedski s-a însănătoșit complet, el a început să ne însoțească pretutindeni și să ne explice tot ceea ce nu înțelegeam, fiind astfel un al doilea ghid pentru noi. Ceea ce se petrecea în acea mănăstire și ceea ce reprezenta ea, voi povesti poate, altădată, într-o carte specială. Între timp, consider totuși necesar să descriu cu cât mai multe detalii un aparat aparte pe care l-am văzut acolo, a cărui construcție, atunci când l-am înțeles semnificația, m-a tulburat profund.

De îndată ce prințul Lubovedski ne-a devenit cel de al doilea ghid, a cerut și a obținut permisiunea să ne ducă într-o a patra curte, laterală, numită curtea femeilor, la clasa de elevi condusă de către preotesele dansatoare, cele care, așa cum am menționat deja, realizau zilnic dansurile sacre în templu.

Cunoscând bine marele meu interes în ceea ce privește legile mișcării trupului uman și ale psihicului, prințul m-a sfătuit să fiu cât se poate de atent în timp ce asist la această clasă, la aparatele cu ajutorul cărora tinerele candidate la rolul de preotese dansatoare erau învățate arta lor.

Aparența exterioară a acestor aparate atât de ciudate îți lăsa impresia că erau construite din timpuri străvechi. Erau confecționate din abanos încrustat cu fildeș. La o examinare mai atentă am constatat că erau confecționate dintr-o coloană netedă, mai înaltă decât un om, care era fixată pe un trepied. Din această coloană care semăna cu un trunchi de copac erau proiectate exterior șapte ramuri special construite care la rândul lor se împărțeau în alte șapte părți de diferite dimensiuni, care descreșteau în lungime și în lățime direct proporțional cu distanța lor față de coloana principală.

Fiecare parte sau segment al unei asemenea ramuri era conectat la segmentul următor prin intermediul a două sfere de abanos, una așezată în interiorul celeilalte. Sfera exterioară nu o

acoperea în întregime pe cea interioară, astfel încât capătul fiecărei segment al unei ramuri putea fi fixat de sfera interioară, în timp ce capătul segmentului adiacent era fixat de cea exterioară. Aceste joncțiuni semănau deci într-o oarecare măsură cu încheietura umărului la om și permiteau celor șapte segmente ale fiecărei ramuri să se miște în orice direcție dorită. În plus, pe sferele interioare erau încrustate semne speciale.

Existau trei asemenea aparate în cameră. Alături de ele se afla un mic scrin în care erau așezate tăblițe confecționate dintr-un anumit metal pe care, de asemenea, se puteau vedea anumite inscripții. Prințul Lubovedski ne-a explicat că aceste tăblițe nu erau decât copii și că originalele, confecționate din aur pur, erau păstrate de către șeic.

Experții lor stabiliseră că tăblițele, ca și aparatele, aveau o vechime de cel puțin 4500 de ani. Apoi, prințul mi-a explicat că, văzând corespondența dintre semnele încrustate pe sferele interioare și cele încrustate pe tăblițe, sferele mari și segmentele legate de ele puteau fi plasate în anumite poziții.

Când toate sferele erau plasate conform indicațiilor, forma și întinderea respectivei posturi fizice erau pe deplin definite. Unele eleve își petreceau ore întregi în fața acestor aparate, reglându-le într-o formă sau alta și învățând astfel să simtă și să-și amintească respectivele posturi.

Mulți ani trebuie să treacă înainte ca acestor tinere preotese să li se permită să danseze în templu, acolo unde au acces doar dansatoarele experimentate.

Intrucât toți cei din mănăstire cunosc alfabetul acestor posturi, ei pot descifra cu ușurință dansul preoteselor indicat pentru ritualul din ziua respectivă, unul sau altul din adevărurile fundamentale pe care înțelepții din vechime au dorit să le transmită prin intermediul acestor mișcări cu mii de ani înainte.

Aceste dansuri corespund întru totul cărților și scripturilor noastre. Așa cum astăzi este folosită hârtia, în trecut informațiile privind anumite evenimente erau înregistrate sub formă de dansuri și transmise din secol în secol generațiilor următoare. De aceea, aceste dansuri sunt numite sacre.

Fetele care urmează să devină dansatoare sunt consacrate prin jurământul părinților lor încă de la o vârstă fragedă, serviciului lui Dumnezeu. Trimise la templu încă din copilărie, ele sunt învățate aici ceea ce trebuie să știe pentru a executa dansurile sacre.

Atunci când, după câteva zile, am putut să asist la dansul adevăratelor preotese, în templu, am fost uluit. Nu atât de către sensul și semnificația conținută în dansurile lor pe care nu le înțelegeam încă, ci de către precizia exterioară și exactitatea cu care ele le realizau. Nicăieri în Europa sau în orice alt loc pe care îl străbătusem și unde am avut ocazia să urmăresc acest tip de manifestări ale mișcării umane, nu am văzut nimic care să se compare cu această puritate a expresiei.



După circa trei luni de când ne stabiliserăm în mănăstire, pe când începuserăm să ne obișnuim deja cu condițiile existente acolo, prințul a venit într-o zi la mine cu o mină tristă. Mi-a spus că în dimineața aceea fusese chemat la șeic împreună cu câțiva dintre călugării mai în vârstă.

"Șeicul mi-a spus, a continuat el, că nu mai am de trăit decât trei ani și că mă sfătuiește să-mi petrec acest timp la mănăstirea Olman, situată pe versantul nordic al Himalayei, pentru a putea folosi acești trei ani cu o eficiență maximă, astfel încât să realizez ceea ce am visat întreaga mea viață. Șeicul a spus că, dacă sunt de acord, el îmi va da toate instrucțiunile necesare pentru a ajunge acolo și va aranja toate condițiile pentru ca șederea mea acolo să fie cât mai productivă. Am consimțit imediat, fără nici o ezitare, și atunci s-a luat decizia ca peste trei zile să plec spre mănăstire.

Îmi doresc deci ca aceste ultime trei zile să le petrec în întregime numai cu tine, care ești omul care a fost cel mai apropiat de mine în actuala mea viață."

Noutatea acestei vești m-a năucit complet; mult timp nu am fost în stare să scot nici un cuvânt. După ce mi-am mai revenit, tot ceea ce l-am putut întreba a fost: "E adevărat?"

"Da, mi-a răspuns prințul. Nu există nici o cale mai bună pentru a folosi timpul care mi-a mai rămas; poate că voi reuși astfel să recuperez timpul pe care l-am pierdut atât de fără rost pe vremea când aveam la dispoziția mea atâția ani plini de posibilități.

Dar mai bine să nu mai vorbim despre asta, ci haide să folosim aceste trei zile care ne-au mai rămas pentru a face ceva esențial pentru amândoi. Iar tu continuă să te gândești la mine ca și cum aș fi murit cu multă vreme în urmă."

Am petrecut deci împreună ultimele trei zile care ne mai rămăseseră, vorbind despre toate subiectele care ne treceau prin cap, dar în tot acest timp inima mea era împovărată, îndeosebi atunci când prințul zâmbea. Văzându-i zâmbetul, simțeam cum mi se rupe inima la gândul despărțirii, căci pentru mine zâmbetul său reprezenta doar imaginea exterioară a întregii iubiri, bunătăți și răbdări care făceau parte din ființa sa.

În final, cele trei zile au trecut și într-o dimineață, tristă pentru mine, am ajutat personal la încărcarea caravanei care urma să îl ducă pe bunul prinț departe de mine pentru totdeauna. M-a rugat să nu-l însoțesc. Caravana s-a pus în mișcare și, în timp ce se îndepărta, prințul s-a întors, m-a privit și m-a binecuvântat de trei ori.

"Pacea să-ți însoțească de-a pururi sufletul, sfântul meu prieten!"

În încheierea acestui capitol dedicat prințului Lubovedski, voi descrie în detaliu tragica moarte a lui Soloviev, care a avut loc în împrejurări deosebite.

### Moartea lui Soloviev

Curând după venirea noastră la mănăstirea principală a frăției Sarmung, Soloviev s-a alăturat grupului de persoane pe care l-am menționat deja, "Căutătorii Adevărului", eu fiind acela care am garantat pentru el. În acel moment, grație eforturilor sale conștiente și perseverente, nu numai că a început să lucreze pentru obținerea perfecțiunii sale individuale dar, în același timp, a luat parte în mod foarte serios la toate activitățile comune și la toate expedițiile pe care le-am organizat pentru cele mai diverse scopuri.

Tragicul eveniment a avut loc în timpul uneia dintre aceste expediții, în anul 1898. El a murit datorită mușcăturii unei câmile sălbatice în deșertul Gobi. Voi descrie acest eveniment cu cât mai multe detalii posibile, căci moartea lui Soloviev a fost una dintre cele mai ciudate la care am asistat vreodată iar, pe de altă parte, metoda noastră de a străbate deșertul s-a dovedit a fi atât de originală, încât consider că este extrem de instructiv să v-o relatez.

Voi începe această descriere din momentul în care, după ce am străbătut cu mari dificultăți distanța dintre Tașkent și cursul superior al râului Șarakșan, trecând prin diverse trecători aproape inaccesibile, am ajuns la F., un mic orașel pe marginea deșertului Gobi.

Ne-am decis ca înainte să purcedem la străbateră deșertului, să ne odihnim câteva săptămâni în acest mic orașel. Am avut astfel ocazia să intrăm în contact cu locuitorii săi, care ne-au răspuns la întrebări și ne-au povestit diferite credințe locale legate de deșertul Gobi. Principalul mesaj al acestor credințe era acela că sub nisipurile prezente ale deșertului se aflau îngropate sate sau chiar orașe întregi și că sub aceste deșerturi erau comori și alte bogății ale popoarelor care au locuit în această regiune, cândva înfloritoare. Ei spuneau de asemenea că existau încă oameni care cunoșteau informațiile referitoare la locurile în care aceste bogății erau amplasate și că aceste informații erau trecute de la tată la fiu sub jurământul secretului. Încălcare acestui jurământ atrăgea după sine o pedeapsă a cărei severitate depindea de importanța secretului trădat.

Cele mai dese referiri vizau o anumită regiune din deșertul Gobi unde, se pare, era îngropat un mare oraș; în legătură cu acesta se dădeau anumite indicații suplimentare, care ne-au interesat pe toți la modul cel mai serios, dar îndeosebi pe profesorul Skridlov, arheologul, care se afla printre membrii expediției noastre.

Ne-am decis să stabilim planul de traversare al deșertului astfel încât drumul nostru să treacă prin acea regiune în care, așa cum menționau atâtea indicații, trebuia să se afle un oraș îngropat sub nisip. Intenționam să executăm acolo unele săpături exploratorii sub conducerea profesorului, care era un mare specialist în domeniu.

Deși această regiune nu era deloc apropiată de drumurile mai des străbătute ale deșertului, aceasta nu numai că nu ne-a împiedicat



în plăhurile noastre, căci de multă vreme urmam principiul de a nu umbla niciodată pe drumurile bătute, dar chiar a trezit în noi un anumit sentiment de exaltare și cum acest sentiment persista, am început să detaliez planul de a ajunge acolo, moment în care am realizat dificultățile incredibile ale proiectului nostru, dificultăți care păreau atât de mari, încât chiar a apărut întrebarea dacă vom reuși vreodată să realizăm acest plan sau nu.

Principala dificultate consta în faptul că ruta pentru caravane era extrem de lungă și imposibil de urmat prin mijloacele obișnuite de călătorie. Cel mai greu era să ne aprovizionăm cu suficiente provizii. Chiar și cele mai modeste calcule indicau o cantitate atât de mare de alimente și apă, încât era imposibil să o putem căra singuri. Pe de altă parte, folosirea animalelor de povară în acest scop părea cu totul în afara discuției, căci nu puteam conta pe întregul traseu pe nici un petec de iarbă și pe nici o picătură de apă. Nu aveam nici o certitudine că vom putea întâlni în drumul nostru vreo oază cât de mică. Cu toate aceste dificultăți, aparent insurmontabile, nu ne-am grăbit să renunțăm la planul nostru ci, cântărind atent chestiunea, am luat hotărârea să nu ne asumăm nici o decizie la momentul acela și fiecare dintre noi să se gândească timp de o lună urmărind să găsească o cale de ieșire din această situație aparent fără ieșire; în plus, fiecare avea deplina libertate de a face orice dorește și de a merge oriunde crede că este necesar.

Fiind cel mai în vârstă și cel mai respectat dintre noi, profesorului Skridlov i s-a încredințat conducerea întregii operațiuni, inclusiv repartizarea fondurilor de care dispuneam. Fiecare am primit astfel o anumită sumă de la el, după care unii au părăsit satul, în timp ce alții s-au stabilit chiar aici, în funcție de planul pe care și-l făcuse fiecare.

Locul de întâlnire a fost stabilit într-un alt sat, tot pe liziera deșertului, loc de unde intenționam să începem călătoria noastră. După o lună, ne-am întâlnit în acest loc și, sub conducerea profesorului Skridlov, am stabilit tabăra; apoi, fiecare și-a prezentat raportul asupra descoperirilor făcute. Ordinea rapoartelor a fost stabilită prin tragere la sorți. Primele trei rapoarte au fost susținute de către Karpenko, inginerul geolog, apoi de doctorul Sari-Ogli și, în sfârșit, de către psihologul Yelov. Aceste trei rapoarte au fost de mare interes pentru mine, datorită modului de gândire profund, nou și original al autorilor lor și datorită felului în care ele au fost exprimate, astfel că mi s-au întipărit în memorie și sunt chiar și astăzi în stare să le reproduc aproape cuvânt cu cuvânt. Karpenko și-a început raportul după cum urmează:

"Eu știu că nici unul dintre voi nu sunteți simpatizanți ai modului de a gândi specific oamenilor de știință europeni, care în loc să meargă direct la esența lucrurilor obișnuiesc să se învârtă în jurul acesteia, căutându-i originile până aproape de Adam și Eva. Totuși, în cazul prezent, datorită seriozității chestiunii analizate, consider că este

necesar să fac o analiză științifică înainte de a vă relata concluziile mele, astfel încât să înțelegeți prin ce deducții am putut ajunge la aceste concluzii.

Gobi este un deșert al cărui nisip, după cum susține știința oficială, s-a format destul de recent. În ceea ce privește originea sa, există două supoziții: fie că reprezintă nisipul de pe fundul unei mări ce a existat cândva, ori a rezultat prin eroziunea înălțimilor stâncoase ale munților Tian-Shan, Hindu-Cush și Himalaya, precum și a unor munți care existau cândva la nordul acestui deșert, dar care astăzi nu mai există, fiind măcinați de vânt cu multe secole în urmă. Pornind deci de la premiza că trebuie să ne asigurăm suficientă hrană pentru întreaga durată a călătoriei noastre prin deșert, atât pentru noi cât și pentru animalele pe care vom considera necesar să le luăm cu noi, am luat deci în considerare ambele aceste supoziții, încercând să aflăm dacă nu cumva nisipul însuși ar putea să servească în vreun fel acestui țel al nostru.

Și iată cum am gândit: dacă acest deșert reprezintă fundul unei mări care a existat cândva, atunci nisipul său trebuie să conțină cu siguranță straturi sau zone constituite din materie organică, datorită scoicilor depozitate pe fundul oricărei mări. În acest caz, tot ceea ce am avea de făcut ar fi să găsim mijloacele de a converti această materie astfel încât ea să poată fi digerată, obținând astfel energia necesară vieții. În cazul în care nisipul deșertului este de origine stâncoasă, am putea descoperi anumite straturi de substanțe organice, căci este sigur că solul celor mai multe dintre oazele Turkestanului precum și a regiunilor adiacente acestui deșert are o origine pur vegetală, fiind constituit din substanțe organice depozitate acolo și provenind de la înălțimi mai mari. Putem trage deci concluzia că, de-a lungul secolelor, asemenea substanțe organice s-au amestecat cu masa generală a nisipului deșertului. Am dedus apoi că, datorită legii gravitației, toate substanțele componente se așează funcție de greutatea lor; dacă asemenea substanțe există în deșert, ele trebuie să se fi grupat în straturi sau zone speciale, datorită greutății lor mult mai mici decât a nisipului de origine stâncoasă.

Ajunșând deci la asemenea concluzie, am organizat o mică expediție în deșert pentru a o verifica practic ideea mea și după ce am călătorit timp de trei zile am descoperit anumite zone, care, deși aparent greu de distins de masa generală a nisipului, aveau, chiar și la o examinare superficială, o origine evident diferită. Prin examinarea microscopică și chimică a diferitelor părți a acestei mixturi de substanțe, am descoperit că era constituită din corpuri moarte ale unor mici organisme și din țesuturi vegetale. Încercându-mi toate cele șapte cămile pe care le aveam la dispoziție cu acest nisip de o calitate particulară, m-am întors aici și, cu permisiunea profesorului Skridlov, am cumpărat diferite animale și am început să experimentez pe ele.

Am luat astfel două cămile, doi yaci, doi cai, doi cătări, doi magari, zece oi, zece capre, zece câini și zece pisici keriskis și le-am



infometat sau, cu alte cuvinte, le-am dat o cantitate extrem de limitată de mâncare, doar atât cât să le mențin în viață. Am început apoi să le introduc în mâncare acest nisip pe care l-am pregătit în diferite moduri. În primele zile ale experimentelor mele, nici unul dintre animale nu a mâncat asemenea mixtură. Apoi, după numai o săptămână, am descoperit însă un asemenea mod de a pregăti nisipul încât caprele și oile au început să-l mănânce cu cea mai mare plăcere.

Mi-am concentrat atunci atenția numai asupra acestor animale. După numai două zile m-am convins definitiv că oile și caprele deja preferau această mixtură oricărui alt tip de hrană. Mixtura era compusă din șapte părți și jumătate nisip, două părți carne de oaie și o parte și jumătate sare. După ce la început animalele asupra cărora mi-am efectuat experiențele, inclusiv oile și caprele, au pierdut zilnic de la 0,5 la 2,5 % din greutatea lor totală, începând din ziua în care oile și caprele au început să mănânce din această mixtură, ele nu numai că au încetat să piardă în greutate, dar chiar au început să se îngrășe cu 30 până la 90g zilnic. Grație acestor experiențe, eu personal nu mai am nici un dubiu că nisipul poate fi folosit la hrana oilor și caprelor, cu condiția să fie amestecat cu o anumită cantitate din propria lor carne. În consecință, vă propun următoarele:

Pentru a depăși principala dificultate a excursiei noastre prin deșert, va trebui să cumpărăm mai multe sute de oi și capre pe care le vom sacrifica gradat, pe măsură ce va fi necesar, folosindu-le carnea atât pentru hrana noastră, cât și pentru a pregăti mai sus amintita mixtură ca hrană pentru animalele care rămân. Cât despre nisipul care este necesar, nu trebuie să ne temem că vom duce lipsă, căci datele pe care le-am acumulat m-au convins că, în anumite locuri, el poate fi găsit în cantități impresionante.

Acum, în ceea ce privește apa, pentru a ne asigura o provizie suficientă, trebuie să facem rost de o mare cantitate de stomacuri sau de vezici de oi sau capre - de două ori numărul animalelor pe care le vom cumpăra - pe care să le transformăm în *khourdjeens*. Vom umple aceste burdufuri improvizate cu apă și vom încălca fiecare oaie sau capră cu câte două *khourdjeens*.

Am verificat deja că o oaie poate căra cu ușurință și fără nici un fel de pericol această cantitate de apă. În plus, experiența și calculele mi-au arătat că această cantitate va fi suficientă atât pentru propriile noastre nevoi, cât și pentru cele ale animalelor, chiar dacă va trebui să facem o oarecare economie în primele două sau trei zile. După trecerea acestei perioade, cantitatea de apă care ne va rămâne de la oile pe care le vom sacrifica va fi suficientă pentru a ne satisface nevoile din plin.

După ce Karpenko a terminat, a urmat raportul doctorului Sari-Ogli. Acesta era de origine persană, dar fusese educat în Franța. Îl cunoscusem și mă împrietenisem cu el cu cinci ani în urmă. Cu o altă ocazie, poate că voi face o descriere amănunțită a sa, căci, cu siguranță, și el este unul dintre cei mai distinși și mai remarcabili

oameni pe care i-am cunoscut.

Sari-Ogli a vorbit după cum urmează:

"Planul inginerului Karpenko m-a convins să renunț la prima parte a propriului meu raport, deoarece consider că nu poate exista vreo propunere mai bună decât cea făcută de el. În ce privește cealaltă parte a raportului, care se referă la sarcina pe care ne-am propus-o, și anume să descoperim un mijloc prin care să putem depăși dificultățile deplasării în deșert în timpul furtunilor de nisip, aș dori să vă împărtășesc concluziile gândurilor și experiențelor mele. Astfel, acestea le completează cât se poate de bine, după părerea mea, pe cele ale lui Karpenko.

O caracteristică a acestor deșerturi constă exact în vânturile și furtunile năpraznice care le străbat, în timpul cărora mișcarea oamenilor și a animalelor devine practic imposibilă, căci vântul înalță cantități uriașe de nisip în aer, depozitând munți acolo unde, cu numai un moment înainte, se aflau văi.

M-am gândit deci că orice progres al nostru va fi serios afectat de către furtunile de nisip. În continuare am dedus că nisipul, datorită greutății sale, nu se poate ridica foarte sus și că probabil există o limită dincolo de care nici măcar un grăunte de nisip nu se poate ridica. M-am decis atunci să verific această limită ipotetică.

În acest scop, am comandat în sat o scară dublă specială, de o anumită lungime, după care am plecat în deșert însoțit de două cămile și un ghid. După numai o zi de călătorie m-am gândit să instalez tabăra pentru noapte când, dintr-o dată, s-a strânit un vânt violent care după o oră s-a transformat într-o adevărată furtună. Cu o mare dificultate am reușit să desfacem scara și să o fixăm, inclusiv cu ajutorul cămilelor, astfel încât să pot urca pe ea. Vă puteți imagina surpriza mea când, la o înălțime de numai șapte metri și jumătate am descoperit că nu mai era nici un fir de nisip în aer.

Trebuie să menționez că scara avea o lungime de aproape 20 de metri; iar eu nu urcasem nici măcar o treime din înălțimea ei când am reușit să scap din acel iad. Deasupra mea se afla cerul înstelat iar tăcerea era deplină. Era ceva inimaginabil; aveam impresia că mă aflu în vârful unui catarg asistând de la înălțime la talazurile îngrozitoare ale unei mări de nisip, înfiorător de agitate.

În timp ce stăteam cocoțat pe scară admirând noaptea minunată, furtuna a început să scadă în intensitate și după o jumătate de oră am coborât. Dar jos mă aștepta o altă nenorocire; una din cămile fugise și era de negăsit. De îndată ce s-a făcut ziua am pornit în căutarea cămilei, dar am găsit-o în curând îngropată într-un munte de nisip. Mi-a venit atunci o idee: am comandat câteva perechi de pari de diferite mărimi, după care am plecat singur în deșert. Am început acolo să practic mersul pe picioroange cu ajutorul parilor, mai întâi pe unii mai scurți apoi, gradat, pe pari din ce în ce mai înalți. Mersul pe catalige s-a dovedit a nu fi atât de dificil, mai ales că fixasem pe aceștia niște cârlige de fier pe care le comandasem de asemenea în locuri



diferite pentru a nu stârni suspiciuni.

În timpul cât l-am petrecut în deșert practicând mersul pe catalige, am mai străbătut două furtuni. Una dintre ele a fost destul de ușoară, dar chiar și așa părea de neimaginat să te poți orienta prin ea cu mijloace obișnuite; dar, cu ajutorul parilor mei, am reușit să mă descurc de minune în timpul ambelor furtuni, orientându-mă în orice direcție doream, ca și cum aș fi fost în propria mea cameră. La început mi se părea destul de dificil să nu cad, deoarece dunele formau urcușuri și coborâșuri pe care era greu să le previn, dar curând am descoperit fericit că suprafața superioară a atmosferei pline de nisip avea neregularități de contur corespunzând exact neregularităților nisipului de la bază.

Cel de-al treilea raport a fost cel al lui Yelov, psihologul, care ni s-a adresat în maniera sa expresivă și aparte, astfel:

"Dacă-mi permiteți, domnilor, voi spune pas primei părți a raportului meu la fel ca și distinsul nostru Esculap, căci am constatat că ceea ce descoperisem eu era doar un joc de copii în comparație cu proiectul inginerului, ca și cu cel al prietenului meu de neînlocuit, doctorul. Totuși, chiar în timp ce îi ascultam pe cei doi antevorbitori și propunerile lor, s-au născut în mintea mea câteva idei care ar putea fi utile pentru călătoria noastră. Iată-le: potrivit propunerilor doctorului urmează să mergem pe catalige de diferite înălțimi, urmând ca în călătoria pe care o vom întreprinde să luăm fiecare dintre noi câte o pereche de pari, a căror înălțime nu va fi însă de mai puțin de opt metri înălțime. Pe de altă parte, potrivit propunerii lui Karpenko, vom lua cu noi, probabil, un mare număr de oi și de capre. Atâta timp cât cataligele noastre nu vor fi folosite decât pe timp de furtună, mi-a venit așadar ideea să nu le cărăm noi înșine, căci ele vor fi cu ușurință cărate pentru noi de către oi și de către capre. După cum știți, orice turmă de oi are obiceiul să urmeze prima oaie sau, după cum i se mai spune, conducătorul, astfel încât tot ce vom avea de făcut va fi să orientăm o pereche de oi în timp ce celelalte le vor urma într-o lungă linie.

Vom putea astfel aranja cu ușurință ca oile să ducă nu numai cataligele, dar să ne poarte chiar și pe noi. Având în vedere lungimea parilor, vom putea să-i legăm în paralel plasând pentru fiecare pereche de pari șapte grupe a câte trei oi. Dacă vom uni apoi pari pe anumite porțiuni cu blănuri de oaie, vom obține un fel de târzi, iar pentru 21 de oi câte sunt alocate pentru fiecare targă, greutatea unui om este un fleac. Tot ce vom avea de făcut va fi să aranjăm oile în așa fel încât la mijlocul parilor să rămână un loc gol de circa un metru și jumătate pe un metru și să improvizăm aici o veritabilă caleașcă. În acest fel, în loc să asudăm sub povara propriilor noastre catalige, ne vom putea răsfața precum Mukta Pașa în haremul său, sau precum un parizian bogat care trece în caleașcă sa particulară pe Champs Elisees. Călătorind în astfel de condiții confortabile, vom avea chiar timpul necesar pentru a învăța toate limbile străine de care vom avea nevoie în viitoarele noastre expediții."

După primele două rapoarte și după finalul apoteotic adus de Yelov, era evident că nu mai erau necesare noi propuneri. Eram atât de uluiți de cele propuse, încât ni se părea că dificultățile traversării deșertului Gobi fuseseră intenționat exagerate și că imposibilitatea realizării unui asemenea demers era sugerată expres călătorului pentru ca acesta să renunțe.

Acceptând așadar aceste propuneri, am fost cu toții de acord să cerem fără întârziere de la autoritățile locale permisiunea de a intra în deșert. Pentru a evita orice fel de suspiciuni, am convenit ca profesorul Skridlov să treacă drept un negustor rus îndrăzneț care venise în regiune să cumpere oi pentru a le trimite în Rusia unde erau foarte scumpe; el intenționa de asemenea să cumpere și să exporte țăruiși cât mai lungi și mai puternici pentru a-i trimite fabricilor din Rusia unde urmau să fie folosiți la niște mașini pentru întinderea stambei. În Rusia, asemenea lemn tare era de negăsit, iar țăruișii se rupeau datorită mișcării constante a mașinilor, astfel încât un asemenea export ar aduce un profit însemnat. Acestea erau așadar motivele pentru care îndrăznețul comerciant era dispus să se angajeze într-o asemenea întreprindere riscantă.

După ce ne-am făcut acest plan, moralul nostru a devenit dintr-o dată mai bun și am început să vorbim cu toții despre călătoria care ne aștepta ca și cum ar fi fost vorba despre o simplă traversare a pieții Concorde din Paris.

Chiar a doua zi ne-am mutat tabăra la marginea deșertului, unde nu era nici un pericol să fim vizitați, după care, dându-ne drept servitori sau angajați ai excentricului comerciant rus, am început să colindăm bazarele din vecinătate cumpărând pari de diferite lungimi, precum și oi și capre - astfel încât în curând aveam o întreagă turmă în tabăra noastră. Am început apoi să practicăm intensiv mersul pe catalige, mai întâi pe cele mai joase apoi, gradat, pe unele din ce în ce mai înalte. Douăsprezece zile mai târziu, într-o frumoasă dimineață, extraordinarul nostru cortegiu pătrundea în adâncul deșertului, însoțit de behăitul oilor, de lătratul câinilor, precum și de nechezatul cailor și răgetele măgarilor pe care îi cumpăraserăm pentru caz de nevoie. După ce ne-am adâncit puțin în deșert, am angajat convoiul nostru într-o lungă procesiune astfel încât în curând am început să semănăm cu grandioasele procesiuni ale regilor din vechime. Domnea o atmosferă de veselie iar cântecele noastre joviale trebuie că se auzau din depărtare; distanța dintre două litere improvizate era apreciabilă, astfel încât comunicarea de la unul la altul se făcea prin strigăte puternice. Desigur, ca întotdeauna, remarcile lui Yelov provocau un hohot de râs care se propaga de-a lungul întregului convoi.

Deși am străbătut două teribile furtuni de nisip, am ajuns câteva zile mai târziu chiar în inima deșertului, fără nici o oboseală și pe deplin satisfăcuți, dar și cu o nouă limbă străină învățată. Ne apropiam de locul care constituia țelul principal al expediției noastre. Totul s-ar fi petrecut probabil așa cum plănuisem, dacă nu s-ar fi



petrecut accidentul lui Soloviev.

Am călătorit îndeosebi noaptea, folosindu-ne de cunoștințele colegului nostru, experimentatul astronom Daștamirov, pentru a ne orienta după stele. În zorii unei zile am făcut un popas pentru a mânca și pentru a ne hrăni oile. Era încă foarte devreme. Soarele de-abia începuse să încălzească. Stăteam adunați în jurul "mesei" care consta din carne de oaie proaspăt friptă și din orez când, dintr-o dată, la orizont a apărut un cârd de cămile. Ne-am dat seama că trebuie să fi fost cămile sălbătice.

Soloviev, care era un vânător pasionat, s-a ridicat, și-a luat pușca și s-a îndreptat în direcția în care se întrezăreau siluetele cămilor; în acest timp, răsând de pasiunea lui Soloviev pentru vânătoare, restul membrilor expediției ne-am așezat în jurul hranei calde excelent pregătite în asemenea condiții neobișnuite. Spun neobișnuite deoarece, în aceste deșerturi, este considerat imposibil să aprinzi un foc. Noi reușeam însă acest lucru de cel puțin 2 ori pe zi pentru a ne găti mesele și a pregăti cafea sau ceai, și încă nu un ceai obișnuit, ci ceai tibetan fierț în jarul pe care-l dădeau oasele oilor. Datoram acest lux sfatului lui Pogossian, care avusese ideea să confecționăm și din crengi pentru a putea transporta burdufurile cu apă; astfel, acum, de câte ori sacrificam câte o oaie, rămânea o cantitate suficientă de lemn pentru a putea face focul în fiecare zi.

Trecuse o oră și jumătate de când Soloviev plecase după cămile. Ne pregăteam deja să ne continuăm călătoria și acesta încă nu apăruse. Am mai așteptat încă o jumătate de oră. Cunoșcând punctualitatea vestită a lui Soloviev, care nu lăsa niciodată pe nimeni să îl aștepte și gândindu-ne că s-a întâmplat o nenorocire, ne-am luat puștile și am pornit în căutarea lui. În curând, am zărit la distanță siluetele cămilor și ne-am îndreptat către ele. Simțindu-ne apropierea, cămilele au fugit către sud, dar noi am continuat să le urmărim.

Trecuseră deja patru ore de când Soloviev dispăruse. Deodată, cineva a observat un om care zăcea la câteva sute de metri, iar când ne-am apropiat l-am recunoscut pe Soloviev care era deja mort. Capul său era aproape desprins de trup datorită unei mușcături de cămilă. Am fost copleșiți de durere, căci nu era nimeni printre noi care să nu-l iubească din toată inima pe acest om excepțional de bun.

Confecționând o targă din puștile noastre, am transportat trupul lui Soloviev la tabără. În aceeași zi l-am înmormântat pe Soloviev, conduși fiind de Skridlov, care îndeplinea rolul de preot, după care am părăsit imediat acel loc, care devenise blestemat pentru noi. Moartea lui Soloviev, atât de neașteptată, ne-a schimbat toate planurile. Am hotărât să părăsim deșertul cât mai curând posibil. Ne-am îndreptat astfel spre vest și, după patru zile, am ajuns la oaza Kenyan, de unde începe ținutul normal. Am plecat apoi mai departe, fără a-l mai avea printre noi pe Soloviev, cel care ne fusese atât de drag tuturor. "Pace sufletului tău, onest și pururi loial prieten între prieteni!"

## IX.

### Ekim Bei

Doresc să dedic acest capitol amintirilor mele referitoare la un alt om pe care îl consider remarcabil și a cărui viață s-a desfășurat într-un mod aproape similar cu a mea. În acest moment, acest om continuă să aibă o sănătate bună, dar din punctul meu de vedere și al mai multor prieteni comuni, numai corpul său fizic se află într-o stare bună de sănătate.

Este interesant de remarcat faptul că, în ciuda opiniei general acceptate potrivit căreia doi oameni, aparținând unor naționalități diferite angajate de secole în lupte rasiale, ar trebui să simtă unul față de celălalt ostilitate sau chiar ură și în ciuda diferențelor de tradiție și convingeri religioase, între Ekim Bei și mine s-a stabilit o prietenie caldă încă de la prima noastră întâlnire, pe vremea când eram amândoi foarte tineri. Mai târziu, numeroasele incidente prin care am trecut împreună ne-au apropiat încă și mai mult, transformând acest sentiment într-o iubire frățască.

Voi descrie mai întâi prima mea întâlnire cu doctorul Ekim Bei, considerat mai târziu ca un mare magician și vrăjitor. Este motivul pentru care a fost răsplătit cu numeroase decorații și considerat mare Pașa a Turciei. Astăzi el trăiește retras într-un orașel insignifiant din Egipt fără a-și putea permite nici un confort și aceasta numai pentru a putea evita neplăcerile specifice celebrității, o caracteristică nevrednică de un om, dar care e dorită de către majoritatea contemporanilor noștri.

L-am întâlnit pentru prima oară pe Ekim Bei pe vremea când acesta era încă foarte tânăr. Studia la o școală militară din Germania și venise să-și petreacă vacanța de vară împreună cu tatăl său la Constantinopol. Aveam aproape aceeași vârstă. Pot să menționez aici că, înainte de prima mea vizită la Yehmiadzin și de întâlnirea cu Pogossian povestită într-un capitol anterior, în timp ce băntuiam în stânga și în dreapta precum un câine bătut căutând răspuns la întrebările care mă chinuiau, se întâmpla să merg adesea la Constantinopol, atras fiind de zvonurile referitoare la numeroasele minuni, care se presupunea că dervii le-ar face aici.

În vara respectivă am ajuns așadar la Constantinopol și mi-am aranjat să locuiesc în districtul Pera, de unde puteam vizita cu ușurință mănăstirile diferitelor ordine de derviși. Nefăcând nimic



toată ziua decât să mă învârt în jurul unor oameni ei înșiși admiratori ai dervișilor și neavând nimic practic de lucru, am rămas în curând fără nici un sfanț. M-am retras în singurătate timp de două zile, gândindu-mă intensiv cum aș putea să fac rost de bani, acel lucru pe care oamenii contemporani îl consideră unicul stimulent în viață. Fiind adâncit în asemenea gânduri, stăteam pe marele pod dintre Pera și Istanbul și am început să mă întreb asupra sensului și semnificației mișcării continue a dervișilor rotitori, care la prima vedere pare automată și fără vreo participare anume a conștiinței. Pe sub pod treceau continuu vapoare cu abur, în timp ce nenumărate bărci își încrucișau traiectoriile. În apropierea podului exista un ponton pentru vapoarele cu aburi care urmau ruta dintre Constantinopole și țărmul opus al Bosforului. În apropierea acestui ponton am văzut numeroși băieți care înotau și se scufundau în apă după monezile aruncate de către cei de pe vapoare. Aceasta mi-a stârnit pe loc interesul. Am stat și am privit; fără nici o grabă și cu o mare îndemânare, băieții găseau monezile aruncate de pasageri în diferite locuri, fără să rateze vreodată.

Am privit multă vreme, admirând ușurința și dexteritatea cu care acești copii de diferite vârste, de la 8 până la 18 ani, se scufundau. Deodată, mi-a trecut prin cap să practic și eu această profesiune. Cu ce sunt eu mai prejos decât acești copii, mi-am spus. Și chiar din ziua următoare am mers pe țărmul Cornului de Aur, chiar în apropierea Amiralității, pentru a învăța cum să mă scufund.

Am avut chiar șansa să am parte de un profesor, un anumit expert grec, care obișnuia să meargă acolo pentru a face baie. Acesta, din proprie inițiativă, mi-a dat câteva detalii ale acestei "arte", iar restul le-am aflat prin viclenie - o trăsătură ce îmi era deja proprie la acea vreme - conversând cu el la o ceașcă de cafea, într-un băruleț din vecinătate. Este inutil să mai menționez, cred, cine plătea cafeaua.

La început mi se părea foarte dificil; trebuia să te scufunzi la adâncime cu ochii deschiși. Apa sărată irita membrana ochilor mei provocându-mi dureri acute, îndeosebi noaptea. Foarte curând m-am obișnuit însă și am început să văd la fel de bine în apă, ca și în aer.

Două săptămâni mai târziu am început să-mi câștig existența în jurul vapoarelor, împreună cu băieții locali de toate vârstele, pescuind monezi. La început nu aveam întotdeauna succes, dar în curând am ajuns să nu mai ratez nici măcar o singură monedă.

Trebuie să vă spun că atunci când o monedă este aruncată în apă, ea începe să se scufunde foarte rapid. Pe măsură ce se îndepărtează de suprafață viteza ei de scufundare scade, astfel încât, dacă apa este destul de adâncă, ea ajunge pe fundul mării într-un timp destul de îndelungat. Într-un asemenea caz, trebuie să reții foarte bine locul în care a căzut moneda, după care nu mai este deloc dificil să o zărești în apă și să te scufunzi după ea.

Într-o zi, un pasager scufundat în gânduri se spijinea pe un parapet al vasului privindu-i pe scufundătorii căutători de monezi

când, dintr-o dată, din neatenție, el a scăpat un șirag de mătânii, accesoriu indispensabil oricărui oriental serios în acele intervale ale vieții în care el nu își îndeplinește obligațiile curente.

Pe loc, el a solicitat ajutorul scufundătorilor pentru a-și regăsi șiragul dar, în ciuda tuturor eforturilor, aceștia nu l-au putut găsi, căci fiind destul de departe de vas, ei nu putuseră observa locul în care căzuse. Se pare că șiragul era foarte valoros căci pasagerul s-a oferit să plătească drept recompensă a găsirii lui 25 de lire turcești.

Chiar și după plecarea vasului scufundătorii au continuat să caute șiragul de mătânii, dar în van. Apa era deosebit de adâncă și, după cum se exprima ei înșiși, a răscoli fundul mării pe o arie atât de întinsă era ceva imposibil. În general, este foarte dificil să atingi fundul mării la o mare adâncime, căci apa opune o foarte mare rezistență scufundătorului.

Câteva zile mai târziu, pe când mă scufundam după monezi cam prin același loc, un pasager s-a gândit să arunce o monedă atât de departe încât, înainte să pot înota spre locul unde aceasta căzuse, ea îmi ieșise deja din câmpul vizual. Cum însă acea zi nu fusese una dintre cele mai profitabile, eram hotărât să găsesc moneda cu orice preț.

Când în sfârșit am găsit-o, am văzut în apropiere ceva care semăna cu un șirag. Revenind la suprafață pentru a respira, mi-am adus aminte de șiragul de mătânii care valora 25 de lire.

Intrucât îmi notasem în minte locul, m-am scufundat din nou fără a spune nimănui, dar am realizat curând că era imposibil să ating fundul mării în acel loc prin mijloace obișnuite. Am revenit deci la țărm unde am împrumutat câteva ciocane de la un fierar, pe care mi le-am legat apoi în jurul corpului, putând astfel să mă scufund mult mai ușor. Am găsit în curând șiragul care s-a dovedit a fi din ambră și diamante. În aceeași zi am făcut cercetări și am descoperit că cel care își pierduse șiragul era pașa N., fostul guvernator al unui district din apropiere de Constantinopole, și că el locuia pe țărmul opus Bosforului, nu departe de Scutari. Cum fusesem de curând bolnav, am decis ca ziua următoare să nu mă mai scufund după monezi, ci să predau șiragul de mătânii posesorului său, ocazie cu care voi putea vizita și cimitirul din Scutari.

În dimineața următoare am plecat și foarte curând am găsit casa pașei și am avut norocul ca el să fie acasă. Când i s-a spus că unul dintre scufundătorii de monezi venise și insistă să fie primit personal, pașa a înțeles pe loc despre ce era vorba. Când i-am înmănat mătâniile, el s-a dovedit a fi atât de sincer fericit și de recunoscător față de mine încât am fost profund mișcat și nu am acceptat pentru nimic în lume să primesc recompensa promisă.

El m-a rugat cel puțin să primesc să prânzesc împreună cu el, ofertă pe care nu am putut-o refuza. Imediat după prânz am plecat pentru a putea prinde ultimul vapor, dar pe drum m-am simțit atât de rău încât m-am așezat pe treptele unei case unde mi-am și pierdut



cunoștința.

Pasagerii au observat că leșinasem și cum nu eram departe de casa pașei, servitorii acestuia au auzit în curând că un băiat leșinase în apropiere. Aflând apoi că băiatul era exact cel care îi adusese șiragul, pașa a venit în persoană împreună cu servitorii săi și a dat ordin să fie transportat în casa lui și să fie chemat un medic militar.

Deși mi-am revenit în curând, trupul meu fizic era atât de slăbit, încât nu mă puteam mișca deloc și am fost astfel nevoit să rămân în casa pașei. În noaptea aceea, pielea a început parcă să mi se desprindă de corp. Arsurile și durerile erau aproape de nesuportat. Evident, nefiind obișnuit cu lungile scufundări în apa sărată a mării, corpul meu fizic nu putea tolera acțiunea sării.

Am fost așezat într-una din aripile casei și îngrijit de o bătrână pe nume Fatma-Badji. Fiul pașei, care era student la o școală militară germană, venea adesea să mă vadă, rugând-o pe bătrână să aibă grijă de mine. Acesta era Ekim-Bei.

Pe măsură ce mă simțeam mai bine, am început să conversăm, vorbind despre tot felul de lucruri și, gradat, discuțiile noastre au început să ia o turnură filozofică, astfel încât după ce mi-am revenit de tot ne-am despărțit în calitate de prieteni și, din acel moment, am purtat o corespondență neîntreruptă. În același an, el a părăsit școala militară din Germania pentru a intra la o școală medicală, căci convingerile sale interioare se schimbaseră în timpul acestei perioade, determinându-l să renunțe la o carieră militară.

Au trecut apoi patru ani.

Într-o zi, aflându-mă în Caucaz, am primit o scrisoare de la el în care îmi scria că își luase deja diploma de medic și că intenționa să viziteze Caucazul, care îl interesa de multă vreme. M-a întrebat deci unde și când ne-am putea întâlni.

Locuiam în acea vară în orașul Suram. Îmi câștigam existența confecționând obiecte din ghips. I-am trimis deci o telegramă în care îi spuneam că sunt nerăbdător să-l reîntâlnesc. A venit în câteva zile.

În același an veniseră să-și petreacă vara la Suram și Pogossian, Yelov și Karpenko, ultimul fiind un prieten de-al meu din copilărie. Curând, Ekim-Bei s-a împrietenit la cataramă cu acești camarazi ai mei, de parcă fuseseră prieteni de o viață. Ne-am petrecut întreaga vară la Suram, de unde plecam adesea în scurte excursii, de obicei pe jos. Obișnuiam să ne cățărăm pe înălțimile muntoase din apropiere, să explorăm regiunile Borjom și Mihailov, urmărind să intrăm în contact cu locuitorii acestei regiuni care nu fuseseră încă expuși efectelor civilizației contemporane; într-o zi am vizitat chiar faimosul Khevsurs, locul care îi pusese pe jar pe toți etnografii.

Trăind timp de câteva luni în asemenea condiții - tineri de vârstă lui ocupați de cele mai variate aspirații Don Quijotești - și luând parte la interminabilele noastre schimburi de opinii, Ekim-Bei a fost atras volens-nolens în cercul nostru "psihofil" și a ajuns în curând să ne semene întrutotul.

Pe vremea aceea, Pogossian, Yelov, Karpenko și cu mine eram extrem de preocupați de o propunere pe care ne-o făcuse cu puțin timp înainte prințul Iuri Lubovedski, de a întreprinde o mare expediție pe jos, pornind de la orașul de frontieră Nakicevan și străbătând Persia până la Golful Persic.

Discuțiile noastre și perspectivele pe care le deschidea o asemenea călătorie l-au vrăjit pe Ekim-Bei într-o asemenea măsură, încât ne-a rugat să punem o vorbă pe lângă prinț pentru a fi primit și el alături de noi în această expediție și a început chiar să se gândească cum ar putea obține permisiunea tatălui său și un concediu de un an de la superiorii săi. Aranjamentele au fost în curând făcute, astfel încât la data de 1 ianuarie a anului următor, Ekim-Bei a plecat în prima sa mare expediție în compania noastră.

Am plecat la miezul nopții din Nakicevan, iar în zorii zilei am putut deja asista la o demonstrație de "înțelepciune" a acelor locuitori bipezi ai scumpei noastre planete, numiți vameși de frontieră și care, oriunde s-ar afla, stăpânesc pe deplin arta de a-și exprima perspicacitatea și omniștența.

Eram în total 23, incluzându-i pe toți acei prieteni cărora le dedic capitol separate în această serie a scrierilor mele. Despre trei dintre ei, Pogossian, Yelov și prințul Lubovedski, am scris deja; de doctorul Ekim-Bei mă ocup chiar în acest capitol, iar în ceea ce-i privește pe alți doi, inginerul Karpenko și profesorul arheolog Skridlov, acestora le voi dedica cele două capitole următoare ale acestei cărți. Până la orașul Tabriz, la care am ajuns zece zile mai târziu, călătoria noastră s-a desfășurat fără probleme. La puțin timp după ce am părăsit acest oraș, s-a petrecut un incident pe care-l voi descrie cu cât mai multe detalii, nu numai pentru că Ekim-Bei a luat parte activă și și-a manifestat un interes profund în legătură cu el, ci și pentru că el mi-a răsturnat complet propria mea viziune despre viață.

În timp ce eram încă la Tabriz, am auzit foarte multe lucruri despre un anumit derviş persan despre care se spunea că înfăptuiește miracole extraordinare, fapt care ne-a stârnit un viu interes. Pe măsură ce ne continuam călătoria, am continuat să auzim lucruri uimitoare despre acesta de la un preot armean, fapt care ne-a determinat să ne schimbăm ruta planificată pentru a merge să-l vizităm și să vedem cu proprii noștri ochi ce anume era în stare să facă acesta.

În timpul celei de-a treisprezecea zi a obositoare noastre călătorii, vreme în care ne petrecuserăm zilele în colibeale păstorilor persani sau kurzi, am reușit să ajungem în satul în care locuia dervişul. Ni s-a arătat casa în care locuia acesta, care se afla la o oarecare distanță de sat. L-am găsit în apropierea casei, odihnindu-se la umbra unor copaci, timp în care obișnuia să vorbească cu cei care-l vizitau. Era un om destul de în vârstă, îmbrăcat în zdrențe, desculț și stătea cu picioarele încrucișate. Lângă el se afla un număr de tineri persani care, după cum aveam să aflăm, erau discipolii săi. Ne-am



apropiat, i-am cerut binecuvântarea și ne-am așezat alături de el pe pământ, formând un cerc în jurul lui. Apoi a început conversația.

I-am pus diferite întrebări și el ne-a răspuns, după care și el, la rândul lui, a început să ne întrebe. La început s-a arătat destul de rezervat față de noi, dar în curând, aflând că parcuserăm o distanță considerabilă numai pentru a putea vorbi cu el, a devenit mai cordial. Se exprima destul de simplu într-o limbă nesofisticată, părând un om ignorant, altfel spus, needucat în sensul european al cuvântului.

Am fost nevoiți să purtăm conversația cu dervişul în limba persană, într-un dialect aparte al acesteia, pe care, cu excepția mea, a doctorului Sari-Ogli și a unui alt tovarăș care nu o vorbea însă foarte fluent, nici unul dintre tovarășii noștri nu-l știa. În consecință, Sari-Ogli și cu mine eram nevoiți să punem întrebările, după care să traducem esențialul astfel încât și tovarășii noștri să poată beneficia de răspunsurile dervişului. Întrucât se apropia ora prânzului, un discipol i-a adus dervişului masa, care consta din orez. Continuându-și conversația, acesta a început să mănânce. Cum la rândul nostru nu mâncaserăm nimic din dimineața aceea, ne-am deschis rucsacii și am început să mâncăm și noi.

Trebuie să vă spun că la vremea aceea eram un adept ardent al faimoșilor yoghini indieni și îndeplineam cu mare exactitate indicațiile științei Hatha-Yoga, astfel încât atunci când mâncam, obișnuiam să-mi mestec hrana cât mai bine posibil. Astfel s-a făcut că, după ce toată lumea își terminase demult masa, eu eram singurul care continuam să mestec lent, încercând să nu înghit nici măcar o singură bucată fără să respect toate regulile pe care mi le impusesem.

Văzând aceasta, dervişul m-a întrebat: "Spune-mi, tinere străin, de ce mănânci în felul acesta?"

Am fost atât de uluit de întrebarea sa, care mi se părea extrem de bizară și izvorând dintr-o profundă ignoranță, încât nici nu m-am străduit să-i răspund și m-am gândit că străbătusem o cale atât de lungă în zadar, numai pentru a întâlni un om cu care nici măcar nu merita să discuți serios. L-am privit în ochi nu doar cu milă, ci fiindu-mi mie însumi rușine pentru el și i-am răspuns cu aroganță că îmi mestecam foarte atent hrana pentru ca aceasta să fie mult mai ușor asimilată în intestinele mele, fiind recunoscut faptul că o hrană corect digerată oferă organismului o mai mare cantitate de energie necesară funcționării lui; i-am repetat astfel tot ceea ce strânseam din diferite cărți pe acest subiect. Bătrânul a clătinat însă din cap în semn a negare și mi-a repetat unul din cele mai cunoscute proverbe persane: "Fie ca Dumnezeu să nu-i mai permită să trăiască nici măcar o singură zi celui care nu știe și totuși este convins că poate să le arate altora drumurile spre Împărăția Sa."

A urmat o întrebare a lui Sari-Ogli la care dervişul a răspuns scurt. După care, el s-a întors din nou spre mine și m-a întrebat: "Tinere străin, probabil că faci și o anumită gimnastică specială."

Era adevărat. La vremea aceea obișnuiam să execut zilnic un anumit număr de asane (exerciții yoga) și deși cunoșteam toate regulile recomandate de către yoghini indieni, preferam sistemul suedezului Muller. I-am răspuns deci dervişului că, într-adevăr, executam asemenea exerciții și, mai mult, consideram necesar ca acestea să fie practicate de două ori pe zi, dimineața și seara, explicându-i pe scurt tipurile de exerciții pe care le executam.

"Acestea se referă exclusiv la dezvoltarea brațelor, picioarelor și în general a mușchilor exteriori, mi-a spus bătrânul, dar tu ai și o serie de mușchi interiori care nu sunt în nici un fel afectați de către mișcările tale."

"Da, desigur, i-am spus eu."

"Bine, să ne întoarcem atunci la felul în care îți mesteci hrana", a continuat bătrânul. Dacă mesteci în acest fel pentru a obține o sănătate bună sau pentru a atinge alte realizări, trebuie să-ți spun, dacă dorești să cunoști părerea mea sinceră, că ai ales cea mai proastă cale posibilă. Mestecându-ți hrana un timp atât de îndelungat, tu nu faci altceva decât să reduci munca propriului tău stomac. Acum ești tânăr și nu ai probleme, dar obișnuindu-ți stomacul să nu mai lucreze, mușchii tăi vor fi într-o oarecare măsură atrofiați. Trebuie să mai știi că, pe măsură ce organismul îmbătrânește, mușchii săi și funcționarea sa generală slăbesc. În acest fel, pe lângă slăbiciunea naturală specifică vârstei înaintate, vei avea de luptat cu o alta pe care ți-ai format-o singur pe vremea când îți obișnuiai stomacul să nu lucreze. Îți poți imagina ce se va întâmpla atunci?"

Vezi, deci, că nu este necesar nici pe departe să mesteci hrana exagerat de mult."

Aceste cuvinte ale bătrânului, atât de simple, de lucide și de consistente, mi-au schimbat complet imaginea pe care mi-o făcusem despre el. Până atunci îi puseseam întrebări din simplă curiozitate, dar începând din acest moment am început să fiu din ce în ce mai interesat de persoana sa și să ascult cu cea mai mare atenție tot ceea ce el spunea.

Am înțeles subit cu întreaga mea ființă că idei pe care le acceptasem până atunci ca adevăruri de netăgăduit, erau incorecte. Am realizat că viziunea mea asupra lucrurilor era parțială. Cuvintele bătrânului mi-au permis astfel să le privesc într-o lumină nouă. Simțeam acum nevoia să-i pun bătrânului sute de întrebări în legătură cu acest subiect.

Furați de conversația noastră cu dervişul, eu și cu doctorul am uitat complet de tovarășii noștri, uitând să le mai traducem ceea ce spuneam. Văzând interesul nostru, aceștia ne întrerupeau aproape la fiecare întrebare: "Ce spune? Despre ce vorbește?". Dar de fiecare dată eram nevoiți să-i refuzăm, promițând că le vom povesti mai târziu în detaliu.

Când dervişul a terminat discursul său despre masticția artificială și despre diferitele moduri de a asimila mâncarea, precum



și modul în care aceasta se transformă automat în diferite energii, am spus: "Spune-mi, părinte, care este părerea ta despre ceea ce se numește respirație artificială. Acesta este un alt tip de exercițiu pe care eu obișnuiesc să-l practic potrivit instrucțiunilor yoghinilor. Mai exact, după ce inspir aerul, rețin inspirația o anumită perioadă de timp, după care îl expir încet. Oare este greșită și o asemenea practică?"

Văzând că atitudinea mea s-a schimbat complet, dervişul a început să-mi vorbească cu mai multă căldură și mi-a explicat următoarele:

"Dacă îți provoci singur un mare rău prin modul în care îți mesteci excesiv hrana, răul pe care ți-l provoci prin practica lipsită de discernământ spiritual a acestui tip de respirație este încă de 1000 de ori mai mare. Toate exercițiile de respirație scrise în atâtea cărți și predate în școlile ezoterice contemporane, realizate fără o ghidare competentă, pot avea efecte dăunătoare. Orice om cu minte la cap își poate da cu ușurință seama că, la fel ca și alimentele, respirația este un alt fel de hrană. Aerul care intră în corp și este digerat acolo se dezintegrează în diferite părți componente care formează apoi alte combinații între ele, precum și cu alte elemente corespondente ale diferitelor substanțe care sunt prezente în corp. În acest fel se formează elemente noi, indispensabile, și care sunt consumate continuu în diferitele procese ale vieții, care nu încetează niciodată în organismul omului.

Trebuie să mai știi că pentru a obține orice substanță nouă, părțile sale componente trebuie combinate într-o proporție cantitativă precisă. Să luăm un exemplu simplu: pâinea. Pentru a obține pâine, mai întâi trebuie să prepari aluatul, dar pentru aceasta ai nevoie de proporții precise din făină și apă. Dacă pui prea puțină apă vei obține în loc de pâine ceva la fel de tare precum o piatră. Dacă pui prea multă apă, vei obține doar un terci la fel cu cel cu care sunt hrănite vitele. În ambele cazuri nu vei obține deci aluatul necesar pentru a realiza pâinea. Același mecanism funcționează și pentru formarea tuturor substanțelor necesare organismului. Părțile ce compun aceste substanțe trebuie combinate în proporții foarte stricte din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Atunci când respiri în mod obișnuit, respiri mecanic, fără nici o contribuție din partea ta, iar organismul extrage din aer acea cantitate de substanțe de care are nevoie. Plămânii sunt astfel construiți încât ei sunt obișnuși să lucreze cu o cantitate precisă de aer. Dacă tu modifici în mod artificial și brusc, fără o pregătire serioasă anterioară, cantitatea de aer care trece prin plămâni, compoziția sângelui care trece prin ei se va modifica și ea. La fel se va petrece și cu celelalte procese interioare, modificându-se astfel întregul echilibru general al corpului.

Dacă nu cunoști în profunzime legile fundamentale ale respirației, sau dacă nu practici sub îndrumarea unei ființe care a atins măiestria în acest domeniu, atunci trebuie să renunți complet la

practicile respiratorii, deoarece ele pot să determine efecte dăunătoare. Trebuie să mai știi că pe lângă substanțele necesare organismului, aerul mai conține și altele care nu sunt necesare, iar uneori sunt chiar toxice. Respirația artificială facilitează pătrunderea în organism a acestor numeroase substanțe, dintre care unele sunt dăunătoare vieții, modificând astfel echilibrul cantitativ al substanțelor utile.

Respirația artificială modifică de asemenea proporția dintre cantitatea de hrană din aer și cea obținută din celelalte alimente. Astfel, dacă sporești sau reduci la minim cantitatea de aer pe care o respiri, va trebui să modifici corespunzător și cantitatea celorlalte tipuri de hrană; iar pentru a cunoaște proporția corectă trebuie să ai o cunoaștere foarte profundă a propriului tău organism și a legilor sale. Dar oare te cunoști tu atât de bine pe tine însuși? Știi tu oare că stomacul are nevoie de alimente nu numai pentru hrana organismului, ci și pentru că este obișnuit să primească o anumită cantitate de alimente? Foamea se declanșează în noi, între altele, atunci când stomacul dorește să experimenteze din nou presiunea specifică cu care este obișnuit atunci când conține o anumită cantitate de hrană. Mușchii stomacului sunt străbătuți de diferiți nervi care, atunci când nu experimentează respectiva presiune, trimit spre creier impulsuri care creează senzația de foame. Astfel, există mai multe tipuri de foame: așa-numita foame fizică, sau corporală, dar și o foame psihică, sau nervoasă.

Toate organele noastre lucrează mecanic și fiecare om are un ritm specific de funcționare potrivit propriei sale naturi și obișnuințe. Ritmurile de funcționare ale diferitelor organe se află ele însele într-o relație bine stabilită. Se creează astfel în organism un anumit echilibru: un organ depinde de celelalte și toate la un loc formează un mecanism extrem de precis.

Schimbându-ți în mod artificial modul de respirație, tu îți modifici înainte de toate ritmul de funcționare al plămânilor, dar, întrucât funcționarea acestora este legată, între altele, de funcționarea stomacului, ritmul acestuia se va schimba la rândul său, la început mai ușor, apoi din ce în ce mai intens. Pentru digerarea hranei, stomacul are nevoie de un anumit timp; să presupunem că hrana are nevoie să rămână acolo o oră. Dacă însă ritmul de funcționare al stomacului se modifică, atunci și timpul în care hrana va putea fi digerată se va modifica la rândul său: hrana va trece atunci atât de repede prin stomac, încât acesta va avea timp să execute doar o parte din munca sa. Același lucru se va produce și cu celelalte organe. Acesta este motivul pentru care este de o mie de ori mai bine să nu modifici nimic în organismul tău dacă nu știi cum să faci acest lucru. Chiar și în caz de boală, este mai bine să-l lași așa, decât să încerci să repari mecanismul fără să știi cum.

Îți repet, organismul nostru este un mecanism extrem de complicat; el are numeroase organe care funcționează în moduri diferite și au nevoi diferite. De aceea, ori modifici totul, ori este



preferabil să nu faci nimic. Altminteri, ori în loc să faci bine, poți să îți provoci singur un foarte mare rău.

Respirația artificială realizată incorect poate provoca astfel unele disfuncții; în anumite cazuri ea poate conduce la disfuncții ale sistemului circulator, sau la afectarea stomacului, ficatului, rinichilor ori a nervilor. Rareori se întâmplă ca cineva care practică respirația artificială de unul singur să nu își provoace un rău irecuperabil. Și chiar și aceste cazuri rare se întâmplă numai când aceștia se opresc la timp. Cei care o practică un timp îndelungat au parte invariabil de rezultate nedorite. Doar dacă cunoști chiar și cel mai mic șurub, chiar și cel mai intim ax al mecanismului tău, doar în acest caz vei ști ce ai de făcut. Dar dacă nu cunoști decât foarte puțin și totuși te hazardezi să experimentezi, îți iei singur un mare risc, căci mașinăria este foarte complicată. Există multe șuruburi ascunse care pot fi cu ușurință stricate la un șoc mai puternic și pe care nu le vei putea cumpăra apoi de la primul magazin.

În concluzie, de vreme ce mi-ai cerut sfatul, iată care este acesta: "momentan oprește exercițiile tale respiratorii".

Conversația noastră cu dervişul a continuat vreme îndelungată. Am discutat apoi între noi și am decis să mai rămânem o zi sau două pentru a profita de înțelepciunea sa. L-am întrebat apoi pe acesta dacă este dispus să continue conversația cu noi în această perioadă. El a consimțit și chiar ne-a invitat să-l vizităm a doua zi, imediat după prânz.

Am rămas însă nu doar două zile, așa cum intenționam, ci o săptămână. În fiecare după-amiază purtam discuții lungi cu dervişul, iar apoi seara târziu, Sari-Ogli și cu mine le repetam tovarășilor noștri tot ceea ce acesta ne spusese.

În timpul ultimei noastre vizite, în timp ce îi mulțumeam și ne luam rămas-bun de la derviş, spre marea noastră surprinză, Ekim-Bei s-a întors spre acesta și, cu o voce plină de umilință, care nu îi era proprie, i-a spus în limba persană: "Părinte, în timpul acestor zile m-am convins cu întreaga mea ființă că tu ești omul pe care-l căutam de foarte multă vreme: un om în care pot avea cea mai mare încredere, care-mi va putea ghida viața launtrică astfel încât să ating echilibrul și să neutralizez lupta între cele două tendințe opuse care s-au născut de curând în mine. Pe de altă parte, numeroase circumstanțe ale vieții asupra cărora nu am nici un control, nu-mi permit să rămân aici, în apropierea ta, astfel încât de câte ori simt nevoia să pot veni și să ascult cu respect îndrumările pe care dorești să mi le dai, asupra unui mod de a trăi care să-mi permită să fiu un om adevărat. De aceea, te implor, dacă acest lucru este posibil, să nu refuzi să-mi dai câteva indicații scurte, câteva principii directe în viață, potrivite pentru un om de vârsta mea."

Auzind această declarație neașteptată și meritorie din partea lui Ekim-Bei, venerabilul bătrân i-a răspuns cu o mare precizie și cu numeroase detalii. Nu mă voi opri însă aici, în această a doua serie a

scrierilor mele, asupra precizărilor sale, considerându-le premature și chiar posibil dăunătoare cititorilor mei, la actualul nivel de percepție al scrierilor mele. Am luat deci hotărârea pe deplin conștientă de a expune chintesența acestor explicații mai târziu, într-un capitol corespunzător al celei de a treia serii a scrierilor mele, intitulat "Corpul psihic al omului, necesitățile acestuia potrivit legii și posibilitățile sale de manifestare".

A doua zi dimineață ne-am reluat călătoria dar, în loc să ne îndreptăm conform planului în direcția Golfului Persic, ne-am îndreptat spre Bagdad, căci doi dintre tovarășii noștri, Karpenko și prințul Nidjeradze se îmbolnăviseră între timp de friguri, iar starea lor de sănătate devenea din ce în ce mai proastă.

Am ajuns la Bagdad și, după ce am rămas acolo timp de o lună, ne-am despărțit, plecând fiecare în direcții diferite. Lubovedski, Yelov și Ekim-Bei au plecat la Constantinopol. Karpenko, Nidjeradze și Pogossian s-au decis să urmeze cursul Eufratului, până aproape de izvoarele acestuia, apoi să străbată munții și să treacă frontiera rusă. În ceea ce mă privea pe mine, am convenit, împreună cu Sari-Ogli și cu ceilalți să ne întoarcem și să plecăm în direcția orașului Korasan și, odată ajunși acolo, să ne decidem asupra etapei ultime a călătoriei noastre.

Reluând amintirile mele legate de doctor Ekim-Bei, nu pot să nu menționez interesul său arzător în ceea ce privea știința hipnozei și tot ceea ce era legat de aceasta. El era interesat îndeosebi de acele fenomene care, în totalitatea lor, sunt legate de puterea gândului uman. Acest studiu reprezintă o ramură de sine-stătătoare în știința contemporană a hipnozei.

El a reușit într-adevăr să obțină, în această ramură, rezultate practice uluitoare. Grație experimentelor pe care le efectua adesea asupra oamenilor, pentru a putea elucida fiecare aspect al diferitelor manifestări ale puterii gândului, el a câpătat gradat o mare reputație în calitate de magician și vrăjitor. Nu puțini erau aceia care au ajuns să se teamă de el, în timp ce alții, dimpotrivă, aveau un respect exagerat și chiar au ajuns să-l lingusească.

Eu cred că principala cauză a acestei concepții false pe care oamenii și-au format-o în ceea ce-l privește, nu era legată de cunoașterea sa profundă și de extraordinara dezvoltare a forțelor sale launtrice pe care Ekim-Bei a reușit să o atingă, ci mai degrabă de faptul că el înțelegea cu ușurință o anumită proprietate a funcționării organismului uman legată într-o anumită măsură de servilitatea specifică naturii umane.

Această proprietate inerentă fiecărui om obișnuit, indiferent de clasă socială căruia el îi aparține și de vârsta sa, constă în faptul că de câte ori acesta se gândește la un anumit subiect concret din afara sa, atunci mușchii săi încep să vibreze instantaneu în direcția luată de gândurile sale. Spre exemplu, dacă el se gândește la America, iar gândurile sale se îndreaptă spre direcția în care, potrivit cunoștințelor



sale, se află această țară, atunci anumiți mușchi ai săi, cei mai fini, încep să vibreze la unison cu gândurile sale. Pe scurt, tensiunea musculară se îndreaptă în aceeași direcție cu cea a gândurilor persoanei respective.

Acest fenomen se declanșează chiar și la aceia care sunt conștienți de existența sa și care încearcă, prin toate mijloacele cunoscute lor, să îl evite.

Mulți oameni au avut probabil ocazia să vadă prin teatre sau circuri cum diferiți fahiri indieni, vrăjitori, făcători de minuni și alți exponenți remarcabili ai secretelor cunoașterii supranaturale, reușesc să uluiască oamenii prin magia lor, descoperind obiectele ascunse sau realizând alte acțiuni asupra cărora au convenit anterior cu audiența.

Atunci când realizează aceste așa-zise miracole, magicianul respectiv îl ține de mână pe unul dintre spectatori care, bineînțeles, se gândește la acțiunea asupra căreia s-a convenit. Indicațiile inconștiente sau șocurile pe care făcătorii de minuni le recepționează de la mâna persoanei respective, le permit acestora să "ghicească" despre ce este vorba. Ei realizează aceasta nu pentru că ar avea o clarviziune specială, ci numai pentru că cunosc secretul acestei proprietăți inerente oricărui om. Cu puțină practică, oricine ar putea să facă la fel. Tot ceea ce va avea de făcut va fi să-și concentreze atenția asupra mâinii celeilalte persoane și să încerce să surprindă mișcările sale ușoare, aproape imperceptibile. Prin practică și perseverență el va reuși cu ușurință.

Spre exemplu, dacă audiența decide că magicianul ar trebui să ridice o pălărie de pe masă atunci, chiar și în cazul în care persoana pe care acesta o ține de mână cunoaște trucul și încearcă din răspuț să se gândească asupra pantofilor care se află sub masă, inconștient, el se va gândi tot la pălărie, iar mușchii săi îl vor ghida pe magician în aceea direcție, căci omul se supune în mai mare măsură subconștientului său decât conștiinței obișnuite.

După cum spuneam, Ekim-Bei obișnuia să execute adesea experimente de acest fel asupra prietenilor săi, urmărind să învețe cât mai multe despre psihicul uman și să înțeleagă astfel cauzele fenomenelor hipnotice.

Printre experiențele pe care le-a efectuat în vederea îndeplinirii acestei sarcini se număra și unul extrem de original, care i-a uluit pe neinițiți într-o măsură mai mare decât oricare alt truc specific fahirilor. Iată cum proceda el:

Nota pe o hârtie toate literele alfabetului, în ordine, iar la urmă adăuga numerele de la 1 la 9, urmate de zero. Pregătea mai multe asemenea foi, pe fiecare dintre ele scriind alfabetul unei limbi diferite. Apoi, el se așeza la masă împreună cu una din persoanele care îl rugase să-i ghicească viitorul, punând în față una din foile pe care notase alfabetul și ținând în mână dreaptă un stilou. În continuare, el lua în mână sa stângă mâna dreaptă a persoanei respective și începea să o chestioneze după cum urmează:

"Trebuie să știu mai înainte de toate numele tău". Apoi, ca și

cum și-ar fi vorbit sieși, continua încet "prima literă a numelui tău este...", după care plasa deasupra alfabetului mâna persoanei care dorea să-și cunoască viitorul. Grație mai sus menționatei proprietăți, când mâna persoanei trecea pe deasupra literei cu care începea numele său, ea reacționa involuntar. Cunoscând semnificația acestei mișcări, Ekim-Bei indica litera, apoi continua: "Cea de a doua literă a numelui tău este..." și tot așa, până termina de scris întregul nume. De altfel, primele litere ale numelui îi permiteau adesea să ghicească ceea ce urma. Spre exemplu, dacă la început obținea literele S, T și E, el preciza imediat că numele era Stefan. După care el spunea, "numele tău este Stefan, iar acum voi afla câți ani ai". După care, începea să plimbe mâna persoanei pe deasupra cifrelor. El descoperea astfel cu ușurință dacă persoana este căsătorită sau nu, câți copii avea, numele fiecărui copil, numele soției, numele celui mai mare dușman, al celui mai bun prieten, etc.

După câteva asemenea predicții "miraculoase", clienții se dovedeau atât de uluiți, încât uitau până și motivul pentru care veniseră la Ekim-Bei, spunându-i tot ceea ce acesta dorea să știe, astfel încât el nu mai avea altceva de făcut decât să le repete ceea ce ei înșiși îi spusese. Urma apoi precizarea viitorului și oricât de fantastică ar fi părut aceasta, ei erau încredințați că fiecare cuvânt este perfect adevărat.

Mai târziu, toți foștii clienți ai lui Ekim-Bei obișnuiau să relateze cu orice ocazie despre puterile extraordinare ale acestuia, adăugând fiecare, după propria lui fantezie, tot felul de detalii în plus. Legenda sa s-a răspândit rapid și el a dobândit în scurt timp faima de mare magician, astfel că, în curând, chiar și numele său a ajuns să fie rostit doar în șoaptă și cu o profundă emoție.

Numeroși oameni, nu doar turci, ci și din alte țări, sau chiar din Europa, au început să-i scrie și să-l roage să le răspundă la diferite întrebări. Unii îl rugau să le prezică viitorul prin chiromantie; alții să le facă vrăji de dragoste; în sfârșit, erau unii care doreau să-i vindece de la distanță de diferite boli cronice. Ekim-Bei a ajuns astfel să primească scrisori de la pașă, generali, ofițeri, mullahi, profesori, preoți, negustori, precum și de la femei de toate vârstele, dar îndeosebi de la cele tinere.

Pe scurt, el a ajuns în scurt timp să primească o asemenea cantitate de scrisori cu diferite tipuri de solicitări, încât, chiar și dacă ar fi dorit să le trimită fiecăruia câte un simplu plic gol, i-ar fi trebuit nu mai puțin de 50 de secretare.

Într-o zi, pe când eram la Scutari, la moșia tatălui său de pe țărmurile Bosforului, el mi-a arătat numeroase dintre aceste scrisori și mi-a amintesc că am răs cu lacrimi, ore în șir, de naivitatea și prostia oamenilor. În final s-a plictisit atât de tare de această faimă a sa, încât a ajuns chiar să renunțe la meseria de medic, care-i era atât de dragă, și să părăsească locurile în care era cunoscut.

Cunoașterea profundă a lui Ekim-Bei legată de hipnoză și de



toate proprietățile automate ale psihicului oamenilor obișnuiți s-a dovedit a ne fi foarte utilă într-una din călătoriile noastre, când el a reușit să ne salveze dintr-o situație extrem de dificilă în care ne aflam. Eram atunci împreună cu câțiva prieteni în orașul Iangisar în regiunea Kashgar și intenționam să plecăm spre munții Cuș. Exact atunci, Ekim-Bei a primit vești de la unchiul său din Turcia, de la care a aflat că tatăl său slăbea rapid și că probabil nu va mai trăi mult timp.

Aceste vești l-au tulburat atât de mult, încât el a decis să-și întrerupă călătoria și să se întoarcă în Turcia cât mai curând posibil pentru a sta la capătul tatălui său.

Întrucât eu însumi mă simțeam destul de slăbit datorită acestor neîncetate peregrinări din loc în loc, într-o tensiune continuă, și cum doream să-mi vizitez eu însumi părinții, m-am decis să-mi întrerup la rândul meu călătoria și să-l însoțesc în Rusia pe Ekim-Bei. Despărțindu-ne de prietenii noștri, ne-am îndreptat spre Yirkesham. După numeroase aventuri și dificultăți am reușit să ajungem în orașul Andijan, în regiunea Fergana. Luaserăm hotărârea să vizităm această regiune, căci doream să profităm de ocazie pentru a vizita ruinele mai multor orașe antice, despre care auziserăm mai multe lucruri interesante și pe care consideram că le-am putea găsi prin interpretarea logică a datelor istorice cunoscute.

Aceasta ne-a prelungit destul de mult călătoria. Când, în sfârșit, am ajuns la Margelan și am cumpărat bilete de tren pentru Krasnovodsk, am descoperit, spre marea noastră supărare, că banii nu ne mai ajungeau pentru restul călătoriei, ci doar pentru hrana de a doua zi. Mai mult, în timpul călătoriei prin Kashgar, hainele noastre deveniseră atât de ponosite, încât devenea de-a dreptul rușinos să ieșim cu ele în public, astfel încât aveam nevoie de bani pentru a ne cumpăra haine noi.

Ne-am decis așadar să nu mai mergem până la Krasnovodsk, ci să schimbăm trenul la Cerniaev și să ne îndreptăm spre Tașkent, un mare oraș în care puteam trimite o telegramă pentru a solicita bani și în care vom reuși să trăim cumva până când aceștia vor fi sosiți.

Ajunși la Tașkent, am închiriat o cameră la cel mai ieftin hotel, aproape de gară, după care am trimis telegramele. Întrucât acestea ne-au costat aproape toți banii, ne-am îndreptat urgent spre bazar pentru a ne vinde lucrurile care ne mai rămăseseră: pumnale, ceasuri, un pedomer, un compas, hărți, pe scurt, tot ceea ce s-ar fi putut vinde contra oricărei sume de bani. Seara, în timp ce ne plimbam pe stradă gândindu-ne la situația în care ne aflam și întrebându-ne dacă oamenii cărora le telegrafiaserăm vor avea bunul simț să ne trimită pe loc banii, am ajuns fără să observăm în vechiul Tașkent. Am intrat într-o ceainărie, continuându-ne să ne întrebăm ce vom face dacă banii vor întârzia. După îndelungi deliberări și analizarea mai multor posibilități, am decis în final că singurul lucru care ne mai rămânea de făcut era să pretindem, chiar acolo în Tașkent, că Ekim-Bei era un faimos fakir indian, iar eu un înghititor de săbii

și un magician care putea consuma orice cantitate de substanțe otrăvitoare. Ideea ne-a amuzat până într-atât, încât am început să facem felurite glume pe marginea ei.

A doua zi dimineață, primul lucru pe care l-am făcut a fost să ne îndreptăm spre birourile unui ziar din Tașkent, la departamentul de reclame, unde se primeau de asemenea comenzi pentru tot felul de afișe. Funcționarul de acolo s-a dovedit a fi un evreu extrem de prietenos, care sosise de curând din Rusia. După ce am stat o vreme de vorbă cu el, am aranjat ca numele noastre să fie inserate în toate cele trei ziare din Tașkent și am comandat de asemenea o mare cantitate de afișe care anunțau că sosise în oraș un celebru fakir indian - nu-mi amintesc exact cum s-a autodenumit Ekim-Bei - înclin să cred că era ceva care aducea cu Ganez sau Ganzin - și că acesta, împreună cu asistentul său Salakan, urma să facă o demonstrație de hipnoză și alte fenomene supranaturale în seara următoare, la un anumit club din localitate.

Funcționarul și-a asumat chiar sarcina să obțină permisiunea de la poliție de a lipi afișele în tot orașul, astfel încât în aceeași zi, locuitorii Tașkentului au putut citi uimiți despre cele mai mari miracole pe care doi magicieni le puteau realiza și la care vor putea asista ei înșiși a doua zi.

Înainte de reprezentație am cunoscut și angajat doi oameni mai simpli. După ce i-am trimis să facă o baie, i-am luat la hotel și am început să-i pregătim pentru ședințele de hipnoză. În curând am reușit să-i aducem într-o asemenea stare de hipnoză, încât ei au început să-și introducă ace mari în obraji, să-și coase gurile sau să se așeze între două scaune cu capul pe unul și tălpile sprijinite de celălalt, suportând cu ușurință o greutate enormă așezată pe stomac; în timpul spectacolului propriu-zis, această ultimă experiență a avut un mare succes la public, spectatorii putând să vină să-i tragă de păr, să-i înșepe, și așa mai departe.

Dar ceea ce i-a uimit cel mai mult pe intelectualii orașului, a fost exact momentul în care Ekim-Bei, folosind tehnica pe care am descris-o anterior, a reușit să le afle numele și vârstele. Pe scurt, la sfârșitul reprezentației, am reușit să adunăm nu doar o sumă considerabilă de bani, dar și să primim sute de invitații la masă; cât despre succesul pe care l-am avut la femeile din toate categoriile sociale, asupra acestui aspect nu voi mai insista.

Am prezentat spectacolul nostru trei seri succesiv, după care, având la dispoziție mai mulți bani decât ne erau necesari, am părăsit fără întârziere orașul, pentru a scăpa de admiratorii care începuseră deja să ne sufocă.

În cursul acestui capitol am pomenit de mai multe ori despre continentul asiatic aflat astăzi, în marea sa majoritate, sub dominație europeană. Mult mai târziu, după ce am trăit fără întrerupere timp de 15 ani în Europa, intrând în contact cu oameni de mai multe naționalități, am ajuns la concluzia că nu există nimeni în Europa care



să aibă o cât de mică idee despre Asia.

Marea majoritate a europenilor sau americanilor consideră Asia un fel de continent indefinit, o anexă a Europei, locuit de sălbatici sau, în cel mai bun caz, de către grupuri de semisălbatici care îl populează. Ideile occidentale despre mărimea continentului asiatic sunt vagi; el este comparat adesea cu unele țări europene și nimeni nu bănuiește măcar că Asia este un continent mai vast decât zece Europe la un loc și că el adăpostește rase de care nu doar europenii, dar nici măcar asiaticii nu au auzit niciodată. Voi mai menționa în încheierea acestui capitol că pe acest continent "sălbatic", științe diverse precum medicina, astrologia, științele naturii, și așa mai departe, au atins de milenii un grad de perfecțiune pe care civilizația europeană nu-l va atinge poate decât după câteva sute de ani.

## X.

### Piotr Karpenko

Voi dedica acest capitol lui Piotr Karpenko, unul dintre prietenii mei din copilărie, care a devenit mai târziu, în anii maturității, prin propriile sale realizări și nu doar printr-o simplă diplomă, un vestit inginer geolog. Astăzi nu mai este printre noi.

"Fie ca el să atingă Împărăția Cerurilor!"

Voi descrie la începutul acestui capitol circumstanțele în care eu și Karpenko ne-am cunoscut, după care voi relata câteva incidente prin care am trecut împreună în cursul expedițiilor noastre și care redau cât se poate de bine esența personalității lui Karpenko; ultimul dintre incidentele la care mă voi referi a fost acela în care forța sorții a condus la moartea sa prematură.

Strânsa noastră prietenie a început pe vremea când eram încă tineri băieți. Voi descrie în cât mai multe detalii modul în care ne-am cunoscut, având convingerea că voi putea să arunc o anumită lumină asupra psihicului unor tineri considerați a fi niște pușlamale, dar care la maturitate ajung uneori oameni cât se poate de remarcabili.

Locuiam pe vremea aceea în orașul Kars, ca băiat de cor la catedrala din localitate. Primul meu învățător, Bogacevski, părăsise Karsul, iar primul meu tutor, decanul Borsh, plecase la rândul său într-un concediu medical, ei fiind singurii oameni care aveau o oarecare autoritate asupra mea din oraș; iar cum în familia mea se vorbea despre posibilitatea unei întoarceri la Alexandropol în viitorul apropiat, m-am hotărât la rândul meu să nu mai rămân în Kars și am început să mă gândesc la Tiflis, căci visam de multă vreme să mă alătur corului arhidiaconului, propunere care mi se făcuse adesea și care îmi flata din plin orgoliul meu adolescentin.

În acea perioadă a vieții mele asemenea visuri formau încă centrul de gravitate al minții mele, încă insuficient dezvoltată.

Într-o dimineață a venit la mine, alergând în mare grabă, unul dintre coriștii catedralei, funcționar de armată, care îmi devenise prieten îndeosebi datorită faptului că îi procuram țigări bune pe care, trebuie să vă mărturisesc, obișnuiam să le procur șterpelindu-le din port-țigaretul unchiului meu. El mi-a spus că auzise accidental o discuție între comandantul fortăreței Fadeev și șeful poliției locale în legătură cu arestarea și interogarea mai multor persoane, în vederea afacerii legate de poligonul de tragere al artileriei și că numele meu



fusesse menționat printre suspecți.

Vestea m-a alarmat în mare măsură căci, după cum se spune, aveam ceva pe conștiință în legătură cu respectivul poligon de tragere, astfel încât, dorind să evit orice consecințe posibile, am decis să nu-mi mai întârzii plecarea și să părăsesc Karsul chiar în acea zi.

Incidentul legat de poligonul de tragere al artileriei a fost cauza care a stat la baza strânsei mele prietenii cu Piotr Karpenko.

La vremea aceea aveam un mare număr de prieteni de vârstă mea, precum și alții mult mai mari decât mine. Din prima categorie făcea parte și un băiețel foarte simpatic, fiul unui producător de vodcă. Numele său era Riaizov. El obișnuia să mă invite adesea în casa lui și alături treceam pe la el fără nici o invitație.

Părinții săi îl răsfațau foarte mult. Riaizov avea propria sa cameră în care își putea pregăti lecțiile în condiții cât se poate de confortabile. Pe masa sa de lucru se afla întotdeauna o farfurie plină cu plăcintă proaspătă care îmi plăcea foarte mult. Dar adevăratul motiv pentru care îl vizitam atât de des era sora lui, o fată de 12 sau 13 ani, care intra în camera lui de câte ori se întâmpla să fiu și eu acolo.

Ne-am împrietenit rapid și, fără să-mi dau seama, m-am îndrăgostit de ea. Se pare că nici ea nu era indiferentă la sentimentele mele. Pe scurt, o idilă discretă a început între noi.

Un alt prieten al meu, fiul unui ofițer de artilerie, obișnuia să treacă și el destul de des pe la Riaizov. Acesta era Piotr Karpenko. El s-a îndrăgostit la rândul său de sora lui Riaizov, iar aceasta nu părea indiferentă nici la farmecele sale. Se pare că pe el îl simpatiza deoarece îi aducea flori și dulciuri, iar pe mine deoarece cântam foarte bine la chitară și eram foarte îndemânatic în a face desene pentru batiste, pe care ea le broda lăudându-se mai târziu că le crease singură.

Eram așadar doi îndrăgostiți și o singură fată. Nu este de mirare că, puțin câte puțin, am început să ne privim ca doi rivali măcinați de gelozie. Într-o zi, exact după terminarea serviciului coral la catedrală, văzând că aleasa inimii mele este și ea prezentă, am căutat pe loc o scuză cât mai plauzibilă și am cerut permisiunea să plec mai devreme, căci doream să o întâlnesc la ieșire și să o însoțesc acasă.

În ușa catedralei m-am trezit nas în nas cu propriul meu rival. Am schimbat cu acesta priviri ucigătoare, dar am reușit să ne stăpânim și am condus-o acasă pe "Doamnă" precum doi cavaleri curtenitori. Îndată însă ce iubita noastră comună a dispărut din raza noastră de vedere, nu m-am mai putut abține și, căutând un motiv de ceartă, i-am tras o chelfănecă zdravănă.

În aceeași seară, am mers ca de obicei cu câțiva dintre prietenii mei în clopotnița catedralei. Aceasta era "clubul" nostru în care ne întâlneam aproape în fiecare zi pentru a fuma, a spune anecdote și uneori chiar a ne pregăti lecțiile.

Pe lângă membrii obișnuiți ai clubului l-am găsit acolo și pe bunul meu prieten Petias din Alexandropol care venise în Kars pentru

o vizită. Acesta era fiul lui Terenski, un inspector poștal care avea să fie mai târziu ucis în războiul ruso-japonez. Se mai afla acolo și un băiat din cartierul grec poreclit Fekhi, dar al cărui nume adevărat era Korkanidi și care mai târziu avea să devină autor de cărți școlare. Acesta adusesse halva de casă pregătită de mătușa sa special pentru noi, băieții de cor, căci era foarte sensibilă la muzica religioasă, iar glasurile noastre o tulburau adesea până în străfundul inimii.

Stăteam deci liniștiți, mâncând halva, fumând și sporovăind. Ceva mai târziu a apărut și Karpenko cu unul din ochi bandajat și însoțit de alți doi băieți ruși care nu erau membri ai clubului.

A venit direct la mine și mi-a cerut o explicație pentru faptul că l-am insultat cu o zi înainte. Karpenko era unul din acei tineri care adorau poezia și cărora le plăcea să se exprime într-un limbaj sofisticat, astfel că s-a avântat într-un lung discurs pe care l-am întrerupt însă brusc cu următoarea declarație categorică: "Pământul este prea mic pentru amândoi; de aceea, unul din noi trebuie să moară."

Ascultându-i tirada cam bombastică, m-am gândit să-i scot fumurile din cap. Dar, când ceilalți prieteni ai mei au început să îmi argumenteze că numai oamenii care nu au fost încă atinși de cultura contemporană, precum kurzii spre exemplu, își regleză afacerile în această manieră brută, în timp ce oamenii respectabili recurg la metode mult mai civilizate, mândria mea a început să se aprindă; și pentru a nu fi considerat needucat sau laș, am început să discut cu toată seriozitatea pe marginea incidentului.

După o interminabilă dispută, numită de noi dezbateri și care ne-a împărțit în două tabere, unii dintre băieți fiind de partea mea, iar ceilalți de partea rivalului meu - dezbateri care a degenerat într-un dialog al surzilor, aducându-ne pericolos de aproape în punctul de a ne arunca unii pe ceilalți din vârful clopotniței - am ajuns la concluzia că trebuie să ne batem într-un duel.

A apărut apoi întrebarea de unde să obținem armele. Nu puteam obține de nicăieri pistoale ori săbii, astfel că situația devenea destul de confuză. Emoția ajunsese la punctul paroxismului și toate gândurile noastre erau concentrate asupra modului în care vom putea rezolva dificultatea care tocmai apăruse.

Printre cei de față se afla și un prieten al meu, un băiat numit Turceaninov, cu o voce foarte pițigăiată și pe care toți îl considerau a fi un tip cât se poate de comic. În timp ce stăteam întrebându-ne ce este de făcut, acesta s-a ridicat brusc și a exclamat: "Dacă este atât de dificil să obținem pistoale, este în schimb mult mai ușor să obținem un tun." Toată lumea a râs, așa cum se întâmpla totdeauna când vorbea Turceaninov.

"N-aveți nici un motiv de râs, nerozilor, a exclamat el. Este cât se poate de posibil să folosim tunurile pentru scopurile noastre. Acum nu mai există cale de întoarcere. De vreme ce ați decis că unul dintre voi trebuie să moară, trebuie să vă asumați amândoi riscul de a muri. Propunerea mea devine în acest caz lucrul cel mai ușor de



făcut din lume."

El a propus apoi să mergem împreună la poligonul de artilerie într-o zi de trageri și să ne așezăm undeva în bătaia tunurilor, așteptându-ne soarta. Dacă vreunul dintre noi va fi lovit întâmplător de un obuz, se va considera că acesta a fost sortit morții.

Cunoșteam cu toții cât se poate de bine poligonul de artilerie. Era undeva în afara orașului, nu departe de munți. Avea circa 14 kilometri pătrați și era absolut interzis să intri în el în anumite perioade ale anului, mai exact în timpul tragerilor, când era strict păzit de către gărzile armate.

Obişnuiam să mergem adesea acolo, îndeosebi noaptea, la indemnul a doi derbedei numiți Aivazov și Denisenko, care aveau o anumită autoritate asupra noastră, pentru a colecta sau, ca să fiu mai precis, pentru a fura părțile de cupru ale obuzelor folosite și gloanțele de plumb care zăceau împrăstiate pe câmp în urma tragerilor, pe care le vindeam mai târziu la greutate contra unui preț bun.

Dezbaterea noastră s-a sfârșit deci prin aprobarea categorică a propunerii lui Turceaninov, pe care urma să o punem în practică chiar în ziua următoare.

Potrivit propunerilor "secunzilor" noștri, care erau Kerenski și Korkanidi de partea mea, iar de partea rivalului meu cei doi străini care veniseră împreună cu el, urma ca a doua zi dimineața să mergem la poligonul de artilerie, înainte ca tragerile să înceapă, să ne culcăm la pământ la o oarecare distanță unul de celălalt, întinzându-ne în gropile unor obuze anterioare ca să nu putem fi văzuți, și trebuia să rămânem până la căderea serii; oricare dintre noi ar fi fost încă în viață la acel moment era liber să plece.

Secunzii aveau să rămână ei înșiși toată ziua în preajma poligonului, pe malul râului Kars-Ceai, urmând ca seara să ne caute în gropile noastre, pentru a vedea rezultatul duelului. Dacă ar fi descoperit că unul dintre noi sau amândoi eram răniți, ei urmau să facă cele necesare și, dacă se dovedea că fuseserăm amândoi uciși, ei trebuiau să răspândească zvonul că plecaserăm în noaptea precedentă să colectăm cupru și plumb, neștiind că va fi tragere în ziua următoare și că am adormit la fața locului.

A doua zi dimineața am plecat așadar împreună, stabilindu-ne tabăra pe malul râului Kars-Ceai. Aici am împărțit proviziile între noi, iar eu și rivalul meu ne-am îndreptat spre poligon, unde ne-am adăpostit în două găuri separate. Secunzii s-au întors în tabără, unde îi așteptau ceilalți, și și-au petrecut restul zilei pescuind.

Până acum totul părea o simplă glumă, dar când au început tragerile situația s-a schimbat subit. Nu aș putea să vă spun prin ce experiențe a trecut rivalul meu și ce gânduri i-au trecut acestuia prin cap, dar îmi amintesc și astăzi ca și atunci ceea ce s-a întâmplat în ființa mea de îndată ce au început tragerile, iar obuzele au început să zboare pe deasupra capului meu, explodând în apropiere.

La început am fost pur și simplu consternat, dar în curând

sentimentele mele căpătaseră o asemenea intensitate, iar gândurile mele aveau o asemenea viteză de rotație încât, în fiecare moment, pot spune că am gândit și am experimentat mai mult decât într-un întreg an obișnuit. Atunci a apărut pentru prima oară în mine "conștiința plenară de sine", care a devenit din ce în ce mai puternică, permițându-mi să realizez că prin propria mea prostie m-am pus singur într-o situație de anihilare, căci în acel moment moartea mea părea inevitabilă. Teamă instinctivă care a pus stăpânire pe mine a atins o asemenea intensitate, încât chiar și realitatea înconjurătoare părea să dispară, lăsând în ființa mea doar o imensă teroare.

Îmi amintesc că m-am încovrigat pe fundul gropii, încercând să par cât mai mic și că mi-am astupat urechile cu mâinile, pentru a nu mai auzi nimic în jur.

Corpul meu vibra atât de tare încât mi se părea că fiecare țesut vibra independent de celelalte și, în pofida zgomotului asurzitor al tunurilor, îmi puteam auzi distinct fiecare bătaie a inimii, precum și clănțănitul dinților mei.

Trebuie să menționez că, după părerea mea, exact acestui incident din tinerețe i-am datorat anumite senzații pe care le-am avut mai târziu, când ele s-au cristalizat datorită unor eforturi conștiente. Datorită lor în anii maturității nu m-am mai lăsat niciodată perturbat de acele împrejurări ale vieții care angrenau exclusiv propriile mele interese egoiste; în plus, nu am mai experimentat senzația de teamă decât în condiții absolut obiective, în timp ce, pe de altă parte, am putut întotdeauna să înțeleg cu ușurință, fără a mă lăsa impresionat sau indus în eroare, teama oricărei ființe. Nu-mi amintesc cât timp am rămas în acea stare; tot ce pot să spun este că și în acest caz, ca întotdeauna, supremul și inexorabilul nostru suveran, Timpul, nu a înărziat să-și exercite drepturile, astfel încât în curând m-am obișnuit cu această nouă stare de lucruri și cu zgomotul asurzitor al tunurilor, sau cu exploziile obuzelor din jurul meu. Treptat, gândurile legate de tristul meu sfârșit la o vârstă atât de fragedă, au început să se atenuze.

Deși de regulă focurile erau întrerupte în anumite perioade, era imposibil să scapi în aceste intervale, îndeosebi datorită pericolului de a cădea în mâinile gărzilor. Nu era deci nimic de făcut decât să rămâi imobil în liniște. La un moment dat devenisem atât de indiferent încât mi-am luat prânzul, după care, fără să-mi dau seama, am adormit. După o activitate atât de intensă, sistemul meu nervos avea nevoie de o odihnă urgentă. Nu știu cât timp am dormit, dar atunci când m-am trezit era deja seară, iar în jur era liniște.

Când m-am trezit pe deplin și am realizat cu claritate motivele pentru care mă aflam în acel loc, m-a cuprins mai întâi o mare bucurie că eram viu și nevătămat dar, după ce această stare egoistă de euforie mi-a mai trecut, mi-am amintit subit și am început să fiu îngrijorat în legătură cu soarta tovarășului meu de nenorocire. M-am târât afară din gaura mea și am început să-l caut acolo unde



știam că se adăpostise.

Văzându-l cum zace nemișcat am fost foarte înspăimântat, dar apoi m-am gândit că trebuie să fie adormit; când am văzut însă că avea urme de sânge pe picior, mi-am pierdut complet capul și toată ura din ziua precedentă s-a transformat într-o milă profundă. Cu o frică la fel de mare ca cea pe care o experimentasem cu câteva ore înainte, m-am târât în groapă ca și cum, instinctiv, aș fi vrut să nu fiu văzut.

Atunci cu ajuns și secunzii. Văzându-l pe Karpenko nemișcat și pe mine atât de înspăimântat, iar apoi văzând sânge pe piciorul său, aceștia au crezut că s-a întâmplat o nenorocire. După cum aveau să-mi spună mai târziu, ei erau convinși, la fel ca și mine, că Piotr era mort.

Am rămas toți trei ca hipnotizați, până când am fost treziți din starea noastră de stupefacție de Kerenski. După cum ne-a mărturisit mai târziu acesta, stând atâta vreme nemișcat îi amorsea piciorul, astfel încât a fost nevoit să-și schimbe poziția. Apropiiindu-se puțin de Karpenko, el a observat că pieptul acestuia se ridica la intervale regulate. Apropiiindu-se, și-a dat seama că Piotr respira și ne-a dat această veste cu un strigăt plin de bucurie. Revenindu-ne pe loc în simțiri, ne-am dat mai aproape și l-am înconjurat pe Karpenko, după care am început să deliberăm, încercând să stabilim ce avem de făcut. Ne-am înțeles până la urmă să facem un scăunel din brațele noastre și să-l transportăm pe Karpenko la râu.

Ne-am oprit la ruinele unei vechi fabrici de cărămidă, unde am improvizat urgent un pat din hainele noastre și l-am așezat pe Karpenko, după care am început să-i analizăm rana. Se pare că fusese rănit ușor la un picior de către un rapnel, dar că rana nu era periculoasă.

Cum Karpenko își pierduse cunoștința și nici unul din noi nu știa ce să facă, unul din prietenii noștri a fugit în oraș pentru a-l căuta pe noul membru al clubului nostru, un asistent de chirurg, în timp ce noi ceilalți ne-am apucat să spălăm rana și am încercat să o bandajăm. Asistentul de chirurg a sosit în cea mai mare grabă, iar noi i-am explicat că accidentul avusese loc în timp ce culegeam cupru, neștiind de tragerea care urma să aibă loc. După ce a examinat rana, a spus că aceasta nu era periculoasă, iar leșinul se datora pierderii de sânge. De fapt, imediat după ce i-a administrat niște săruri mirositoare, pacientul și-a revenit pe loc în simțiri.

L-am rugat desigur pe amicul nostru să nu povestească nimănui despre accident, căci aceasta ne-ar fi provocat mari necazuri datorită ordinilor stricte de a nu intra în poligon în timpul tragerilor.

Odată ce Karpenko și-a revenit, el a privit în jur la toți cei prezenți; iar când privirea sa s-a oprit asupra mea mai mult decât asupra celorlalți, el a zâmbit, iar atunci ceva s-a rupt în mine, iar eu am fost copleșit de remușcări. Din acel moment, l-am iubit ca pe un frate.

L-am transportat acasă pe pacient și am explicat familiei sale că, în timp ce traversam o râpă pentru a merge la pescuit, un bolovan

se dislocase și îi rănise piciorul. Părinții săi au crezut istoria noastră, iar eu am obținut permisiunea lor de a petrece fiecare noapte la căpătâiul său, până când el se va însănătoși. În toate acele zile când el era nevoit să zacă în pat încă slăbit, l-am îngrijit ca un frate mai mare și, vorbind despre diferite lucruri care ne preocupau în mod comun, strânsa noastră prietenie a început. Cât despre iubirea pentru aleasa inimii noastre din pricina căreia se întâmplaseră toate, se pare că acest sentiment s-a evaporat spontan atât din inima mea, cât și din cea a lui Karpenko.

După însănătoșirea sa, părinții săi s-au mutat în Rusia, el și-a trecut examenele și a fost admis mai târziu la un institut tehnic.

Timp de câțiva ani nu l-am mai văzut pe K., dar am primit cu regularitate lungi scrisori de la el, în care obișnuia să-și descrie viața sa interioară și exterioară în detaliu și să-mi ceară opinia asupra unei lungi liste de chestiuni care îl interesau, îndeosebi în ceea ce privea subiectele religioase. Dar prima sa manifestare de entuziasm serios pentru ideile noastre comune s-a născut numai șapte ani mai târziu.

Era vară și el se îndrepta spre Kars pentru a-și petrece acolo sărbătorile; în drum s-a oprit și la Alexandropol unde, aflând de prezența mea a venit să mă viziteze. Mă dusesem în acea vară la Alexandropol pentru a-mi putea desfășura în singurătate și fără a fi deranjat anumite experimente practice legate de chestiunile care mă interesau în mod particular la acea vreme legate de influența vibrațiilor sunetului asupra anumitor tipuri de oameni, ca și asupra anumitor forme de viață.

După ce ne-am întâlnit și am prânzit împreună, l-am rugat să mă însoțească la hambarul pe care-l transformasem într-un adevărat laborator și unde obișnuiam să-mi petrec fiecare după-amiază. El a examinat cu atenție toate comorile pe care le strânsesem acolo și a devenit atât de interesat de ceea ce făceam încât, deși a fost nevoit să plece chiar în acea zi pentru a-și vizita familia, s-a decis să se întoarcă după numai trei zile. A rămas apoi cu mine aproape întreaga vară, ducându-se doar rareori să-și vadă familia în Kars.

La sfârșitul verii, mai mulți membri ai recent formatului nostru grup, "Căutătorii Adevărului", ni s-au alăturat în Alexandropol cu scopul de a organiza o expediție arheologică la ruinele orașului Ani, vechea capitală a Armeniei. Karpenko ni s-a alăturat atunci pentru prima oară și, intrând astfel în contact cu ceilalți membri ai grupului, el a fost atras gradat în sfera preocupărilor care ne interesau.

El s-a întors în Rusia numai după încheierea expediției și a obținut curând după aceea diploma de inginer geolog. Nu l-am mai văzut după aceea timp de trei ani, dar grație corespondenței noastre neîntrerupte, nu am pierdut legătura unul cu celălalt. Karpenko a mai păstrat corespondența și cu alți membri ai "Căutătorilor Adevărului", cu care se împrietenise.

La sfârșitul acestor trei ani, el a devenit membru cu drepturi



depline al originalei noastre societăți și a luat parte împreună cu noi la mai multe expediții serioase în Asia și Africa.

Incidentul care a stat la baza morții lui premature a avut loc în timpul uneia din aceste expediții, în timp ce străbăteam munții Himalaya, din regiunea Pamir spre India. Încă de la început ne-am izbit de mari dificultăți. Ne îndreptam spre versantul din nord-vestul Himalayei, când am fost surprinși de o mare avalanșă care ne-a îngropat pe toți în zăpadă și cu mari eforturi am reușit să scăpăm aproape toți, lăsând totuși în urmă pe doi dintre tovarășii noștri, care muriseră. Unul dintre aceștia era baronul X., un ocultist pasionat și celălalt era ghidul nostru Karachir Khainu. În această nenorocire l-am pierdut așadar nu numai pe unul dintre cei mai buni prieteni ai noștri, dar și pe ghidul care cunoștea întreaga zonă.

Trebuie să menționez în treacăt că întreaga zonă dintre munții Hindu-Kush și versantul Himalayan, acolo unde a avut loc incidentul povestit mai sus, constă într-o încrucișare de trecători înguste și chei muntoase, fiind una dintre cele mai sălbatice regiuni între toate formațiunile de origine cataclismică similare de pe suprafața planetei. Traseele sunt atât de ciudate și de imposibile încât ele par să fi fost intenționate create astfel de către Puterile Superioare, astfel încât nici un muritor să nu îndrăznească măcar să se aventureze pe ele.

După accidentul în care ne-am pierdut ghidul, considerat chiar și de către locuitorii zonei drept cel care cunoștea toate colțurile și ascunzișurile acestei regiuni, am rătăcit timp de câteva zile pentru a găsi o cale de a ieși din acest loc neospitalier.

"Bine, dar nu aveți o hartă și un compas?" se va întreba fără doar și poate cititorul. Cum să nu, aveam tot ceea ce ne trebuia în acest sens. Dar în realitate, călătorii pierduți prin aceste zone ar fi mult mai fericiți dacă aceste așa-zise hărți nu ar exista deloc. După părerea mea, o hartă contemporană nu poate fi folosită decât dacă pui în practică faimosul proverb care afirmă: "Dacă dorești să ai succes în orice întreprindere a ta, atunci cere-i unei persoane oarecare sfatul și fă exact opusul său." Același lucru este valabil și în acest caz: dacă dorești să găsești drumul cel bun, consultă o hartă și ia-o apoi în direcția opusă, fiind sigur că vei ajunge astfel acolo unde dorești. Aceste hărți sunt bune doar pentru aceia dintre contemporanii noștri care, stând liniștiți în fotoliile lor, fără să aibă nici o posibilitate de a pleca undeva, se ocupă totuși cu scrierea a numeroase cărți de călătorii și aventuri. Ele se dovedesc un instrument excelent pentru aceștia, căci le facilitează inventarea celor mai fantastice istorii.

Dintre toate hărțile care mi-au trecut prin mână în întreaga mea viață, de la cele chinezești antice și până la cele militare din timpuri mai recente, nici măcar una nu mi-a fost de vreun folos practic atunci când am avut cu adevărat nevoie de ea. Cu deosebire hărțile care descriu zonele nelocuite ca, spre exemplu, cele din Asia Centrală, sunt cu totul inutile și, după cum spuneam, ar fi mai bine

dacă nu ar exista deloc. Ele deformează realitatea până la absurd. Pentru călătorii autentici, asemenea hărți conduc adesea la situații dintre cele mai supărătoare și nedorite. Spre exemplu, să spunem că potrivit indicațiilor unei hărți urmează să traversezi în ziua următoare o culme muntoasă unde te aștepti să fie foarte frig. Dimineața, când îți împachetezi bagajele, vei pune la o parte hainele mai călduroase și toate lucrurile de care vei avea nevoie pentru a te proteja împotriva frigului. După ce vei pune celelalte lucruri pe animalele de povară pe care le-ai luat în acest scop, vei așeza hainele călduroase în vârful acestor bagaje, astfel încât să le poți folosi rapid de îndată ce va fi necesar.

Dar vai, realitatea din ziua respectivă se dovedește cu totul contrarie, în ciuda tuturor indicațiilor hărților, astfel încât vei fi nevoit să traversezi doar prin văi și regiuni joase, iar în locul frigului pe care-l așteptai căldura este atât de mare încât nu știi cum să-ți mai scoți hainele de pe tine; și cum hainele călduroase nu erau aranjate prea strâns, ci doar așezate deasupra bagajelor, ele alunecă adesea și cad aproape la fiecare pas. Iar ce înseamnă să fii nevoit să-ți refaci bagajele într-o călătorie lungă prin munți nu poate înțelege decât acela care a făcut-o cel puțin o dată în viață.

Dacă aceste hărți contemporane sunt așa cum sunt, faptul se datorează metodelor prin care ele sunt cartografiate. Am avut ocazia să asist odată personal la un asemenea proces. Călătoream la vremea aceea cu o parte dintre membrii grupului nostru prin Pamir și tocmai trecusem de vârful Alexandru al III-lea. În apropierea acestui munte se afla localizat și cartierul general al experților departamentului topografic militar din Turkestan. Șeful lor era un colonel, bun prieten cu unul dintre tovarășii noștri de călătorie, motiv pentru care am și făcut o vizită în tabăra sa.

Acest colonel avea în subordinea sa mai mulți tineri ofițeri care ne-au salutat cu multă bucurie, căci petrecuseră mai multe luni într-un loc în care, pe o rază de câteva sute de mile, nu întâlniseră nici o ființă vie. Am rămas împreună cu ei trei zile, intenționând să profităm de corturile lor pentru a ne odihni.

Pe când ne pregăteam de plecare, unul din tinerii ofițeri ne-a cerut permisiunea de a ne însoți, căci trebuia să cartografieze o hartă a unei localități aflată la două zile distanță în direcția în care ne îndreptam noi. Am acceptat, iar la scurtă vreme după plecarea noastră am ajuns la tabăra unor kara-kirghizi nomazi și am intrat în discuție cu aceștia. Ofițerul care ne însoțea vorbea și el limba lor. Am discutat mai mult cu unul dintre kara-kirghizi, un om în vârstă și, se pare, cu multă experiență. L-am invitat apoi la masă sperând să profităm de faptul că el cunoștea foarte bine locurile, putându-ne furniza astfel toate informațiile de care aveam nevoie.

Aveam la noi câteva burdufuri confecționate din stomacuri de oaie și pe care le umpluserăm cu o excelentă *kovurma*, iar ofițerul avea câteva sticle de vodcă pe care le adusese din Tașkent și după care acești



nomazi se dau în vânt, cu deosebire atunci când nu sunt văzuți de ceilalți membri ai tribului. În timp ce umpleam paharele cu vodcă, kara-kirghizul ne-a dat mai multe indicații despre aceste regiuni și ne-a arătat pe unde am putea ajunge la locurile care ne interesau. El a indicat un anumit vârf muntos acoperit cu zăpadă care nu se topea niciodată și cu care eram deja familiarizați: "Vedeți acest vârf? Ei bine, chiar în spatele lui se află cutare și cutare locuri precum și faimoasa peșteră a lui Iskander". Ofițerul nota toate acestea pe hârtie și trebuie să recunosc că era un artist destul de bun.

După ce am terminat de mâncat și kara-kirghizul s-a întors în tabăra sa, am privit harta pe care o notase ofițerul și am constatat că acesta respectase tot ceea ce spusese bătrânul, cu o singură excepție: el a desenat toate lucrurile indicate nu în spatele muntelui, ci în fața acestuia. I-am arătat greșeala și a reieșit până la urmă că ofițerul făcuse o confuzie între doi termeni asemănători din limba kara-kirghiză, "în fața" și "în spate", respectiv *bu-ti* și *pu-ti*, termeni care, dacă nu ești destul de familiarizat cu limba, se pot confunda destul de ușor unul cu celălalt, îndeosebi dacă sunt pronunțați foarte rapid. Când i-am explicat toate acestea ofițerului, tot ceea ce el a răspuns a fost: "Ei, la naiba!" După care și-a închis caietul de note. Desenase timp de două ore și, desigur, nu dorea să-și reia toată munca de la început, cu atât mai mult cu cât ne pregăteam cu toții de plecare. Sunt convins că schița a fost mai târziu încorporată într-o hartă, exact în maniera în care ofițerul o desenase inițial. Mai târziu, călătorii care vor consulta respectiva hartă nu vor putea desigur să găsească toate detaliile menționate în fața muntelui, căci, în realitate, acestea se găsesc într-un cu totul alt loc. Cu puține excepții, toate aceste hărți sunt desenate într-o manieră mai mult sau mai puțin asemănătoare. De aceea, dacă o hartă îți indică faptul că vei întâlni un râu, nu trebuie să fii surprins dacă în locul acestuia vei întâlni un munte inaccesibil.

Dar să revenim la povestirea noastră. Rămăși fără ghidul nostru, am început să rătăcim la întâmplare, fiind foarte atenți să nu ne întâlnim cu acele faimoase bande de tâlhari care, îndeosebi în acea vreme, nu prea îi iubeau pe europenii care le cădeau în mâini, transformându-i în sclavi și schimbându-i apoi contra unui cal bun, a unei puști sau a unei fete, captivă și ea desigur.

Rătăcind astfel am ajuns la un mic curs de apă și am decis să urmărim cursul acestuia, având convingerea că el ne va scoate la liman. Nu știam nici măcar dacă mergem spre nord sau spre sud. După câțiva kilometri s-a dovedit că pârâul absorbea toți afluenții din zonă, transformându-se în curând într-un adevărat râu, ale cărui maluri stâncoase ne făceau imposibilă călătoria. Am luat atunci hotărârea să sacrificăm toate caprele care ne ajutaseră să ne transportăm lucrurile și să confecționăm cu ajutorul pieilor lor și a buștenilor care se găseau din abundență în zonă niște plute pentru a ne continua astfel călătoria pe râu în jos. Era însă prea târziu în ziua aceea pentru acest lucru,

astfel încât ne-am instalat tabăra, am aprins un mare foc și ne-am culcat, nu înainte de a fi pus plantoane cu schimbul pe timpul nopții.

Primul lucru pe care l-am făcut a doua zi dimineața a fost să sacrificăm toate caprele, lipsiți de scrupule ca și contemporanii noștri, capre pe care cu numai o zi înainte le priveam ca pe cei mai sinceri prieteni și asociați ai noștri în depășirea dificultăților călătoriei. După această admirabilă operațiune "creștină", unii dintre noi s-au apucat să taie carnea animalelor în fâșii pentru a o putea prăji, alții au preparat pielea pentru a putea confecționa plutele, alții s-au ocupat de intenstinele caprelor din care au confecționat corzi pentru a lega buștenii, în timp ce o altă echipă din care luam parte și eu însumi am luat cu noi topoare și am plecat în căutarea lemnului potrivit pentru o plută.

În căutarea noastră ne-am îndepărtat destul de mult de tabără. Căutam o anumită specie de copac, numită karagaci, sau mesteceni, căci consideram că doar aceste două tipuri de bușteni vor putea fi suficient de puternici pentru a putea rezista la contactul cu stâncile și pentru a putea face față căderilor de apă.

Pe măsură ce ne îndepărtam de tabără în căutarea speciilor menționate, am zărit în depărtare un om aparținând unuia dintre triburile locale. După ce ne-am sfătuit, am decis să mergem la el și să-l întrebăm unde am putea găsi speciile de copaci pe care le căutam. Apropiindu-ne, am văzut că acesta era îmbrăcat în zdrențe și ne-am dat seama după atitudinea sa că era un fel de *ez-ezunavuran*, adică un om care se retrăsese în solitudine pentru salvarea sufletului său sau, în termeni europeni, un fakir. Și dacă tot am menționat cuvântul "fakir" cred că nu ar fi inutil să fac o mică paranteză pentru a arunca mai multă lumină asupra acestui faimos cuvânt. Semnificația atribuită lui de către europeni este aproape necunoscută asiaticilor. Fakir are în limba turcomană semnificația de cerșetor. Și cum majoritatea limbilor folosite pe continentul asiatic se trag din limba veche turcomană, cuvântul a ajuns în zilele noastre să capete semnificația de escroc sau de hoț.

Mai exact, pentru a exprima semnificația termenilor de escroc și de hoț, aceste popoare folosesc două cuvinte diferite, ambele derivate din vechea turcomană. Unul este cuvântul fakir, iar celălalt este "luri". Primul este folosit pentru cei care încearcă să profite de religiozitatea semenilor lui, în timp ce al doilea se aplică tuturor celor care profită de prostia sau naivitatea oamenilor. Spre exemplu, termenul de "luri" este dat tuturor Țiganilor, atât în calitate de indivizi, cât și ca nație.

La modul general, Țiganii trăiesc alături de celelalte popoare și duc pretutindeni o viață nomadă. Ei sunt de regulă angajați în afaceri cu cai, cu obiecte din cupru, cu cântatul pe la petreceri, cu ghicitul viitorului și alte ocupații asemănătoare. Ei își instalează corturile pe lângă locurile populate și obișnuiesc să-i înșele pe orașenii și pe sătenii naivi prin orice mijloace posibile. Țiganii reprezintă astfel



arhetipul cuvântului "luri" folosit de către popoarele asiatice pentru orice alte persoane indiferent de rasă sau naționalitate care se ocupă de înșelăciune ori furturi.

În ceea ce privește termenul de fakir, asiaticii îl traduc prin mai multe cuvinte, cel mai des folosit fiind acela de ez-ezunavuran, care provine din argoul turcoman și care are semnificația "cel care se autoflagează". Am citit și am auzit personal numeroase opinii aberante prin care europenii le atribuie acestor fakiri proprietăți naturale sau miraculoase, în timp ce orice om normal din Asia consideră că aceste trucuri sunt simple înșelătorii.

Pentru a demonstra confuzia care domnește în rândul europenilor în legătură cu semnificația acestui cuvânt, cred că este suficient să afirm că deși am călătorit în aproape toate țările unde acești fakiri, așa cum sunt ei imaginați de europeni, se presupune că ar trăi, nu am întâlnit totuși nici măcar unul singur dintre ei; în schimb, am avut recent norocul să întâlnesc un fakir, în sensul pe care îl atribuie asiaticii acestui cuvânt, nu în India sau în vreo altă țară din Asia, ci în centrul Europei, în orașul Berlin.

Mă plimbam într-o zi de-a lungul bulevardului Kurfurstendamm, în direcția grădinii zoologice și am avut ocazia să văd așezat pe asfalt un derbedeu care-și pierduse ambele picioare și care învățea la o flașnetă antediluviană.

La Berlin, capitala Germaniei, ca și în alte orașe reprezentând culmea civilizației contemporane, este interzis să ceri pomană în mod direct, dar oricine dorește să cerșească fără să fîră deranjat de poliție, reușește acest lucru dacă învârt la o flașnetă sau vinde cutii goale de chibrituri, poze indecente, ori desfășoară orice alt fel de activități asemănătoare.

Acest cerșetor îmbrăcat ca un soldat german învățea deci la flașnetă sa ale cărei note lipseau pe jumătate. Trecând pe lângă el i-am aruncat câteva monezi și, privindu-l mai atent, fața sa mi s-a părut familiară. Nu l-am întrebat nimic, căci nu riscam pe vremea aceea după cum nu risc nici astăzi să mă adresez cuiva în germana mea stricată, ci am început să mă gândesc unde aș fi putut să-l mai fi întâlnit. După ce mi-am terminat afacerile, m-am întors pe aceeași stradă. Vagabondul era încă acolo. M-am apropiat de el încet și am început să-l privesc cu foarte mare atenție, încercând să-mi amintesc această față care-mi era atât de familiară, însă nu am reușit pe moment acest lucru. Doar după ce am ajuns la Romanische Caffé am realizat subit că omul nu era altcineva decât soțul unei doamne care îmi fusese trimisă cu câțiva ani înainte la Constantinopol de către un prieten apropiat cu o scrisoare de introducere în care mă ruga să îi dau un anumit tratament medical. Soțul respectivei doamne era un fost ofițer rus care fusese dat afară din armată. Mi-am adus aminte cum tânăra doamnă venise la mine cu un umăr dislocat și cu întregul corp acoperit cu vânătăi. În timp ce îi îngrijeam brațul, ea mi-a povestit cum bărbatul ei o bătuse pentru că refuzase să se vândă pentru o

sumă bunicică unui evreu spaniol. Am reușit cu ajutorul doctorilor Victorov și Maximovici să-i vindec brațul, după care ea a plecat.

După câteva săptămâni, pe când mă aflam într-un restaurant renumit din Constantinopol numit "Trandafirul negru", aceeași doamnă s-a apropiat de mine. Ea s-a apropiat de mine, mi-a făcut un semn cu capul și mi-a spus: "Iată, acela este soțul meu". După care a adăugat: "Am reușit să ne împăcăm din nou. În fond, este un om bun, deși are un temperament cam aprins." Abia atunci am înțeles ce fel de femeie era. Atunci l-am examinat cu interes pe ofițer, căci eram interesat de un asemenea tip rar.

Mă aflam acum în fața aceluiași ofițer devenit un vagabond infirm într-o uniformă de soldat german, care învățea o flașnetă străveche și se afla la mila trecătorilor nemți. Este inutil să vă mai spun că la sfârșitul zilei acesta adunase un mare număr de monezi pe care trecătorii miloși le-au aruncat acestei "nefericite victime a războiului".

Acesta este după părerea mea tipul autentic al fakirului în sensul pe care-l dau popoarele asiatice acestui cuvânt. În ceea ce privește picioarele sale, vă mărturisesc că mi-aș dori ca ale mele să fie la fel de sănătoase și de puternice ca ale lui!

Atât despre fakiri deocamdată. Să ne întoarcem la istoria pe care am început-o.

Ne-am apropiat deci de ez-ezunavuran și după salutarile de rigoare ne-am așezat alături de el. Înainte să-i punem întrebările care ne interesau am început să vorbim despre lucruri generale, schimbând amabilitățile de rigoare obișnuite la aceste popoare.

Este interesant de remarcat că psihicul locuitorilor acestor regiuni este complet diferit de cel al europenilor. Aceștia din urmă exprimă direct tot ceea ce au în minte, ceea ce nu este cazul asiaticilor a căror dualitate psihică este o trăsătură destul de dezvoltată. Aici, chiar și cel mai mare dușman al tău îți va vorbi extrem de politicos și de prietenos, deși în interior este măcinat de ură și îți dorește tot răul din lume.

Există numeroși europeni care, deși au trăit printre asiatici timp de zeci de ani, nu au ajuns să înțeleagă realitățile specifice psihicului acestora și care îi judecă după același tipar, creând astfel neînțelegeri care ar fi putut fi cu ușurință evitate. Locuitorii acestor popoare sunt plini de mândrie și de orgolii. Fiecare dintre ei, indiferent de poziția sa socială, are pretenția ca ceilalți să-l trateze cu o oarecare deferență.

Dacă ești interesat de un anumit subiect, nu-l poți aborda niciodată direct și trebuie să te apropii de el pe ocolite. În caz contrar, în cea mai fericită situație, vei fi direcționat spre dreapta, în timp ce drumul corect o ia spre stânga. Pe de altă parte, dacă ești un adevărat expert în arta diplomației locale, partenerul tău de discuție va fi nu doar dornic să-ți dea toate detaliile necesare, dar chiar se va oferi să te ajute pentru a te conduce la destinația dorită.



Apropiindu-ne deci de omul nostru, am evitat să-l întrebăm direct ceea ce doream. Ne-am așezat mai întâi lângă el și am început să vorbim despre frumusețea peisajului remarcând că ne aflam acolo pentru prima oară. L-am întrebat apoi cum îi plăceau împrejurimile. Mult mai târziu am spus în trecere: avem nevoie de cutare și cutare lemn într-un anumit scop, dar nu reușim să-l găsim nicăieri. Sihastrul ne-a răspuns că regretă nespuse dar nu știe unde se poate găsi lemnul, deoarece se afla în regiune de puțin timp, dar în schimb cunoștea un bătrân, apreciat de către toată lumea și care era propriul său maestru. Acesta locuia într-o peșteră în spatele dealului din față și trăind de foarte mult timp în zonă cunoștea regiunea cât se poate de bine.

S-a pregătit apoi de plecare, dar doctor Sari-Ogli l-a oprit și l-a întrebat dacă nu am putea să îl cunoaștem și noi pe respectatul său maestru și să-l întrebăm cu această ocazie despre lemnul care ne interesa. Ne-a răspuns: "Să mergem împreună. Maestrul meu este aproape un sfânt și este întotdeauna gata să ajute pe oricine."

Am plecat împreună și, după o vreme, am văzut un bătrân stând pe o pajiște sub un copac; fără să ne mai aștepte, ghidul nostru a alergat la el și, după ce au vorbit o vreme, ne-a făcut semn să ne apropiem.

Am schimbat din nou saluturile obișnuite în asemenea situații și ne-am așezat alături de bătrân. Fața acestuia părea atât de binevoitoare și de angelică încât am sărit peste preliminariile obișnuite și, fără să-i ascundem nimic, i-am spus ce ni s-a întâmplat și motivul pentru care am venit să-l vizităm.

Ne-a ascultat cu mare atenție și după ce s-a gândit puțin, ne-a spus că râul pe malurile căruia am oprit era un afluent al râului Citral, care se varsă la rândul său în râul Kabul și care, în sfârșit, se varsă în Ind. El cunoștea drumuri prin care se putea părăsi regiunea, dar erau toate lungi și dificile. Ne-a mai spus de asemenea că planul nostru era cel mai bun din câte se puteau imagina, cu condiția să fim suficient de norocoși să evităm malurile pe care locuiau adesea triburi care nu erau deloc prietenoase cu străinii. În ceea ce privea esențele de lemn pe care le căutam, el era de părere că acestea nu erau deloc potrivite pentru aceste scopuri, cel mai bun fiind cireșul cornelian, indicându-ne de asemenea locul unde puteau fi găsiți numeroși asemenea copaci. Deodată, s-a auzit din apropiere un răget atât de înfrigorant, încât ar fi înghețat inima oricărui temerar. Păstrându-și calmul, bătrânul și-a întors capul și a strigat într-un anumit fel. A apărut atunci dintre tufișuri în toată frumusețea și puterea sa un uriaș urs cenușiu care avea ceva în gură. Animalul s-a apropiat de noi privindu-ne cu ochii săi feroși, după care s-a îndreptat spre bătrân și a depus la picioarele sale lucrul pe care-l ținea în gură, după care s-a întors și a dispărut în tufișuri.

Eram consternați în cel mai deplin sens al cuvântului, iar dinții ne clănțneau literalmente în gură. Bătrânul ne-a explicat cu o voce amabilă că ursul era un bun prieten al său, care-i aducea

câteodată *djungari* (o specie de porumb care crește în acea regiune și care este folosit ca un substitut pentru grâu). Chiar și după cuvintele sale liniștitoare nu ne-am putut găsi multă vreme calmul, privindu-ne uluiți unii pe ceilalți. Ridicându-se, bătrânul ne-a smuls din starea noastră de uluire și ne-a spus că este ora pentru plimbarea sa obișnuită și că ne-ar putea însoți spre dealul unde creșteau cireșii.

Apoi a rostit o rugăciune și a pornit înainte cu discipolii săi și cu noi pe urmele sale. Ajunși la dealul cu cireși, toată lumea, inclusiv bătrânul, au început să ne ajute să tăiem buștenii de care aveam nevoie. De îndată ce am obținut o cantitate suficientă de lemn, l-am întrebat pe bătrân dacă nu ar fi de acord să meargă cu noi la tabăra noastră care nu se afla foarte departe și să-i permită unuia dintre prietenii noștri să-i facă un portret exact care putea fi realizat imediat cu ajutorul unei mașini pe care o aveam. La început bătrânul a refuzat, dar discipolii săi au insistat, încercând să-l convingă astfel încât, luându-ne bagajele, ne-am îndreptat împreună spre malul râului unde se aflau restul tovarășilor noștri. Ajungând la ei, le-am explicat rapid despre ce era vorba, iar profesorul Skridlov i-a făcut bătrânului o fotografie pe care a început imediat să o dezvolpeze.

Între timp ne-am așezat cu toții în jurul bătrânului la umbra unui copac. Împreună cu noi se afla și Vivițkaia, care avea gâtul bandajat căci suferea de câteva luni de o afecțiune dureroasă a gâtului, des întâlnită la cei care locuiesc în munți și care conducea la apariția gușei.

Văzându-i bandajul, bătrânul a întrebat-o de ce suferea. I-am explicat, după care el a examinat cu atenție umflătura. I-a spus apoi să se întindă pe spate și a început să o maseze în zona gâtului într-un mod curios, rostind în același timp anumite cuvinte.

Am rămas cu toții uluiți când, după numai 20 de minute, enorma umflătură a început să dispară sub ochii noștri, dispărând cu totul după circa alte 20 de minute.

Exact atunci s-a întors profesorul Skridlov, care terminase de dezvoltat fotografia. Aflând ce s-a întâmplat, el s-a înclinat adânc în fața bătrânului, rugându-l cu umilință să-l vindece de o afecțiune renală de care suferise acut în ultimele zile.

Ez-ezunavuranul i-a cerut atunci detalii cât mai amănunțite referitoare la boala sa și i-a dat pe loc câteva dispoziții unuia dintre discipolii săi, care s-a întors curând cu rădăcina unei anumite plante. Dându-i-o profesorului, bătrânul i-a spus: "Amestecă această rădăcină cu scoarță de smochin pe care-o poți găsi pretutindeni în jur, în proporție de 1 la 2. Fierbe-le și bea în fiecare zi câte un pahar din lichidul rezultat, timp de două luni".

A fost rândul nostru să-i uluim cu fotografia făcută maestrului, după care l-am rugat pe bătrân să împartă cu noi masa care consta din carne proaspătă de capră și din prăjituri din făină de orz, iar acesta a acceptat.



În timpul conversației am aflat că acesta fusese înainte un *top-bași*, sau șef al artileriei emirului din Afganistan, pe vremea bunicului actualului emir domnitor și că, pe când avea 60 de ani, el fusese rănit într-o rebeliune împotriva puterii europene dominante, după care a fost nevoit să părăsească armata și să se întoarcă în orașul său natal Korasan. După ce rănilile sale s-au refăcut, el nu a mai dorit să se reîntoarcă la post, căci îmbătrânise și a hotărât să-și devoteze tot restul vieții mântuirii sufletului.

El a intrat mai întâi în contact cu diverși derviși persani; apoi, nu pentru multă vreme, a fost baptist. Întorcându-se în Afganistan, a intrat într-o mănăstire din împrejurimile Kabulului. După ce a considerat că înțelesese tot ceea ce era necesar și că tovarășia oamenilor nu-i mai putea servi în nici un fel, a început să caute un loc izolat departe de orice zonă locuită. A găsit acest loc și s-a stabilit aici însoțit de câteva persoane care doreau să trăiască urmându-i indicațiile și își aștepta liniștit moartea, căci avea deja 98 de ani, o vârstă destul de rar întâlnită în zilele noastre.

Când bătrânul se pregătea de plecare, Yelov i s-a adresat la rândul lui rugându-l să-i dea un sfat în legătură cu ochii. Cu câțiva ani înainte el contractase în regiunea transcaspică un ulcior și, în ciuda tuturor tratamentelor, maladia sa nu se vindecase, ci devenise cronică.

"Deși ochii nu mă deranjează tot timpul, totuși, dimineața ei sunt plini de secreții și orice schimbare de climă îmi provoacă dureri."

Bătrânul ez-ezunavuran l-a sfătuit atunci să macine niște sulfat de cupru într-o pulbere foarte fină și în fiecare seară, înainte de culcare, să moaie un ac în propria sa salivă iar apoi în pulberea de suflat de cupru și să ungă interiorul pleoapelor cu alifia astfel rezultată, o anumită perioadă. După acest ultim sfat, venerabilul bătrân s-a ridicat și, binecuvântându-ne pe fiecare în parte, s-a îndreptat împreună cu discipolii spre peștera sa. L-am însoțit o vreme și pe drum am reluat conversația noastră. Luându-ne prin surprindere, Karpenko i s-a adresat în limba uzbekă și i-a spus: "Sfinte părinte! Întrucât voința sorții mi-a scos în cale în asemenea împrejurări neobișnuite, un om de o asemenea cunoaștere și experiență deosebită, atât referitoare la viața obișnuită, cât și la pregătirea sufletului pentru viața de după moarte, aș dori să-mi dai câteva sfaturi și precepte pe care să le urmez în viață, astfel încât să pot trăi conform legilor Cerului și să merit să fiu numit un om *"adevărat"*.

Înainte de a răspunde acestei întrebări a lui Karpenko, bătrânul a privit în jur ca și cum ar fi căutat ceva, apoi s-a dus și s-a așezat pe trunchiul unui copac. După ce ne-am așezat cu toții în jurul lui, el a început să vorbească încet. Răspunsul său s-a transformat într-o adevărată predică de un interes deosebit pentru toți cei de față. Voi insista asupra conținutului și semnificației spuselor sale abia în a treia serie a scrierilor mele, în capitolul intitulat "Corpul astral al omului, nevoile sale și posibilitățile de manifestare potrivit legii". Mă voi

limita să menționez aici doar rezultatele artei vindecării pe care venerabilul bătrân părea să le stăpânească la perfecție. Simptomele bolii lui Viviaikaia nu au mai revenit niciodată începând din acel moment; Skridlov nu mai știa cum să-și exprime recunoștința pentru bătrânul care-l vindecase, probabil pentru totdeauna, de durerile care-l torturasera mai mult de 12 ani; cât despre Yelov, o lună mai târziu, boala sa dispăruse cu desăvârșire.

Abia după trei zile pluta noastră era gata și am putut să plecăm. La început, drumul a fost plin de peripeții, căci pluta nu era întotdeauna împinsă de curent și pe alocuri a trebuit să o căram noi înșine, dar pe măsură ce râul se lărgea, asemenea probleme au dispărut.

În cea de a doua zi a călătoriei noastre, pe cursul râului am fost nevoiți să schimbăm o serie de focuri cu o bandă de tâlhari care ne-au atacat. În timpul tragerilor, Karpenko a fost serios rănit și a murit două luni mai târziu, într-un oraș din Rusia centrală.

Odihnește-te în pace, prieten drag!



## XI.

## Profesorul Skridlov

Încă din anii timpurii ai vieții mele responsabile de om matur, un alt prieten de suflet, mult mai în vârstă decât mine, a fost profesorul Skridlov, profesor de arheologie, care a dispărut fără nici o urmă în vremea marii agitații populare din timpul revoluției rusești. Așa cum am scris în capitolul dedicat prințului Lubovedski, l-am întâlnit pentru prima oară pe Skridlov în Egipt, pe vremea când acesta m-a angajat să-i fiu ghid pentru a vizita piramidele de lângă Cairo. La scurt timp după aceasta l-am întâlnit din nou în vechea Tebă, unde am efectuat prima mea expediție împreună cu prințul Lubovedski și unde profesorul ni s-a alăturat pentru a face unele săpături.

Acolo, am locuit timp de trei săptămâni într-un mormânt, iar în timpul pauzelor obișnuim să vorbim despre tot felul de teme abstracte. În ciuda diferenței de vârstă, am devenit în curând atât de buni prieteni încât atunci când prințul Iuri a plecat înapoi în Rusia, eu și Skridlov nu ne-am mai despărțit, ci am hotărât să întreprindem o nouă călătorie împreună. De la Teba am plecat împreună spre izvoarele Nilului, străbătând Abisinia, unde am rămas circa trei luni. Apoi, ne-am îndreptat spre Marea Roșie, prin Siria, iar în final am ajuns la ruinele Babilonului. Am rămas acolo timp de patru luni, după care ne-am despărțit, profesorul rămânând să-și continue săpăturile, în timp ce eu am plecat spre Ispahan, trecând prin Meshed, în compania a doi persani comercianți de haine vechi, pe care i-am întâlnit în micul sat de lângă Babilon și cu care m-am împrietenit datorită interesului nostru comun pentru antichități.

L-am întâlnit apoi pe Skridlov doi ani mai târziu, când acesta a venit însoțit de prințul Lubovedski în orașul Orenburg, care urma să fie punctul de plecare într-o nouă expediție în Siberia al aceluiași grup al "Căutătorilor Adevărului" pe care l-am menționat deja de mai multe ori. Ne-am întâlnit apoi de mai multe ori, în diverse călătorii mai lungi sau mai scurte prin cele mai variate locuri din Asia și Africa, dar și pentru a avea schimburi de păreri atunci când era necesar; dar, de mai multe ori, ne-am întâlnit din pură întâmplare.

Mă voi referi în continuare, cât mai detaliat, la una din aceste întâlniri, care ne-a alăturat într-o expediție în timpul căreia s-a produs o adevărată cotitură în dezvoltarea psihicului lui Skridlov, în sensul că din acel moment în ființa sa a început să activeze nu numai centrul

intelectual, ci și cel emoțional și cel instinctual. Acestea din urmă au început chiar să fie predominante sau, după cum se spune, să preia inițiativa.

L-am întâlnit cu această ocazie în Rusia, foarte curând după întâlnirea pe care o avusesem cu prințul Lubovedski la Constantinopole. Mă îndreptam pe atunci spre Transcaucazia și tocmai mă grăbeam să termin în bufetul unei gări mâncarea pe care o comandasem, când m-am trezit dintr-o dată că cineva mă strânge în brațe. M-am întors și l-am văzut pe vechiul meu prieten Skridlov. Am aflat că acesta se îndrepta cu același tren ca și mine spre stațiunea de odihnă Piatigorsk, pentru a-și vizita fiica. Această întâlnire ne-a produs o mare bucurie amândurora. Ne-am decis să călătorim împreună, drept pentru care profesorul și-a schimbat bucurios biletul său de clasa a II-a pentru unul de clasa a III-a, pentru a putea călători împreună cu mine. Am vorbit tot drumul.

Mi-a povestit cum, după ce a părăsit ruinele Babilonului, s-a reîntors la Teba pentru a-și continua săpăturile. A făcut numeroase descoperiri extrem de valoroase în ultimii doi ani, dar în final i s-a făcut dor de Rusia și de copiii săi și s-a decis să-și ia un concediu. Întors în Rusia, s-a dus mai întâi la Sankt Petersburg, apoi la Jaroslav, pentru a o vizita pe fiica sa mai mare, iar acum se îndrepta spre cea mică, despre care tot ce știa era că, în timpul absenței sale, îi "pregătise" doi nepoți. Cât timp avea să rămână în Rusia și ce anume avea să facă după aceea, nu știa încă.

L-am povestit la rândul meu cum mi-am petrecut acești ultimi doi ani; cum, după ce ne-am despărțit am devenit foarte interesat de Islam, cum, cu mari dificultăți și multă violență am reușit să ajung la Mecca-Medina, inaccesibile de regulă creștinilor, în speranța de a putea pătrunde în chiar inima acestei religii și de a găsi răspunsuri la anumite întrebări pe care le consideram esențiale.

Dar totul fusese în van; nu am descoperit nimic. Singurul lucru pe care mi l-am clarificat a fost că, dacă această religie conține într-adevăr ceva autentic, acesta nu trebuie căutat în capitala ei, așa cum se consideră în general, ci la Buhara, unde cunoașterea ezoterică islamică fusese concentrată încă de la începuturi. Și cum nu-mi pierdusem nici interesul, nici speranțele, am decis să plec la Buhara cu un grup de sarți care, după ce fuseseră în pelerinaj la Mecca și Medina, se întorceau acasă și cu care reușisem să mă împrietenesc într-o oarecare măsură.

L-am povestit apoi circumstanțele care m-au împiedicat să ajung direct la Buhara și anume întâlnirea mea la Constantinopole cu prințul Lubovedski, care mă rugase să escortez o anumită persoană până la sora sa pe moșia Tambov, de unde tocmai mă reîntorceam; iar acum eram pe cale să merg în Transcaucazia pentru a-mi vizita familia, după care urma să-mi reiau călătoria spre Buhara și să ajung acolo, "împreună cu vechiul meu prieten Skridlov", a continuat el fraza în locul meu.



Mi-a spus atunci că se gândise deseori în acești ultimi trei ani să viziteze Buhara și regiunea Samarkand, care se afla în imediata apropiere, cu scopul de a verifica anumite informații legate de Timur-Lenk, care îl interesau într-o mare măsură, căci dorea să elucideze o chestiune arheologică care-l preocupa de multă vreme. Se gândise la aceasta foarte recent, dar ezitase să pornească în această călătorie singur, iar acum, auzind că și eu călătoream în aceeași direcție, ar fi fost fericit să mi se alăture, dacă nu aveam nici o obiecție.

Mai târziu ne-am întâlnit la Tiflis, de unde am plecat spre regiunea Transcaspică, cu intenția de a ajunge la Buhara; dar întâmplarea a făcut ca în drumul nostru să întâlnim ruinele vechiului oraș Merv, unde am rămas timp de un an de zile.

Ca să înțelegeți ce s-a întâmplat, trebuie să vă spun că mult înaintea hotărârii de a pleca împreună spre Buhara, profesorul și cu mine discutasem adesea împreună și ne făcuserăm planuri, întrebându-ne cum am putea intra în Kafiristan, țară în care era absolut imposibil pentru un european să pătrundă la vremea aceea. Informațiile pe care le obținuserăm din diverse surse ne conduseseră la concluzia că în acea țară am putea găsi răspunsurile la unele întrebări de mare interes pentru noi, atât din punct de vedere psihologic cât și arheologic.

La Tiflis, ne-am luat tot ceea ce ne era necesar pentru călătoria spre Buhara, inclusiv scrisori de introducere și ne-am întâlnit cu diverse persoane care cunoșteau numeroase detalii legate de acea regiune. Rezultatul acestor discuții a fost o schimbare totală a planurilor, căci dorința noastră de a vizita Kafiristan devenise atât de puternică, încât am decis să facem tot ceea ce ne stă în putință pentru a ajunge acolo. Și iată ce s-a întâmplat:

Pe când trenul nostru s-a oprit în gara orașului Merv, situat pe ruta de cale ferată a Asiei Centrale, m-am dus până la bufet să iau niște apă fierbinte pentru ceai, iar în timp ce mă întorceam spre vagon am fost îmbrățișat pe neașteptate de către un om îmbrăcat în haine tekiniene. Acesta s-a dovedit a fi bunul și vechiul meu prieten grec Vasiliki, croitor de profesie, care locuia în Merv de mai multă vreme. Aflând că eram în trecere spre Buhara, el m-a implorat să aștept trenul din ziua următoare și să particip la o mare festivitate de familie, pe care o organizase cu ocazia botezului primului său născut.

Rugămintea sa a fost atât de sinceră și de mișcătoare încât nu l-am putut refuza, așa că l-am rugat să mă aștepte un moment. Cum rămăsese numai puțin timp până la plecarea trenului, am alergat cu toată viteza stropindu-i pe toți cei din jurul meu cu apă fierbinte, pentru a-l putea consulta pe profesor. În timp ce îmi croiam cu dificultate drum pe peronul înghesuit, profesorul m-a zărit din depărtare și mi-a strigat: "Am coborât deja bagajele; vino repede la fereastră pentru a-ți le putea da".

Se pare că Skridlov văzuse de la fereastră întâlnirea mea cu grecul și ghicise propunerea care mi se făcuse. În aceeași seară, după

ceremonia religioasă a botezului, ne-am așezat la masă în vecinătatea unui bătrân nomad turcoman, prieten cu gazda și proprietar al unei mari turme de oi karakul. În cursul discuției cu el despre viața nomazilor și a diferitelor triburi din Asia Centrală, am început să vorbim și despre diferitele triburi independente care locuiau în regiunea Kafiristanului.

Continuându-ne conversația și după cină, în timpul căreia vodca rusească nu a fost deloc economisită, bătrânul a povestit ceva pe care profesorul Skridlov și cu mine l-am luat drept un sfat; rezultatul a fost un întreg plan pe care l-am pus la punct pentru a ne materializa intențiile.

Iată ce ne spusese nomadul: "Se pare că în pofida disprețului aproape fizic pe care locuitorii acelor regiuni îl au față de toți oamenii care nu aparțin propriilor lor triburi, ei au totuși un puternic respect pentru orice persoană care își dedică întreaga viață căutării lui Dumnezeu.

Această părere exprimată de un nomad oarecare pe care-l întâlnisem din întâmplare și care vorbește poate doar sub influența vodcăi rusești mi-a schimbat toate planurile, căci întrevedeam deja posibilitatea de a intra în această țară; nu în calitate de simpli muritori, ci asumându-ne aparența unor persoane sfinte cărora li se arată acolo un mare respect și aveam astfel posibilitatea de a merge în libertate oriunde fără a stârni nici o suspiciune. Am decis deci ca profesorul Skridlov să se deghizeze într-un veritabil derviş persan, iar eu să trec drept un descendent direct al lui Mahomed sau altfel spus, drept un seid.

Pentru a ne pregăti în vederea acestei mascarade era necesar un timp destul de îndelungat, precum și un loc liniștit și cât mai izolat. Ne-am stabilit deci tabăra pe ruinele vechiului oraș Merv, care îndeplinea din plin aceste condiții și unde puteam să ne odihnim din când în când făcând săpături.

Pregătirea consta în învățarea cât mai multor cântece sacre persane și a unor proverbe vechi cât mai instructive și în a lăsa să ne crească părul suficient pentru a putea trece cu ușurință drept sihaștri. Ne-am pregătit astfel aproape un an, iar când în final am fost suficient de satisfăcuți de noua noastră aparență fizică, precum și de cunoștințele noastre vaste în materie de versuri religioase și psalmi, am părăsit într-o zi ruinele vechiului oraș Merv care ajunseseră să fie un adevărat cămin pentru noi, după care am luat trenul spre Ciardju, unde ne-am imbarcat pe un vapor care urca pe cursul râului Amu-darya.

Se spune că germenii culturii contemporane au apărut pe Pământ în timpuri străvechi exact în această regiune, străbătută acum de râul Amu-darya. Atmosfera locală este încă extrem de patriarhală și neafectată de civilizația contemporană. Iată de pildă un incident care ilustrează perfect acest lucru și a cărui victimă a fost un bătrân sard, extrem de cumsecade. Amintirea acestui incident a evocat deseori



în mine muștrări de conștiință, căci datorită nouă și-a pierdut bunul bătrân întreaga sa avere, poate pentru totdeauna. Doresc deci să descriu cât mai detaliat această primă parte a călătoriei noastre în acea țară inaccesibilă la acea vreme europenilor, folosind un stil literar specific unei școli la care am avut șansa să studiez în tinerețea mea și despre care se spune că a apărut pentru prima oară chiar pe malurile acestui fluviu uriaș - un stil numit "crearea de imagini fără cuvinte".

Amu-darya... o dimineată frumoasă. Culmile muntoase sunt aureolate de razele unui soare care nu a răsărit încă. Gradat, tăcerea nopții și murmurul monoton al râului sunt înlocuite de ciripitul păsărilor și răgetele animalelor care tocmai se trezesc, apoi de vocile oamenilor și zgomotul roților produs de motorul vaporului nostru cu aburi. Ne aflăm în cea de-a noua zi de la plecarea noastră de la Ciardju, în direcția Kerghi. În primele două zile vasul călătorise încet, fără oprire. În cea de-a treia zi însă, el a eșuat pe un banc de nisip și a trebuit să așteptăm timp de o zi și o noapte până când fluviul, prin propria sa forță, a spălat nisipul, permițându-ne să pornim din nou la drum. Treizeci și șase de ore mai târziu se petrecea același lucru, iar între timp ne-am obișnuit ca la fiecare trei zile vasul să fie oprit, fiind incapabil de a urma drumul. Pasagerii și echipajul păreau să fie obișnuiți cu acest lucru și așteptau cu răbdare, într-o atmosferă de plictiseală generală, ca râului să i se facă milă de noi și să ne îngăduie să mergem mai departe. Ei știau că fundul râului Amu-darya este alcătuit pe întregul său traseu numai din nisipuri. Având un curent extrem de puternic și un nivel neregulat al apei, malurile sale se modifică continuu pe măsură ce apa dislocă nisipul și îl duce mai departe sau îl depozitează în noi cantități; fundul râului se modifică și el constant, formându-se adevărate movile acolo unde, cu o zi înainte, fusese o groapă adâncă.

Atunci când vapoarele circulă împotriva cursului râului, ele sunt nevoite să înainteze foarte încet și nimeni nu poate ști dinainte nici măcar cu aproximație perioada în care el va ajunge la destinație. De aceea, vapoarele care călătoresc în această direcție se aprovizionează dinainte pentru caz de urgență cu suficientă mâncare pentru mai multe luni.

Perioada anului pe care am ales-o pentru a urca pe cursul râului Amu-darya s-a dovedit a fi cea mai puțin favorabilă, datorită nivelului scăzut al apei. Sezonul ploios se sfârșise, iar topirea zăpezilor în munții unde râul își avea izvoarele încetase și ea.

Călătoria nu era tocmai agreabilă și dintr-un alt motiv: ne aflăm, se pare, exact în sezonul în care traficul de călători este cel mai aglomerat. Este perioada în care bumbacul tocmai a fost cules. Fructele și legumele din fertilele oaze au fost adunate și uscate. Oile karakula au fost tunse și lâna lor spălată și sortată. Comerțul cu toate aceste produse înflorise, astfel încât se poate spune că toți locuitorii regiunilor prin care trece Amu-darya călătoresc în susul sau în josul râului. Unii se întorc în satele lor. Alții își duc brânza la piață pentru

a o schimba contra celor necesare pentru scurta iarnă. În sfârșit, alții pleacă în pelerinaje sau merg să-și viziteze rudele.

Acestea sunt motivele pentru care vasul nostru era supraîncărcat. Printre pasageri se află buharieni, tekkiși, afgani, persani, precum și alți reprezentanți ai popoarelor asiatice. În toată această mulțime colorată cei care predomină sunt negustorii; unii își transportă mărfurile, iar alții călătoresc doar pentru a se aproviziona cu brânză. Erau înghesuiți laolaltă negustori persani de brânză uscată, armeni care se duceau să cumpere covoare de kirghiz, agenți comerciali polonezi ai firmei lui Posnanski care doreau să cumpere bumbac, evrei ruși care cumpărau piei de karakul, comiși voiajori lituanieni care vindeau picturi și ornamente din metal cu pietre prețioase artificiale. Se mai aflau pe punte și numeroase persoane oficiale, precum și ofițeri ai gărzilor de frontieră, în timp ce soldații regimentului transcaspic se întorceau din concedii sau de la posturile lor. Soțiile soldaților care nu obținuseră permisiile și care trimiseseră după ele se amestecau cu soții de ofițeri însoțite de fiicele lor elegante care se întorceau de la Tașkent, unde își însoțiseră fiii pentru a-i înscrie la școala de cadeti din Orenburg. Altele fuseseră la Merv pentru a-și comanda rochiile sau mergeau să-și viziteze soții, etc., etc. Într-un colț stătea o femeie cu o rochie stridentă, cu o enormă coafură din păr artificial, cu degetele acoperite de inele și două enorme broșe prinse la piept. Ea era însoțită de două tinere frumoase care o numeau "mătușă", deși totul își arăta că acestea nu erau deloc nepoatele sale.

Mai erau pe vas și numeroși ruși care mergeau Dumnezeu știe unde și Dumnezeu știe de ce. În sfârșit, concertul general era completat de o trupă de muzicieni ambulanti, cu viorile și contrabazele lor.

Încă din prima zi după plecarea din Ciardju, toți acești oameni s-au autosortat. Așa-numita "intelectualitate", burghezia și țărănimea formau grupuri separate și legau cunoștințe între ei și părănd, după numai câteva zile, că sunt prieteni de o viață. Membrii din înalta societate au început curând să-i privească pe ceilalți de sus sau disprețuitor, în timp ce cei de o condiție mai joasă aveau ori o atitudine timidă, ori una obraznică; după numai câteva zile toată lumea își aranjase lucrurile cum putuse mai bine, potrivit propriilor dorințe și tabieturi și ne-am obișnuit atât de bine unii cu ceilalți, de parcă nu am fi trăit niciodată în alte condiții. Nici întârzierile vasului și nici înghesuiala nu mai deranjau pe nimeni; dimpotrivă, toată lumea părea atât de bine acomodată, încât întreaga călătorie părea o lungă serie de picnic-uri. Într-o zi, părea că vasul s-a împotmolit atât de bine în nisip, încât toți pasagerii au coborât pe țărm. Pe inserat ambele maluri ale râului erau pline de corturi confecționate în cele mai inedite moduri. Focuri de tabără fuseseră aprinse, muzica și cântecele răsunau de peste tot, iar veselie a continuat astfel mult după miezul nopții.



A doua zi dimineata viața și-a reluat cursul din ziua precedentă. Se făcea focul și se fierbea cafea sau ceai, iar alții se plimbau cu bărcile până la vapor sau de pe un mal pe celălalt al râului; totul se făcea calm și fără nici o grabă, căci toată lumea știa că, în cazul în care vaporul ar trebui să plece, clopotul său va suna cu o oră mai devreme și va fi astfel suficient timp pentru a se întoarce la bord.

Aproape de locul în care mă stabilisem împreună cu profesorul Skridlov și-a aranjat lucrurile și un bătrân sard. Era evident că era un om bogat căci printre lucrurile sale se aflau mulți saci cu bani. În acele vremuri, în Buhara, singura monedă care valora ceva era o tianga, piesă de argint de o formă neregulată, echivalentă cu o jumătate de franc francez. Din acest motiv, orice sumă mai mare decât 50 de franci trebuia să fie transportată în saci speciali, lucru destul de supărător în special pentru călători. Dacă cineva avea mii de asemenea monezi și trebuia să călătorească cu toți banii săi, era necesar să ia cu el o adevărată caravană de cămile și de cai pentru a-și căra banii dintr-un loc într-altul. Mai exista o metodă, dar aceasta nu era folosită decât rareori: călătorul care dorea să transporte banii într-un anumit loc trebuia să dea o cantitate de tiangi unui evreu buharian de la care primea în schimb o poliță pentru o cunoștință de a sa, de asemenea evreu, care locuia în locul în care el dorea să ajungă și care, odată ajuns la destinație primea aceeași sumă de tiangi de la celălalt bancher după ce, bineînțeles, acesta primea un comision pentru deranjul său.

După încă câteva zile, odată ajunși în orașul Kerki, locul de destinație al vasului nostru - am părăsit vasul și am închiriat un kobzir (un fel de plută ai cărei bușteni sunt legați cu burduri din piele de capră), după care ne-am continuat drumul. Ne aflam deja la o distanță suficient de mare de Kerki și urma să facem un popas la Termez, unde profesorul Skridlov s-a dus la țarm împreună cu câțiva sarzi pentru a cumpăra provizii în satul învecinat. Între timp, de cobzirul nostru s-a apropiat un altul care transporta și el cinci sarzi și care, fără un cuvânt, au început să descălece din cobzirul lor într-al nostru douăzeci și cinci de saci mari umpluți cu tiangi.

La început nu am înțeles despre ce era vorba. Apoi, un sard mai bătrân mi-a explicat că ei fuseseră pasageri pe același steamer cu mine și că, după debarcarea pasagerilor, acești saci cu tiangi fuseseră găsiți exact în locul pe care eu și profesorul Skridlov îl ocupasem. Convinși că noi eram cei care îi uitaserăm și aflând încotro ne îndreptam, s-au decis să se grăbească să ne ajungă din urmă și să ne aducă sacii cu tiangi pe care ei erau convinși că îi uitasem în confuzia generală. După care acesta a adăugat: "M-am grăbit cât am putut să ajung după voi deoarece același lucru mi s-a întâmplat și mie o dată în viață și am putut să-mi dau seama cât de neplăcut este să ajungi într-un loc străin fără a avea tiangii necesari. Cât despre mine, un are nici o importanță dacă ajung în satul meu o săptămână mai târziu; este ca și cum vasul nostru ar fi avut o oprire în plus."

Am rămas fără replică în fața acestui tip atât de cumsecade; totul era atât de neașteptat pentru mine încât tot ce am putut să fac a fost să pretind că nu prea înțeleg limba sartră și să aștept întoarcerea profesorului. Între timp, am deschis o sticlă de vodcă. Văzându-l din depărtare pe Skridlov, m-am grăbit să merg la țarm ca și cum aș fi dorit să-l ajut să transporte proviziile și i-am spus totul. Ne-am decis să păstrăm banii care ne picau din cer și să aflăm adresa acestui om încă nestruciat de civilizația contemporană pentru a-i putea trimite un peșcheș pentru deranjul său, după care să predăm cantitatea de tiangi la cel mai apropiat post de frontieră rusească, împreună cu numele vaporului și cu datele ultimei sale curse, dând informații cât mai detaliate care ar fi putut servi la identificarea adevăratului proprietar al banilor și exact așa am procedat. Curând după acest incident care, după părerea mea nu ar putea avea loc niciodată printre europenii contemporani, am ajuns în faimosul oraș asociat cu numele lui Alexandru al Macedoniei și care nu mai este astăzi decât un banal fort afgan. Ajunși aici ne-am continuat călătoria pe jos asumându-ne rolurile pe care ni le pregătiserăm. Trecând dintr-o vale în alta și intrând în contact cu diferite triburi am ajuns în final la principala așezare a afriților, în regiunea considerată a fi chiar inima Kafiristanului.

Pe drum ne-am comportat precum un derviş și un zeic, adică eu am cântat versuri religioase în limba persană, în timp ce profesorul mă acompania bătând ritmul la tamburină și aduna pomeni. Nu voi descrie în continuare restul călătoriei și numeroasele aventuri prin care am trecut împreună, ci voi trece direct la relatarea unei întâlniri pe care am avut-o cu un anumit om, nu departe de sus-menționata așezare, o întâlnire în urma căreia starea noastră interioară s-a transformat fundamental și împreună cu ea toate intențiile, așteptările și planurile noastre de viitor.

Ne aflam în drum spre Citral și poposiserăm într-un orașel mai important. În timp ce eram în piață pentru a face cumpărături am fost abordat de către un om în vârstă îmbrăcat în haine băstinașe și care mi s-a adresat în cea mai pură limbă greacă: "Vă rog, nu vă alarmați. Am aflat absolut întâmplător că sunteți grec. Nu doresc să aflu cine sunteți sau de ce vă aflați aici, dar ar fi o mare plăcere să vă vorbesc în limba greacă căci iată, sunt 50 de ani de când nu am mai vorbit cu un om născut în aceeași țară cu mine."

Din vocea și expresia ochilor săi bătrânul ne-a făcut o asemenea impresie încât am căpătat pe loc încredere în el și i-am răspuns la rândul meu în limba greacă: "Este cred, hazardat să vorbim în limba greacă aici. Pentru mine cel puțin ar putea fi foarte periculos. Ceea ce pot să vă spun dinainte este că sunt eu însumi extrem de bucuros căci sunt multe luni de când sunt nevoit să port haine străine și să trăiesc în mijlocul unui popor străin."

Fără nici o replică, el a plecat iar eu cu Skridlov ne-am continuat cumpărăturile. A doua zi un alt om, purtând hainele unui



binecunoscut ordin monastic din Asia Centrală, a trecut pe lângă mine și mi-a înmănat, discret, un bilet.

Acesta era scris în limba greacă și am aflat că bătrânul pe care-l întâlnisem cu o zi înainte aparținea și el acestui ordin și că ni se va permite să intrăm în mănăstirea lor, unde toți oamenii sunt respectați, indiferent de naționalitate, în măsura în care ei îl caută cu adevărat pe Dumnezeu cel Unic, Creatorul tuturor națiunilor și raselor fără deosebire.

Chiar a doua zi am mers însoțit de profesor la mănăstire, unde am fost primiți de mai mulți călugări, printre care și bătrânul. După salutul de rigoare, acesta ne-a condus pe un deal aflat la mică distanță de mănăstire; ne-am așezat pe malul unui râuleț și am început să mâncăm alimentele pe care acesta le adusese cu el.

După ce ne-am așezat, el ne-a spus: "Iată, acesta este locul în care nimeni nu ne poate vedea sau auzi și în care putem vorbi în perfectă libertate despre tot ceea ce ne dorește inima."

În cursul conversației s-a dovedit că acesta era de fapt italian, dar cunoștea limba greacă, deoarece mama sa era de origine greacă iar în copilărie aceasta îl obligase să vorbească aproape exclusiv această limbă.

Inițial, el fusese misionar creștin și a trăit mulți ani în India. Intrând cu intenții similare cu ale noastre în Afganistan, a fost luat prizonier de către triburile afride pe când trecea o anumită trecătoare. A fost făcut sclav și vândut de la un trib la altul și a ajuns în final în acest loc, aflându-se în proprietatea unui anumit om.

Își câștigase în toată această perioadă reputația unui om imparțial, era plin de umilință și care se supunea tuturor tradițiilor locale cunoscute de secole. Se pare că îi făcuse acestui ultim stăpân al său un serviciu important astfel încât acesta l-a eliberat și chiar l-a asigurat că poate merge oriunde dorește în aceste țări, căci era unul din posesorii puterii locale. Între timp venise însă în contact cu anumiți adepți ai "Fraternității Lumii", ale căror idealuri s-au dovedit a fi comune cu ale sale și, fiind admis în Fraternitate, el nu a mai dorit să plece ci a rămas să trăiască în cadrul mănăstirii acesteia.

Intrucât încrederea noastră în părintele Giovanni devenise deplină, am decis la rândul nostru să-i spunem cine eram și de ce eram deghizați. Părintele ne-a ascultat cu o mare înțelegere și chiar ne-a încurajat în căutările noastre, s-a gândit timp de câteva minute și ne-a spus, cu zâmbetul său blând, de neuitat:

"Foarte bine... în speranța că de rezultatele căutărilor voastre veți beneficia atât voi cât și ceilalți compatrioți ai mei, voi face tot ceea ce-mi va sta în puteri pentru a vă ajuta să atingeți țelul pe care vi l-ați propus."

El a obținut în aceeași zi permisiunea de la superiorii săi ca eu și profesorul Skridlov să putem rămâne la mănăstire până ne vom clarifica planurile și ne vom decide încotro ne vom îndrepta în continuare. În ziua următoare ne-am permis o lungă odihnă, de care

aveam cu adevărat nevoie după atâtea luni de viață tensionată și ne-am familiarizat cu mănăstirea.

Ni se permitea să facem tot ceea ce ne doream și să vizităm orice loc din mănăstire, cu excepția unei clădiri în care trăia șeicul însuși și unde li se permitea să intre doar acelor adepți care atinseseră un anumit grad de realizare spirituală.

Aproape în fiecare zi mergeam cu părintele Giovanni pe malul râului și purtam lungi discuții cu acesta. Părintele ne-a povestit multe amănunte despre viața fraternității și despre principiile existenței zilnice pe care această viață monahală le presupunea; într-o zi, vorbind despre numeroasele fraternități organizate cu milenii în urmă în Asia, el ne-a explicat în detaliu când și cum a apărut "Fraternitatea Lumii", care accepta în sânul său orice adept sincer, indiferent de religia căreia îi aparținuse.

Așa cum am avut ocazia să ne dăm seama ulterior, printre adepții mănăstirii se aflau creștini, evrei, musulmani, budisti, lamaisti și chiar un șaman. Toți aceștia erau uniți între ei de credința într-un Unic Dumnezeu al Adevărului. Toți frații trăiau împreună în interiorul mănăstirii într-un climat atât de prietenesc încât, în ciuda faptului că în general poți distinge toți reprezentanții diferitelor religii după anumite trăsături, profesorul Skridlov și cu mine nu am reușit niciodată să ghicim cărei religii aparținuse anterior vreunul dintre frați.

Impresionat de atâtea credințe și de adevărul pe care-l puteai citi cu ușurință în ochii bătrânului, profesorul Skridlov, profund emoționat, i s-a adresat odată acestuia: "Părinte Giovanni! Nu pot înțelege de ce continui să rămâi aici atât de calm în loc să te întorci în Europa, măcar în patria natală, Italia, pentru a darui acelui popor cel puțin a mia parte din această credință desăvârșită pe care reușești să mi-o inspire mie."

"Ei, dragul meu profesor," îi răspunse părintele. "Este limpede că nu înțelegi la fel de bine psihicul uman precum înțelegi arheologia. Credința nu poate fi dăruită omului. Aceasta se naște în el și crește datorită acțiunilor sale, dar aceasta nu se petrece niciodată ca urmare a unei învățări automate, căci ea nu are lungime, înălțime, lățime, formă ori greutate și nici nu poate fi percepută prin vedere, miros, gust ori pipăit, ci numai prin înțelegerea izvorâtă din discernământ. Acest tip de înțelegere reprezintă esența unui alt tip de învățare, conștient asumată și acelor informații obținute numai în urma unei experiențe prin care ființa trece în mod individual."

Spre exemplu, chiar dacă propriul meu frate ar veni aici în acest moment și m-ar implora să-i împărtășesc cel puțin a zecea parte din înțelegerea mea și chiar dacă eu însumi aș dori aceasta cu întreaga mea ființă totuși, în pofida dorinței mele arzătoare, eu nu aș reuși să-i dăruiesc nici măcar a mia parte din această înțelegere, căci el nu are nici cunoștințele, nici înțelegerea pe care eu le-am dobândit pe parcursul unei întregi vieți.



Nu, dragul meu profesor, este de o sută de ori mai ușor "ca o cămilă să treacă prin urechile acului", după cum se spune în Evanghелиi, decât ca cineva să-i poată dărui altuia înțelegerea care a apărut în el în urma experiențelor sale personale.

Cândva, gândeam și eu cum gândești dumneata astăzi și chiar mi-am ales activitatea de misionar numai cu scopul de a putea "preda" și altora credința în Christos. Doream să împărtășesc și altora fericirea pe care o simțeam eu însumi ca urmare a credinței mele în învățăturile lui Iisus Christos. Dar acest lucru este la fel de imposibil ca și când ai vrea să sature un om flămând numai privindu-l în ochi.

Repet, înțelegerea este dobândită numai din totalitatea informațiilor asimilate în mod conștient prin experimentare personală, în timp ce cunoașterea nu este decât amintirea automată a unor cuvinte într-o secvență logică.

Nu numai că este imposibil, oricât de mult ai vrea acest lucru, să dăruiești altcuiva propria ta înțelegere interioară formată în decursul vieții datorită factorilor menționați mai sus, ci există chiar o lege care face ca nivelul percepției unei anumite persoane față de spusele unei alte persoane să depindă de nivelul de conștiință pe care persoana care vorbește îl are. Pentru a înțelege mai bine acest lucru, vă voi povesti o anumită istorie care a trezit în noi dorința de a face investigații în această direcție și care ne-a condus apoi la descoperirea acestei legi.

Trebuie să vă spun în acest sens că în Fraternitatea noastră există doi călugări foarte bătrâni; unul este fratele Ahl, iar celălalt fratele Sez. Acești doi frați și-au asumat în mod voluntar obligația de a vizita periodic toate mănăstirile ordinului nostru pentru a explica celorlalți călugări diferite aspecte ale esenței divine.

Comunitatea noastră are patru mănăstiri, una fiind chiar aceasta, a doua fiind situată în valea Pamirului, alta, în Tibet, iar a patra în India. Datorită distanței lungi pe care trebuie să o străbată, cei doi frați ajung la noi o dată pe an. Sosirea lor este considerată de fiecare dată un eveniment căci cei doi au capacitatea de a-ți induce în suflet un sentiment aproape beatific.

Am constatat însă că predicile acestor doi frați, care sunt, practic, amândoi la fel de puri și care rostesc aceleași adevăruri, au totuși un efect cât se poate de diferit asupra fraților și asupra mea în particular.

Atunci când vorbește fratele Sez, avem cu toții sentimentul că auzim cântecul îngerilor în paradis; simpla sa prezență este suficientă pentru a-ți induce o uluitoare stare de interiorizare, facilitându-ți aproape spontan intrarea într-o adevărată stare extatică. Cuvintele sale sunt zguduitoare și ai dori să-l poți asculta toată viața.

În schimb, predicile fratelui Ahl au aproape efectul contrar: acesta se exprimă greoi și indistinct, evident, datorită vârstei sale pe care nu o cunoaște nimeni. Fratele Sez este și el foarte bătrân - se spune că ar avea peste 300 de ani - dar el este încă un om în puteri, în

timp ce la fratele Ahl slăbiciunea datorată vârstei este cât se poate de evidentă.

Paradoxal este faptul că, pe cât de puternică este impresia produsă pe moment de către cuvintele fratelui Sez, pe atât de rapid se evaporează aceasta de îndată ce călugărul nu mai este printre noi. În cazul fratelui Ahl, deși la început cuvintele sale par să nu-ți lase nici o impresie, ele par să se cristalizeze din ce în ce mai mult în fiecare zi, până ajungi la miezul lor și rămân în inima ta pentru totdeauna.

Când am descoperit acest paradox și am încercat să văd ce legi se ascund în spatele său, am ajuns la concluzia unanimă că predicile fratelui Sez izvorăsc numai din mintea sa și de aceea acționează prin rezonanță numai asupra minților noastre, în timp ce cuvintele fratelui Ahl izvorăsc din însăși ființa sa și acționează implicit asupra însăși ființei noastre.

Da, scumpul meu profesor, cunoașterea și înțelegerea sunt două lucruri cât se poate de diferite. Înțelegerea poate conduce la esența ființei, în timp ce cunoașterea nu reprezintă decât o prezență trecătoare. Noile cunoștințe le înlocuiesc pe cele vechi, rezultatul nefiind altul decât "a turna din gol în vid".

Ceea ce trebuie să cauți în viață este întotdeauna înțelegerea; aceasta este singura care te poate conduce la Supremul nostru Stăpân, DUMNEZEU.

În ceea ce privește înțelegerea fenomenelor naturii care au loc în jurul nostru, trebuie să percepi și să asimilezi anumite informații referitoare la adevărul obiectiv și la evenimentele reale care au avut loc pe Pământ; și în al doilea rând trebuie să conștientizezi toate rezultatele experiențelor tale voluntare și involuntare."

Am avut și alte asemenea convorbiri de neuitat cu părintele Giovanni. Numeroase întrebări s-au născut atunci în noi și au fost elucidate de acest om atât de rar, părintele Giovanni, pe care-l poți întâlni numai o dată într-o viață. Una dintre aceste explicații care a urmat unei întrebări pusă de profesorul Skridlov cu două zile înainte de plecarea noastră din mănăstire prezintă, cred, un enorm interes, datorită profunzimii gândirii pe care o conține și semnificației sale pentru acei contemporani care au atins deja vârsta responsabilă.

Întrebarea profesorului a apărut spontan, atunci când părintele Giovanni ne-a spus că, înainte de a putea conștientiza efectele și influențele forțelor cosmice superioare este absolut necesar să devii conștient că ai un suflet, lucru realizabil numai prin experimentare directă și prin informațiile dobândite asupra evenimentelor reale care au avut loc în trecut. El a mai adăugat că acest lucru este posibil aproape exclusiv în tinerețe când darurile cu care ne-a înzestrat mama Natura nu sunt încă risipite pe scopuri inutile și fantasmagorice, în iluzia cărora cădem numai datorită condițiilor anormale specifice actualei civilizații.

Auzind aceste cuvinte, profesorul a oftat din adâncul inimii și a exclamat: "Și atunci, ce este de făcut? Cum putem să continuăm



să trăim?"

Auzind aceste cuvinte spontane ale lui Skridlov, părintele Giovanni a rămas mai întâi tăcut, după care a exprimat acele cuvinte remarcabile, pe care consider absolut necesar să le reproduc cuvânt cu cuvânt. Ele răspund numeroaselor întrebări pe care fiecare ființă și le-a pus de-a lungul vieții în legătură cu sufletul, adică cu cea de a treia "formațiune" care există în ființa omului. Consider însă inoportună prezența lor. Nu voi dezvolta însă acest subiect în această carte, astfel încât îl voi trata pe larg în cea de a treia serie a scrierilor mele, în capitolul intitulat "Corpul divin al omului, nevoile și manifestările sale posibile potrivit legii".

În timpul șederii noastre în această mănăstire am avut posibilitatea, pe lângă convorbirile noastre cu fratele Giovanni, să conversăm adesea și cu alți frați ai Fraternității, cu care am reușit să ne împrietenim.

Am rămas la mănăstire circa 6 luni, după care am plecat, nu pentru că nu ni s-ar mai fi permis șederea noastră în continuare acolo sau pentru că nu am fi dorit-o, ci pentru că eram deja suprasaturați cu noile impresii pe care le primiserăm și consideram că, chiar și cel mai mic surplus, ne-ar fi putut face să ne pierdem mințile.

Primiserăm atât de multe răspunsuri în legătură cu chestiunile psihologice și arheologice care ne interesau încât ni se părea că nu mai era nimic de căutat, cel puțin pentru o lungă perioadă de acum înainte și astfel ne-am abandonat restul călătoriei noastre și ne-am întors în Rusia pe aceeași rută pe care am venit.

Ajunși la Tiflis, m-am despărțit de profesor care a plecat la Piatigorsk, pentru a-și vizita fiica mai mare, în timp ce eu m-am îndreptat spre Alexandropol ca să-mi văd familia. Nu l-am mai văzut apoi pe profesor o perioadă destul de lungă de timp, dar am continuat să corespundăm în mod regulat. L-am văzut pentru ultima oară în timpul celui de-al doilea an al marelui război la Piatigorsk, unde își vizita fiica.

Nu am să uit niciodată ultima conversație pe care am avut-o cu el pe vârful muntelui Beciov. Locuiam pe vremea aceea la Essentuki, nu departe de Piatigorsk. Întâlnindu-mă odată cu Skridlov, acesta mi-a propus ca, în amintirea zilelor frumoase de altădată, să urcăm împreună muntele Beciov unde se află o binecunoscută mănăstire. Ascensiunea este considerată destul de dificilă, dar pentru noi nu era decât un joc de copil, având în vedere sălbăcia locurilor prin care trecuserăm împreună în atâtea expediții. După viața monotonă de la oraș ne-a făcut totuși plăcere să urcăm împreună pe munte. Vârful era suficient de înalt pentru a ne oferi o priveliște de o uluitoare frumusețe. Departe, spre sud, se înălța pîcșul maiestuos acoperit cu zăpadă al Elbrusului și întregul lanț al munților Caucazului. Numeroase așezări, orașe și sate, se întindeau în fața noastră până departe și puteam zări aproape întreaga regiune a apelor minerale (Mineralnii Vodi). Tăcerea domnea pretutindeni. Nu era

nimeni pe munte și se părea că nu vom fi deranjați multă vreme, căci cărarea cea mai accesibilă ce urca pe versantul nordic era vizibilă pe o distanță de mai multe mile și nu se vedea nimeni pe ea. Cât despre versantul sudic pe care urcaserăm noi, rari erau îndrăzneții care se încumetau să-l urce! În vârful muntelui era o micuță cabană unde se vindea de regulă bere și ceai, dar în acea zi era închisă.

Ne-am așezat pe o stâncă și am început să mâncăm. Copleșiți de mărirea peisajului, am rămas multă vreme pierduți în gândurile noastre. Ridicându-mi privirea asupra profesorului, am văzut în ochii acestuia lacrimi:

"Ce s-a întâmplat, dragul meu prieten?", l-am întrebat.

"Nimic", mi-a răspuns el ștergându-și ochii. După care a adăugat: "Se pare că în ultimii doi sau trei ani inabilitatea mea de a controla manifestările automate ale subconștientului și instinctelor mele a devenit atât de mare, încât am ajuns să mă comport precum o femeie isterică. Ceea ce am trăit acum, am mai trăit de multe ori în timpul acestei perioade. Este greu să-ți explic ce se întâmplă în mine atunci când văd sau aud ceva maiestuos, care trezește în mine sentimentul clar al prezenței Stăpânului nostru Atotputernic, Creatorul. În asemenea cazuri lacrimile izvorăsc de la sine. Ele nu sunt lacrimi de mâhnire sau de durere, ci de gingășie, de fericire. Îți amintești, probabil, de părintele Giovanni pe care l-am întâlnit în Kafiristan. O mare transformare s-a produs în mine după ascultarea cuvintelor acestuia. Atât lumea mea interioară cât și cea exterioară au început să-mi apară de atunci într-o lumină diferită și toate valorile mele au început să intre într-un proces de reevaluare.

Înainte de acea întâlnire nu eram decât un om care nu asculta decât de interesele și plăcerile sale, ca și de cele ale copiilor săi. Singurele lucruri care mă interesau pe vremea aceea se refereau la felul cum să-mi satisfac cât mai bine propriile nevoi și pe cele ale copiilor mei.

Pe scurt, eram o ființă dominată de egoism. Toate manifestările și experiențele mele izvorau din vanitate. Întâlnirea cu părintele Giovanni a ucis toate acestea și de atunci a început să crească în mine un sentiment care a cristalizat convingerea de nestrămutat că, în afara acestor vanități ale vieții, există și «altceva», care este de fapt singurul lucru care merită să fie scopul și idealul oricărei ființe muritoare, căci numai acest «altceva» poate conduce la adevărata fericire și la adevăratele valori și nu bunurile «iluzorii» de care viața este întotdeauna prea plină."



### Chestiunea materială

La data de 8 aprilie 1924, dată la care s-a deschis în New York ramura americană a "Institutului pentru dezvoltarea armonioasă a omului", câțiva dintre prietenii și discipolii ramurii franceze a Institutului au organizat un dineu în onoarea domnului Gurdjieff, la unul din restaurantele rusești din oraș. După dineu, toți cei prezenți au plecat împreună cu domnul Gurdjieff la apartamentul doamnei R., pe strada 49. Aici conversația a continuat până dimineața, însoțită de cafelele pe care ni le-a servit amabila gazdă și de câteva sticle de băutură obținute într-un fel sau altul de doctorul B.

Domnul Gurdjieff a vorbit în principal cu ajutorul interpreților săi, domnul Lilyants și doamna Versilovski, răspunzând la diferitele întrebări, îndeosebi cu un caracter filozofic, care i-au fost puse.

În timpul unei scurte întreruperi cauzată de aducerea desertului ce consta din pepeni verzi - care proveneau din Buenos Aires și care erau o raritate la vremea aceea chiar și în New York - doctorul B., proprietarul unui sanatoriu la modă și care avea reputația unui om extrem de practic, s-a întors brusc spre domnul Gurdjieff și i-a pus următoarea întrebare:

"Ați putea să ne spuneți, domnule, prin ce mijloace financiare subzistă Institutul d-voastră și cum este bugetul său anual?"

Spre surpriza noastră, răspunsul domnului Gurdjieff la această întrebare a luat forma unui lung discurs. Și întrucât istoria sa a revelat povestea unor lucruri mai puțin cunoscute legate de lupta pe care a trebuit să o ducă în întreaga sa viață, mi-am asumat sarcina să o reproduc aici cuvânt cu cuvânt. Am consultat în acest sens și alți participanți care au avut ocazia să asiste în aceeași seară cu același interes și atenție la respectiva istorie și pe care și-o aminteau în aproape toate detaliile. De asemenea, mi-am comparat notele cu acelea ale domnului S., stenograful tuturor conferințelor domnului Gurdjieff în America.

Domnul Gurdjieff a spus următoarele:

"Întrebarea pe care tocmai mi-ați pus-o, stimate doctore, a interesat numeroase alte persoane înaintea d-voastră, dar până acum, neconsiderând necesar să povestesc nimănui despre această chestiune strict personală, nu am răspuns niciodată la ea, decât cel mult sub forma unor glume.

Între timp, au apărut în legătură cu acest subiect cele mai

comice legende pe care mi-a fost dat să le aud vreodată și care demonstrează prostia absolută a colportorilor lor, dar care se amplifică din ce în ce mai mult, adăugându-li-se noi detalii fantastice pe măsură ce se răspândește printre diferiți paraziți și nerozi de ambe sexe. Unii susțin spre exemplu că eu primesc bani de la un anumit centru ocult din India; alții, că Institutul este susținut de către o grupare de magie neagră sau de către legendarul prinț georgian Mukranski, sau că eu posed secretul pietrei filozofale și că pot să produc oricât aur doresc prin diferite procedee alchimice; în sfârșit, am auzit recent chiar o versiune care afirmă că fondurile mele ar fi furnizate de către bolșevici.

Adevărul este că nici chiar persoanele care îmi sunt cele mai apropiate nu au aflat nici până în ziua de astăzi de unde îmi provin exact banii care acoperă uriașele cheltuieli pe care a trebuit să le suport în ultimii ani.

Nu am considerat niciodată că trebuie să vorbesc în mod serios despre această chestiune, adică despre aspectul material al existenței Institutului, deoarece nu-mi fac nici o iluzie în privința posibilității unui ajutor exterior și am considerat conversația pe această temă o pierdere de timp, fiind, cum s-ar spune, ca și cum aș fi turnat dintr-o sticlă goală într-un pahar gol.

Din motive asupra cărora nu voi insista, doresc să răspund astăzi nu în glumă, ci cât se poate de sincer la această întrebare care mi-a fost pusă atât de des, căci, după ce am devenit prin voința sortii (sau mai degrabă a stupidității stăpânirii ruse), la fel de sărac ca și un șoarece de biserică - am fost nevoit să mă aventurez în această țară "în care cresc dolarii" și unde, respirând aerul saturat cu vibrațiile celor care cultivă și recoltează dolarii într-o manieră măiastră, am ajuns la rândul meu să adulesc orice ocazie aducătoare de bani ca un veritabil câine de vânătoare. Și vă asigur că nu am nici o intenție să ratez această ocazie.

Acum mă aflu așezat confortabil printre oameni "hrăniți" numai cu dolari și cum mă simt eu însumi stimulat de absorbția automată a acestor vibrații atât de "benefice", intenționez ca prin acest drept la replică să vă "împărtășesc" ceva din experiența mea financiară.

Așadar, în minunata ambianță pe care ne-a asigurat-o încântătoarea noastră gazdă a cărei ospitalitate este atât de rară în zilele noastre, voi profita de aceste circumstanțe fericite pentru a-mi mobiliza toate resursele creierului meu, precum și "abilitățile aparatului meu vorbitor" și voi răspunde la această întrebare care mi s-a pus astăzi din nou și încă într-un asemenea mod încât mă face să cred că fiecare dintre voi bănuieți probabil că portofelul meu este el însuși un sol fertil pentru cultivarea seminței de dolari și că, germinând acolo, acești dolari dobândesc proprietatea de a aduce cultivatorului ceea ce unii ar crede că este adevărata fericire a vieții.

Mă adresez așadar posesorilor de dolari!

Încă cu mult timp înainte de a-mi pune în practică ideile mele



referitoare la Institut, mai exact pe vremea când încă analizam din fiecare unghi programul viitor al acestuia, am luat în considerare cu cea mai mare atenție caracterul material al acestei chestiuni, care, deși aparent secundar, nu era totuși mai puțin important.

Și pentru că mă așteptam încă de pe atunci să întâlnesc numeroase obstacole în efortul meu de a introduce în viață acele idei legate de o nouă psihologie pe care urma să se bazeze acest Institut atât de extraordinar pentru vremurile noastre, mi-am dat seama că este absolut necesar să fiu independent, cel puțin din punct de vedere material, iar aceasta cu atât mai mult cu cât experiența îmi demonstrase deja că oamenii bogați nu au fost niciodată atât de interesați în asemenea chestiuni încât să finanțeze o muncă de această natură, în timp ce ceilalți, chiar dacă manifestă un mare interes și dorința de a ajuta, nu pot să facă aproape nimic în această direcție, căci pentru acest gen de întreprindere este necesară o mare sumă de bani.

Am realizat deci că dacă doresc să realizez efectiv ceea ce-mi planificasem teoretic, era necesar mai întâi de toate să rezolv aspectul material al problemei și abia apoi să mă gândesc la îndeplinirea sarcinilor psihologice. Propunându-mi așadar drept scop obținerea unui capital suficient de mare pentru realizarea acestui deziderat, în limitele unei anumite perioade, am început să acord mult mai mult timp decât înainte nobilei misiuni de a câștiga bani.

Probabil că spusele mele vor fi stârnit o stare de perplexitate în majoritatea celor aici de față, știut fiind că toți americanii sunt considerați pretutindeni pe glob drept cei mai buni oameni de afaceri. Va voi spune așadar cum a fost totuși posibil să câștig cu o relativă ușurință aceste sume uriașe de bani și nu este exclus ca unii dintre voi să rămână cu impresia unei anumite lăudăroșenii din partea mea.

Ca să puteți înțelege chiar și numai aproximativ cum am fost capabil să mă achit de această sarcină și cum am dobândit o asemenea eficiență în acest domeniu, este necesar să vă explic că încă înaintea acestei perioade mă angajasem adesea în cele mai importante întreprinderi comerciale și financiare și că cei care intraseră în contact cu mine în acest domeniu de activitate mă considerau deja un om de afaceri extrem de iscusit.

Nu ar fi inutil de asemenea să vă spun câte ceva și despre educația mea timpurie, care privită prin prisma experienței mele de viață, corespunde cel mai bine idealului pe care mi l-am format în legătură cu acest domeniu al educației.

Datorită acestei educații pe care am primit-o, am putut întotdeauna - și aș putea încă și astăzi în caz de necesitate - să fiu mai abil decât orice om de afaceri pe care l-am întâlnit și chiar decât voi, oamenii de afaceri americani. Și este cu atât mai potrivit să vă relatez asemenea detalii legate de educația mea, cu cât ne-am adunat astăzi pentru a celebra deschiderea unei instituții care și-a propus ca scop fundamental o educație corectă și armonioasă a omului și aceasta cu

atât mai mult cu cât această instituție este bazată pe datele experimentale acumulate în decursul a numeroși ani și verificate cu grijă de către mine - un om care mi-am sacrificat aproape întreaga viață personală studiului acestei chestiuni vitale a educației, atât de necesară în timpurile prezente - și care, fiind crescut de către oameni cu o conștiință normal dezvoltată, am putut dobândi capacitatea ca indiferent de circumstanțe să fiu întotdeauna imparțial.

Cea mai puternică influență conștient asumată care a fost exercitată asupra mea a fost aceea a tatălui meu, care înțelegea chestiunea educației într-un mod cu totul personal. Intenționez să scriu chiar o întreagă carte despre toate metodele directe și indirecte ale tatălui meu și care izvorau din viziunea sa atât de originală asupra educației.

De îndată ce au apărut în mine primele semne ale unei oarecare înțelegeri, tatăl meu a început printre altele să-mi spună cele mai extraordinare povești, care conduceau întotdeauna la o anumită întâmplare legată de un tâmplar pe nume Mustafa, un om atât de îndemânatic încât putea să confecționeze aproape orice și care într-o zi a construit chiar un fotoliu zburător. Prin aceste povești ale sale, ca și prin alte procedee inspirate, tata a știut să sâdească în mine, alături de dorința de a semăna cu acel tâmplar expert și nevoia irezistibilă de a face întotdeauna ceva nou. Toate evenimentele din copilăria mea, chiar și cele mai obișnuite, erau îmbogățite de imaginația mea, astfel încât ajunsesem să cred că pot face practic orice nu în maniera obișnuită, ci într-un mod cât se poate de special.

Această tendință, pe care de altfel nu am reușit să o definesc suficient de corect și pe care tata mi-a inoculat-o încă din fragedă pruncie, a căpătat o formă cristalizată în primii ani ai adolescenței mele, datorită ideilor pe care primul meu tutor le avea în legătură cu acest subiect al educației și care convergeau într-o oarecare măsură cu acelea ale tatălui meu; astfel, pe lângă îndeplinirea îndatoririlor mele școlare, am fost pus să confecționez diferite obiecte, sub instruirea sa specială, căpătând astfel o mare îndemânare.

Procedeul educațional al primului meu învățător consta în faptul că acesta, de îndată ce constata că mă familiarizasem cu o anumită meserie și că începusem să mă atașez de ea, mă obliga imediat să renunț la ea și să trec la alta.

Așa cum aveam să înțeleg mai târziu, scopul său nu era ca eu să învăț toate meseriile posibile, ci mai degrabă să dobândesc capacitatea de a depăși dificultățile pe care le prezintă, de regulă, orice nou tip de muncă. Și într-adevăr, începând din acea vreme munca, indiferent de natura ei, a căpătat un sens special pentru mine, nu în sine, ci numai atâta vreme cât nu o cunoșteam și nu știam cum să o realizez.

Pe scurt, datorită viziunilor originale asupra chestiunii educației, acești doi oameni care și-au asumat conștient sau poate inconștient - în cazul de față acest lucru oricum nu mai contează -



sarcina pregătirii mele pentru vârsta responsabilă, au reușit să sădească în ființa mea o anumită curiozitate fecundă care s-a dezvoltat apoi pe măsură ce au trecut anii, cristalizându-se sub forma unei dorințe interioare de a-mi schimba cât mai frecvent ocupația. Rezultatul a fost acela că am dobândit capacitatea teoretică și practică de a mă îndeletnici cu cele mai variate ocupații manuale și comerciale. De asemenea, puterea mea de înțelegere a crescut pe măsură ce orizontul meu se lărga prin pătrunderea în noi și diferite orizonturi ale cunoașterii.

Ba pot spune chiar că, dacă astăzi sunt recunoscut în diferite țări ca un om remarcabil, datorez parțial acest lucru educației timpurii pe care am primit-o.

Grație viziunii ample asupra vieții care s-a dezvoltat în mine datorită educației primite, am devenit apt să înțeleg cunoștințele pe care le-am dobândit intenționat sau accidental pe parcursul vieții mele, în loc să rămân doar cu o simplă acumulare de informații, așa cum se întâmplă cu majoritatea oamenilor contemporani, în urma folosirii generale a faimoasei lor metode educaționale, numită *învățarea pe de rost*.

Și astfel, încă de la o vârstă timpurie, eram suficient de dotat și capabil să câștig suficienți bani pentru a-mi asigura nevoile imediate. Cu toate acestea, deoarece devenisem interesat încă de tânăr de acele chestiuni filozofice care conduc la înțelegerea sensului și a scopului vieții și întrucât îmi dedicam tot timpul și întreaga mea atenție acestor chestiuni, nu m-am folosit de acest dar al meu pentru a câștiga bani în scopul atingerii unei existențe autosuficiente, scop asupra căruia se concentrează datorită educației lor defectuoase toate eforturile "conștiente" și instinctive ale oamenilor contemporani și îndeosebi ale americanilor.

M-am limitat să câștig doar din când în când și numai atât cât îmi era necesar pentru existența mea de zi cu zi, pentru a realiza acele sarcini mai deosebite pe care mi le propuneam în vederea atingerii unui anumit scop spiritual.

Și întrucât proveneam dintr-o familie săracă, care nu avea nici un fel de resurse materiale, am fost nevoit să recurg destul de des la câștigarea acestor bani într-adevăr detestabili și malefici, pentru a-mi putea acoperi nevoile inevitabile. Totuși, acest proces nu-mi lua niciodată prea mult timp, căci datorită inventivității și bunului simț care se dezvoltaseră în mine printr-o educație corectă, eram deja ceea ce s-ar putea numi o "bătrână vulpe vicleană" în aceste chestiuni ale vieții.

Ca o ilustrare plastică a acestor abilități ale mele, vă voi relata un episod din viața mea când dintr-o simplă glumă, am deschis pe nepusă masă un magazin destul de original.

Totul s-a petrecut nu cu mult timp înaintea marii expediții pe care am organizat-o în regiunea Pamirului și în India împreună cu societatea pe care o formasem și pe care o numisem comunitatea

"Căutătorii Adevărului", la care eram membru fondator.

Cu doi ani înainte de a porni în această expediție, membrii micii noastre comunități au decis să stabilească drept punct de legătură orașul Ciardju din regiunea Transcaspică. Toți cei care intenționam să participăm la această expediție urma să ne întâlnim în acest oraș pe data de 2 ianuarie a anului 1900, urmând ca de acolo să pornim de-a lungul cursului râului Amu-Darya.

Și cum îmi rămăsese destul timp până la acea dată, dar nu suficient pentru a organiza o altă călătorie, m-am decis să nu plec prea departe de Alexandropol, unde mă aflam atunci pentru una din vizitele obișnuite la familia mea, ci să rămân în regiunea Caucazului, împărțindu-mi timpul între Alexandropol și Baku.

Mă duceam des la Baku deoarece exista acolo o societate compusă în special din perși, care studiau magia antică și la care eram eu însumi membru asociat de multă vreme.

Evenimentele care au condus la episodul pe care intenționez să vi-l relatez au avut loc chiar în acest oraș, Baku.

Era o duminică obișnuită și am plecat spre bazar. Trebuie să vă mărturisesc aici că am avut întotdeauna o slăbiciune pentru bazarurile orientale și de câte ori mă aflam într-o regiune unde se afla un asemenea bazar, mă duceam să îl vizitez. Îmi plăcea să mă plimb încolo și înapoi și speram întotdeauna să întâlnesc ceva deosebit.

În acea zi cumpărasem o broderie veche și tocmai mă pregăteam să ies din târgul de covoare, când am văzut o tânără femeie bine îmbrăcată, dar cu o înfățișare tristă, care avea ceva de vânzare. Totul îmi indica faptul că aceasta nu era o vânzătoare obișnuită și că era silită să renunțe la una din proprietățile ei datorită unui eveniment nefericit. M-am îndreptat către ea și am văzut că avea de vânzare un fonograf de tip Edison.

Expresia de tristețe din ochii fetei a trezit în mine un sentiment de milă și, deși nu prea mai aveam bani, am cumpărat fără să stau pe gânduri mașinaria inutilă cu toate accesoriile ei.

Am transportat această povară neașteptată la caravanseraul unde locuiam, apoi am deschis cutia și am descoperit că aceasta conținea numeroase discuri din care majoritatea erau inutilizabile. Dintre cele care mai erau funcționabile doar puține erau înregistrate, majoritatea fiind goale. M-am decis să mai rămân în Baku încă o săptămână. Resursele mele se apropiau cu repeziciune de sfârșit, astfel încât am început să mă gândesc cum să mi le împrăstiez.

Într-o dimineață ploioasă, mă aflam încă în pat și mă gândeam la ceea ce aveam de făcut, când mi-a căzut privirea asupra fonografului. Ideea de a mă folosi de el mi-a apărut spontan și am conceput pe loc un plan de acțiune.

Mi-am lichidat toate afacerile și chiar în acea zi am luat primul vas ce părăsea regiunea transcaspică. Cinci zile mai târziu mă aflam în orașul Krasnovodsk, unde mi-am instalat fonograful cu intenția de a face rost de ceva bani. Trebuie să mărturisesc că la acea



vreme fonograful era absolut necunoscut în regiunea în care mă aflam, astfel încât era pentru prima oară când locuitorii oraşului puteau vedea această minune.

Cum am mai menţionat deja, existau câteva discuri goale pe care le compărasem împreună cu fonograful. Pe străzile oraşului am descoperit rapid un muzicant stradal pe care l-am rugat să-mi cânte câteva din melodiile favorite ale populaţiei locale, înregistrându-l pe discuri, iar pe cele rămase m-am înregistrat pe mine însumi povestind o serie de anecdote în limba turcomană.

Am adăugat apoi două urechi acustice la cele patru cu care maşina era deja dotată şi m-am instalat împreună cu aceasta în primul bazar, unde mi-am deschis originala mea cabină. Am fixat un preţ de cinci copeici pentru fiecare ureche acustică şi vă puteţi imagina rezultatul pe care l-am obţinut dacă vă voi spune că în întreaga perioadă cât am stat acolo, rareori se găsea vreun moment în care chiar şi o singură ureche acustică să rămână liberă, îndeosebi în zilele de târg.

La sfârşitul fiecărei zile de lucru, suma pe care o colectam în monezi de cinci copeici nu era probabil mai mică decât profiturile obţinute de cel mai mare afacerist din oraş.

După Krasnovodsk am plecat la Kisil-Arbad unde, cât timp am stat acolo, am fost invitat de mai multe ori împreună cu maşinăria mea în casele turcomanilor bogaţi din satele învecinate. Pentru aceste "spectacole la cerere" am încasat o cantitate considerabilă de *tiangi* iar odată mi s-a întâmplat chiar să primesc două covoare *tekin* de cea mai bună calitate.

După ce mi-am făcut din nou suma, am luat trenul cu intenţia de a continua această afacere în oraşul Aşhabad, dar în tren m-am întâlnit cu unul din membrii micii noastre comunităţi spirituale, cu care am făcut un pariu graţie căruia această carieră fonografică a mea s-a încheiat.

Această tovarăşă pe care am întâlnit-o era inimitabila şi curajoasa Viviŭkaia, care se îmbrăca întotdeauna numai cu haine bărbăteşti. Ea participase împreună cu noi la toate expediţiile periculoase din adâncimile Asiei, Africii şi chiar Australia şi insulele sale învecinate.

Ea urma să participe şi la următoarea noastră expediţie şi întrucât mai rămăseseră până atunci destule luni, se gândise să plece de la Varşovia la Ambijad, la sora sa - care era măritată cu un reprezentant al firmei textile a lui Poznanski - şi să se odihnească acolo până la data întâlnirii noastre de la Ciardju.

De-a lungul călătoriei am vorbit despre numeroase lucruri şi printre altele i-am relatat despre recenta mea întreprindere. Nu-mi mai amintesc acum motivul care a stat la baza disputei care s-a născut între noi, cert este că cearta s-a sfârşit cu un pariu potrivit căruia trebuia să obţin o anumită sumă de bani în condiţii precise şi până la o dată fixată.

Acest pariu a interesat-o pe Viviŭkaia atât de tare, încât nu numai că s-a decis să rămână împreună cu mine pentru a vedea cum îl voi onora, ci şi-a asumat chiar sarcina de a mă ajuta. Astfel, în loc să ajungă la Ambijad, ea a coborât din tren împreună cu mine la Aşhabad.

Trebuie să recunosc că îndeplinirea acestei sarcini complicate apărută în viaţa mea, sarcina pe care mi-o asumam de fapt singur, mă interesa într-o asemenea măsură, încât am purces cu pasiune şi consecvenţă la realizarea ei, ba chiar mi-am propus să o închei înainte de vreme.

Mi-am conceput încă din tren planul general de acţiune: ca un prim pas am conceput pe loc următoarea reclamă: "MAGAZINUL UNIVERSAL AMBULANT SE OPREŞTE ÎN ORAŞUL DV. PENTRU SCURT TIMP. GRĂBIŢI-VĂ ŞI LANSAŢI COMENZILE DV., ADUCÂND TOATE LUCRURILE PE CARE DORIŢI SĂ LE REPARAŢI SAU SĂ LE MODELAŢI."

- reparăm maşini de cusut, maşini de scris, biciclete, gramofone, cutii muzicale, aparate electrice medicale, fotografice şi orice alt fel de aparate; lămpi cu gaz şi cu petrol; ceasuri; toate felurile de instrumente muzicale, goarne, chitare, şi aşa mai departe;
- reparăm arme de toate felurile;
- reparăm, remodelăm, tapisăm şi finisăm orice piesă de mobilier, fie în magazin, fie la domiciliul clientului;
- reparăm şi acordăm pianе şi clavecine;
- instalăm şi reparăm telefoane, sonerii şi instalaţii electrice;
- reparăm şi acoperim umbrele;
- reparăm jucării şi păpuşi şi cauciucăm articole de toate felurile;
- spălăm, curăţăm şi cârpim rufe, tapiŭerii, blănuri, etc.
- înlăturăm toate tipurile de pete;
- restaurăm picturi, porŭelanuri şi orice antichităţi;
- magazinul nostru are un cabinet galvano-plastic excelent echipat pentru aurit, nichelat, argintat şi pentru oxidare.
- lustruim şi nichelăm orice articol sanitar şi samovare în 24 de ore;
- primim comenzi pentru orice fel de broderii: cusute în cruce, în satin, în ŭenilă, cu pene, pluş, şi aşa mai departe.
- imprimăm orice doriŭi pe lemn, piele şi pânză.
- magazinul primeşte comenzi pentru toate tipurile de modele din alabastru şi din gips: statuete, animale de casă şi sălbătice, fructe, etc. şi confecţionează măşti de gips pentru cei morŭi.
- executăm comenzi pentru flori artificiale din pâine, ceară, catifea şi hârtie colorată pentru nunŭi, pâlării ale doamnelor şi butoniere;
- scriem de mână, tipărim şi decorăm cărŭi de vizită, felicitări şi invitaŭii;
- primim comenzi pentru corsete şi trusouri, sau le



transformăm pe cele vechi;

- confecționăm pălării de damă după ultimele modele de la Paris;

- etc., etc."

De îndată ce am sosit la Așhabad și am găsit o gazdă, am obținut permisiunea de la poliție pentru a tipări și distribui reclamele. În chiar ziua următoare am închiriat în centrul orașului un sediu pentru magazin, ce conținea o cameră mare care dădea la stradă și două cămaruțe mai mici în spate; în plus mai exista o curte mică și un fel de magazie.

După ce am cumpărat uneltele cele mai necesare și am încropit urgent o baterie de tip Bunsen și, după ce am adaptat niște chiuvete vechi ca bazine pentru munca galvano-plastică, am agățat deasupra intrării o firmă pe care scria cu litere uriașe: "MAGAZINUL AMBULANT AMERICAN SE AFLĂ ÎN ORAȘUL DV. PENTRU SCURT TIMP. CONFECTIONEAZA, REPARĂ ȘI MODIFICA ORICE LUCRU."

În ziua următoare reclamele erau gata, astfel încât m-am grăbit să le lipesc pe ziduri cu ajutorul unui puști, lăsând o parte pentru a le distribui manual pe stradă. Apoi a început distracția. Încă din prima zi, o întreagă procesiune de așhabadieni și-au adus lucrurile la reparat și, Dumnezeuule, oare ce nu aduseseră cu ei?

Multe din lucrurile pe care le aduseseră, nu numai ca nu le văzusem niciodată în viața mea până atunci, dar nici măcar nu auzisem despre ele. De multe ori era vorba de lucruri dintre cele mai neobișnuite, cum ar fi: aparate pentru smuls firele de păr alb, o mașină pentru stors cireșele pentru prepararea gemului, o mașină pentru măcinat sulfatul de cupru pentru a-l răspândi pe zonele dulci ale organismului, un fier de călcat special.

Pentru a înțelege mai bine ce se întâmpla acolo, trebuie să vă spun câte ceva despre condițiile locale.

Această parte a regiunii transcaspiice și Turkestanul învecinat au început să fie populate cu străini numai cu câteva zeci de ani mai înainte, fapt care a condus la apariția aproape peste noapte a câtorva noi orașe, aproape de cele vechi.

În consecință, aproape toate orașele din regiune erau compuse din două părți: partea veche, sau orașul asiatic, și partea nouă, sau orașul rusesc - fiecare trăind propria sa viață independentă.

Populația acestor orașe noi consta din armeni, georgieni și alte nații, dar îndeosebi din ruși, din care majoritatea erau persoane publice sau soldați retrași din armată după ce și-au terminat stagiul militar.

Datorită bogățiilor naturale ale zonei și onestității populației locale, încă nestrucată de civilizația contemporană, acești nou veniți au început să se îmbogățească rapid, dar datorită absenței oricărei influențe culturale din partea persoanelor publice, care din întâmplare, se aflau la putere, dar care erau complet ignorante, ei au

rămas la fel de necultivați cum fuseseră și înainte de migrația lor în această regiune. Astfel se făcea că în pofida comerțului lor înfloritor, care le-a adus o mare bogăție materială, ei nu beneficiau de nici o informație legată de progresul științific care să-i ajute să-și dezvolte intelectul sau cunoașterea tehnică.

Civilizația europeană, care se răspândea pretutindeni în lume, nu atinsese în acea vreme aproape deloc populația acestor locuri, iar puținele informații care le parveneau prin intermediul revistelor și ziarelor, ajungeau aici într-o formă eronată datorită fantasticelor exagerări ale ziariștilor care, în general vorbind, și în special în Rusia acelor vremuri, erau cât se poate de incapabili de o înțelegere fie și aproximativă a esenței reale a lucrurilor despre care scriau.

Așa cum se întâmplă pretutindeni în lume, acești recent îmbogățiți doreau să imite tot ceea ce credeau ei că este "cultural" și "la modă", și în orice caz, tot ceea ce era european. Dar, preluând toate informațiile lor despre această cultură și modă numai din ziarele și revistele rusești compilate de alți ignoranți în aceste domenii, ei apăreau în fața unui observator imparțial ca o simplă caricatură comică, dar tristă.

Și astfel, în pofida unei mari prosperități materiale, dar lipsiți chiar și de cea mai elementară cultură, locuitorii acelei zone se jucau precum copiii de-a oamenii civilizați.

Nicăieri în lume tendințele modei nu erau mai îndeaproape urmărite ca în acea regiune, fiecare simțindu-se obligat să fie cât mai modern. Snobismul era în floare și toată lumea comanda prin poșta tot felul de noi invenții și alte nimicuri pe care le considerau a fi necesare vieții unui adevărat "gentleman", deși nu știau nimic despre aceste invenții, decât ceea ce scria prin ziare. Cunoșcându-le această slăbiciune, majoritatea comercianților străini, în special cei germani, aduceau aici transporturi întregi de mărfuri inutile, sau de bunuri depășite ori care se stricau rapid. Comedia atinsese asemenea proporții, încât am găsit printre obiectele aduse la reparat chiar și o mașină specială pentru a aprinde chibriturile obișnuite. Cum majoritatea articolelor comandate nu puteau fi puse nici măcar în funcțiune datorită nepriceperii locuitorilor din zonă, sau se stricau aproape imediat, și cum nu era nici măcar un singur magazin de reparații, fiecare familie acumula adevărați munți de lucruri stricate.

Mai era și un alt motiv pentru care existau atât de multe lucruri de reparat: în acea epocă, în Orient și îndeosebi în Rusia asiatică, exista obiceiul ca niciodată să nu arunci sau să vinzi ceva pe care l-ai achiziționat, chiar dacă nu mai aveai nevoie de el sau chiar dacă se stricase. Mai mult, chiar dacă ar fi dorit cineva să vândă, nu s-ar fi găsit cu siguranță nici un cumpărător. Se mai adăuga la toate acestea și practica ferm ancorată în tradiția locului de a păstra anumite lucruri în amintirea unei anumite persoane sau a unui anumit eveniment.

Astfel, în fiecare casă magaziile și șoproanele erau pline cu o



mulțime uimitoare de lucruri inutile, transmise nu de puține ori din tată în fiu. Când s-a aflat așadar de magazinul ambulant care repara orice, comenzile au început să curgă într-un ritm amețitor, aducându-mi-se însă cele mai felurite obiecte, cu scopul de a le restaura, ori de a le face să meargă. Am primit spre exemplu fotoliul bunicului și ochelarii bunicii, balalaica străbunicului și ceasul străbunicii, un scrin care era un dar de la nași, o pătură cu care se învelise episcopul atunci când se oprise pentru o zi în oraș, un ordin al stelei cu care fusese decorat un părinte de către Șahul Persiei, și altele.

Și pe toate acestea le-am reparat... Nu am refuzat niciodată un lucru și nu l-am înapoiat niciodată fără să-l fi reparat. Chiar și atunci când suma oferită era de-a dreptul nesemnificativă pentru a justifica timpul cheltuit pentru repararea unui obiect sau altul, obișnuiam totuși să primesc respectivul lucru, dacă era nou, căci într-un asemenea caz nu eram interesat de bani, ci de dificultatea pe care o prezenta repararea unui obiect încă nefamiliar.

Pe lângă diferite lucruri inutile sau stricate, mi-au fost aduse nenumărate obiecte complet noi și care nu puteau fi folosite din simplă nepricepere, datorită ignoranței și lipsei chiar și a celor mai elementare cunoștințe tehnice, pe scurt, datorită prostiei oamenilor.

La acea epocă, nenumărate invenții, cum ar fi: mașini de cusut, biciclete, mașini de scris, etc., erau în mare vogă și se răspândeau pretutindeni cu o viteză uimitoare. Toate acestea erau comandate și cumpărate cu entuziasm, dar datorită lipsei de asistență tehnică și, așa cum spuneam, a celor mai elementare cunoștințe tehnice, de îndată ce ele începeau să nu mai funcționeze, erau puse deoparte și considerate stricate.

Să vă dau câteva exemple caracteristice pentru această ignoranță, de care recunosc că m-am folosit deliberat, de altfel fără să experimentez nici cea mai mică remușcare.

Îmi amintesc că odată, un armean bogat și gras, care respira greu și era plin de transpirație, a venit însoțit de fiica sa, aducându-mi o mașină de cusut pe care o cumpărase pentru trusoul acesteia pe vremea când fusese la un târg în Nijni Novgorod.

El mi-a povestit că această mașină de cusut fusese la început o adevărată comoară. Oricât de mult ai fi lăudat-o, nu ai fi spus încă totul... cosea atât de curat și atât de rapid; dar, dintr-o dată, fără nici un motiv și spre totală sa consternare, mașina a încetat să mai funcționeze, după cum se exprima el, "în revers".

De la prima privire, mi-am dat seama că mașina era în cea mai perfectă stare de funcționare. Știți probabil că la anumite tipuri de mașini de cusut, pe lângă levierul care reglementează tighelul, mai există și un alt levier pentru schimbarea direcției alimentatorului, iar când acest levier este schimbat, se schimbă și direcția în care se deplasează materialul. În mod evident, cineva atinsese din greșală acest levier și, în loc ca materialul să fie împins înainte, el era acum împins înapoi.

Mi-am dat seama pe dată că problema putea fi rezolvată pe loc prin simpla schimbare a levierului, dar văzând cu ce vulpe bătrână aveam de a face și realizând pe parcursul conversației că era un negustor de blănuri de oaie caracul, am fost cât se poate de sigur - căci cunoșteam bine asemenea tip de om - că pentru a-și umple propriile buzunare, acesta păcălise nu puțini teki sau buharieni - care sunt la fel de creduli ca și copiii - astfel încât m-am decis să-i plătesc cu aceeași monedă. Am început așadar o poveste interminabilă despre defecțiunea mașinii de cusut, cum că trebuie schimbate mai multe pinioane pentru ca aceasta să funcționeze din nou, înjurându-i în același timp și blestemându-i pe toți producătorii din zilele noastre. Pe scurt, i-am încărcat nota de plată cu 12 ruble și 50 de copeici, promițându-i să repun mașina în stare de funcționare în trei zile. Desigur, nici nu ieșise bine pe ușă când am și schimbat levierul, după care mi-am numărat banii și am așezat mașina la articolele reparate.

Îmi amintesc cum, cu altă ocazie, un ofițer a intrat la mine și mi-a spus pe un ton de cea mai mare importanță: "Du-te la oficiul comandantului regional și spune-i funcționarului de acolo că îi ordon - apropo, ofițerii din acea perioadă nu vorbeau cu nimeni decât prin ordine - să îți arate mașinile de scris. După ce te vei uita la ele, anunță-mă ce anume este în neregulă." După care a plecat așa cum a venit. Tonul său imperios și arrogant m-a uluit și într-o oarecare măsură m-a infuriat. M-am decis așadar să mă informez despre ce este vorba, dorind să află mai ales ce fel de om era acel ofițer, pentru a găsi o eventuală cale de a-l pune la punct, ceea ce - trebuie să mărturisesc - îmi face întotdeauna o deosebită plăcere, căci sub expresia pe care o așezese deseori de inocență naivă, mă pricep de minune să pedepsesc asemenea persoane insolente cu vârf și îndesat.

Am plecat deci în acea zi la oficiu și i-am explicat funcționarului motivul vizitei mele. Am descoperit astfel că cel care venise la mine era însuși adjutantul.

În timp ce examinam cele trei mașini de scris, vorbărețul funcționar cu care mă împrietenisem deja grație unei țigări și unei anecdote picante despre viața ofițerilor, mi-a explicat următoarele: mașinile fuseseră comandate de la St. Petersburg și la început funcționaseră excelent; dar curând, una dintre ele, apoi o alta, iar în sfârșit a treia s-au defectat, toate în același fel, datorită ribbonului. Mai mulți ofițeri încercaseră să le repare, dar nici unul nu a reușit, astfel încât în ultimele trei zile toate actele au fost scrise din nou cu mâna.

În timp ce funcționarul îmi explica toate acestea, am avut timp să examinez mașinile de scris și să-mi dau seama despre ce necaz era vorba. La anumite tipuri de mașini de scris, riboanele se derulau datorită presiunii unui arc plasat într-o cutie specială, aflată în partea de jos a mașinii și trebuiau derulate din nou scoțând respectiva cutie. Cum mașinile nu aveau nici un fel de instrucțiuni iar ofițerilor le lipseau chiar și cele mai elementare noțiuni tehnice, acestora le-a fost imposibil să descopere mecanismul de funcționare al



riboanelor.

Desigur, nu i-am spus nimic funcționarului și am acceptat invitația să de a cina împreună; după ce am mâncat o excelentă ciorbă de varză și o kasha, m-am întors acasă la bicicleta antediluviană la care lucram și la ceea ce mai rămăsese din cauciucurile acesteia.

În aceeași seară, adjutantul a revenit în magazinul meu și pe un ton mai blând a întrebat: "Ei bine, ai descoperit motivul pentru care noile noastre mașini de scris nu funcționează?"

Încă cu mult timp înainte devenisem un veritabil maestru în arta de a juca un rol. Astfel, asumându-mi o expresie pe care un actor ar numi-o timiditate respectuoasă și plină de deferență și folosind câțiva termeni pompoși utilizați în diverse lucrări tehnice rusești, am început să-i enumăr ofițerului minunatele calități ale acestui tip de mașini de scris, în toate privințele mai puțin una, unde din nefericire era necesară o anumită schimbare, de altfel destul de dificil de realizat. Nota de plată am estimat-o la circa un sfert din costul mașinilor.

În ziua următoare, aceste mașini în perfectă stare de funcționare mi-au fost aduse solemn de către un detașament întreg de soldați în frunte cu adjutantul. Le-am acceptat pe loc, după care l-am anunțat pe ofițer cu acest ton că în nici un caz mașinile nu vor putea fi gata în mai puțin de zece zile. Consternat, adjutantul m-a implorat cu cerul și pământul să le termin mai repede, dacă este posibil, căci munca de la birou aproape că se oprișe.

După multă târguială am acceptat în final să lucrez și noaptea și să livrez câte o mașină la fiecare două zile, dar i-am cerut în schimb ofițerului să le ordone soldaților săi să-mi aducă resturile de hrană de la cantină, pentru cei trei porci pe care îi cumpărasem și pe care îi creșteam în micuța mea curte interioară.

După două zile prima dintre mașini era "reparată" și am promis că în următoarele zile le voi livra și pe celelalte.

Pe lângă mulțumiri și cele 18 ruble pe care le-am încasat pentru repararea fiecărei mașini, soldații mi-au adus hrană pentru porci și i-au îngrijit ei înșiși timp de trei luni, cât am rămas în Așhabad. Desigur, am sfârșit prin a le explica funcționarilor ceea ce trebuiau să facă cu riboanele, dar în ce anume consta "reparația", probabil că aceștia nu au înțeles niciodată. Același lucru s-a repetat de nenumărate ori în orașul Merv, unde mi-am transferat magazinul și am executat același tip de lucrări timp de două luni.

Într-o zi, inspectorul școlii locale a venit să mă roage să-i repar o mașină electrică pentru executat experimente de fizică. Aceasta era o banală mașină electrostatică ce emitea scântei prin învârtirea unor discuri și pe care fiecare școală considera la vremea respectivă că este de datoria ei să o dețină în patrimoniu.

Mașina era folosită cu multă pompă de către așa-ziii profesori de fizică, care realizau experimentele considerate extrem de constructive ca pe un veritabil ritual sacru, deși tot ceea ce făceau era să-i oblige pe copii, unul câte unul, să atingă discurile de metal.

Grimasele de durere care apăreau pe fețele copiilor provocau întotdeauna un râs general, pe care respectivii pedagogi îl considerau ca fiind "extrem de benefic pentru digestie" și cu aceasta se terminau faimoasele lecții de fizică.

Acest inspector comandase așadar una din aceste mașini și o primise neasamblată de la o firmă germană din St. Petersburg. Dar, deși profesorii o asamblaseră în conformitate cu instrucțiunile, totuși mașina nu producea scântei oricât de mult ar fi încercat ei, ceea ce i-a silit să apeleze în final la serviciile mele.

Mi-am dat seama pe loc că totul era în regulă, cu excepția celor două discuri care compuneau partea principală și care nu erau corect plasate unul față de celălalt. Tot ceea ce era necesar era să slăbesc puțin axul și să modific puțin poziția unuia dintre discuri, lucru pe care l-aș fi putut face într-un minut. M-am simțit însă obligat să-l silesc pe stimatul pedagog, care-i învăța pe alții ceea ce el însuși nu știa, să revină în magazinul meu de patru ori în timp ce eu îi reparam mașina și să-mi plătească 10 ruble și 75 de copeici pentru o presupusă încărcare electrică a mașinii, care nu avea nevoie de altfel de nici un fel de "încărcare". Asemenea cazuri se petreceau în fiecare zi. Fiind un adept al căii de mijloc, eu nu am considerat niciodată un păcat să profit de stupiditatea celor care, pe nedrept, numai în virtutea unor poziții dobândite accidental, deveniseră "inteligentia" locală, dar care, pe scara inteligenței reale, erau cu mult sub inteligența populației aflată sub autoritatea lor.

Dar cea mai originală și în același timp cea mai profitabilă afacere, s-a dovedit aceea cu corsetele. În acel sezon la Paris moda corsetelor se schimbă radical; după ce se purtasera vreme îndelungată corsete înalte, femeile erau înnebunite să poarte acum corsete cât se poate de scurte. Acest nou capriciu al modei a ajuns rapid să fie cunoscut și în această regiune, datorită revistelor de modă, dar corsetele însele nu erau încă de găsit, căci nu ajunseseră prin aceste locuri; în consecință, unele femei au început să-mi aducă vechile lor corsete, întrebându-mă dacă nu le-aș putea transforma în altele, conform cu cerințele modei. Afacerea a luat rapid o turnură neașteptată. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Într-o zi, a venit la mine o evreică plinuță pentru a-i scurta și eventual lărgi corsetul, dată fiind talia ei în continuă creștere. Am căutat îndelung și fără succes oase de balenă, până când am fost sfătuit de către un vânzător care nu avea nici el în stoc asemenea produse, să cumpăr un corset demodat întreg, căci fără îndoială prețul său nu l-ar depăși pe acela al oaselor de balenă.

L-am chemat pe proprietar, dar în timp ce mă târguiam cu el, un nou plan mi s-a născut în mine, astfel încât am cumpărat de la acesta nu doar un singur corset, ci întregul stoc pe care-l avea, 65 de corsete demodate, la 20 de copeici bucata, în locul prețului obișnuit de 4 sau 5 ruble. M-am dus apoi să cumpăr toate corsetele demodate de la magazinele din Așhabad, la prețuri derizorii, căci toți negustorii



vroiau să scape de stocurile lor, articolele nemaivând nici un fel de căutare.

Dar nu m-am oprit aici. A doua zi l-am trimis pe tatăl celor doi băieți pe care îi foloseam ca ucenici - un evreu bătrân, cu instrucțiuni de a cumpăra corsete demodate din toate orașele din regiune, în timp ce eu, înarmat cu foarfeci și clești, am început să confecționez corsete scurte, așa cum o cereau cerințele modei.

Procedeu era extrem de simplu: trasam cu un creion linia după care trebuia tăiat corsetul, mai mult de la vârf și mai puțin din zonă inferioară; apoi tăiam oasele de balenă cu cleștii, iar materialul îl ajustam cu foarfecele. Apoi, fetele care lucrau împreună cu mine, conduse de Vivițkaia, se ocupau cu tăierea panglicilor cu care erau legate corsetele și de coaserea lor în jurul corsetului scurtat. În acest mod simplu reușeam să confecționez într-o zi o sută de corsete minione, după ultima modă de la Paris.

Partea cea mai comică a fost că negustorii de la care cumpărasem vechile corsete au venit, datorită cererii enorme, să le cumpere înapoi de la mine, cum s-ar spune "scrâșnind din dinți", căci trebuiau să plătească nu doar 10 sau 20 de copeici ci trei ruble și jumătate pentru un corset.

Pentru a vă putea face o idee mai clară despre această extraordinară afacere, trebuie să vă spun că am vândut, în orașele Krasnovodsk, Kizil, Arvat, Așhabad, Merv, Ciardju, Buhara, Samarkand și Tașkent, nu mai puțin de 6000 de corsete. Profitul uriaș pe care l-am obținut nu s-a datorat numai ignoranței și naivității locale și nu doar vicleniei și adaptabilității mele la toate felurile de situații, ci îndeosebi atitudinii mele nemiloase față de acea slăbiciune prezentă și la mine, ca și la toți ceilalți, și care prin repetiție formează în psihicul uman ceea ce se numește "lene".

Este interesant de notat că în acea perioadă s-a petrecut în mine o schimbare funcțională inexplicabilă din punctul de vedere al științei comune și care s-a repetat de mai multe ori pe parcursul vieții mele. Această schimbare mi-a afectat echilibrul energetic permițându-mi să desfășor o activitate din ce în ce mai intensă, fără să dorm aproape deloc, mai multe săptămâni sau chiar luni. Ultima oară când a reapărut această stare, am devenit atât de interesat în studiul ei, încât i-am acordat chiar o semnificație egală cu aceea pe care o acordasem celorlalte chestiuni fundamentale, care au devenit însuși scopul vieții mele. Intenționez chiar ca după ce voi termina cu stabilirea programului fundamental al Institutului și când îmi voi putea dedica din nou jumătate din timp intereselor mele subiective, să acord cea mai mare importanță elucidării acestei chestiuni.

Această particularitate încă de neînțeles a funcționării organismului meu, s-a manifestat cu o deosebită intensitate în perioada pe care tocmai o descriu. De-a lungul întregii zile trebuia să primesc un flux constant de clienți, întrecându-se unul pe celălalt în elocvență, fie aducându-mi lucruri stricate la reparat, fie venind să le

ridice pe cele deja reparate, astfel încât eram nevoit să-mi petrec cea mai mare parte a zilei în primirea și onorarea comenzilor. În puținele intervale de timp care-mi mai rămăneau, abia reușeam să alerg prin oraș pentru a cumpăra diferitele materiale de care aveam nevoie, astfel că nu puteam efectua reparațiile decât în timpul nopții.

În timpul întregii perioade cât a funcționat magazinul meu, a trebuit să-mi divid timpul în acest fel: ziua pentru clienți, iar întreaga noapte pentru reparații. Trebuie totuși să vă spun că am fost ajutat foarte mult în întreaga activitate de către Vivițkaia, care a devenit foarte curând o adevărată expertă în îmbrăcat umbrele, în remodelat corsete și pălării de damă, dar mai ales în confecționat flori artificiale. Am mai angajat de asemenea doi băieți, ca ajutoare, fiii bătrânului evreu; cel mare curăța și pregătea obiectele de metal pentru galvanizare, iar la sfârșit le șlefua, iar cel mic menținea temperatura constantă și îndeplinea diferite comisioane.

Spre sfârșitul perioadei am primit un ajutor, destul de inconsistent, de la șase tinere fete ale unor familii locale patriarhale și ale căror părinți, dorind ca odraslele lor să aibă "o educație completă", le-au trimis la magazinul meu universal pentru a se perfecționa în arta cusutului. Încă de la început, când nu eram decât patru, cantitatea de muncă era atât de mare, încât dădeam impresia că în spatele ușii ce dădea spre cele două cămăruțe - și pe care se afla desigur o plăcuță pe care scria "Intrarea strict interzisă publicului" - s-ar fi aflat la lucru câteva duzini de experți și tehnicieni.

Magazinul a funcționat în Așhabad trei luni și jumătate, perioadă în care am strâns 50.000 de ruble. Știți ce însemna la acea vreme o asemenea sumă?

Pentru o simplă comparație, vă reamintesc că în acel timp salariul unui funcționar mediu rus era de 33 de ruble și 33 de copeici pe lună, sumă cu care acesta putea trăi, chiar și în cazul în care avea o familie oricât de numeroasă.

Salariul unui ofițer superior, între 45 și 50 de ruble, era deja considerat un salariu uriaș, iar visul oricărui tânăr era să-și găsească o slujbă plătită cu un asemenea salariu.

Pe vremea aceea carnea costa 12 copeici kilogramul, pâinea 2-3 copeici, 1 kilogram de struguri 2-3 copeici, iar o rublă avea 100 de copeici.

50.000 de ruble! Aceasta putea fi considerată o mare avere!

În plus, au apărut numeroase ocazii prin care aș fi putut realiza profituri încă și mai mari, intrând în alte întreprinderi, dar una din condițiile pariului era ca banii să fie câștigați numai prin meserii manuale și prin acele tranzacții comerciale mărunte care erau inevitabil conex, astfel încât am rezistat tentațiilor.

Am câștigat desigur pariul cu mult înainte de expirarea termenului și am realizat o sumă de patru ori mai mare, totuși m-am decis să continui același gen de muncă în alt oraș. După ce am lichidat întreaga afacere, Vivițkaia a plecat la sora ei, iar eu m-am îndreptat



spre Merv.

V-am relatat această istorie numai pentru a scoate în evidență o anumită concluzie și anume că acea trăsătură specifică spiritului uman, care pentru voi americanii este un adevărat ideal și care ar putea fi numită "fibra comercială", poate coexista - și poate fi chiar oricât de mult dezvoltată - împreună cu alte fibre pe care voi americanii le aveți atrofiat. Pentru a ilustra odată în plus această idee și pentru a vă face o imagine cât mai completă referitoare la activitatea mea din acele timpuri, vă voi mai povesti un ultim truc pe care l-am aplicat cu puțin înainte să părăsesc Așhabadul.

Imediat după ce mi-am deschis magazinul, am anunțat pretutindeni că sunt dispus să cumpăr tot felul de lucruri. Am făcut aceasta din două motive: mai întâi de toate, eram convins că voi găsi astfel diferite materiale și fragmente de care voi avea nevoie pentru reparațiile mele, iar apoi pentru că nutream speranța că printr-vechiturile care mi s-ar fi adus, aș fi avut șansa - așa cum s-a și întâmplat deseori - să găsesc unele obiecte rare și extrem de valoroase. Pe scurt, am început să achiziționez și antichități.

Cu câteva zile înainte de plecare am întâlnit la bazar un georgian pe care-l cunoscusem înainte în apropiere de Tiflis, unde fusese proprietarul unui bufet într-una din gările căilor ferate transcaucaziene. El făcea acum afaceri cu armata și s-a oferit să-mi vândă câteva paturi vechi din fier pe care le avea în surplus. Am fost la el acasă în acea seară și am coborât în pivniță pentru a vedea paturile, dar aici era un miros era atât de insuportabil, încât s-a dovedit a fi imposibil să rămânem acolo prea mult timp. Am examinat în grabă paturile și am părăsit pivnița foarte rapid, începând negocierile numai după ce am ajuns în stradă. Am aflat cu această ocazie că mirosul din pivniță se datora unor heringi pe care îi cumpărase de la Astrahan pentru popota ofițerilor. Negustorul comandase nu mai puțin de douăzeci de butoaie, dar când primele două butoaie i-au fost livrate și deschise, s-a dovedit că heringii erau stricați și ofițerii au refuzat să se atingă de ei. Temându-se că-și va pierde reputația, georgianul a refuzat să-i ofere altuia, altfel încât i-a depus temporar în pivniță sa, după care a uitat de ei. Trecuseră între timp 3 luni și abia acum, când întreaga casă se umpluse de mirosul lor, se hotărâse să scape de ei cât mai curând posibil.

Ceea ce-l deranja încă și mai mult era faptul că, după ce pierduse o grămadă de bani, era nevoit să plătească acum și pentru transportul lor la groapa de gunoi, căci altminteri unitatea militară ar fi putut afla despre ei, riscând astfel să fie amendat.

Pe măsură ce îmi povestea toate acestea, gândurile mele au început să lucreze potrivit unui obicei format în mine în timpul acestei perioade și m-am întrebat dacă nu cumva era posibil printr-o combinație sau alta să scot un anumit profit chiar și din această afacere. Am început să calculez: "Are douăzeci de butoaie de heringi stricați care trebuie aruncați. Dar butoaiele valorează ele însele cel

puțin o rublă bucata. Dacă aș putea găsi o cale pentru a le goli pe gratis! În caz contrar, numai transportul m-ar costa o sumă echivalentă cu valoarea lor..."

Mi-a trecut apoi prin cap că heringii stricați ar putea fi folosiți ca un excelent îngrășământ și că un grădinar, pentru a obține pe degeaba un asemenea îngrășământ, ar accepta cu siguranță să îmi golească și să îmi curețe butoaiele. Apoi le-aș putea afuma, după care le-aș vinde imediat, căci cererea de butoaie era mare, în acest fel putând realiza 20 de ruble într-o jumătate de oră și nimeni nu ar pierde nimic din această afacere, dimpotrivă, toată lumea ar avea de câștigat, chiar și georgianul care pierduse niște bani când comandase marfa, dar urma să economisească cel puțin cheltuielile cu transportul.

După ce mi-am clarificat acestea, i-am spus georgianului: "Dacă ești dispus să mai lași ceva din prețul paturilor, voi aranja eu ca aceste butoaie să fie transportate fără să te coste nimic". El a acceptat pe loc iar eu i-am promis să-l scap de această sursă de infecție în chiar dimineața următoare.

Am luat paturile chiar în aceeași seară și, împreună cu ele, am luat și unul din butoaiele nedeschise de heringi pentru a-l arăta unui grădinar. Când am ajuns la magazin am descărcat totul și am aranjat mărfurile în magazie. În acel moment a intrat la mine bătrânul evreu, tatăl celor două ajutoare ale mele, care venea în fiecare zi, pentru a mai conversa cu copiii săi și uneori pentru a-i ajuta în munca lor.

M-am așezat în curtea interioară pentru a fuma o țigară și, subit, mi-a venit ideea să încerc heringii pe porcii mei. Nu era exclus ca lor să le placă o asemenea hrană. Fără să-i explic nimic bătrânului, l-am rugat să mă ajute să deschid un butoi. După ce am ridicat capacul, bătrânul evreu a inhalat adânc în piept mirosul de heringi, iar fața sa s-a luminat și a exclamat: "Iată ceea ce aș putea numi niște heringi adevărați. Nu am văzut chiar de mult timp asemenea heringi, cel puțin de când am ajuns în țara asta nenorocită!"

Eram uluit. Cum locuisem multă vreme în Asia, unde heringii nu se mănâncă, nu puteam deosebi un hering bun de unul rău, chiar dacă ar fi trebuit să-i mănânc: pentru mine toți aveau același miros nesuferit. A trebuit deci să-i dau credit bătrânului evreu cu atât mai mult cu cât, pe vremea cât acesta trăise în Rusia la Rostov, el avusese o măcelărie în care obișnuise să vândă și pește. Totuși nu eram încă pe deplin convins, astfel încât l-am întrebat dacă nu cumva se înșela, iar el, ofensat până în adâncul inimii, mi-a replicat:

"Ce tot spui? Acești heringi sunt heringi adevărați, bine păstrați", și așa și pe dincolo... Nu-mi mai aduc acum aminte ce alte calități le-a mai atribuit.

Deși mai aveam încă anumite dubii, i-am spus că am ocazia să cumpăr un întreg transport de asemenea heringi și că era o tradiție printre comercianți ca atunci când fac o tranzacție să vândă pe loc câteva bucăți. Acesta era considerat un semn cum că întreaga afacere



va avea succes. L-am rugat să mă ajute să vând câțiva heringi pe loc, fără să mai așteptăm dimineața. Vroiam astfel să mă asigur că ceea ce spusese bătrânul era adevărat și să acționez apoi în consecință.

Chiar lângă magazinul meu locuiau diferiți evrei, cei mai mulți comercianți și cum se înserase, majoritatea își închiseseră magazinul. Chiar peste drum locuia un ceasornicar, un anume Friedman. L-am chemat imediat, iar acesta a cumpărat pe loc o duzină de heringi, plătindu-mi 15 copeici perechea. Următorul cumpărător a fost proprietarul farmaciei din colț, care a cumpărat nu mai puțin de 50 de heringi.

După tonul plin de încântare al acestor cumpărători, mi-am dat seama că bătrânul avusese dreptate. În consecință, în dimineața următoare m-am grăbit să închiriez câteva căruțe pe care le-am trimis să aducă butoaiele rămase, cu excepția celor deja deschise în care peștele era într-adevăr stricat și care miroseau într-adevăr îngrozitor. Pe acestea am fost nevoit să le trimit la groapa de gunoi.

Cele 18 butoaie de heringi care mai rămăseseră s-au dovedit a fi nu doar bune, ci pur și simplu de cea mai bună calitate. Desigur, nici ofițerii și nici georgianul originar din Tiflis nu știau mai multe decât mine în legătură cu heringii, sau cu alte cuvinte nu știau mai nimic. Pornind de la mirosul puternic al peștilor, aceștia consideraseră că heringii erau stricați, iar georgianul se consolase cu această pierdere.

În numai trei zile, cu ajutorul bătrânului evreu căruia i-am plătit o jumătate de copeică la fiecare hering vândut, ceea ce l-a făcut extrem de fericit, am reușit să vând întreaga cantitate, atât în vrac, cât și la bucată.

Între timp am lichidat întreaga afacere, iar cu ocazia plecării mele l-am invitat pe georgian, împreună cu alte cunoștințe, la o cină de adio. În timpul mesei i-am povestit ce turnură luase afacerea și, scoțând banii din buzunar, m-am oferit să-mi împart profitul cu el, dar georgianul a refuzat banii, respectând un principiu comercial ferm ancorat printre locuitorii de altădată ai Transcaucaziei și regiunii transcaipice. El mi-a spus că, atunci când îmi dăduse marfa, era convins că aceasta nu valora nimic, iar dacă lucrurile luaseră o altă întorsătură, aceasta a însemnat o șansă pentru mine și un ghinion pentru el, astfel încât considera nedrept să profite de bunătațea mea. Mai mult, în dimineața următoare, când tocmai mă pregăteam de plecare, am descoperit printre lucrurile mele un burduf cu vin trimis de el.

După episodul cu acest magazin original al meu au trecut mai mulți ani în care, pe lângă faptul că am lucrat fără încetare pentru a crea toate condițiile necesare realizării scopului fundamental al vieții mele, a trebuit să mă ocup în paralel de tot felul de afaceri.

Deși numeroasele aventuri și întâmplările neașteptate ale acestor ani ar putea stârni interesul dumneavoastră, atât din punct de vedere psihologic, cât și practic, totuși, nedorind să divaghez de la

întrebarea care mi s-a pus în această seară, nu mă voi referi la ele în continuare, cu atât mai mult cu cât intenționez să scriu o întreagă carte referitoare la acești ani și la alte perioade similare din viața mea.

Voi menționa doar că, în momentul în care mi-am propus sarcina de a aduna un anumit capital, dobândisem deja o mare experiență și o mare încredere în sine. În acest fel, atunci când mi-am direcționat toate eforturile pentru împlinirea acestui țel financiar - deși acest aspect material în sine nu m-a interesat niciodată - trebuie să vă mărturisesc că l-am dus la bun sfârșit și am obținut asemenea rezultate, încât aș putea să stărnesc invidia chiar și a celor mai mari experți americani în finanțe.

M-am angajat în cele mai variate întreprinderi, unele de cea mai mare anvergură. Spre exemplu: am obținut contracte private și guvernamentale pentru aprovizionarea și construcția de căi ferate și drumuri; am deschis un anumit număr de magazine, restaurante și cinematografe pe care le-am vândut după ce am reușit să le transform în întreprinderi profitabile; am organizat întreprinderi rurale și am transportat vite în Rusia din alte țări, în principal din Kașgar; am cumpărat acțiuni în industria petrolieră și în cea a pescuitului; și nu de puține ori am desfășurat toate aceste activități în simultaneitate. Afacerea pe care am preferat-o tuturor celorlalte, care nu mi-a cerut niciodată să-mi dedic ei întregul timp și nici un sediu anume, și care în plus era cât se poate de profitabilă, a fost comerțul cu covoare și antichități. În final, după patru sau cinci ani de activitate febrilă, mi-am lichidat toate afacerile; și când, spre finalul anului 1913, am plecat la Moscova pentru a începe să pun în practică ceea ce pentru mine devenise o sarcină sacră, aveam strânsă suma de un milion de ruble, la care se adăugau două colecții de o valoare inestimabilă, una de covoare antice și rare, iar cealaltă de porțelanuri.

Se părea la vremea aceea că nu va mai trebui să mă gândesc vreodată la chestiunile financiare și că voi putea să-mi pun în practică ideile care luaseră o formă definitivă în conștiința mea și care urmau să stea la baza Institutului; pe scurt, doream să creez în jurul meu acele condiții în care fiecărui om să i se reveleze continuu scopul și sensul existenței sale printr-o neîncetată luptă între conștiința sa și manifestările automate ale naturii sale mecanice.

Aceasta se întâmpla cu un an înainte de primul război mondial. Aflându-mă la Moscova, iar mai târziu la St. Petersburg, am organizat o serie de conferințe care au atras un mare număr de intelectuali și oameni de știință, iar numărul celor interesați de ideile mele a început să crească rapid. Urmându-mi liniile generale ale planului, am făcut următorii pași spre crearea Institutului.

Puțin câte puțin, am început să pregătesc toate condițiile necesare pentru realizarea acestui proiect. Printre altele, am cumpărat o proprietate, am comandat în diferite țări europene tot ceea ce îmi era necesar și, nu puteam să obțin din Rusia, am cumpărat instrumente și tot felul de echipamente care îmi erau necesare. Am



făcut chiar și aranjamente pentru a publica propriul meu ziar. În plin proces de desfășurare a acestei munci organizatorice, a izbucnit însă războiul, iar eu a trebuit să-mi suspend toate activitățile, deși nutream speranța că aș putea să le reiau dacă situația politică se va stabiliza.

La acea vreme, jumătate din capitalul meu se risipise deja pe activitatea organizatorică. Între timp, războiul continua furibund, iar speranța încheierii păcii părea din ce în ce mai slabă, astfel încât am fost nevoit să părăsesc Rusia și să plec în Caucaz, pentru a aștepta sfârșitul ostilităților.

În ciuda faptului că evenimentele politice îi preocupau din ce în ce mai mult pe oameni, interesul pentru ideile mele a început să crească continuu în anumite cercuri ale societății. Diverse grupuri de oameni cu adevărat interesați de ideile mele au început să se adune la Essentuki, locul unde mă stabilisem; ei proveneau nu numai din vecinătate, dar foarte mulți veneau din St. Petersburg și Moscova, astfel încât, gradat, circumstanțele m-au obligat să formez o nouă organizație în acel loc, fără să mai aștept întoarcerea la Moscova.

Dar din nou evenimentele au luat o asemenea turnură, încât a devenit o adevărată problemă nu numai să ne continuăm activitatea, dar chiar să supraviețuim, căci nimeni nu știa ce va putea aduce ziua următoare.

Mineralnii Vodi, zona în care locuiam, a devenit un centru al războiului civil, astfel încât ne-am văzut în curând prinși literalmente între două focuri. Orașele treceau din mână în mână: într-o zi erau ocupate de către bolșevici, a doua zi de cașaci, iar într-a treia zi de Armata Albă, sau de vreun alt partid recent înființat. Uneori, când ne trezeam dimineața, nici nu știam sub ce guvernare ne aflam în ziua respectivă și numai ieșind în stradă puteam reuși să aflăm acest lucru. Pentru mine personal, aceea a fost perioada cu cel mai mare consum nervos. Trebuia nu numai să mă gândesc și să-mi fac griji în legătură cu alimentele necesare acoperirii nevoilor imediate ale vieții, care deveniseră aproape de neprocurat, dar eram preocupat de viețile sutelor de oameni care se aflau în grija mea.

Ceea ce mă neliniștea cel mai tare era situația a circa 20 de elevi ai mei care se aflau la vârsta stagiului militar. Oamenii tineri dar și cei de vârstă mijlocie erau înrolați în fiecare zi, o dată de bolșevici, în ziua următoare de către "albi", iar apoi de cine știe ce altă fracțiune politică. Această tensiune constantă devenise aproape de neîndurat; am decis să găsesc o cale de ieșire, indiferent cât m-ar fi costat.

Într-o noapte, când împușcăturile erau parcă mai dese ca de obicei, iar ecourile pline de neliniște ale tovarășilor mei ajungeau până la mine din camerele învecinate, am început să reflectez cât se poate de serios.

În timp ce cântăream diferitele căi de ieșire din impas, mi-am adus aminte unul din proverbele înțeleptului Mullah Nassr Eddin, care devenise pentru mine o veritabilă idee-forță, și anume: "Indiferent de circumstanțele vieții, încearcă întotdeauna să combini

utilul cu plăcutul."

Trebuie să menționez aici că încă de multă vreme devenisem interesat de chestiunea arheologică și, vrând să clarific anumite lucruri, aveam nevoie să află cât mai multe în legătură cu situația și aranjamentul anumitor monumente numite dolmene, care supraviețuiseră din timpuri străvechi și puteau fi încă întâlnite în diferite locuri de pe toate continentele.

Obținusem informații precise cum că asemenea dolmene puteau fi găsite în anumite locuri din Caucaz și cunoșteam chiar amplasamentul aproximativ al unora, așa cum era el indicat de către știința oficială. Deși nu avusesem niciodată suficient timp pentru o explorare sistematică a acestor locuri, totuși, în timpul frecventelor mele excursii prin munții Caucazului și Transcaucaziei, nu scăpasem niciodată ocazia să le vizitez, de câte ori prindeam câte un moment de respiro.

În urma anumitor descoperiri, îmi devenise cât se poate de clar că în regiunile cuprinse între țărmul estic al Mării Negre și lanțul munților Caucaz, cu deosebire în vecinătatea anumitor trecători prin care nu apucasem să trec, se găseau nenumărate dolmene, fie izolate, fie adunate în grupuri.

Și cum în perioada despre care vă vorbesc toate legăturile mele cu lumea exterioară erau practic tăiate, iar activitățile mele ajunseseră într-un punct mort, m-am gândit să fac pregătirile necesare pentru a organiza o expediție specială către acele regiuni din Caucaz pentru a descoperi și examina aceste dolmene și în același timp pentru a asigura un anumit grad de siguranță pentru mine și oamenii care se aflau în grija mea.

Mi-am adunat așadar toate resursele și, cu sprijinul anumitor persoane, care îmi erau mai mult sau mai puțin devotate și care aveau legături cu posesorii puterii din acea vreme, am făcut toate demersurile necesare pentru a obține o permisiune oficială de a organiza o expediție științifică în munții Caucaz.

Reușind să obțin această permisiune, am trecut la procurarea tuturor lucrurilor care erau necesare pentru organizarea unei asemenea expediții. Am selectat apoi un anumit număr dintre elevii mei, îndeosebi dintre aceia pentru care era periculos să rămână în districtul apelor minerale. După ce am asigurat suficiente provizii pentru cei care rămăneau pe loc, ne-am divizat în două grupuri, urmând să ne întâlnim unii cu ceilalți într-un loc dinainte stabilit.

Primul grup al acestei expediții științifice urma să plece din orașul Piatigorsk și era format din 12 persoane, iar cel de al doilea din orașul Essentuki și cuprindea 21 de persoane, între care eram și eu.

În mod oficial aceste grupuri erau considerate independente unul de celălalt, ele neavând nimic în comun. Fără a cunoaște condițiile care existau în acea perioadă în regiunea în care ne aflam, este imposibil să vă puteți forma chiar și cea mai vagă idee despre ce însemna să organizați o expediție științifică, și încă una oficială, în



asemenea vremuri.

De la Essentuki intenționam să plecăm mai întâi spre districtele populate din regiunea muntelui Indur, situate nu departe de Tuapse, iar de acolo să pornim cercetările noastre în direcția sud-estică, de-a lungul unei linii imaginare situată la o depărtare cuprinsă între 40 și 80 kilometri de malurile Mării Negre.

Pentru prima parte a călătoriei noastre am reușit, cu mari dificultăți, să procur de la Guvernul bolșevic care se afla atunci la putere, două vagoane de cale ferată, iar aceasta într-o perioadă în care, datorită mișcărilor constante de trupe, era practic imposibil chiar și pentru o persoană fără bagaje să călătorească cu trenul.

După ce am înghesuit în aceste vagoane cele 21 de persoane, doi cai, doi câțari și trei șarete, ca să nu mai menționez marea cantitate de echipament pe care o cumpărasem pentru expediție, corturi, provizii și numeroase instrumente și arme, am pornit la drum.

Am călătorit astfel până la Maikop. Dar cum dincolo de acest oraș șinele de cale ferată fuseseră distruse cu o zi înainte de un grup nou format de rebeli care se auto-numeau nici mai mult nici mai puțin decât "verzi", ca să se deosebească de albi sau roșii, am fost siliți să ne continuăm expediția pe jos sau în șarete și nu în direcția orașului Tuapse, așa cum intenționasem la început, ci către ceea ce se numește "Trecătoarea râului alb".

Pentru a putea să ajungem în teritoriile nelocuite a trebuit să trecem prin districtele populate și să ne intersectăm cu liniile bolșevicilor și armatei albe de nu mai puțin de cinci ori. De câte ori îmi amintesc acele dificultăți aproape de nedescris, astăzi, când ele nu mai sunt decât o amintire a trecutului, se naște în mine un sentiment de satisfacție datorită faptului că am reușit să le surmontez și cred că nu exagerez prea mult dacă consider acea perioadă, o perioadă miraculoasă.

Epidemia de fanatism și ură reciprocă care părea că-i cuprinsese pe toți cei din jurul nostru nu i-a afectat deloc pe cei din grupul meu: s-ar putea chiar spune că eu și tovarășii mei ne aflam sub un fel de protecție supranaturală și, așa cum atitudinea noastră față de cele două părți implicate în conflict era imparțială, ca și cum nu am fi aparținut acestei lumi, la fel, atitudinea lor față de noi era complet neutră. Înconjurați de mulțimi de oameni care deveniseră precum niște bestii înfuriate, gata să se sfășie unii pe alții pentru cea mai mică privire, ne mișcam în mijlocul acestui haos cât se poate de liber și lipsiți de teamă, fără să ne ascundem și fără să recurgem la nici un fel de subterfugii.

Și, deși furturile sub pretextul "rechiziționării" erau la mare modă, nimic nu ni s-a luat niciodată, deși, datorită lipsei generale, eram învidiați de toată lumea. Povestindu-vă toate acestea, acel sentiment al dreptății, care izvorăște din înțelegerea față de psihicul oamenilor nevoiți să treacă prin asemenea momente, mă obligă să

aduc un omagiu acelor bolșevici și voluntari ai armatei albe, a căror bunăvoință față de preocupările mele, deși adoptată inconștient și pur instinctiv, m-a ajutat să duc la bun sfârșit această întreprindere dificilă.

Într-adevăr, dacă am reușit să scăpăm cu pielea întreagă din acel iad, în sensul cel mai deplin al cuvântului, aceasta nu s-a datorat exclusiv capacității mele dezvoltate de a discerne și de a mă juca cu slăbiciunile psihicului acelor oameni cuprinși de o asemenea psihoză. Condițiile în care ne desfășuram activitatea erau de o asemenea natură încât, chiar dacă aș fi reușit să-mi mențin vigilența activă zi și noapte, nu aș fi putut să prevăd toate lucrurile neașteptate care se produceau și să iau măsurile corespunzătoare. După părerea mea, am reușit să scăpăm cu bine din acele împrejurări datorită faptului că, în ființa acelor oameni, deși se aflau într-o stare psihică în care chiar și cea mai mică umbră de rațiune dispare, instinctul inerent oricărei ființe umane de a distinge între bine și rău în sensul obiectiv al cuvântului nu lipsea cu desăvârșire. Probabil că ei simțeau instinctiv în activitățile mele prezența celui impuls sacru, singurul care este capabil să aducă adevărata fericire umanității, ajutându-mă astfel în mod inconștient în realizarea scopului pe care mi-l propusesem.

De câte ori am avut de a face cu bolșevicii sau cu voluntarii Armatei Albe, nu a existat nici măcar o dată o situație în care să nu pot găsi o ieșire. Nu pot să nu adaug aici că dacă vreodată în viitor viața oamenilor va începe să decurgă normal și dacă vor exista specialiști capabili să investigheze evenimente similare cu cele care s-au petrecut în Rusia acelor timpuri, diferitele documente pe care le-am păstrat și care mi-au fost încredințate de cele două părți aflate în conflict, pentru protejarea intereselor și posesiunilor mele, ar furniza acestor specialiști informații extrem de instructive referitoare la incidentele care se petrec în asemenea momente de psihoză în masă.

Spre exemplu, printre aceste numeroase documente, am păstrat o hârtie pe care scrie: "Posesorul acestui document, cetățeanul Gurdjieff, are dreptul de a purta un revolver de calibrul nr..., certificat prin:....."

Semnătura și sigiliul:

secretar Șandarovski, Președintele Sindicatelor soldaților și muncitorilor: Rukadje. Locul emiterii: Essentuki. Data emiterii:...."

Și iată ce este scris pe spatele acelei hârtii: "Numitul Gurdjieff este autorizat să poarte un revolver cu numărul indicat pe partea opusă. Certificat prin semnătura și sigiliul: din partea generalului Denikin, general Eyman, șeful personalului, general Davidovici Nașinski.

Emis la Maikok, data..."

După eforturi uriase în care am reușit să depășim obstacole mari și neașteptate, am reușit să străbatem satele devastate ale cazacilor, iar în final să ajungem la Komiciki. Aici ne-am grăbit să ne procurăm proviziile, în măsura în care acestea se mai găseau, ne-am



abandonat șaretele și am încărcat majoritatea lucrurilor pe cai și pe cătări, după care am pornit în ascensiune. De-abia după ce am depășit prima trecătoare am putut să respirăm ușurați, convinși că am lăsat în spate toate pericolele. Dar abia de atunci au început adevăratele dificultăți ale călătoriei noastre.

Nu mă voi referi aici la această parte a expediției noastre, în care am străbătut trecătoarea Râului Alb, în direcția Soci, trecând printr-o regiune de o mare sălbăcie, punctată de aventuri dintre cele mai extraordinare și unele chiar bizare. Și nu voi face aceasta deoarece mi s-a adus la cunoștință că anumiți membri ai acestei expediții științifice cu totul unice, care s-au reîntors apoi în Rusia și au astăzi tăiate legăturile cu lumea exterioară, au descris deja într-o lucrare ce va fi publicată curând această aventură a noastră prin trecătorile inaccesibile ale acestor munți, precum și investigațiilor noastre incununate de succes asupra dolmenelor și a altor monumente vizibile sau ascunse, pe care le-am descoperit în această regiune.

Spre plăcuta mea surpriză, grupul celor care mă înconjurau s-a dovedit a fi alcătuit din oameni de cele mai diverse tipuri, care m-au ajutat într-un mod extrem de eficient să rezolv problema dolmenelor. Printre ei se aflau excelenți tehnicieni și specialiști în diferite ramuri ale științei: în minerit și alte domenii ingineresti, alături de specialiști în arheologie, astronomie, zootehnie, medicină și alte domenii ale cunoașterii științifice.

Voi mai adăuga doar că, dintre toate impresiile acestei călătorii, cea mai extraordinară este legată de frumusețea uluitoare a regiunii cuprinse între Kumiciki și Soci, și mai ales între trecătoare și țărmul mării; nu întâmplător, așa-numita "intelighenția" a atribuit acestor părți ale munților Caucaz titlul de "paradis terestru", pe care-l merită cu adevărat. Deși aceste regiuni sunt cât se poate de potrivite pentru agricultură și sunt bogate în apă și, deși nu sunt situate prea departe de zonele populate, ele rămân totuși, dintr-un motiv sau altul, nelocuite și virgine. Cândva, aceste regiuni erau populate de cerkezi, care au migrat însă în Turcia în urmă cu 40 sau 50 de ani; de atunci ele au rămas abandonate și nici un picior de om nu a mai călcat pe aici.

În drumul nostru am întâlnit, nu de puține ori, terenuri și grădini care fuseseră îngrijite de om și care, deși năpădite de buruieni, mai produceau încă destule fructe pentru a putea hrăni mii de oameni.

La capătul a două luni, epuizați și aproape lipsiți de provizii, am reușit să ajungem la Soci, pe malul Mării Negre. Și întrucât anumiți membri ai expediției noastre nu s-au dovedit a fi la înălțime în aceste încercări ale călătoriei și au manifestat anumite atitudini care nu corespundeau deloc înălțelor țeluri pe care le aveam în vedere, m-am decis să îi exclud din grupul nostru și am plecat mai departe cu cei rămași.

Am călătorit în continuare pe drumuri obișnuite până la

orașul Tiflis unde, pentru vremurile acelea tumultuoase, mai exista încă o anumită ordine relativă, sub conducerea democraților menșevici de naționalitate georgiană.

Trecuseră patru ani de la inițierea organizării Institutului meu la Moscova și până când am ajuns la Tiflis. În toată această perioadă banii mei se duseseră, cu atât mai rapid cu cât spre sfârșitul respectivei perioade trebuise să cheltuiesc bani nu numai pentru îndeplinirea țelului propus, ci pentru cu totul alte scopuri, care nu fuseseră prevăzute în calculele inițiale.

Necazul era că evenimentele catastrofale din Rusia, mișcările de trupe, războiul european și războiul civil, îi smulseseră pe oameni din tiparele lor obișnuite, iar valorile se inversaseră, astfel încât bogății de altădată se găseau acum în situația unei sărăcii lucii. Aceasta era și situația majorității celor care făceau totul pentru a urma ideile mele și care, în timpul acestei perioade, prin sinceritatea aspirației lor spirituale, îmi deveniseră foarte apropiați. Astfel că mă simțeam dator să asigur un mod de trai decent pentru aproape 200 de oameni.

Dificultatea îndeplinirii acestei misiuni era cu atât mai mare cu cât multe din rudele mele erau într-o situație cu mult mai rea decât alții, iar eu nu trebuia doar să le susțin cheltuielile, ci să le asigur și un acoperiș pentru ei și familiile lor, deoarece majoritatea locuiseră în diferite localități din Transcaucazia, care fuseseră complet devastate de războiul civil, precum și datorită invaziilor turcilor.

Ca să înțelegeți mai bine situația generală în care ne aflam, vă voi descrie una din numeroasele scene la care am asistat. Eram la Essentuki, acolo unde viața era încă relativ calmă. Fusesem nevoit să amenajez două "case comunitare", pentru rudele mele și pentru adepții ideilor mele, una în Essentuki, unde locuiau 85 de oameni, iar cealaltă în Piatigorsk, unde locuiau 60 de oameni.

Costul vieții, deja foarte ridicat, creștea vertiginos cu fiecare zi; îmi era din ce în ce mai greu chiar și cu sume mari de bani să obțin hrană pentru cele două case și cu greu reușeam să mă achit de această sarcină.

Într-o dimineață ploioasă, stăteam la geam și privind pe stradă, mă gândeam cum aş putea face să obțin cutare și cutare lucruri, când deodată două căruțe s-au oprit în fața ușii mele, din care au coborât câteva ființe umane asemănătoare unor umbre.

La început mi-a fost foarte dificil să realizez despre ce era vorba, dar pe măsură ce gândurile mele agitate au devenit ordonate, am realizat gradat că aceștia erau oameni, sau mai exact scheletele unor oameni la care doar ochii mai rămăseseră vii, îmbrăcați în zdrențe și acoperiți de răni și de sânge. Erau în total 28, printre ei și 11 copii cu vârsta între 1 și 9 ani. Acești oameni s-au dovedit a fi rudele mele și printre ei se afla propria mea soră, împreună cu cei șase copii ai ei. Ei locuiseră la Alexandropol, care fusese atacat de turci cu două luni înainte. Cum nici poșta, nici serviciul telegrafic nu funcționau, astfel încât orășelele erau lipsite de modalități de



comunicare, locuitorii Alexandropolului au aflat de iminentul atac doar atunci când turcii se aflau la trei mile de oraș. Vestea a stârnit o panică indescriptibilă.

Imaginați-vă ce ați simți dacă, trăind într-un climat de tensiune maximă, ați realiza că inamicul mai bine înarmat și mai puternic decât propriile trupe se află la porțile orașului și că intenționează să masacreze fără milă și discriminare nu numai bărbații, dar și femeile și copiii, așa cum se petreceau pe atunci lucrurile.

Și astfel s-a făcut că rudele mele, ca și toți ceilalți, aflând despre sosirea turcilor cu numai o oră înainte, au fost cuprinse de panică și și-au părăsit casele așa cum se aflau, fără să-și ia nici un fel de lucru cu ele. Înnebuniți de teroare, ei au pornit la întâmplare, îndreptându-se mai întâi într-o direcție greșită. După ce au ajuns la epuizare și și-au mai venit în fire, au realizat greșeala și au pornit-o spre Tiflis.

După 20 de zile dureroase și interminabile, timp în care au străbătut munții prin trecători aproape impracticabile, uneori târându-se în patru labe, înfometăți și înfrigurați, ei au ajuns în final la Tiflis, mai mult morți decât vii. Acolo au aflat că eu locuiesc la Essentuki și cum comunicațiile dintre cele două orașe erau încă posibile, au închiriat cu ajutorul unor prieteni două căruțe acoperite; au mers apoi pe drumul georgian militar și au debarcat la ușa casei mele, într-o asemenea stare încât nici măcar eu însumi nu am reușit să-i recunosc.

Imaginați-vă starea unui om, pus în fața unui asemenea spectacol și care, în pofida dificultăților uriașe ale momentului, se consideră pe el însuși și chiar este în realitate singurul om capabil să le ofere un adăpost, să aibă grijă de ei și, pe scurt, să-i pună pe picioare.

Toate aceste cheltuieli neprevăzute alături de costul expediției și de banii pe care-i lăsasem celor care rămăseseră în ținutul apelor minerale, îmi epuizaseră aproape complet rezervele în momentul în care am ajuns la Tiflis.

Nu numai că-mi terminasem banii, dar se pierduseră și bunuri extrem de valoroase pe care reușisem să le transport împreună cu soția mea pe parcursul numeroaselor noastre peregrinări.

Cât despre celelalte lucruri ale mele, inclusiv cele două colecții unice pe care le-am menționat anterior, majoritatea au rămas la Petrograd și la Moscova și nu aveam nici cea mai mică idee despre ce se petrecuse cu ele.

Din a doua zi după sosirea mea la Tiflis lucrurile au luat o asemenea întorsătură încât m-am trezit fără nici un cent în buzunar. A trebuit să o rog pe soția unuiu dintre discipoli să-mi împrumute ultimul ei inel, împodobit cu un mic diamant, pe care l-am vândut pe loc astfel încât toată lumea să poată mânca în seara respectivă.

Situația era și mai mult înrăutățită din cauza bolii pe care o

contractasem în timp ce străbăteam munții Caucaz, datorită diferențelor enorme de temperatură dintre zi și noapte. Starea mea se înrăutățea pe zi ce trece deoarece nu puteam sta în pat și, împotriva voinței mele, eram nevoit să alerg prin oraș pentru a găsi cu orice preț o ieșire din această situație disperată.

M-am împrietenit în cel mai scurt timp cu oamenii de afaceri locali și am remarcat că, în ciuda depresiei generale, în Transcaucazia comerțul cu covoare vechi și noi era încă înfloritor, drept pentru care mi-am propus pe loc să intru în această afacere.

Am ales câteva persoane calificate dintre cei care mă însoțiseră și care trăiseră vreme îndelungată în această zonă și, după ce i-am învățat cum să mă asiste, am organizat pe loc o afacere serioasă cu covoare. Câțiva dintre colegii mei colindau Tiflisul și orașele învecinate căutând și cumpărând tot felul de covoare; un al doilea grup se ocupa cu spălarea și curățarea lor, în timp ce un al treilea le repara. Covoarele erau apoi sortate urmând a fi vândute fie cu amănuntul, fie en-gros comercianților locali, sau exportate la Constantinopole.

După numai trei săptămâni, această afacere cu covoare a început să aducă asemenea venituri, încât nu numai că am reușit să asigur traiul tuturor celor care se aflau în grija mea, dar îmi mai rămăneau încă extrem de mulți bani. Mi-a venit atunci ideea de a restabili Institutul meu pe o bază temporară, aici, fără să mai aștept încheierea păcii și întoarcerea mea la Moscova; iar aceasta cu atât mai mult cu cât intenționasem întotdeauna să deschid o ramură a Institutului la Tiflis. În paralel deci cu afacerea cu covoare, am început să organizez Institutul, dar am realizat cât se poate de clar că va fi imposibil să găsesc un sediu convenabil pentru realizarea acestui scop datorită crizei de locuințe din Tiflis din acea epocă, astfel încât am apelat la ajutorul guvernului georgian. Trebuie să recunosc că acesta a fost cât se poate de deschis și a cerut primarului din Tiflis să mă ajute în toate direcțiile pentru a găsi o clădire demnă de un stabiliment de o asemenea importanță și de o semnificație publică generală și să mi-o pună în întregime la dispoziție.

Primarul însuși, alături de câțiva membri ai consiliului municipal, care erau interesați în munca mea, s-au dovedit a fi foarte zeloși în căutarea unei clădiri potrivite. În ciuda bunăvoinței lor, nu am reușit însă să găsim nimic convenabil, astfel încât ni s-a oferit doar un sediu temporar, alături de promisiunea că de îndată ce va apărea ceva adecvat, îl voi putea schimba.

În acest fel, am început pentru a treia oară organizarea Institutului, începând ca întotdeauna cu achiziționarea echipamentelor necesare. S-a dovedit că printre locuitorii Tiflisului erau numeroși oameni profund afectați de schimbările majore ale modului lor de viață și care simțeau nevoia să se îndrepte spre alte valori. Așa se face că la numai o săptămână de la deschiderea Institutului meu, toate clasele speciale pe care le inaugurasem în sediul nostru temporar erau



deja ocupate și erau încă de două sau trei ori mai mulți oameni trecuți pe listele de așteptare, pentru a se înscrie la clasele pe care intenționam să le deschid de îndată ce mi s-ar fi pus la dispoziție o clădire mai mare.

În aceste condiții cu totul nepotrivite din toate punctele de vedere, "munca" a început să prindă din nou viață. Am început studii care au durat mai multe luni și mi-am împărțit elevii în grupe separate care lucrau dimineața, după-amiaza și seara.

Dar guvernul a continuat să amâne rezolvarea chestiunii sediului promis, astfel încât a devenit curând imposibil să ne continuăm munca în clădirile inadecvate pe care le aveam la dispoziție, iar atunci când datorită avansului precipitat al bolșevicilor în Georgia, condițiile de trai s-au înrăutățit brusc, iar Guvernul georgian a început să se clatine, am sfârșit prin a renunța să-mi mai risipesc energiile în lupta cu adversitatea condițiilor exterioare.

M-am decis nu numai să-mi lichidez toate afacerile din Tiflis, dar chiar să rup toate legăturile mele cu Rusia și să emigrez dincolo de granițele sale pentru a-mi fonda Institutul într-o țară străină.

Am vândut pe nimica toată bunurile pe care le achiziționasem pentru Institutul din Tiflis, și asigurându-le pe cât posibil traiul celor care erau nevoiți să rămână, am plecat cu mari dificultăți spre Constantinopol, luând cu mine 30 de discipoli.

În momentul plecării mele din Tiflis, afacerea cu covoare îmi adusese o sumă considerabilă de bani. Conform calculelor mele, chiar și după ce le-aș fi asigurat existența celor rămași în urmă și cu toate cheltuielile cu drumul spre Constantinopol, urmau să-mi rămână suficient de mulți bani pentru a rezista acolo o perioadă destul de lungă.

Dar vai, calculele mele nu țineau seama și de georgieni. Datorită acestora, nu am reușit să folosim banii pe care îi câștigasem literalmente cu sudoarea frunții.

Știind că valuta locală nu avea nici o valoare în afara granițelor țării și cum aceasta nu putea fi schimbată nicăieri, m-am decis să iau cu mine în loc de bani mai multe pietre prețioase și 20 de covoare rare pe care le-am distribuit însoțitorilor mei, nu înainte de a fi îndeplinit toate formalitățile necesare pentru exportul lor.

Și totuși, la plecarea din Batum, deși aveam toate documentele care atestau că plătiseram taxele vamale, așa-numitul "Detasament special georgian" ne-a confiscat în mod ilegal aproape toate covoarele, deși chipurile numai temporar. Când am ajuns la Constantinopol și am făcut demersuri pentru a le recupera, orașul Batum fusese ocupat de către bolșevici iar ticăloșii din detașament împreună cu șefii lor cu tot se dispersaseră, nelăsând nici o informație referitoare la covoarele noastre. Din cele 20 nu au putut fi salvate decât două, care ne-au parvenit pe cale diplomatică prin Consulatul Finlandez, trimise de către un membru finlandez al Institutului nostru.

Și astfel, mă găseam la Constantinopol practic în aceeași

situație în care eram la sosirea în Tiflis. Tot ce-mi mai rămăsese erau două diamante mici și cele două covoare amintite. Din vânzarea acestora, chiar și la un preț bun, am obținut o sumă cu totul insuficientă pentru a asigura traiul unei asemenea mulțimi de oameni, mai ales că era necesară o improspătare a garderobei tuturor celor de față. Când am plecat din Tiflis nu luaserăm cu noi nici un fel de haine, iar cele de pe noi erau atât de ponosite încât era imposibil să ieșim astfel îmbrăcați în oraș.

Dar norocul nu m-a părăsit; am avut posibilitatea să realizez niște afaceri extrem de profitabile. Între altele, am colaborat cu un vechi prieten și conațional al meu, în intermedierea unor mari cantități de caviar; mai mult, am participat chiar la vânzarea unui vapor și astfel finanțele mele s-au îmbunătățit remarcabil.

Încă de pe când mă aflam la Tiflis am renunțat definitiv la ideea de a face din Rusia un sediu permanent al activității Institutului meu, dar nu cunoșteam pe atunci suficient de bine condițiile de viață din Europa pentru a putea face un plan explicit al locului în care vroiam să mă stabilesc. Meditând asupra acestui aspect, am ajuns la concluzia că țara cea mai potrivită pentru realizarea proiectelor mele ar fi Germania, datorită poziției sale geografice centrale și a nivelului său cultural despre care auzisem atâtea lucruri. Dar fiind reținut la Constantinopol datorită eternei chestiuni a banilor, atât de dureroasă pentru toți cei care nu au o rudă bogată și darnică în America, a trebuit să-mi prelungeșc șederea acolo cu încă câteva luni, prospectând diferite afaceri pentru a strânge suficient capital, necesar plecării mai departe. Între timp, fiind conștient că oamenii care mă însoțiseră trebuiau să continue cu "munca" lor, am închiriat unica clădire suficient de mare situată în acea parte a Constantinopolului, numită Pera, în care trăiesc majoritatea europenilor din oraș și, de câte ori puteam scăpa de afacerile mele, mă ocupam de conducerea clasei de mișcări pe care o începusem la Tiflis, aranjând de asemenea diferite spectacole publice în fiecare sâmbătă, pentru a-mi obișnui discipolii să nu se simtă stânjeniți în prezența străinilor.

Turcii și grecii locali se adunau în număr mare să asiste la asemenea demonstrații și au dovedit un mare interes în mișcările speciale și în muzica pe care o compusesem pentru ele, la fel ca și față de celelalte activități pe care discipolii mei le realizau, pregătind astfel viitoarea muncă a Institutului în Germania.

Am început să primesc un număr din ce în ce mai mare de cereri din partea acestor vizitatori, pentru a fi primiți să ia parte la clasele Institutului. Între timp, situația generală extrem de instabilă din Europa continua să-mi amenințe toate proiectele, căci neîncrederea reciprocă dintre guverne făcea extrem de dificilă obținerea vizelor pentru a merge dintr-o țară în alta, iar ratele de schimb valutar fluctuau atât de tare de pe o zi pe alta, încât era imposibil să îți asiguri o oarecare securitate financiară.

M-am decis așadar să-mi largesc raza activităților mele aici, în



Constantinopole, organizând conferințe publice în care îmi propuneam să elucidz diferite aspecte ale ideilor mele fundamentale și deschizând cursuri pentru studiul celor trei tipuri de manifestări ale ființei umane: dansul, muzica și pictura, privite în relația lor cu știința obiectivă.

Și astfel, m-am lansat odată în plus într-o activitate mercantilă febrilă, urmând să strâng bani prin toate mijloacele posibile, atât în Constantinopole cât și în Adikoy, pe malul opus al Bosforului, pe care trebuia să-l traversez practic în fiecare zi. Restul timpului mi-l dedicam claselor pe care le organizasem, la care participau acum elevi, astfel încât singurele momente pe care le mai găseam pentru a-mi structura conferințele și care urmau să fie citite de către anumiți elevi special pregătiți erau cele din timpul excursiilor mele cu feribotul și în tramvai.

Am trăit în această activitate febrilă aproape un an, până când mult așteptatele vize au sosit, timp în care am reușit să umplu într-o oarecare măsură gaura cronică din buzunarele mele.

Și întrucât agitația "Tinerilor Turci", care avea să conducă la revoluția lui Atatürk, începuse să devină îngrijorătoare, m-am decis să nu aștept aceste evenimente care se anunțau "incântătoare", ci să o șterg împreună cu elevii mei și, pe cât posibil, cu pielea întreagă. După ce mi-am transferat în mare grabă clasele la Kadikoy și după ce am numit în fruntea lor pe câțiva dintre cei mai calificați elevi ai mei, am plecat în Germania.

Odată ajuns în Berlin, am reușit să obțin cazarea pentru acei discipoli care veniseră cu mine prin diferite hoteluri și am închiriat în acea parte a Berlinului numită Schmargendorf o clădire mare în care intenționam să-mi continui munca. Am început apoi să călătoresc prin întreaga Germanie, studiind clădirile pe care diferite cunoștințe le găsiseră și în care aș fi putut să-mi inaugurez noul Institut.

După ce am studiat suficient de multe, am ales în final o casă din apropierea orașului Dresden, într-un loc numit Hellerau, casă ce fusese proiectată și echipată special pentru o manifestare culturală de mare amploare despre care se vorbea mult la vremea respectivă și care se numea sistemul Dalcrose.

Găsind această clădire și anexele sale suficient de potrivite pentru fondarea și dezvoltarea cartierului general al Institutului meu, m-am decis să achiziționez întregul stabiliment, dar în timp ce eram în negocieri cu proprietarul, mi s-a făcut o nouă propunere de către un grup de englezi care deveniseră interesați de ideile mele, și anume să deschid Institutul central la Londra; mai mult, aceștia s-au oferit să-și asume în întregime cheltuielile și problemele de organizare.

Datorită situației financiare precare și a crizei continue ce afecta practic toate țările europene, am fost tentat să accept această ofertă, astfel încât am plecat la Londra pentru a vedea personal și la fața locului ce anume putea fi făcut.

Cum progresele pe care le făceau cei din Berlin aflați sub

directa mea conducere erau de cea mai mare importanță pentru mine, iar o absență prelungită le-ar fi putut periclita și cum propunerea englezilor nu putea fi aplicată pe termen scurt, m-am decis să călătoresc la Londra timp de câteva zile, odată la două sau trei săptămâni; în plus, alegeam de fiecare dată o altă rută, pentru a mă putea familiariza și cu alte țări europene.

Ca rezultat al acestor observații am ajuns în final la ideea definitivă că locul ideal pentru fondarea Institutului nu era nici Germania, nici Anglia, ci Franța.

Franța mi-a lăsat impresia unei țări mai stabile din punct de vedere economic și politic decât altele; și deși poziția sa geografică era mai puțin centrală decât cea a Germaniei, totuși capitala sa, Parisul, era considerată capitala lumii, astfel încât Franța părea să fie un fel de nod central în care se intersectau toate rasele și naționalitățile Pământului. Am înțeles astfel că acest oraș era locul ideal pentru difuzarea ideilor mele. Din acest punct de vedere, datorită poziției sale geografice insulare, Anglia nu ar fi permis o dezvoltare prea mare a Institutului, care ar fi devenit doar o instituție locală, fără posibilitatea unor conexiuni internaționale.

Ajunând la această concluzie, am refuzat definitiv să-mi fondez sediul central al Institutului la Londra, dar am acceptat să trimit acolo instructori special pregătiți de către mine, precum și un anumit număr dintre elevii mei care urmau să rămână acolo până la deschiderea unei ramuri englezești a Institutului central.

Pe scurt, am ajuns în Franța în timpul verii anului 1922. După ce am plătit toate cheltuielile călătoriei, mi-am dat seama că îmi mai rămăseseră doar aproximativ 100.000 de franci.

După ce am aranjat la Paris găzduirea temporară a discipolilor mei, am închiriat școala Dalcrose ca așezământ temporar pentru continuarea muncii noastre și am început să caut o clădire convenabilă pentru a deveni sediul central al Institutului, precum și fondurile necesare care să-mi permită a o cumpăra.

După îndelungi cercetări, cea mai potrivită dintre numeroasele proprietăți pe care le-am inspectat, din apropierea Parisului, s-a dovedit a fi un castel numit Chateau Prieuré, situat nu foarte departe de Chateau de Fontainebleau.

Proprietara acestui castel, pe care-l moștenise de la un avocat celebru și care dorea să scape de el cât mai rapid posibil din cauza cheltuielilor mari de întreținere, a preferat să vândă mai degrabă decât să închirieze. Având mai mulți clienți în vedere, ea s-a lansat în interminabile negocieri, manifestând acea tendință pe care un meteorolog contemporan ar formula-o în cuvintele: "fie va ninge, fie va ploua, fie una din două."

Cât despre mine, starea deplorabilă a finanțelor mele de la acea vreme nu-mi oferea nici o posibilitate de a-l cumpăra. În final, după multe tergiversări și o întreagă risipă de argumente din partea mea, proprietara a consimțit să amâne vânzarea proprietății cu încă un



an și să-mi închirieze castelul în această perioadă contra sumei de 65000 de franci, lăsându-mi apoi la dispoziție încă șase luni pentru a mă decide dacă doresc să-l cumpăr; după trecerea acestor șase luni ea ar fi avut dreptul să vândă proprietatea unei terțe persoane, iar eu ar fi urmat să evacuez locul fără întârziere.

După închirierea în aceste condiții a castelului Prieuré, m-am mutat chiar a doua zi pe această proprietate împreună cu 50 de discipoli. Era 1 octombrie 1922. Începând din acea zi și în condițiile unui mediu european cu care nu eram tocmai familiarizat, a început una din cele mai nebunești perioade din viața mea.

De îndată ce am trecut de porțile castelului Prieuré au început și problemele. Cei 100.000 de franci pe care-i aveam s-au risipit imediat, parțial în plata chiriei și parțial pentru cheltuielile necesare traiului în cele trei luni cât am locuit la Paris împreună cu atât de mulți discipoli. Mă aflu deci într-o situație în care, pe lângă faptul că trebuia să continui să asigur traiul unei asemenea mulțimi de oameni, eram simultan nevoit să cheltui sume mari de bani pentru echipamente și mobilier, întrucât cele aflate la fața locului nu corespundeau unui număr atât de mare de rezidenți, și în plus, urma să sosească din Anglia un nou contingent destul de numeros, întrucât ramura londoneză a Institutului nu fusese încă deschisă.

Situația mea era cu atât mai complicată cu cât, la sosirea mea în Paris, eu nu vorbeam încă nici o limbă vest-europeană. Această problemă a limbilor străine începuse să mă preocupe încă de la plecarea mea din Batum. În perioada cât m-am aflat la Constantinopol nu am întâmpinat nici o problemă, căci limbile folosite în principal acolo erau greaca și armeană, pe care le cunoșteam cât se poate de bine. De îndată ce am părăsit însă Constantinopolul și am ajuns la Berlin, am început să mă confrunt cu cele mai mari dificultăți, iar odată ajuns la Paris și aflându-mă în fața situației de a face față unor cheltuieli colosale, am simțit mai mult ca oricând necesitatea de a învăța limbile europene, fără a avea însă la dispoziție nici măcar un minut pentru a mă dedica studiului acestor limbi.

Să faci afaceri prin intermediul interpreților era aproape imposibil, în special în ceea ce privea tranzacțiile comerciale, unde trebuia să surprinzi cât mai nuanțat dispoziția partenerului și să jonglezi cu psihicul său prin intermediul cuvintelor. Oricât de bun ar fi fost interpretul, pauzele lungi necesare pentru traducere distrugau întregul efect psihic pe care-l intenționam, ca să nu mai vorbesc de dificultatea de a surprinde intonațiile care sunt atât de importante în asemenea negocieri.

Cât despre mine, eu nu aveam nici măcar un bun interpret, căci toți oamenii care m-ar fi putut ajuta proveneau din alte țări și cunoșteau atâta franceză cât să susțină o conversație de salon, dar eu aveam nevoie de cineva care să cunoască întreaga terminologie de specialitate.

Cantitatea de energie nervoasă pe care am cheltuit-o în acei

primi doi ani petrecuți în Franța, în acele momente în care realizam că spusele mele nu erau traduse corect, ar fi desigur suficientă pentru a susține întreaga bursă de mărfuri din New-York.

Având în vedere suma considerabilă care era necesară pentru cumpărarea mobilierului castelului Prieuré, sumă imposibil de procurat pe loc, am început să caut o posibilitate de a obține un împrumut pentru a acoperi nevoile cele mai presante. Intenția mea era să organizez munca Institutului în asemenea manieră, încât să-mi rămână jumătate din timp pentru a câștiga bani și a plăti astfel gradat ratele împrumutului.

Am reușit să obțin împrumutul la Londra, asistat de anumite persoane interesate de munca Institutului. Aceasta a fost prima oară când a trebuit să abdic de la principiul fundamental pe care mi-l impusesem cu 50 de ani înainte și anume: să iau asupra mea întreaga responsabilitate asupra muncii mele și să nu accept nici un fel de ajutor material din afară.

Pot să afirm categoric că până atunci, în ciuda uriașelor cheltuieli cărora a trebuit să le fac față și a nenumăratelor pierderi pe care a trebuit să le suport nu datorită unor greșeli comise de mine, ci circumstanțelor economice și politice a acelor ani agitați, nu am cerut niciodată nici măcar un cent altor persoane: tot ceea ce am realizat, am obținut prin propria mea muncă. Prietenii și diferitele persoane interesate de ideile mele mi-au oferit de multe ori bani, dar i-am refuzat întotdeauna, chiar și în cele mai dificile momente, preferând să depășesc obstacolele mai degrabă prin propriile mele eforturi, decât să-mi încalc principiile.

După ce am rezolvat primele probleme legate de mobilarea castelului prin acest împrumut, am început o activitate asiduă. Sarcina pe care mi-am luat-o pentru această perioadă era una supraumană. Nu puține erau zilele în care trebuia să lucrez literalmente 24 de ore din 24: întreaga noapte la Fontainebleau și întreaga zi la Paris, sau invers. Chiar și timpul pe care-l petrecem în tren, călătorind între cele două localități, era ocupat cu corespondența sau cu diferite negocieri.

Afacerile au început să-mi meargă bine, dar presiunea și excesele acestor luni ce urmau celor opt ani de muncă neîntreruptă m-au obosea în asemenea măsură încât sănătatea mea s-a deteriorat și, în ciuda tuturor eforturilor mele, nu am mai fost capabil în curând să mai susțin un asemenea ritm.

În ciuda numeroaselor obstacole care îmi obstrucționau munca - starea fragilă a sănătății mele, dificultatea de a negocia fără să cunosc limba locală și numărul dușmanilor mei, care sporea proporțional cu numărul de prieteni - am reușit totuși să realizez sarcina pe care mi-o propusesem pentru aceste prime șase luni.

Și, întrucât pentru voi, americanii, singurul stimulent mental eficient este imaginea atât de familiară a balanței de conturi, îmi propun să vă enumăr în continuare cheltuielile pe care a trebuit să le acopăr din momentul închirierii castelului Prieuré și până la plecarea



mea în America.

Iată cu aproximație ceea ce a trebuit să fie plătit: jumătate din costul unei proprietăți uriașe, plus banii necesari cumpărării unei mici proprietăți adiacente, costul integral pentru înființarea Institutului care a inclus: reparații, modificări și restructurarea întregii clădiri; cumpărarea celor mai variate materiale, unelte și mașini agricole; instrumente și aparate pentru secțiunea medicală, etc.; cumpărarea de animale: vaci, cai, porci, găini, etc.

La toate acestea s-a adăugat și costul considerabil al construcției și decorării unei clădiri destinată exercițiilor de mișcare și anumitor demonstrații publice, clădire pe care unii au numit-o "Casa de studii", iar alții "Teatrul".

Am reușit așadar în numai șase luni să plătesc o bună parte din împrumutul pe care îl contractasem, să acopăr toate necesitățile Institutului, precum și cheltuielile de întreținere pentru toți discipolii și numeroși oaspeți.

Una din cele mai bune surse de venit din timpul acestor luni a fost tratamentul psihologic al unor cazuri dificile de alcoolism și de dependență față de droguri. Căpătasem o adevărată notorietate ca specialist în aceste domenii, iar familiile unor asemenea nefericiți îmi ofereau uneori sume substanțiale de bani pentru a mă ocupa de ei.

Îmi amintesc îndeosebi de un cuplu de americani bogați, care mi l-au încredințat pe fiul lor considerat a fi incurabil și care au fost atât de bucuroși de vindecarea acestuia, încât au dublat suma pe care convenisem să mi-o plătească în caz de succes.

În plus, am intrat în relații de parteneriat cu mai mulți oameni de afaceri, cu care am realizat câteva întreprinderi dintre cele mai profitabile. Spre exemplu, am obținut un profit uriaș din intermedierea la un preț incredibil de mare a unor întregi pachete de acțiuni petroliere.

Alte două afaceri extrem de reușite au constat în deschiderea succesivă a două restaurante în Montmartre, pe care le-am pus pe roate în câteva săptămâni, apoi le-am vândut cu o diferență de preț apreciabilă.

Este uimitor pentru mine cu câtă ușurință pot enumera rezultatele eforturilor mele din acea perioadă, prin comparație cu tensiunea incredibilă la care eram supus uneori în acea vreme și care îmi devasta uneori întreaga ființă. În timpul acelor luni îmi începeam activitatea la ora 8 dimineața și terminam de regulă după 10 sau 11 seara, îmi petreceam restul nopții la Montmartre, nu numai pentru afacerea cu restaurantele, dar și pentru tratarea unui alcoolice care se îmbăta în fiecare noapte în acel cartier și care mi-a creat numeroase dificultăți, deoarece nu dorea să fie vindecat.

Merită să vă mai spun că faptul că eram nevoit să-mi petrec aproape fiecare noapte la Montmartre, le-a asigurat celor care mă cunoșteau sau doar auziseră de mine un bogat material pentru bârfe. Se credea că duc o viață extrem de petrecărească, pentru care unii mă

invidiau, iar alții mă condamnav.

Cât despre mine, nu le-aș dori nici măcar dușmanilor mei cei mai cumpliți să aibă parte de asemenea petreceri. Pe scurt, necesitatea presantă de a găsi o soluție stabilă pentru problemele financiare ale castelului Prieuré, în speranța de a mă elibera odată și odată de aceste griji materiale și dorința de a mă devota în întregime muncii mele reale, adică predării acelor idei și metode pe care se baza activitatea Institutului, o dorință pe care am fost nevoit să o amân de pe un an pe altul datorită unor circumstanțe asupra cărora nu am avut nici un control - toate acestea m-au silit să fac eforturi supraomenești, fără să țin cont de consecințele dezastruoase pe care acestea le-ar putea avea asupra sănătății mele.

Dar, în ciuda acestor eforturi, am fost nevoit să întrerup din nou tot ceea ce începusem, chiar înainte de a putea încheia pregătirea acelor condiții care ar fi făcut posibilă realizarea sarcinilor fundamentale ale Institutului.

În timpul ultimelor luni din această perioadă starea sănătății mele s-a deteriorat într-o asemenea măsură încât am fost nevoit să-mi reduc orele de muncă, iar când au apărut o serie de boli pe care nu le avusesem niciodată în viața mea, am început să mă îngrijorez cu adevărat și să încetez orice fel de suprasolicitare, atât mentală cât și fizică; totuși, am amânat punerea în practică a acestei decizii până când o răceală cumplită m-a silit forțat să încetez toate activitățile. Circumstanțele au fost de asemenea natură încât merită descrise:

Într-o seară, mi-am terminat munca la Paris mai devreme decât de obicei, pe la ora 10 seara, și întrucât trebuia să ajung la Prieuré fără întârziere a doua zi dimineața, unde trebuia să mă întâlnesc cu un inginer pentru a discuta planul unei băi cu aburi, pe care intenționeam să o construiesc, m-am grăbit să plec în speranța că voi ajunge devreme pentru a câștiga câteva ore bune de somn. Am plecat deci spre Fontainebleau, fără să mă mai opresc nici măcar la apartamentul meu din oraș.

Vremea era atât de rece, încât am închis geamul de la mașină; în timpul călătoriei mă simțeam atât de bine încât am început chiar să-mi fac planuri în legătură cu un cuptor de olărit realizat după învățătura persană străveche, pe care intenționeam de mult să-l construiesc la Institut. Mă apropiam de pădurea Fontainebleau și deoarece știam că acesta era un loc unde pe vremea rea se lăsa adesea ceața, am aprins farurile lungi și am accelerat pentru a trece cât mai repede de acel loc. Era ora 10:45.

Din acel moment nu-mi mai amintesc nimic. Când mi-am revenit în simțiri am realizat că mă aflu în mașină care era oprită în mijlocul drumului; pe cer stelele străluceau cu putere. Un camion mare încărcat cu fân oprise în fața mașinii mele iar șoferul îmi bătea în geam, zgomot care m-a și trezit de altfel. Se pare că imediat după ce m-am uitat la ceas, am adormit subit, cum nu mi se mai întâmplase niciodată înainte. Am continuat să dorm până a doua zi dimineața la



ora 10.

Din fericire, mașina se opri la marginea drumului, neîncalcând cu nimic regulile de circulație franceze, iar mașinile trebuie că au trecut pe lângă mine fără să-mi deranjeze cu nimic somnul. Doar acest camion încărcat cu fân era prea mare pentru a putea să treacă iar șoferul a fost nevoit să mă trezească. Deși aş putea spune că am dormit excelent în acele condiții ciudate, răceala pe care am contractat-o în acea noapte a fost atât de gravă, încât îi mai simt efectele încă și astăzi.

Începând din acel moment nu am mai impus niciodată organismului meu eforturi mai mari decât ar fi putut acesta să ducă.

Am fost nevoit să-mi încetez toate afacerile. În curând însă, situația Institutului a devenit cât se poate de critică. Nu numai că acesta nu-și mai putea îndeplini sarcinile indispensabile, dar chiar și ceea ce realizasem deja era amenințat cu ruina, datorită obligațiilor care continuau să apară și de care nimeni în afară de mine nu mai era capabil să se ocupe.

Trebuia să găsesc deci o soluție pentru a aduce lucrurile la un liman. Într-o zi, pe când stăteam pe terasa de la Grand-Café, faimoasă printre turiștii străini, gândindu-mă la afacerile mele curente și la maniera în care acestea fuseseră afectate de starea mea de sănătate, mi-a venit următoarea idee: întrucât în starea mea actuală nu pot și nu trebuie să lucrez cu intensitatea necesară îndeplinirii unei asemenea sarcini, ci dimpotrivă, trebuie să-mi permit o odihnă cât mai completă o anumită perioadă, de ce să nu trec la aplicarea imediată a planului pe care oricum mi-l făcusem de a pleca în America, fără să mai aștept să îndeplinesc toate condițiile pregătitoare pentru o asemenea excursie.

Un amplu tur prin diferitele state ale Americii de Nord mi-ar crea cu siguranță condițiile pentru realizarea unei odihne cât mai complete, cel puțin în viziunea mea subiectivă, datorită schimbării de mediu și acumulării de noi impresii.

Pentru a înțelege mai bine ce vreau să spun în legătură cu lipsa pregătirilor pentru o excursie în America, trebuie să vă informez că atunci când Institutul a fost pentru prima oară organizat în Franța, am început să pregătesc diverse materiale pentru o serie de conferințe care urmau să facă publice ideile fundamentale ale Institutului și aplicarea lor în diferite domenii cum ar fi: psihologia, medicina, arheologia, arta, arhitectura și chiar așa-numita fenomenologie supranaturală.

În plus, începusem să pregătesc o parte din discipoli pentru o serie de demonstrații pe care intenționez să le prezint prin Europa și America. Scopul meu era să introduc aceste idei în procesul vieții de zi cu zi a oamenilor obișnuiți și să demonstrez rezultatele practice la care aceste idei puteau conduce, în conformitate cu materialele pe care le colectasem din diferite părți ale Asiei, inaccesibile omului mediu. Ca rezultat al acestor reflecții ale mele de pe terasa de la Grand-Café, m-am decis să-mi asum riscul de a pleca pe loc, luând cu

mine materialul care era deja gata.

Mi-am dat chiar cuvântul să nu-mi mai asum nici o activitate mai elaborată din momentul în care urma să părăsesc Franța și până la înapoierea mea în această țară, ci să mă limitez doar să mănânc bine, să dorm cât mai mult și să citesc doar acele cărți al căror conținut și stil corespundeau caracterului și spiritului istoriilor lui Mullah Nassr Eddin.

Eram gata să-mi asum riscul acestei aventuri deoarece speram că discipolii mei începuseră deja să devină capabili să organizeze singuri anumite conferințe și demonstrații, fără participarea mea directă.

Unul din pericolele principale ale punerii în practică a acestei decizii subite, pe care am luat-o cu scopul de a-mi restaura sănătatea și de a ajusta finanțele Institutului meu - acel copil pe care-l concepusem și pe care l-am născut cu dificultăți atât de incredibile și care nu ajunsese încă la vârsta la care ar fi putut duce o viață independentă - izvoră din faptul că, pentru a reuși, era necesar să iau cu mine nu mai puțin de 46 de oameni, care urmau să depindă în întregime de mine în S.U.A., la fel cum se petrecuse și în Franța. Acesta era însă unicul mod de a rezolva situația noastră materială aflată în pragul decesului, dar era totuși imposibil să nu recunosc că, în cazul unui eșec, situația generală ar fi fost încă și mai rea și ar fi putut chiar conduce la o catastrofă completă.

Ce însemna din punct de vedere financiar o excursie în America însoțit de 46 de oameni veți putea înțelege cu ușurință, voi americanii, știută fiind pasiunea voastră de a face excursii între aceste două continente. Veți înțelege și mai bine gravitatea acestei decizii nebunești dacă veți lua în considerație faptul că, pentru excursiile voastre, voi nu aveți altceva de făcut decât să vă schimbați dolarii în franci pe când eu, dimpotrivă, a trebuit să schimb francii mei în dolari.

În momentul în care m-am decis să plec, singurii bani pe care-i mai aveam în rezervă erau cei 300000 de franci pe care îi colectasem și îi pusesem deoparte pentru rata împrumutului pe care trebuia să o plătesc la 12 februarie, ziua în care trebuia să semnez și contractul de cumpărare al castelului Prieuré. Mi-am asumat riscul de a cheltui acești bani cu excursia în America și am început să pregătesc în grabă plecarea noastră.

În timp ce efectuam pregătirile necesare unei asemenea expediții: cumpărarea biletelor, aranjatul vizelor, confecționarea costumelor pentru demonstrațiile de dans și așa mai departe, mi-am concentrat întreaga atenție asupra claselor de mișcări și am sporit numărul de repetiții ținute în recent terminata Casă de studii.

Observând o dată în plus cât de stânjeniti se simțeau participanții la aceste clase în prezența străinilor, am decis să dăm câteva demonstrații publice chiar înainte de plecare la Théâtre de Champs-Élysées din Paris.



Deși știam că această reprezentare de ultimă oră va necesita și ea niște bani, nu mă așteptam ca suma finală să fie atât de fantastică. Într-adevăr, demonstrațiile de la Paris, biletele de vapor, cele mai urgente facturi, asigurarea unor resurse pentru cei care rămăneau în Europa, ca și alte cheltuieli neașteptate care se ivesc întotdeauna în ultima clipă au înghițit întreaga sumă de 300000 de franci, înainte de plecarea mea în America.

M-am trezit astfel în ultimul moment într-o situație tragicomică super-unică. Totul era în sfârșit gata pentru plecare și totuși nu puteam pleca. Să pornești la drum într-o asemenea călătorie însoțit de un mare număr de oameni și să nu ai nici o rezervă pentru cazuri de urgență era absolut de neacceptat.

Această situație mi s-a revelat în toată splendoarea ei exact cu trei zile înainte de imbarcarea pe vas. Și atunci s-a produs un eveniment cu totul neașteptat, așa cum mi s-a mai "întâmpat" nu o dată, în cele mai critice momente ale vieții mele și pe care nu-l pot considera decât un semn al providenței cerești. Pentru a mă exprima cu propriile mele cuvinte, acest eveniment a fost rezultatul, conform cu legea divină, a unei perseverențe de nestrămutat în punerea la unison a tuturor manifestărilor mele cu Principiile Divine pe care le-am conștientizat și cu care am rezonat pentru atingerea unui scop bine definit.

Iată cum s-au desfășurat lucrurile: stăteam în camera mea de la Priuré, căutând să găsesc o cale de ieșire din incredibila situație în care ajunsesem, când deodată ușa s-a deschis și bătrâna mea mamă a intrat. Ea sosise în Franța cu numai câteva zile înainte, cu câțiva membri ai familiei mele care rămăseseră în Caucaz după plecarea mea din Rusia.

Mama a venit la mine și mi-a înmănat un mic pachetel spunându-mi: "Te rog, ai tu grijă de aceste lucruri, eu sunt prea obosită ca să le mai port pretutindeni cu mine."

La început nu am înțeles despre ce vorbea și am deschis automat pachetul; dar când am văzut ce conținea acesta, am sărit în sus de bucurie și am început să dansez.

Pentru a vă putea explica despre ce era vorba și de ce a stârnit în mine un asemenea sentiment de fericire în momentul disperat în care mă aflam, trebuie să vă spun că atunci când am plecat spre Essentuki, nebunia generală care se instaurase în Rusia trezea în orice persoană cât de cât conștientă intuiția unor evenimente abominabile care urmau să vină, motiv pentru care am insistat ca bătrâna mea mamă, care locuia pe vremea aceea la Alexandropol, să locuiască împreună cu mine, iar mai târziu, când am plecat în expediția științifică pe care am menționat-o mai devreme, i-am rugat pe cei care rămăneau în Essentuki să continue să aibă grijă de ea.

Mai mult, trebuie să vă spun că în acel an 1918, valoarea rublei scădea zilnic atât în Caucaz, cât și în restul Rusiei și toți cei care aveau bani preferau să cumpere obiecte cu o valoare cât mai

stabilă cum ar fi pietre prețioase, metale prețioase, antichități rare și așa mai departe. La rândul meu, mi-am convertit și eu capitalul în asemenea bunuri pe care obișnuiam să le port întotdeauna cu mine.

Totuși, în momentul plecării în expediția mai sus amintită am înțeles că mi-aș fi asumat un risc prea mare să port cu mine toate aceste obiecte valoroase, căci jafurile înfloreau pretutindeni în regiune, sub deghizarea perchezițiilor și rechizițiilor. De aceea, am preferat să distribui acele obiecte tovarășilor mei, în speranța că, chiar dacă unii nu vor putea scăpa acestor jafuri, ar mai fi rămas totuși șansa ca măcar unul dintre noi să mai rămână cu ceva; cât despre restul obiectelor, le-am împărțit celor care rămăneau la Essentuki și Piatigorsk, printre care se afla și mama mea.

Unul din lucrurile pe care i le-am dat mamei era o broșă pe care o cumpărasem cu puțin înainte de plecarea din Essentuki de la o mare ducasă, care se afla într-o nevoie acută de bani. I-am spus atunci mamei să aibă cu deosebire grijă de acea broșă, căci era foarte valoroasă.

După atâția ani eram absolut convins că, din necesitate, familia mea vânduse broșa după plecarea mea; iar dacă nu o vânduseră, aceasta le fusese cu siguranță furată în timpul peregrinărilor dintr-un loc într-altul, căci în acea epocă toate orașele se aflau la mila bandelor de hoți care nu respectau pe nimeni și nimic; sau, în sfârșit, că aceasta se pierduse pur și simplu pe parcursul călătoriei lor spre Occident.

Pe scurt, uitasem cu desăvârșire de această broșă. Se pare însă că atunci când am încredințat-o mamei și am rugat-o să aibă o deosebită grijă de ea, mama a crezut că broșa are o valoare personală pentru mine, fiind deci o amintire și că trebuia să mi-o înapoieze cu orice preț. În toți acești ani ea o păzise ca pe ochii din cap, nu o arătase la nici unul din membrii familiei și o purtase întotdeauna la ea, ca pe un talisman, ascunsă într-un mic săculeț, iar acum era bucuroasă că putea să mi-o înapoieze în sfârșit și să scape astfel de o povară care îi stărnise atâtea griji.

Vă puteți oare imagina ușurarea mea atunci când am recunoscut această broșă și mi-am dat seama câte se puteau face cu ea?

În chiar ziua următoare, având broșa în buzunar, am putut împrumuta 2000 de dolari de la un prieten. Am preferat însă să iau această broșă în America, căci la Paris mi se oferiseră doar 125000 de franci pe ea, deși ea valora cu mult mai mult după opinia mea, lucru care s-a adeverit atunci când am vândut-o la New York.

Ajuns în acest punct al povestirii sale, domnul Gurdjieff s-a oprit. În tăcerea care s-a lăsat în cameră, domnul H. s-a ridicat de la locul său și a spus: "Domnule Gurdjieff, după toate glumele pe care le-ați făcut în această seară în legătură cu chestiunea materială, sunt gata să ușurez enorma povară pe care v-ați asumat-o în mod voluntar; nici nu știu dacă fac acest lucru datorită manierei personale în care ne-ați povestit toate aceste lucruri, sau doar dintr-o naivitate ori



sensibilitate personală.

Ca să mă exprim mai clar, trebuie să vă spun că acest impuls s-a născut în mine datorită impresiei distincte cu care am rămas în urma istorisirii dumneavoastră, potrivit căreia, după ce v-ați asumat această sarcină uriașă, o sarcină ce depășește cu mult puterile unui om obișnuit, ați fost și ați rămas întotdeauna absolut singur.

Îngăduiți-mi să vă las acest cec, care reprezintă tot ceea ce am la dispoziție în acest moment. În același timp, mă angajez în prezența tuturor aici de față să vă înmănez o sumă similară în fiecare an de acum înainte, pentru tot restul vieții mele, oriunde v-ați afla și oricare ar fi circumstanțele!

Când domnul H. a terminat de vorbit și, vădit emoționat, își ștergea fruntea cu batista, domnul Gurdjieff s-a ridicat și punându-și mâna pe umărul amicului său l-a privit cu acea privire penetrantă, amabilă și recunoscătoare, care îi era atât de specifică și pe care nu o voi putea niciodată uita: "Îți mulțumesc, frate al meu, datorit de Dumnezeu!"

Dar cea mai puternică dovadă a impresiei deosebite care a produs-o istorisirea domnului Gurdjieff a fost declarația unei anume doamne L., care se afla în vizită la New York și se "întâmplase" să fie prezentă în seara respectivă ca oaspete a domnului R. Pe neașteptate, ea s-a ridicat și a spus cu o mare sinceritate: "Domnule Gurdjieff, mă aflu din întâmplare la această întâlnire, în onoarea deschiderii ramurii Institutului dumneavoastră la New York și tot din întâmplare am avut ocazia să aud povestirea dumneavoastră care m-a interesat în mod deosebit. Trebuie să recunosc însă că am avut de mai multe ori ocazia să aud despre activitățile dumneavoastră și despre ideile minunate cărora Institutul dumneavoastră le-a dat viață; și am avut chiar norocul să fiu admisă la una din demonstrațiile pe care le organizați în fiecare săptămână la Casa de studii din parcul de la Prieuré și să văd cu proprii mei ochi anumite exemple grăitoare ale realizărilor dumneavoastră. Nu vă voi surprinde deci dacă vă voi spune că m-am gândit la activitatea dumneavoastră de multe ori și că am simțit adesea dorința să vă fiu utilă într-un fel sau altul, iar astăzi, după ce am auzit istoria eforturilor dumneavoastră neobosite, am început să înțeleg în ce măsură activitățile dumneavoastră strict spirituale sunt paralizate de lipsa acelui obiect care a devenit astăzi din nefericire principala forță motivațională în viața oamenilor și mă refer desigur la bani; de aceea, doresc la rândul meu să aduc o contribuție la Marea Dumneavoastră Muncă.

Prin comparație cu majoritatea oamenilor, resursele mele nu sunt deloc mici și îmi permit să vă ofer o sumă destul de mare. În realitate, ele îmi permit să mă achit de îndatoririle specifice vieții în conformitate cu poziția mea socială. M-am gândit pe parcursul întregii serii dacă aș putea face ceva pentru dumneavoastră și mi-am amintit de banii pe care îi am depozitați la bancă. Pentru început m-am decis să vă pun la dispoziție jumătate din această sumă fără nici un fel de

dobândă și fără să vi-i cer înapoi decât în situația cu totul excepțională în care evenimente cu totul nefericite m-ar sili să o fac!"

În timpul discursului emoționant al doamnei L., domnul Gurdjieff a ascultat-o cu atenție și cu aceeași expresie serioasă și amabilă. Apoi el a răspuns: "Vă mulțumesc stimată doamnă L. Apreciez în mod deosebit franchețea dumneavoastră, astfel că accept această sumă de bani care îmi va fi foarte folositoare în activitățile mele prezente. Vă voi vorbi la rândul meu cu aceeași sinceritate. Ridicând pentru moment voalul viitorului, vă pot spune cu o deosebită recunoștință că voi fi capabil să vă înapoiez această sumă în exact opt ani, moment în care, deși vă veți afla într-o perfectă sănătate, veți avea totuși o mare nevoie de bani, această forță motivațională a majorității oamenilor, așa cum foarte corect ați afirmat."

Apoi, domnul Gurdjieff a rămas tăcut vreme îndelungată ca și cum ar fi fost scufundat în gânduri negre. Dintr-o dată el a părut foarte obosit și, cu o expresie de neuitat, ne-a privit pe fiecare în parte.

\*\*\*

Mă aflu în plin proces de revizuire a acestui manuscris care constă din notițe luate de unii din discipolii mei, stând într-un restaurant din New York numit Childs, amplasat la intersecția dintre Fifth Avenue și strada 56, în aceleași condiții în care mi-am scris toate lucrările, în timpul ultimilor șase ani, adică în diferite locuri publice cum ar fi: cafenele, restaurante, baruri; se pare că manifestările specifice acestui gen de localuri, deși contrare naturii mele și nedemne de un om adevărat, au totuși o influență benefică asupra productivității lucrului meu. Cred că nu este inutil să vă informez că am terminat corectura acestui text astăzi, în același oraș și în aceeași zi în care am început să lucrez ca scriitor, acum exact șapte ani. Aveți desigur întreaga libertate să considerați aceasta o pură coincidență sau chiar efectul unei providențe supranaturale. Pentru a completa aceste notițe doresc să mai adaug doar, în legătură cu subiectul primei mele plecări în America, că deși această decizie era cel puțin riscantă - ținând cont de întreaga trupă pe care am luat-o cu mine, fără un ban în buzunar și fără să vorbesc un cuvânt în limba engleză, de programul încă incomplet al demonstrațiilor publice și de faptul că nu aveam cu ce să plătim publicitatea inerentă unor asemenea demersuri, îndeosebi în America - succesul acestui prim tur de demonstrații a cărui intenție era să facem cunoscute rezultatele muncii Institutului în S.U.A. mi-a depășit toate așteptările.

Pot să afirm cu certitudine că, dacă nu aș fi avut acel accident grav la numai câteva zile după întoarcerea mea în Franța, care m-a împiedicat să mă întorc în America șase luni mai târziu, aș fi putut cu ușurință ca prin tot ceea ce am realizat pe noul continent, cu ajutorul celor care m-au însoțit, să-mi echilibrez toate datoriile și chiar să



asigur viitorul tuturor ramurilor Institutului pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului, atât a celor existente, cât și a celor pe care intenționez să le deschid în următorul an.

Dar mai merită oare să vorbim despre aceasta acum?

În timp ce scriam aceste ultime cuvinte, cineva a venit și s-a așezat la masa mea. Toate cunoștințele mele, fără nici o excepție, cunosc condiția pe care am pus-o tuturor celor care vin să vorbească cu mine și care constă din obligația de a aștepta până la termen de scris și până când mă decid să deschid conversația cu însumi. Această condiție a fost respectată întotdeauna, deși nu de puține ori cu o vădită neplăcere din partea anumitor persoane.

Când am terminat de scris, m-am întors așadar spre noul venit. Încă de la primele sale cuvinte s-au declanșat în mine o serie de reflecții și de gânduri care m-au condus la o decizie categorică. Nu pot să mă abțin să nu vă relatez și dumneavoastră această decizie categorică a mea și reflecțiile care au însoțit-o, căci altminteri acțiunea contrară principiilor fundamentale pe care le-am descris în chiar această carte.

Pentru a înțelege mai bine situația mea din acest moment, trebuie să vă spun că persoana care a venit să se așeze la masa mea și care a plecat imediat ce a primit instrucțiunile necesare de la mine, nu era nimeni altul decât partenerul meu secret într-o afacere en-gros cu antichități. Și spun "secret" pentru că nimeni, nici chiar persoanele care-mi sunt cele mai apropiate, nu știu nimic despre această afacere a mea.

Am intrat în relații de afaceri cu acest domn cu șase ani înainte, la numai câteva luni după accidentul meu. Eram pe atunci încă destul de slăbit din punct de vedere fizic, dar din punct de vedere psihic mă simțeam excelent, astfel încât am început să analizez pe toate părțile situația mea materială de la acea dată, ținând cont de enormele cheltuieli ale excursiei în America, de cheltuielile neașteptate legate de îmbolnăvirea mamei și soției mele. Și cum statul în pat a devenit o tortură de nesuportat pentru mine, am început să fac mici excursii cu mașina, pentru a mai reduce această suferință prin încărcarea mentalului meu cu diferite impresii, dar și pentru a descoperi o afacere potrivită cu starea mea de la acea vreme. Însușit de câțiva oameni, care erau întotdeauna în preajma mea, am început să colind toate locurile din Paris, îndeosebi cele în care se adunau refugiații ruși.

Astfel s-a întâmplat că într-una din acele zile, pe când mă aflam într-o cafenea faimoasă din Paris, să vină la mine un om pe care nu l-am recunoscut imediat. Mi-am amintit însă pe parcursul conversației noastre că îl întâlnisem de mai multe ori în diferite orașe din Caucaz, Transcaucasia și regiunea Transcaspică. Călătorind din oraș în oraș prin toate aceste țări, el se angajase în afaceri cu antichități, întâlnirea cu mine fiind prilejuită de faptul că eram

cunoscut pretutindeni în Asia ca un expert în antichități și ca un excelent "dealer" pentru covoare și porțelanuri chinezești.

Printre altele, el mi-a spus acum că reușise să salveze o parte din capitalul său de la dezastru și că se lansase într-o afacere similară în Europa, făcând uz simultan și de cunoștințele sale de limba engleză. Povestindu-mi despre afacerea sa, el s-a plâns de faptul că principala dificultate consta în faptul că piața europeană era plină de tot felul de imitații și de kitsch-uri, după care m-a întrebat pe neașteptate: "Ei bine, stimate concetățean, nu te-ar interesa să intri într-o relație de parteneriat cu mine, fie și numai pentru aprecierea și evaluarea antichităților?"

Rezultatul acestei discuții a fost că am încheiat o înțelegere ce stipula o participare a mea la afacerea lui timp de patru ani. Înainte să cumpere orice antichitate el urma să o trimită la mine pentru apreciere. Sau, dacă se întâmpla ca antichitățile să nu poată lua drumul meu, datorită amplelor călătorii pe care le făceam în timpul activității mele ca scriitor, urma să mă duc personal să le inspectez și să-i comunic opinia mea într-o manieră dinainte stabilită.

Lucrurile au continuat astfel multă vreme. Partenerul meu își petrecea întregul an călătorind prin Europa pentru a găsi și cumpăra tot felul de piese rare, pe care urma apoi să le aducă în America și să le vândă pe piața de antichități, în special din New York. Cât despre mine, tot ceea ce aveam de făcut era să evaluez antichitățile. Totuși, anul trecut, când criza situației mele financiare a ajuns la apogeu, în timp ce această afacere continua să prospere, căci piața europeană era înșesată de acest gen de mărfuri care aveau o mare trecere la americani, mi-a venit ideea să-mi restaurez finanțele folosindu-mă de această afacere. I-am dat deci dispoziție partenerului meu să-și extindă la maximum operațiunile.

Având în vedere acest scop, în loc să-mi permit o binecuvântată odihnă, după obositoare mele călătorii, am început să-mi dedic tot timpul liber diferitelor aranjamente pentru a împrumuta bani de la persoane care aveau încredere în mine și cu care mă aflam în contact din diferite motive. După ce am colectat astfel o sumă de câteva milioane de franci, am investit-o integral în această afacere.

Încurajat de dezvoltarea acestei întreprinderi comune și de perspectiva unor profituri substanțiale, partenerul meu a lucrat neîncetat, fără să precupească nici un efort pentru a procura marfă și, așa cum ne înțeleseserăm, a mers în America cu întreaga colecție cu șase săptămâni înainte de sosirea mea. Din nefericire, economia americană tocmai intrase într-o recesiune generală, care a afectat între altele și acest gen de comerț, astfel încât nu numai că nu mai contam pe nici un profit, dar se părea că nu mai puteam recupera nici măcar capitalul inițial, iar acesta era chiar motivul pentru care venise acum să mă întâlnească.

Oare ce cuvinte aș mai putea folosi pentru a descrie această situație neașteptată în care mă găsesc în clipa de față, după ce am



descries eșecul de anul trecut ca reprezentând apogeul?

Anul trecut, când mi-a venit pentru prima oară ideea dezvoltării acestei afaceri cu antichități pe o scară largă, am estimat și am fost pe deplin convins că acest proiect îmi va aduce un profit care mi va fi suficient nu numai pentru a-mi plăti datoriile acumulate, ci chiar să-mi public singur prima serie a scrierilor mele - pe care aveam să o termin între timp - pentru ca apoi să-mi pot dedica întregul timp scrierii celei de a doua serii. Din nefericire, această criză americană neprevăzută m-a aruncat într-o asemenea situație disperată, încât nu pot întrezări nici măcar un licăr de lumină.

Timp de șase ani și cu scopul de a pregăti materialul pentru aceste trei serii de cărți pe care intenționam să le scriu, am fost nevoit ca pretutindeni și întotdeauna, în toate condițiile și în toate circumstanțele, să-mi "amintesc de mine însumi", și să-mi amintesc sarcina pe care mi-o propusesem, prin îndeplinirea căreia doream și încă mai doresc să îmi justific sensul și scopul vieții mele.

Pentru a nu mă identifica niciodată cu nimic, a trebuit să mă mențin ferm, fără nici o slăbiciune, deși experimentam tot felul de sentimente, iar activitatea mea interioară atingea adesea nivelul maxim de intensitate, și a trebuit să rezist abordând o atitudine nemiloasă față de mine însumi, față de orice schimbare în cursul mecanic al fluctuațiilor mele mentale și emoționale solicitate de toate aceste subiecte la care a trebuit să mă gândesc și să le rezolv în această perioadă. Și, în fine, a trebuit să mă forțez să nu neglijez sau să omit ceva care ar fi putut leza, ar fi putut corespunde logic sau ar fi intrat în contradicție cu vreuna din nenumăratele idei distincte care, în totalitatea lor, constituie substanța scrierilor mele.

Pentru a-mi exprima gândurile într-o formă accesibilă și altora, concentrarea mea psihică, trebuie să o spun din nou, avea o asemenea intensitate încât, pentru perioade neobișnuit de lungi, îmi uitam până și nevoile cele mai esențiale. Dar o injustiție obiectivă extrem de dureroasă pentru mine a făcut ca, în timpul acestei concentrări lăuntrice a ansamblului forțelor mele, cu scopul de a transmite cunoașterea adevărată oamenilor, să fiu nevoit să mă smulg din această stare și, cu prețul ultimelor mele rezerve de energie acumulate în timpul scurtelor intervale care-mi rămăneau între orele de muncă intensă, să mă gândesc și să găsesc tot felul de aranjamente pentru a amâna cutare sau cutare plată, sau pentru a-mi plăti cutare sau cutare rată.

În timpul acestor șase ani am ajuns la o stare maximă de epuizare, nu datorită scrierii și corectării de nenumărate ori a manuscriselor mele, ci datorită acestei necesități periodice de a întoarce pe toate fețele toate combinațiile posibile prin care mi-aș fi putut plăti aceste datorii în continuă creștere.

Până în acești ultimi ani, ori de câte ori aveam nevoie de sprijinul financiar al altora pentru vreo problemă materială, prea puțin importantă dacă o comparăm cu scopul major al vieții mele, mă

resemnam totuși cu ușurință dacă nu reușeam să găsesc acest sprijin, căci îmi dădeam seama că nu oricine putea pătrunde semnificația profundă a activităților mele. Dar astăzi, când grație lucrurilor pe care le-am realizat în ultimii șase ani, semnificația și scopul activităților mele pot fi recunoscute cu ușurință de către toată lumea, nu mai intenționez deloc să mă resemnez în continuare; dimpotrivă, consider, pe deplin conștient, că este justificat să aștept de la toți cei care mă inconjoară, manifestând interes pentru ideile mele, indiferent de rasă, credință sau poziție socială, să mă protejeze ca pe lumina ochilor lor, pentru ca forțele și timpul meu să poată fi consacrate exclusiv acelor activități care corespund individualității mele.

În consecință, mai sus menționata decizie categorică, pe care am luat-o în urma unor reflecții serioase după întâlnirea cu partenerul meu secret, în strictă conformitate cu principiile pe care le prețuiesc cel mai mult, este următoarea:

Întrucât mă aflu în America printre oameni care nu au cunoscut consecințele catastrofale ale ultimului război și datorită cărora voi suferi pierderi considerabile - desigur, nu din vina lor intenționată - îmi asum din nou sarcina ca, prin mine însumi și fără să aștept nici o inițiativă din partea altora, dar și fără să apelez la nici un mijloc care ar putea trezi vreodată în mine anumite muștrări de conștiință, să mă folosesc de acele capacități formate în mine încă din copilărie grație unei educații corecte, pentru a dobândi o asemenea sumă de bani care să îmi permită să îmi achit toate datoriile și în plus, să mă întorc pe continentul european și să pot trăi acolo fără nici o nevoie încă două sau trei luni.

Prin aceasta, voi trăi din nou cea supremă satisfacție pe care Tatăl Nostru Comun ne-a lăsat-o nouă moștenire și pe care preotul egiptean din antichitate, care a fost primul profesor al lui Moise, a formulat-o în următoarele cuvinte: *"Satisfacție în sine izvorând din atingerea plenară a scopului pe care ți l-ai propus într-o deplină cunoștință."*

Astăzi suntem pe 10 ianuarie. Peste trei zile vom sărbători - după vechiul calendar - Noaptea Anului Nou, o noapte care este cu atât mai memorabilă pentru mine cu cât este noaptea în care am venit pe lume.

Potrivit unui obicei pe care mi l-am stabilit încă din copilărie, întotdeauna îmi încep noul an conformându-mă unui program complet diferit pe care l-am conceput dinainte ținând invariabil cont de un principiu absolut, care constă în a-mi aminti de mine cât mai mult posibil și în toate împrejurările, pentru a-mi putea direcționa în mod voluntar toate manifestările, precum și reacțiile mele față de manifestările altora, astfel încât să-mi pot atinge scopurile pe care mi le-am propus pentru anul care vine.

În acest an îmi asum așadar sarcina de a-mi concentra întreaga capacitate pentru a dobândi - încă înainte de plecarea mea din America pe la mijlocul lunii martie - suma de bani necesară pentru a-mi plăti



toate datoriile.

Apoi, după ce mă voi fi întors în Franța, voi începe din nou să scriu, dar numai și numai în cazul în care voi fi eliberat de orice griji materiale necesare ducerii acelui mod de viață pe care mi l-am asumat.

Dacă însă, dintr-un motiv sau altul, nu îmi voi putea îndeplini sarcina pe care mi-am asumat-o aici de față, numai atunci voi fi silit să recunosc cu inima deschisă natura iluzorie a ideilor expuse în această lucrare, izvorâte dintr-o imaginație extravagantă. Și dacă așa vor sta lucrurile, deși sper din tot sufletul că nu, atunci voi proceda după cum urmează:

Voi publica numai manuscrisele pe care tocmai le-am terminat de revizuit în forma lor finală, adică prima serie a scrierilor mele și două capitole din cea de a doua; voi renunța definitiv la scris, iar la întoarcerea mea acasă voi aprinde în mijlocul străzii, chiar sub fereastra mea, un foc uriaș și voi arunca în el toate celelalte manuscrise ale mele.

După care voi începe o viață nouă, folosindu-mi din plin capacitățile pe care le posed cu unicul scop de a-mi satisface egoismul personal. Numai la gândul unei asemenea vieți, simt deja cum mi se conturează în cap anumite planuri.

Spre exemplu, aș putea înființa un nou "Institut" cu numeroase ramuri, dar de data aceasta nu pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului, ci pentru instruirea lui în acele domenii rămase încă necunoscute, prin care el ar putea obține o mai mare satisfacție egotică.

Și nu mă îndoiesc defel că o asemenea afacere ar merge ca unsă, spre deosebire de nenumăratele obstacole cu care m-am confruntat în cea actuală.



Tipărit la  
S.C. „Deșteptarea” S.A.  
BACĂU

